

บทที่ 6

วิธีการเทศน์มหาชาติ

วิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แบ่งตามท่วงทำนอง และแบ่งตามเนื้อเรื่อง

วิธีการเทศน์มหาชาติแบ่งตามท่วงทำนอง

การเทศน์มหาชาติที่มีท่วงทำนอง มีวัตถุประสงค์ก็เพื่อให้ผู้ฟังได้เปลี่ยนอรรถรส และสร้างความเพลิดเพลินในการฟังเทศน์มหาชาติ จันทรา เรือนทองดี (2547: 49-50) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการแห่ที่มีทำนองไว้ในเพลงแห่ในมหาชาติ จังหวัดเพชรบุรี ว่า

...พระสงฆ์ย่อมมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเป็นผู้เทศน์ชี้แจงธรรมะ และเป็นผู้เริ่มอนุรักษขนบธรรมเนียมประเพณีทำบุญต่าง ๆ สืบต่อกันมา การแสดงธรรมก็จะใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการปลุกเร้าให้ปวงศาสนิกชนได้เกิดศรัทธา โดยมีลีลาการเทศน์ที่เน้นการเล่นเสียงยาว ๆ ฟังแล้วให้ความรู้สึกประทับใจ พระนักเทศน์จึงมีบทบาทสำคัญที่จะเป็นผู้จรโลงพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร การแห่ในเทศน์มหาชาติจึงเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการแห่ดังนี้

1. เพื่อเป็นการเปลี่ยนอรรถรสจากการฟังเทศน์ธรรมดาแบบอ่านตามคัมภีร์ หรือการพูดอย่างเรียบ ๆ มาเป็นทำนองที่มีลีลาการแห่ที่มีทำนองหลากหลาย ซึ่งให้ทั้งสาระและความเพลิดเพลินทำให้ผู้ฟังสนใจติดตามฟัง
2. เพื่อสร้างความเพลิดเพลิน ทำให้ผู้ฟังไม่เบื่อหน่ายต่อการฟัง และการแห่ในบางโอกาสก็เป็นการสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ฟัง อาทิ การแห่ในประเพณีหรือเทศกาลทำบุญ เช่น งานทำบุญบ้าน งานเทศกาลประจำปี หรืองานมงคลต่าง ๆ
3. เพื่อเป็นการสอนคติธรรม และปลูกฝังค่านิยมอันดีงาม พระผู้เทศน์จะแห่เพื่อให้เป็นคติสอนใจโดยจะสอดแทรกไว้ในแห่ นอก อาจเป็นแห่ให้พร หรือนิทานพื้นบ้านและชาดกที่ยกนำมาแห่ประกอบการเทศน์มหาชาติ

4. เพื่อบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยพระผู้เทศน์จะได้นำมาเรียบเรียงไว้เป็นแหล่งนอกเรื่อง และนำมาแหล่งทำให้ผู้ฟังได้รับทราบเหตุการณ์ และเป็นผู้รู้ทันเหตุการณ์เสมอ

วิธีการเทศน์มหาชาติแบ่งตามท่วงทำนอง เป็น 2 แบบ คือ การเทศน์มหาชาติทำนองหลวง และการเทศน์มหาชาติทำนองราษฎร์

1. การเทศน์มหาชาติทำนองหลวง

การเทศน์มหาชาติทำนองหลวง เป็นการเทศน์แบบทำนองธรรมวัดและทำนองแหล่งซึ่งต้องว่าไปตามเนื้อหามีอยู่ในคัมภีร์ ทำนองหลวงถือเป็นทำนองมาตรฐานหรือทำนองราชการโบราณถือเป็นแบบฉบับของการเทศน์มหาชาติ การเทศน์แบบทำนองธรรมวัด เป็นการเทศน์ที่ใช้ทำนองธรรมดา มีการเอื้อนเสียงอยู่บ้าง แต่ไม่มาก ดังที่พระเทพสุวรรณมุนี (2542: อารัมภพจน์ ถวายพระพร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี กล่าวไว้ในมหาชาติปริบทที่ว่า

การเทศน์มหาชาติ มีเทศน์แบบธรรมวัดและเทศน์ทำนองที่ว่าร้องแหล่งความจริงเทศน์แบบทำนองธรรมวัดอ่านด้วยสุ้มเสียงธรรมดาแต่มีลีลาเป็นเทศน์สำนวนเทศน์ทำนองแต่งเป็นรายไว้ อ่านดี ๆ ชัด ๆ วางสุ้มเสียงให้พอเหมาะน่าฟัง กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์กัณฑ์ กัณฑ์กัณฑ์ พระเทศน์ธรรมวัดดี ๆ คนฟังสงบถึงร้องให้น้ำตาไหลพรากทีเดียว ส่วนกัณฑ์ชุกกัณฑ์วิถีชีวิตชาวบ้านชาวเมืองถ้อยคำสำนวนใช้ตามชาติกำเนิดของพวกชุกกัณฑ์เหมือนสลัมซึ่งเป็นคนพื้นเพเดียวกัน จุลพน มหาพน ว่าด้วยเรื่องขุนเขา แม่น้ำลำธารสิ่งสารพัด กัณฑ์มหาพน นิยมเทศน์ทำนองร้องแหล่ง สรุปว่าแต่ละกัณฑ์มีวรรคสครุภักการฟังเป็นอย่างดี

จะเห็นว่าการเทศน์มหาชาติถึงแม้จะเทศน์เป็นทำนองธรรมวัด พระที่จะเทศน์ได้ก็ต้องฝึกหัดการอ่านมาเป็นอย่างดี ไม่ว่าใครจะเทศน์ก็ต้องเตรียมตัวให้พร้อม ซ้อมอ่านให้ดีจึงจะเทศน์มหาชาติได้ไพเราะน่าฟัง ไม่ใช่ใครนึกจะเทศน์ก็เทศน์ได้ การเทศน์มหาชาติทำนองธรรมวัด หรือทำนองหลวงนั้นโบราณถือเป็นแบบฉบับสำหรับใช้เทศน์สืบต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ทำนองหลวงถือเป็นทำนองมาตรฐานหรือทำนองราชการที่ใช้สืบมาจนทุกวันนี้ ตัวอย่างเช่น กัณฑ์ทศพรเป็นทำนองธรรมวัด เป็นทำนองอ่านเทศน์ไม่ยาก กัณฑ์หิมพานต์และกัณฑ์ทานกัณฑ์มีทำนองคล้ายกัน แต่หิมพานต์กระด้างกว่าไม่โอคครวญเท่า กัณฑ์วนปเวสน์ทำนองเรียบ ๆ

ไม่เล่นลิ้น ไม่โอคครวญ กัณฑ์ชูชกทำนองโศกสากอะอะ เจี้ยวจ้าว ถ้าเทียบกับเสียงดนตรีไทยก็เปรียบเหมือนฆ้องใหญ่ กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพนมีการเล่นเสียงมาก เป็นกัณฑ์ที่แหล่ได้ยาก แต่กัณฑ์จุลพนคิดค้นเล่นเสียงน้อยกว่ากัณฑ์มหาพน ถ้าเทียบกับเครื่องดนตรีไทย กัณฑ์จุลพนครบด้วยกระจำปี ส่วนกัณฑ์มหาพนเทียบได้กับจะเข้ กัณฑ์กุมารเสียงโศกละห้อย กัณฑ์มัทรีทำนองโหยหวานเทียบได้กับปี่หรือซออู้ กัณฑ์สักกบรรพทำนองเสียงสำรวมไม่ผาดโผน กัณฑ์มหาราชเสียงต่ำลงคล้ายระนาดทุ้ม กัณฑ์ฉกษัตริย์ก็เสียงต่ำไม่ผาดโผนเช่นกัน และกัณฑ์ นครกัณฑ์จะมีทำนองเพราะเป็นที่สุด เปรียบเทียบได้กับซอสามสายกับบัณเฑาะว์

เมื่อวิเคราะห์ดูทำนองหลวงของการเทศน์มหาชาติที่กล่าวมาทั้งหมดแล้ว จะเห็นได้ว่าคนโบราณนั้นมีความฉลาดมาก ไม่ว่าจะพระที่จะฝึกเทศน์มหาชาติ จะมีเสียงเป็นลักษณะอย่างไรก็สามารถฝึกเทศน์มหาชาติได้ เพราะโบราณท่านได้แบ่งความเหมาะสมไว้ให้เรียบร้อยแล้ว เช่น

ถ้าคนเสียงเล็กต้องการฝึกเทศน์มหาชาติ ก็เหมาะที่จะฝึกเทศน์กัณฑ์กุมาร และกัณฑ์มัทรี

ถ้าคนเสียงกลางต้องการฝึกเทศน์มหาชาติ ก็เหมาะที่จะฝึกเทศน์กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนปเวสน์ กัณฑ์จุลพน และกัณฑ์มหาพน

ถ้าคนเสียงใหญ่ต้องการฝึกเทศน์มหาชาติ ก็เหมาะที่จะฝึกเทศน์กัณฑ์ชูชก กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ฉกษัตริย์ และกัณฑ์นครกัณฑ์

เรียกว่า การจะฝึกเทศน์มหาชาติได้นั้น ต้องดูคุณลักษณะเสียงของตัวเองว่า มีเสียงเล็กหรือเสียงอยู่ที่กลาง ๆ หรือว่ามีโทนเสียงที่ใหญ่ ก็ฝึกกัณฑ์ที่เหมาะสมกับเสียงของตน ในความเป็นจริงแล้ว ทั้ง 13 กัณฑ์ ถ้าฝึกเทศน์ด้วยใจรัก หรือต้องการฝึกเทศน์มหาชาติจริง ๆ ควรฝึกให้ได้สักหนึ่งกัณฑ์ ซึ่งบางทีอาจต้องให้ครูบาอาจารย์ช่วยสังเกตหรือช่วยแนะนำให้ พระที่ฝึกเทศน์มหาชาติจึงจะหาตัวเองพบว่าเหมาะที่จะเทศน์กัณฑ์ไหน การเทศน์มหาชาตินั้น พระผู้เทศน์ต้องเข้าใจบทบาทของตัวละครด้วย เพื่อจะเลือกเทศน์ให้เข้ากับเสียงของตนเอง

การเทศน์มหาชาติแบบทำนองแหล่ตามทำนองหลวง เป็นการเทศน์ที่มีท่วงทำนองไปตามเนื้อหาที่มีอยู่ในคัมภีร์ หรือที่เราเรียกกันว่าแหล่ พระที่จะเทศน์มหาชาติแบบนี้ได้ต้องฝึกการเอื้อนเสียง ขึ้น-ลง และพระผู้เทศน์ต้องมีเสียงค่อนข้างดี มีความชัดเจน ต้องใช้เสียงเป็น การเทศน์ทำนองแบบนี้พระเทศน์จะต้องฝึกมาเป็นอย่างดี จึงจะเทศน์ได้น่าฟังเพราะการเทศน์มหาชาติแต่ละครั้งจะต้องมีการเล่นเสียงและใช้เสียงมาก มีทั้งทำเสียงเล็กเสียงใหญ่ ทำนองมหาชาติแต่ละกัณฑ์จึงมีความแตกต่างกันเช่นเดียวกับความแตกต่างของเพลงหน้าพาทย์ทั้ง 13 เพลง อันเป็นเพลงประจำกัณฑ์ โดยมีลักษณะการวางทำนองซึ่งกล่าวไว้ในแหล่ประวัติมหาชาติ ดังนี้

“ทั้งสิบสามกัณฑ์ สืบสานทำนอง สำเนียงเสียงร้องให้เดินสามสาย
อักษรสามหมู่ควบคู่กันไป แต่ทำนองในนั้นว่าต่างกัน
เสียงเล็กเสียงใหญ่ จัดไว้เป็นหมู่ กลอนก็กลอนคู่อุโฆษขาน
ฟังแล้วสำเร็จเกิดความสำราญ เสียงอ่อนเสียงหวานร้องให้มีฮา”

ผู้วิจัยได้เคยสัมภาษณ์พระธรรมราชาวัตร (หลวงเตี้ย) อดีตเจ้าคณะภาค 3 และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เมื่อพ.ศ. 2543 ก่อนที่ท่านจะมรณภาพเนื่องจากท่านเคยปฏิบัติหน้าที่เป็นเลขานุการเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนมาถึง 25 ปี จึงมีบทบาทสำคัญต่อวัดพระเชตุพนมาก โดยเฉพาะเรื่องการจัดเทศน์มหาชาติ ซึ่งท่านได้เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับทำนองของการแหล่มหาชาติไว้ดังนี้

เสียงของการแหล่ในแต่ละกัณฑ์นั้น มีเสียงขึ้น-ลง สูง-ต่ำ เหมือนวิธีการเดินของพระอาทิตย์ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเวลาของการแหล่พอดี กล่าวคือ กัณฑ์ทศพรเริ่มเทศน์ตอนเช้าตรู่พระอาทิตย์ค่อย ๆ โผล่ขึ้นสู่ขอบฟ้าทุกอย่างยังคงอยู่ในความเงียบ เสียงที่เทศน์จึงใช้ทำนอง ชรัมวิตรเรียบ ๆ เรียกว่าเริ่มชีวิตขึ้นอย่างมีสมาธิ ต่อจากนั้นผู้เทศน์จะต้องเทศน์เป็นท่วงทำนองพิเศษที่เรียกว่าแหล่ตอนแรกจะเป็นเสียงที่พุ่งจากลำคอออกมา เสียงจะสูงขึ้น ๆ ตามลำดับกัณฑ์ ไปสูงที่สุดที่กัณฑ์มัทรี ซึ่งประมาณว่าเป็นเวลาตอนเที่ยง พระอาทิตย์ขึ้นสูงสุด ต่อจากนั้นเสียงก็จะต่ำลง พระผู้แหล่ต้องคุมเสียงให้กลับลงคอ ฉะนั้นตั้งแต่กัณฑ์สักกบรรพไปจนจบนครกัณฑ์ เสียงจะต่ำลงทุกที กัณฑ์สุดท้ายนครกัณฑ์ไปเสร็จเอาตอนเย็นตอนค่ำเสียงที่แหล่ก็พลอยเย็นฟังแล้วสบายเคลิบเคลิ้มเกิดความรู้สึกประทับใจ

ทำนองการแหล่ยังอาจพิจารณาได้อีกแนวหนึ่งคือ เป็นการพยายามทำเสียงให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและรสทางอารมณ์ในแต่ละกัณฑ์ เช่น ทานกัณฑ์ เป็นตอนที่พระเวสสันดรถูกขับออกจากบ้านเมือง พระนางมยุรีและพระนางมัทรีพากันร้องไห้คร่ำครวญ ทำนองจึงเป็นแบบโอดครวญ กัณฑ์วนปเวสน์ ส่วนใหญ่เป็นการบรรยายธรรมชาติ ส่วนที่พบเจ้าชายเจตตราฐก็เป็นบทสนทนาไม่มีอารมณ์มากนัก ทำนองจึงเรื่อย ๆ ไม่โอดครวญ กัณฑ์ชุกกแหล่ให้ตกลงฟังดูโศกฮากสอดคล้องกับลักษณะของชุกก กัณฑ์จุลพน มหาพนคัดเสียงเล่นเสียงกันมากสอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติที่ล้วนน่าตื่นตาตื่นใจ และยังเข้ากับลักษณะทางไปสู่เขาวงกตที่คิดเกี่ยวกับ กัณฑ์กุมาร

เป็นตอนที่ผู้ฟังจะรู้สึกสงสารสองกุมาร โดยเฉพาะตอนลูกตี ทำนองแหล่จึงโศกเศร้า กระแสเสียง คร่ำครวญแบบเด็ก กัณฑ์มัทรีก็มีการคร่ำครวญมาก โดยเฉพาะตอนที่ตามหาสองกุมาร เสียงจึงต้อง เป็นแบบคร่ำครวญแต่เป็นเสียงคร่ำครวญแบบผู้หญิง กัณฑ์สักกบรรพเป็นตอนที่ท้าวสักกะแปลง กายมาขอพระนางมัทรี เสียงจึงลงต่ำแสดงอาการส่ำรวม กัณฑ์มหาธาเป็นตอนที่พระเจ้ากรุงสย ชัยและพระนางผุสดีกลับมาบิณฑบาตอีกครั้งหนึ่ง เสียงจึงต่ำเป็นแบบคนแก่ กัณฑ์นครกัณฑ์เป็น ตอนกลับเข้าสู่เมืองคือเป็นความสุขที่มีความสงบอยู่ในที่ เรื่องจบลงด้วยความสุข ทำนองก็แสดง ปีติที่ไม่ครึกโครม ประกอบกับเป็นกัณฑ์สุดท้าย ผู้เทศน์ก็พยายามแหล่ให้เกิดความประทับใจ ผู้ฟัง สัมผัสความสุขยินดีกับเรื่องที่ได้ฟังมาโดยตลอด

2. การเทศน์มหาชาติทำนองราษฎร์

การเทศน์มหาชาติทำนองราษฎร์ หรือการแหล่แบบทำนองราษฎร์ หมายถึงทำนอง แหล่ที่มีเนื้อหาลอยนอกคัมภีร์ ไม่ว่าจะเป็แหล่นอกเทียบเนื้อ ที่มีเนื้อความอยู่ในมหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ หรือแหล่อกที่มีเนื้อความไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อความในมหาชาติเลย เช่น แหล่พร แหล่พา แหล่ชาดก แหล่นิทานชาดก แหล่อกที่มีเนื้อความเกี่ยวกับพุทธประวัติ แหล่นิทานพื้นบ้าน และ แหล่ที่มีเนื้อความอยู่ในวรรณคดีไทย หรือแม้แต่แหล่ลาของพระนัเทศน์แต่ละรูปก็ล้วนแต่เป็น แหล่แบบทำนองราษฎร์ทั้งสิ้น ที่พระนัเทศน์จะได้อีกัดจัดสรรมานำเสนอกับคนฟังตามความ เหมาะสมของโอกาสและเวลาอันสมควร แหล่ทำนองราษฎร์นี้จะได้นำมากล่าวไว้ในเรื่อง วิธีการ เริ่มเรื่อง วิธีการดำเนินเรื่อง และวิธีการจบเรื่องสืบต่อไป

วิธีการเทศน์มหาชาติแบ่งตามเนื้อเรื่อง

วิธีการเทศน์มหาชาติแบ่งตามเนื้อเรื่อง เป็น 3 ขั้นตอน คือ วิธีการเริ่มเรื่อง วิธีการ ดำเนินเรื่อง วิธีการจบเรื่อง ดังนี้

1 วิธีการเริ่มเรื่อง

วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน แบ่งเป็น วิธีการเริ่มเรื่องการเทศน์แบบ เรียงกัณฑ์ และวิธีการเริ่มเรื่องการเทศน์แบบประยุกต์

1.1 วิธีการเริ่มเรื่องการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ ทุกกัณฑ์จะเริ่มต้นด้วยนะ โมห้าชั้นแล้ว ตามด้วยจุมุขนิยบทประจำกัณฑ์แต่ละกัณฑ์ นะโมห้าชั้น เวลาเทศน์ต้องหยุดหายใจในวรรคหนึ่ง ๆ เป็นจังหวะหรือเป็นช่วง ๆ ทุกกัณฑ์จะว่าเหมือนกัน ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ นะโม ตัสสะ/
ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ/
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต/
อะระหะโต สัมมา/
สัมพุทธัสสะ/

ส่วน จุณณียบท หมายถึงพระคาถาบาลีสั้น ๆ ที่ขึ้นต้นของแต่ละกัณฑ์ จะเป็นพระคาถาประจำกัณฑ์แต่ละกัณฑ์ ซึ่งไม่เหมือนกัน ในที่นี้จะกล่าวเรียงตามลำดับไปตามกัณฑ์ที่ 1 ถึงกัณฑ์ที่ 13 สำหรับ นะโมห้าชั้น จะว่าเป็นทำนองเหมือนกัน ที่ว่าต่างกับกัณฑ์อื่น ๆ มีอยู่กัณฑ์เดียว คือกัณฑ์ทศพร ซึ่งพระนักเทศน์จะว่าเป็นทำนองธรรมวัตร ส่วนอีก 12 กัณฑ์ จะว่าเป็นทำนองแหล่เหมือนกันทุกกัณฑ์ จึงจะไม่ยกตัวอย่างซ้ำในกัณฑ์ต่าง ๆ

1.1.1 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ทศพร

วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ทศพร ที่ส่วนมากจะนิมนต์เจ้าอาวาสเป็นผู้เทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและจุณณียบทกัณฑ์ทศพร ดังนี้

ผุสฺสตี วรฺวณฺณาเกติ อิทํ สตุถา กปฺลวตฺตอุสมิ อุปฺนิสฺสาย นิโครฺชาราม
วิหรนฺโต ปุทฺทขรฺวสุสํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

ถ้าเป็นการเทศน์มหาชาติทำนองหลวง เมื่อว่าจุณณียบทกัณฑ์ทศพรแบบทำนองหลวงเสร็จพระธรรมกถึกก็จะเทศน์เป็นทำนองหลวงตามเนื้อหาในคัมภีร์ไบลาน จนถึงเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

ถ้าเป็นการเทศน์มหาชาติแบบทำนองราษฎร์ หลังจากว่านะโมห้าชั้นและจุณณียบทเสร็จแล้ว พระนักเทศน์จะทักทายเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์และญาติโยมที่มาร่วมงาน พร้อมทั้งบอกวัตถุประสงค์ของการเทศน์มหาชาติว่า การเทศน์มหาชาติครั้งนี้เป็นการเทศน์ประจำปีของวัด ถือเป็นอนุรักษวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยแต่โบราณ การที่วัดได้จัดเทศน์มหาชาติขึ้นนั้นนอกจากจะเป็นการอนุรักษวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยแต่โบราณแล้วทางวัดก็จะได้นำจุดปัจจัยที่ได้จากการติดกัณฑ์เทศน์มหาชาติไปทะนุบำรุงวัด วัดต้องใช้ปัจจัยมากในการดูแลรักษาจึงขออนุโมทนากับท่านทั้งหลายที่ร่วมกันเป็นเจ้าภาพด้วย บางครั้งถ้านิมนต์พระนักเทศน์มหาชาติที่มีชื่อเสียงและมีความชำนาญในการเทศน์ ซึ่งไม่ใช่เจ้าอาวาสของวัดนั้น ๆ มาเทศน์ ท่านก็จะช่วยเหลือ้วยชัยให้พระแก่ญาติโยมผู้ฟังและเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์เป็นการเพิ่มศรัทธาให้

แก่คนฟังด้วย การให้พรโดยการเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความชำนาญและความถนัดของพระนักเทศน์แต่
ละครูปไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว บางรูปอาจว่า แห่พรประวัติมหาชาติ ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้รวบรวม
และปรับปรุงจากสำนวนการแต่งของ พระอาจารย์ เข้มทอง จังหวัดพิษณุโลก ต่อไปนี้

แห่พรประวัติมหาชาติ

โหมมุ่งหวังในทางบุญ	เพื่อเกื้อหนุนกุศลพระศาสนา
มีจิตจาจะสละ โกลา	โหมรับฎีกากันคนละกัณฑ์สองกัณฑ์
โหมรับฎีกาศรีทราเป็นทุน	หว่านเนื่อนาบุญไปทั่วทุกบ้าน
ฎีกากัณฑ์เทศน์ต้นเหตุของท่าน	บอกบุญทั่วบ้านปิดประตูบายน
คุณ โหมมีจิตคิดศรัทธา	สละโกลาข้าวของทั้งหลาย
สละเบงก่ลืบกัณฑ์คนละหลายหลายใบ	ไม่คิดเสียดายเพราะความยินดี
ว่าได้ทำบุญเป็นทุนภายหน้า	ยึดพระศาสนาอันเสียวินนี้
การสร้างสมบุญเป็นมูลพิธี	โหมก็จัดให้มีธรรมเทศนา
คุณ โหมตั้งจิตกันมาแต่บ้านช่อง	ชวนพี่ชวนน้องกันมาพร้อมหน้า
พนมมือนั่งฟังเทศนา	โหมมีศรัทธาด้วยความจริงใจ
สาธุศรัทธานานาจิตตั้ง	คุณ โหมผู้ฟังก็มามากหลาย
เบื้องหน้าเบื้องกลางข้างหลังขวาซ้าย	คุณ โหมเข้าใจตามเจตนา
โหมอย่าเพิ่งคิดเป็นอนิฏฐารมณ	ดีชอบหรือชมปฏิบัติทา
จะมีบ้างก็อย่างว่า	แต่พวกที่หาความสำเร็จ
นอกเหนือกว่านี้ถึงจะมีก็น้อย	บรรดาที่ปล่อยให้อารมณ์หลง
มองเห็นสำราญเกิดความสำเร็จ	ปล่อยให้อารมณ์หลงจนลืมสำราญ
ฉันทขอย้อนกลับมาโหมสัปมา	ฉลองศรัทธาของปวงท่าน
ที่มีม โนปนิธาน	แสวงในการฟังเทศนา
ในธรรมรสโดยพจนัง	เวสสันตรังองค์ราชา
จากเมื่อสมัยอยุธยา	นับราชสีบมาได้เก้าพระองค์
ถึงองค์ที่สิบพระ โลกนาถ	เสวยราชสันตติวงศ์
พระเกียรติยศอันยิ่งยง	คือผู้ดำรงพระธรรมวินัย
ปีฎกตำนานประทานสมบัติ	เป็นจอมกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่
ปกครองแคว้นแคว้นแผ่นดินไทย	ได้รวบรวมไว้ดำรงตำรา
ทั้งโคลงฉันทและกาพย์กลอน	เนื้อถ้อยสุนทรที่รจนา

ประจวบครั้งนั้นอยุธยา
ก็ทรงประดิษฐ์เรื่องเวสสันดร
มีสัมผัสนอกและสัมผัสใน
สิบสามกัณฑ์ถ้านสำนวนที่เทศน์
สี่ตัวบาทตามอรรถาถา
ทั้งสิบสามกัณฑ์สิบสามทำนอง
อักษรสามหมู่ควบคู่กันไป
เสียงเล็กเสียงใหญ่จัดไว้เป็นหมู่
ฟังแล้วสำเร็จเกิดความสำราญ
การสร้างกุศลเป็นอนุสรณ์
ขออานิสงส์ที่โยมอุทิศให้
ผู้ฟังก็ได้ผู้ให้ก็ดี
ขอกล่าวแต่ย่อให้พอแก่การ
เกิดวิปลาสบังอาจเอกอุ
เพียรรบกันไปเพียรไล่กันมา
ต่างคนก็แน่นคู่แค้นมานาน
มาตอนท้ายสุดไทยเสียกรุงศรี
แต่ว่ากรุงศรีคนดียังไม่สูญ
คือพระยาดากขอสฝากฉายา
จึงสถาปนาให้พระยาดาก
กรุงธนบุรีเดี๋ยวนี้เป็นถิ่น
เรื่องเวสสันดรเมื่อตอนรบกัน
จำเป็นอยู่เองหนอเรื่องนี้
พระเจ้ากรุงธนฯ ขุดค้นขึ้นมาได้
พระทรงแก้ไขในคราวครั้งนั้น
อันที่จริงเรื่องเวสสันดร
มีศีลมีทานการบูชา
มีทั้งพ่อแท้แม่ที่ถูกละ
มีทั้งผัวดีมีดีอย่างไร
แต่ว่าเมียดีเขาคงมีอะไร

นักปราชญ์มากหน้ามีหลายนาย
แปลศัพท์อักษรเป็นภาษาไทย
เป็นทำนองร้อยโหมสี่ปมา
ยกศัพท์แปลเสร็จหมดภษา
แปลออกมาเป็นคำไทย
สำเนียงเสียงร้องให้เดินสามสาย
แต่ทำนองในนั้นว่าต่างกัน
กลอนก็กลอนคู่อุโฆษขาน
เสียงอ่อนเสียงหวานร้องให้มีฮา
เรื่องเวสสันดรองค์ราชา
เมื่อโยมสิ้นชนมาขอให้ไปสู่วิมาน.
แต่คำถามีอยู่หนึ่งพัน
ประจวบครั้งนั้นอยุธยา
คนไทยเกิดมูไปรบกับพม่า
นับเป็นเวลาเก้าสิบหกปี
ผลัดเปลี่ยนเวียนกันมีคนดี
เป็นคราวครั้งที่ขาดดวงชะตา
มีผู้ใจบุญยกศาสนา
ดีด่อนพม่าให้กลับคืนธานี
สามารถดีมากคือพระเจ้าตากสิน
พระเจ้าตากสินผู้สร้างเดิมที
เสียบหายไปนานเสียหลายสิบปี
แต่ว่าของดีตกไปไหนไม่นาน
พอดีมาหายในกัณฑ์หิมพานต์
ไปแปลตำนานจากเมืองลังกา
ทศวรรคทุกตอนในเนื้อหา
ฟังแล้วก็น่าระทึกใจ
หน้าที่ของลูกจะเป็นไหน
ภรรยาเขาจึงได้ปฏิบัติบูชา
ผัวจึงมอบให้สมบัติห้า

ฟังแล้วจะเห็นเรื่องเป็นมา
จากเมื่อสมัยพระเจ้ากรุงธน
แต่ความนิยมยังไม่ย่อหย่อน
คือผู้แสดงคงจะแรงไปหน่อย
ทำความนิยมให้ทรุดโทรมลง
พอจบจรรยาบางองค์ว่าเหล่า
บางองค์ว่าพรกลายเป็นเสภา
เถระสมาคมท่านไม่นิยมจึงห้าม
ให้เพียงชาดกที่ยกให้ไว้
เพราะฉะนั้นเรื่องเวสสันดร
เรื่องเวสสันดรแต่ก่อนนี้มา
นับเป็นประ โยชน์กับศาสนา
ผู้ใดฟังจำแล้วนำไป
จะเห็นลูกแท้แม่ที่ดี
จะดูคนเขลาหรือว่าเจ้าปัญญา
เท่าที่ทายกและท่านสมภาร
ก็เพื่อฟื้นฟูประเพณี
อีกด้วยคุณ โยมที่ไปนิมนต์ฉันไชรี
หลายคนหลายแรงช่วยริเริ่ม
อีกด้วยคุณ โยมที่เป็นเจ้าของกัณฑ์
นิมนต์หลวงน้ำ หลวงอา หลวงพี่
สิตถิมัตถุ อิทัง พลัง
ขออานิสงส์ที่โยมอุตสาห

ในเรื่องพระยาเวสสันดร
ก็ข้ามฝั่งพินมาพระนคร
ถัดมาอีกตอนที่ชักเสียมลง
น้ำลายเป็นฝอยจนสิ้นขวดแม่โจง
พระเทศน์เลยคงหลักกรรมพุทธา
ออกมอญทะเลสิบสองภาษา
ฟังแล้วก็น่าแสงใจ
ท่านว่าเสื่อมทรามรัตนศรี
ถ้านอกทางไปเป็นลูกปีพพา
ความนิยมหย่อนก็เพราะอย่างว่า
สร้างโบสถ์ศาลามาหลายร้อยราย
ตลอดมาก็หลายสมัย
ปฏิบัติคงได้สมเจตนา
ให้ดูชาติแก้วกัณฑ์
เขาให้ดูตา...ตาชุกชี
ได้จัดงานให้มีเทศน์นี้
ให้คงที่เหมือนอย่างเดิม
ที่มีใจช่วยส่งช่วยเสริม
ช่วยส่งเสริมประเพณี
มาร่วมงานสามัคคี
มาเทศน์วันนี้ด้วยจิตศรัทธา
กุศลที่ตั้งที่โยมปรารถนา
เมื่อโยมสิ้นพระชนมมาขอให้ไปสู่วิมาน

จะเห็นได้ว่า การเริ่มเรื่องด้วยการแปลประวัติการเทศน์มหาชาตินี้ จะทำให้ผู้ฟัง
ได้รับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติเป็นอย่างดี เช่น ความรู้ด้านความเป็นมาของเทศน์
มหาชาติ ความรู้ด้านการแต่งกลอนแปล ความรู้ด้านทำนองที่มีอยู่ในเทศน์มหาชาติ ความรู้ด้าน
คติธรรมคำสอนที่ผู้ฟังจะนำไปปฏิบัติได้ และบอกให้ผู้ฟังทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการฟัง
เทศน์มหาชาติ ตลอดจนบอกให้ผู้ฟังทราบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ประเพณีเป็นต้น ดังตัวอย่าง

ความรู้ด้านความเป็นมาของเทศน์มหาชาติ

ในธรรมรสโดยพจนัง	เวสสันดรังองค์ราชา
จากเมื่อสมัยอยุธยา	นับราชสืบมาได้เก้าพระองค์
ถึงองค์ที่สิบพระโลกนาถ	เสวยราชสันตติวงศ์
พระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่	คือผู้ดำรงพระธรรมวินัย
ปีภูค้ำานานประทานสมบัติ	เป็นจอมกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่
ปกครองแคว้นแคว้นแผ่นดินไทย	ได้รวบรวมไว้คำรับคำรา

ความรู้ด้านการแต่งกลอนแหล่

ทั้งโคลง ฉันท์ และกาพย์ กลอน	เนื้อถ้อยสุนทรที่รจนา
ประจบครั้งนั้นอยุธยา	นักปราชญ์มากหน้ามีหลายนาย
ก็ทรงประดิษฐ์เรื่องเวสสันดร	แปลศัพท์อักษรเป็นภาษาไทย
มีสัมผัสนอกและสัมผัสใน	เป็นทำนองร้ายโฉมสัปมา
สิบสามกัณฑ์ถ้านำนวนที่เทศน์	ยกศัพท์แปลเสร็จหมดภาษา
สี่ตัวบาทตามอรรถกาถา	แปลออกมาเป็นคำไทย

ความรู้ด้านทำนองที่มีอยู่ในเทศน์มหาชาติ

ทั้งสิบสามกัณฑ์สืบสานทำนอง	สำเนียงเสียงร้องให้เดินสามสาย
อักษรสามหมู่ควบคู่กันไป	แต่ทำนองในนั้นว่าต่างกัน
เสียงเล็ก เสียงใหญ่ จัดไว้เป็นหมู่	กลอนก็ กลอนคู่ๆ โขมขาน
ฟังแล้วสำเร็จเกิดความสำราญ	เสียงอ่อนเสียงหวานร้องให้มีฮา

ความรู้ด้านคติธรรมคำสอนที่ผู้ฟังจะนำไปปฏิบัติได้

อันที่จริงเรื่องเวสสันดร	ทุกวรรคทุกตอนในเนื้อหา
มีศีลมีทานการบูชา	ฟังแล้วก็นั้ระทิกใจ
มีทั้งพ่อแท้แม่ที่ถูกล	หน้าที่ของลูกจะเป็นไฉน
มีทั้งหัวใจมีดีอย่างไร	ภรรยาเขาจึงได้ปฏิบัติบูชา
แต่ว่าเมียดีเขาคงมีอะไร	ผิวจึงมอบให้สมบัติห้า
ฟังแล้วจะเห็นเรื่องเป็นมา	ในเรื่องพระยาเวสสันดร

บอกให้ผู้ฟังทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับ

เรื่องเวสสันดรแต่ก่อนนี้มา	สร้างโบสถ์ศาลามาหลายร้อยราย
นับเป็นประโยชน์กับศาสนา	ตลอดมาก็หลายสมัย
ผู้ใดฟังจำแล้วนำไป	ปฏิบัติคงได้สมเจตนา
จะเห็นลูกแก่แม่ที่ดี	ให้ดูชาติแก้วกันหา
จะคุณเขลาหรือว่าเจ้าปัญญา	เขาให้ดูตา...ตาชุกชี

บอกให้ผู้ฟังทราบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ประเพณี

เท่าที่ทายกและท่านสมภาร	ได้จัดงานให้มีเทศน์นี้
ก็เพื่อฟื้นฟูประเพณี	ให้คงที่เหมือนอย่างเดิม
อีกด้วยคุณ โยมที่ไปนิมนต์ฉันไซ้	ที่มีใจช่วยส่งช่วยเสริม
หลายคนหลายแรงช่วยริเริ่ม	ช่วยส่งเสริมประเพณี

แหล่งประวัติเทศน์มหาชาตินี้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการรวบรวมเนื้อความเพื่อให้ได้ครบถ้วนบริบูรณ์เป็นเวลาหลายปี เนื่องจากพระที่แหล่งนี้ได้แต่ละรูปจะหวงเนื้อแหล่งไม่ยอมนำมาเผยแพร่ หากใครนำเทปบันทึกเสียงมาตั้งคอยบันทึก ท่านก็จะไม่ยอมแหล่งให้จบ ต้องใช้เวลาและความพยายามอย่างมากจึงได้เนื้อความครบสมบูรณ์จึงขอนำมาบันทึกเผยแพร่ไว้ในงานวิจัยคราวนี้ด้วย อีกประการหนึ่งการที่ผู้วิจัยนำแหล่งนี้มาไว้ในกัณฑ์เทศน์ก็เพราะเห็นว่าเนื้อความในแหล่งให้ความรู้ด้านความเป็นมาของเทศน์มหาชาติได้เป็นอย่างดี และคิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์สำหรับการค้นคว้าของผู้ใฝ่รู้ในภายภาคหน้า

1.1.2 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์หิมพานต์

กัณฑ์นี้เริ่มมีทำนองแล้วการนิมนต์พระเทศน์ต้องนิมนต์พระนักเทศน์ที่มีความรู้ความสามารถในการเทศน์มหาชาติ จึงจะทำให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธาได้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและจตุตถนิยบต เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

อิติ สวา เระ กเหตุวา ตโต จูตา มทุทธญ โญ อคฺคมเหสียา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ ฯ
ชยมานาย จนฺทนจฺฉณเณน ปรีปฺโปสฺสิตฺเตน วิย สรีเรณ ชาตตุตาเตนสฺสา นาม
คฺคหทิวเส สุสฺสตีเตว นามํ กรีสุฯ สา มหนฺเต ปรีวารเณ วฑฺฒิตฺวา โสฬสวสุ
ลิกกาเล อุตฺตมรูปชฺรธา อโหสิ ฯ

กัณฑ์หิมพานต์นี้ ถ้าเทศน์เป็นทางการหรือเทศน์แบบทำนองหลวง ในปัจจุบันจะหาพระธรรมกถึกที่มีความเชี่ยวชาญในการเทศน์ได้ยาก การเทศน์ทำนองหลวง ส่วนใหญ่จะเทศน์ตามวัดหลวง หรืองานพระราชพิธีที่สำคัญ พระเทศน์ก็จะว่าเนื้อในทำนองหลวง หรือเนื้อหาตามคัมภีร์ ไปจนจบโดยไม่ต้องหยุดพูดเพื่ออธิบายความ และต้องรักษาระเบียบวิธีการเทศน์อย่างเคร่งครัด สำหรับวัดทั่วไปที่ไม่ค่อยเคร่งครัดก็ใช้เทศน์แบบอ่านเนื้อในตามคัมภีร์ให้ผู้ฟัง ฟังตั้งแต่ต้นจนจบกัณฑ์

ส่วนการเทศน์แบบทำนองราษฎร์หรือเทศน์แบบประยุกต์ ในปัจจุบันพระธรรมกถึกจะเทศน์แบบผสมผสานทั้งทำนองหลวงและทำนองราษฎร์ โดยมีการแห่ให้พรหน้าธรรมาสน์ ต่อจากจุมฉิยบทประจำกัณฑ์ พระนักเทศน์แต่ละรูปจะมีแห่พรเป็นของตนเองไม่เหมือนกัน ดังตัวอย่างแห่พรหน้าธรรมาสน์ในกัณฑ์หิมพานต์ที่ผู้วิจัยได้ปรับปรุงมาจาก แห่พรทุกขัง ซึ่งเป็นสำนวนการแห่ของพระอาจารย์เหลื่อม จังหวัดอุทัยธานี ที่แห่ไว้ไพเราะมาก และมีเนื้อความใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์หิมพานต์ ทำให้ผู้ฟังได้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องความไม่แน่นอนของชีวิตและคิดมุ่งมั่นหมั่นสร้างบุญกุศล ดังมีเนื้อความต่อไปนี้

แห่พรทุกขัง

คุณโยมทั้งหลายทั้งชายและชาว	โยมจงตั้งศรัทธาเสียให้เป็นประธาน
องค์ศีลหนึ่งสมาธิสอง	ปัญญาไตร่ตรองในพระกรรมฐาน
หญิงชายทุกคนไม่ทนอยู่นาน	อายุเราท่านไม่ยึดยืนยาว
วิญญูณังนั้นยังไม่แจ้ง	ลูกจะขอแบ่งเสียให้บางเบา
สัญญาที่จำนั้นเป็นสำเนา	มันย่อมเปื่อยเนาไม่ยืนอยู่นาน
โธเอ๋ยกายเรานั้นเฝ้าเป็นทุกข์	โยมจะหวังแต่ลูกพะวงเลี้ยงหลาน
จงเร่งกำนึ่งนิกถึงสังขาร	ของปวงเราท่านไม่ยึดยืนยาว
อย่างยาวแคร์้อยอย่างน้อยเพียงถึง	บางคนก็ฟังจะเป็นหนุ่มสาว
ที่มากเกินร้อยก็น้อยคนเรา	บางคนยังเข้าปฐมวัย
ความตายทั้งหมดกำหนดกันไม่รู้	บรรดาที่อยู่ในโลกทั้งหลาย
ไม่ว่าหนุ่มหรือแก่มันไม่แน่ว่าตาย	เอาน้ำไม่ได้กับความมรณา
หนุ่มตายก่อนแก่มันไม่แน่ว่าตรงไหน	บางทีแก่ตายก่อนหนุ่มอย่างว่า
สุดแต่บุญกรรมที่เราทำมา	จะเร็วหรือช้ามันไม่แนเหมือนกัน
บางคนอยู่ได้จนแก่จนเฒ่า	อายุยืนยาวมีลูกมีหลาน
สืบสกุลถึงกษัตริย์เอาไว้มากครัน	บางคนก็พลันกลับมรณัง

ที่ตายไปแล้วก็ตายเปล่า
สมบัติสักนิดไม่ได้ติดกายัง
ที่ติดตัวโยมไปเมื่อโยมวายชีวิ้ง
กับหมอนใบเก่าที่เขาเอาให้โยม
ถึงเขาจะให้ก็ไม่ค่อยดี
แม้แต่เงินในปากเขายังควักออกไว้
เมื่อตัวโยมตายวายชีวิตม์
แต่พอโยมตายไฟไม่ทันโทรม
ลูกชายลูกหญิงแย่งชิงสมบัติ
ของกูของมึงร้อนถึงกำนัน
จะไปนรกหรือขึ้นสวรรค์
กำนันสบายพอได้ค่าเหล่า
เมื่อยามดีคือยาตระหนี่เหนียวหนับ
เงินทองเต็มบ้านแบ่งปันกันไป
ส่วนผู้ตายไม่เคยได้สักสิ่ง
ความดีความชั่วที่ตัวได้นี้
ทางหนึ่งนั้นหนาพาไปสวรรค์
อันทางสองทางที่มาขวางเราไว้
ถ้าหากพลาดพลั้งไปทางอบาย
จะฟังสาวกองค์พระโมคคัลลาน์
พระมาลัยท่านเคยลงไปโปรด
เหลือแต่พระธรรมแปดหมื่นสี่พัน
เพราะฉะนั้นโยมฉันทุกคน
หัดปลงหัดวางเสียในสังขาร
โยมอย่าลืมหลวงพะวงจนสับสน
จงหาทางช่วยก่อนจะม้วยชีวิ้ง
รีบหาทางช่วยก่อนม้วยก่อนแก่
ถ้าแก่ถึงกายจะร้องไห้โฮ
จะถูกที่หมายหรือไม่โยมจำ
เรือล่มเมื่อจอดมันจะรอดหรือโยม

ที่อยู่ก็เอากันไปเผาไปฝัง
เคยเห็นกันมาบ้างไหมเล่าคุณโยม
ที่เห็นมีบ้างก็แต่ฝ้านุงฝ้าห่ม
ทรัพย์สินอื่นมีถมเขาให้โยมเมื่อไร
สมบัติอื่นมีคุณโยมอย่าหมาย
เคยเห็นกันหรือไม่เล่าจะคุณโยม
เงินทองสมบัติที่โยมสร้างสม
ลูกหลานระงมคล้ายกับมิงงาน
มีข่าวสารพัดไปทั่วบ้าน
ส่วนผู้ตายนั้นไม่รู้เรื่องราว
สมบัติทางบ้านแบ่งกันอ้อฉาว
คิดแล้วให้เศร้าเสียน้ำใจ
เมื่อชีวิตดับโยมเอาไปไม่ได้
คนอื่นพลอยได้ไปเสียก็มี
จะได้จริงจริงก็คือชั่วกับดี
ทางหนึ่งนั้นชี้ไปทางอบาย
คุณโยมของฉันจะไปทางไหน
คุณโยมทั้งหลายจงเลือกเอา
โยมจะฟังใครได้เล่าคุณโยมจำ
หรือท่านก็มาเข้าสู่นิพพาน
เดี๋ยวนี้ก็หมดแล้วอรหันต์
ที่ได้จัดการไว้ในตำรา
เมื่อฟังนุสนธิ์ในวันนี้หนา
ว่าคนเราเกิดมาเป็นอนิจจัง
ลิมมรรคลิมผลลิมพระทุกขัง
จงเร่งหาทางตามรอยพุทธโธ
จงเร่งหาทางแก้มันจึงจะไก่อ
จะมาตั้งมโน เมื่อจวนสิ้นลม
อย่าทำเหมือนนาวาเมื่อจวนจะล่ม
ถ้าหากเรือจมจะลำบากใจ

เมื่อโยมสิ้นลมลงไปเป็นผี	บรรดาน้องพี่ทำบุญส่งไปให้
อุทิศส่ำหึ่งจิตอุทิศบุญไป	หวังให้ผู้ตายพ้นจากโคลนตม
จะได้หรือเปล่าใครเล่าจะรู้	โยมจงตรองดูกันให้เหมาะสม
ถ้าผิดจังหวะใครเขาจะช่วยโยม	ให้พ้นจากตมเมื่อตัวโยมตาย
โยมอย่าประมาทด้วยอำนาจมัวเมา	บุญที่ลูกเต้าทำส่งไปให้
ถ้าหากพลาดทำโยมจะว่าอย่างไร	จะต้องร้องไห้เป็นทุกชั่วระทม
หวังน้ำบ่อหน้า น้ำหน้าอยู่ไหน	โบราณว่าไว้ก็ช่างเหมาะสม
น้ำหน้าบ่มีคราวนี้แหละโยม	มัวหลงคอยชมบุญที่ลูกทำ
มันไม่มีทางเหมือนเราทำไว้	จะเป็นบันไดให้พ้นภพสาม
โยมทำบุญไว้จะได้ติดตาม	บุญที่โยมทำจะตามโยมไป
ทำบุญเข้าไว้ให้เห็นทันตา	บุญนั้นจะพาให้พ้นจากอบาย
การสร้างกุศลที่ทุกคนทำได้	ผลบุญนั้นไซ้รู้เป็นที่พึ่งแห่งตน

แหล่งพรทุกขัง ที่ผู้วิจัยนำมาเป็นตัวอย่างในกัณฑ์หิมพานต์นี้ เพราะเห็นว่าเนื้อความของแหล่งสอนให้คนพึงยอมรับความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ว่าการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ย่อมเป็นไปตามกฎของโลก คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เมื่อมีเกิดแล้วก็ต้องมีแก่ มีเจ็บ มีตายเหมือนกันหมดทุกคน เมื่อเกิดมาแล้วทุกคนจะต้องได้พบกับความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างแน่นอน และเนื้อความในแหล่งยังสอนอีกว่าทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นข้าวของหรือเงินทองก็ตาม เมื่อตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ สิ่งที่จะติดตัวไปได้ก็คือบุญกุศลเท่านั้น จะไปลงนรกหรือจะขึ้นสวรรค์ก็อยู่ที่บุญนี้เอง พระเวสสันดรเห็นความสำคัญในเรื่องบุญทานการกุศล จึงทำบุญด้วยการให้ทานอย่างต่อเนื่องไม่เคยเบื่อบุญเพราะพระองค์เชื่อมั่นในเรื่องบุญ

1.1.3 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ทานกัณฑ์

ในกัณฑ์นี้การนิมนต์พระองค์ดูพระนักเทศน์ที่เสียงดีมีความสามารถมาก เพราะกัณฑ์นี้มีทำนองแหล่งอยู่หลายทำนองถือว่าทำนองของกัณฑ์นี้ว่ายาก พระนักเทศน์จะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและจุนฉิยบท เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

มุสสุตี ปีโข เทวี ปุตุตสุส เม กฏกสาสน์ อาคต์ กิณฺหุ โข กโรติ อหํ คนฺตุ
 วา ชานิสฺสามีติ ปฏิจฺจนฺนโยเคน อากนฺตุวา สิริสยนคพฺภทวาร วุฑฺฒา ตํ สลฺลา
 ปํ สุตฺวา กลฺลนํ ปริเทวํ ปริเทวตี ฯ

ในกัณฑ์ทานกัณฑ์นี้ ถ้าเทศน์เป็นทำนองหลวงแบบโบราณ พระนักเทศน์เมื่อว่าจถุณียบทจบแล้ว ก็จะเป็นทำนองหลวงไปตามเนื้อหาตามคัมภีร์โบราณจนจบ

ส่วนการเทศน์มหาชาติทำนองราษฎร์นั้น จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูปทุกรูปให้ความเห็นคล้ายกันว่า ในยุคปัจจุบันได้มีการพัฒนาการเทศน์ไปมาก การเทศน์มหาชาติทำนองราษฎร์นั้น ถ้าเป็นไปได้หรือมีเวลา แต่ละกัณฑ์ควรเหลือให้พรหน้าธรรมาสน์ต่อจากจถุณียบทด้วย พระนักเทศน์แต่ละรูปจะเหลือพร โดยมีท่วงทีลีลาเนื้อหาและทำนองเป็นของตนเอง ในกัณฑ์นี้ผู้วิจัยได้นำเอา แหล่งพระแบ่งทรัพย์สินสี่ส่วน ซึ่งได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการเหลือของพระอาจารย์เหลื่อมและพระอาจารย์สว่าง จังหวัดอุทัยธานี มาเป็นตัวอย่าง เนื่องจาก พระอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นต้นแบบของแหล่งแบ่งทรัพย์สินสี่ส่วน และเหลือได้ไพเราะมาก เนื้อความใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ดังนี้

แหล่งพระแบ่งทรัพย์สินสี่ส่วน

เจริญพรสุนทรประสาท	บรรดาโยมญาติสิ้นทั้งหลาย
มีมโนน้อมพร้อมด้วยกาย	มาฟังบรรยายคำฉันเทศนา
ก็โยมมุ่งหวังในทางบุญ	ได้เกื้อหนุนคุณพระศาสนา
โยมมีจิตจากระสละโลกา	มีจิตศรัทธาด้วยความจริงใจ
ครั้งนี้แหละท่านหันมาสร้างความคิด	มีน้ำใจที่บริสุทธิ์ศดใส
จึงได้ชนะความตระหนี่เสียได้	สละปัจจัยของญาติโยมมา
ถึงจะมีน้อยหรือว่ามีมาก	โยมก็ได้มาฝากไว้ในศาสนา
เป็นเนื่อนานบุญของคุณโยมทั่วหน้า	เมื่อมีวัยชิวาก็จะติดตามไป
เขาเรียกกันว่าอนุคามินี	ผลบุญครั้งนี้มันไม่สูญหาย
มีผู้รักษาคอยทำโยมไว้	ทั้งโจรหรือก็ไม่อาจมาลักลอบ
ตคน้ำไม่ไหลตกไฟไม่สูญ	เป็นเนื่อนานบุญของโยมทั้งผอง
ทั้งในบาฬีท่านก็มีรับรอง	ให้โยมทั้งผองโปรดฟังต่อไป
บุญยัง โจร หิ ทูหรั่ง	นี้แหละบุญยังโจรลักไม่ได้
บุญยัง สุขัง ชิจิต ลังชัย	คงสมความหมาย ขัมม หินา
การทำบุญทานทรัพย์สินนั้นไม่สูญ	ประโยชน์เป็นคุณนะ โยมฉันจำ
การสะสมบุญไปเป็นทุนกายหน้า	องค์พระศาสดาทรงตรัสไว้มี
ถึงจะมีทรัพย์สินนับเป็นแสนแสนแผ่นไม่ทำบุญ	ทรัพย์สินนั้นย่อมสูญไปด้วยภัยทั้งสี่
เช่นอัคคีภัยไฟไหม้ก็มี	ข้อสองโจรจี้เงินเหลือแต่ตัว

ทรัพย์วิบัติภัยตรีเณคีน
อุทกภัยล้างไปจนหมดตัว
ตัวอาตมะเป็นบุตรพระโคตม
ซึ่งช่อบอกเช่นให้โยมเห็นภัยสี่
โยมจงเร่งวิริตเอาสมบัติมาฝัง
แบ่งทรัพย์สี่ส่วนจำนวนเท่ากัน
ส่วนหนึ่งนั้นเล่าเอาฝากฝังไว้
ส่วนสามต่างหากใส่ปากงูเห่า
ที่เรียกว่าเอาทรัพย์นำไปฝากไปฝัง
สร้างโบสถ์วิหารหรือทานใดใด
นี้แหละสมบัติโยมจะไม่วิบัติ
ที่เรียกกันว่าอนุคามินี
เอาไปบูชาคุณบิดามารดา
แสงแดดแผดเผาเพราะพวกเราไซ้ไหม
ลูกไปไหนมามองหาไม่เห็น
พ่อน้อยแม่หนูเลี้ยงดูเข้าค้ำ
ยกลูกใส่ตักกัมพัตร์ลงจูบ
จะให้ลูกนอนแสนงอนระงม
บางที่ปากอมหัวนมแม่อยู่
ทั้งข่วนทั้งตีตีบด้วยฝิเท้า
ความชั่วหนักเบาอันเงาโจด
บุญคุณใครเล่าจะเท่ามารดา
เอาไปแทนคุณบิดาบุญของท่าน
ยามนอนหมั่นนิกบ้นทิกใส่ใจ
ถึงคราวอับจนกุศลเลี้ยงแม่
จงอย่าลืมหลงชื้อตรงต่อท่าน
ส่วนสามต่างหากให้ใส่ปากงูเห่า
เนื้อความตอนนีฟังมีเล่ห์กล
ทำไมจึงว่าภรรยาเปรียบงูเห่า
ถ้าได้เมียดีตะกลางที่เหมือนแม่

ข้าของเป็นอื่นมันน่าปวดหัว
ขอให้โยมถ้วนทั่วโปรดจงแจ้งคดี...
มีจิตอารมณเจตนาดี
นับต่อไปมีจะเกิดเสียวกร
ในพระศาสนังให้เป็นแก่นสาร
ส่วนนี้ส่วนนั้นดูพอทำเนา
ส่วนสองนั้นใช้ใช้หนี้คุณเก่า
ส่วนสี่นั้นเล่าให้บุตรกูไป
คือไปก่อสร้างกุศลเข้าไว้
สร้างกุฎีกี้ได้มาติดคณท์เทศนก็ดี
ยอมขจัดอันตรายทั้งสี่
ข้อสองใช้หนี้บุญคุณเก่าไป
ทานเลี้ยงเรามาก่อนลำบากกาย
ลำบากเพียงใดแม่ไม่ได้บ่นสักคำ
หน้าตึงอกเต้นอุตสำหรับติดตาม
ป้อนข้าวอาบน้ำให้ลูกน้อยกินนม
พิศโฉมโลมลูบพอชื่นอารมณ์
อุ้มแนบกินนมลูกก็อ่อนแม่เอา
แถมมือทั้งคู่ก็ตะกายเกา
แถมยังถีบเอาองค์มารดา
แม่ไม่โกรธกลับเรียกหนูจ้
ลูกได้ทรัพย์มาจงใช้หนี้เก่าไป
ใครจะลืมนบุญนั้นไปเสียเลยง่ายง่าย
เคารพกราบไหว้กันทุกคืนวัน
สัตว์ร้ายพ่ายแพ้วแม่จงหมั่น
กราบไหว้ทุกวันจะเกิดเป็นมงคล
คือภรรยาเราผู้มั่งมีจน
ชั่วดีปะปนกันอยู่อัดแอ
มาเปรียบความเข้าช่างแปลกใจแท้
ถ้าได้เมียดีแม่ดีกว่าเมีย

จะดีจะเสียอยู่ที่เมียบกับแม่	ข้อสั้นนั้นแลให้บุตรคู่ไป
เพื่อลูกหญิงชายต่อไปภายหน้า	เราแก่เฒ่าชราหากินไม่ไหว
ลูกไม่ลืมคุณพ่อพึ่งบุญมันได้	ซุบเลี้ยงกันไปตราบเท่าทุกวัน
นี่แหละหนาเสีกาประสก	ที่ฉันหยิบยกเอามาเทศน์ธรรม์
ถ้าโยมจำได้กลับไปถึงบ้าน	จงหมั่นวิจารณ์กันเสียเถิดในใจ
ทั้งหมดคืออย่างทีรูปร่างเอามา	องค์พระศาสดาทรงได้ตรัสเข้าใจ
ถ้ามีบุญยิ่งกว่าสิ่งใดใด	ถ้าคุณโยมทำได้นับว่าสวัสดิ
ทางโลกก็งามทางธรรมก็พร้อม	ชื่อเสียงก็หอมทั้งโลกหน้าโลกนี้
ถ้าสิ้นชีพหาไม่วอดวายชีวิ	ถ้าบาปหมคนบุญมีก็คงไปสู่วิมาน

จะเห็นว่า เนื้อหาของແ່ນນີ້เข้ากับเนื้อเรื่องในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ที่พระเวสสันดรได้นำทรัพย์ของตนเองออกทำทานครั้งใหญ่ เรียกว่าสัตตศตมมหาทาน คือทำทานเจ็ดสิ่งสิ่งละเจ็ดร้อยด้วยกัน แต่ແ່ນนีสอนให้คนฟังรู้จักใช้ทรัพย์ของตนเองที่มีอยู่โดยจัดทรัพย์ออกเป็นส่วน ส่วนหนึ่งให้เอาฟังไว้ ส่วนสองใช้หนี้คุณเก่า ส่วนสามให้ใส่ปากงูเห่า ส่วนสี่ให้บุตรคู่ไปเรียกว่าเป็นคนไม่ประมาท รู้จักใช้ทรัพย์ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและประโยชน์ผู้อื่น

1.1.4 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์วันปเวสน์

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะ โม ห้ำ ชัน และ จุณ ฉิยบท เป็นทำนองหลวง ดังนี้

เต ปฏิปเถ อากจุณนเต มนุสเส ทิสฺวา กุหิ วุฑฺฒปพฺพโตติ ปุจฺจนฺติ ฯ
 มนุสฺสา ทูเรติ วทฺนฺติ ฯ เตน วุฑฺฒํ ยทิกเกจิ มนุสฺสา เณฺนฺติ อญฺมกุเค ปฏิปเถ
 มกุณฺนเต ปฏิปุจฺจาม กุหิ วุฑฺฒปพฺพโตติ เต ตตฺถ อมฺเห ปสฺสฺสิทฺวา กลฺลนํ
 ปรีทวຍุํ ทุทุกฺขนฺเต ปฏิเวทนฺติ ทูเร วุฑฺฒปพฺพโตติ ฯ

ถ้าเทศน์แบบทำนองหลวง เมื่อพระนักเทศน์ว่าจุณฉิยบทประจำกัณฑ์จบแล้ว ก็จะทำให้ແ່ນเป็นทำนองหลวงตามเนื้อหาที่มีอยู่ในคัมภีร์ต่อไปจนจบกัณฑ์

ถ้าเทศน์แบบทำนองราษฎร์ ในปัจจุบัน เมื่อพระนักเทศน์ว่าจุณฉิยบทประจำกัณฑ์จบแล้ว ก็จะทำให้พรหน้าธรรมมาสน์ ในกัณฑ์วันปเวสน์นี้ พระนักเทศน์นิยมเทศน์ແ່นปลอบจิต ตำนวนการประพันธ์ของพระครูพิศาลธรรมโกศล วัดประยุรวงศาวาส ซึ่งอาจารย์บำรุงจันทร์เชื้อ (เมื่อครั้งยังเป็นพระภิกษุ) นำมาແ່นถ่ายทอดโดย มีเนื้อหาสาระ ดังนี้

ແຫລ່ປລອບຈິດ

ສົວສັດສິສັວສັດ
ມີມໂນນ້ອມຢູ່ພ້ອມໜ້າ
ເຣື່ອງເວສສັນດຣາດກ
ຊລອນສັກທາວ່າໄປຕາມເນື້ອຮຣຣມ໌
ວ່າອືກວາທນສີລິສະ
ການອບນ້ອມປຣະນມກ
ໜຶ່ງອາຍຸວັຍຊີວິດ
ສອງວັນ ໂລ ໂສກາພຣຣນ
ສາຣຸນປຣະພຸດທິຂອບ
ຂອໃຫ້ເສັຣ໌ຈສມດັງອາຣມ໌ໜັງ
ເມື່ອຈບພຣສຸນທຣປຣະສາທ
ນ້ອມມໂນອນຸໂມທນາ
ສູ້ອບຣມບໍ່ມປິຣຸຍາ
ຈັດຈັດພາກັນຄິດວິຈາຣ໌
ສຸ ສຸ ສັງ ລກເຕປິຣຸຍັງ
ຟັງດ້ວຍດີຍ່ອມເກີດປິຣຸຍາ
ອຍ່າດັງຈິງຟັງເພື່ອໜັງສາເອ
ລະຄຣລິເກຕ່າງມີຄວາມຕ້ອງການ
ເຈາເຍ້າເຍ້າຍ່ວຈນເຮາຫ້ວຣ່ອ
ເຝ້າຟລງລິເກເສີຍຈນລິມດ້ວ
ສ່ວນການຟັງເຕສນມີເຈດນຈໍານງ
ຍກຈິດດັງສູ້ສັງຂາຣາ
ຕັດຄວາມຣັກຫັກໂທສະ
ໃຫ້ຮູ້ເທ່າທັນສັງຂາຣຂອນ
ໃຊ້ປິຣຸຍາຄັນຄວ່າຄວາມຈຣິງ
ບໍາເພື່ອສິລທານເອາໄວ້ເປັນທຸນ
ໂຍມອຍ່າຟລງພະວງແຕ່ໂລກ
ເມື່ອຍາມ ໂຍມເມາກໍ່ພອປຣະມາຣ
ວ່າເກີດເປັນຄນ ໃ່ພັນຄວາມຕາຍ

ບຣຣດາຣຸຍາດິມວລປຣະຮາ
ຕ່າງສັກທາມາຟັງຮຣຣມ໌
ຈະຂອເຍີຍບກມາເສນອທ່ານ
ຂອເຣັມຣໍາຟັນສຣຣກໍ່ເປັນແຫລ່ພຣ
ຈໍາກັນ ໄວ້ເກີດຈະຄໍາພຣະຄໍາວ່າສອນ
ຈະເກີດເປັນພຣສີ່ປຣະກາຣ
ຂອຈສຕິດຍັງຍືນນານ
ສາມສຸຂສັນຕໍ່ສີ່ຄໍາລັງ
ຕາມຣະບອບພຣະສາສນັງ
ແຕ່ຄຸນ ໂຍມຜູ້ຟັງຮຣຣມເຕສນາ
ກໍ່ຂອໂອກາສຄໍາວ່າຄາ
ແຕ່ທ່ານທີ່ມາບໍາເພື່ອສິລທານ
ຟັງເຕສນາບໍາຍວນນີ້ນັ້ນ
ຕາມເນື້ອແຫ່ງຮຣຣມເຕສນາ
ໂປຣດດັງຈິງຟັງເກີດຄຸນ ໂຍມຈໍາ
ບຣຣເທກາມາດັບອາຣມ໌ມາຣ
ເມື່ອນຄຸລິເກ ໃ່ມີແກ່ນສາຣ
ໃຫ້ເຮາແລະທ່ານນັ້ນຟລງລິມດ້ວ
ລິມແມ່ລິມພໍ່ລິມຄຸລິມຜົວ
ມາຟລງເມາມ້ວຢູ່ແຕ່ມາຍາ
ໃຫ້ໂຍມລິມຟລງລິເສດຕັດທາ
ຟິຈາຣາໃນກາຍຂອນ
ຕັດໂມເອກັນດ້ວຍເຕຸຜລ
ເລິກກັງວລໃນກາມຄຸນ
ອັນເປັນສິ່ງ ໃ່ເສື່ອມສຸຍຸ
ລະບາປສຳຣັງບຸຍຸກັນໃຫ້ຊິນບານ
ສຸຂແລ້ວກັບໂສກ ໃ່ມີແກ່ນສາຣ
ຈຸໝັ່ນວິຈາຣ໌ໄປຕາມເປັນຈຣິງ
ໄມ້ວ່າເປັນຮາຍຫຼືວ່າເປັນຟຸງ

ยากกราชาก็อย่าประวิง
ถึงจะมีสมบัติบรมจักร
ก็ไม่อาจซื้อหรือมาว่าจ้าง
ถึงพร้อมก็พรากรมรักต้องร้าง
ถึงมีบุตรและธิดา
เมื่อถึงคราวม้วยใครก็ช่วยไม่ได้
ก็ยังต้องพรากรจากวิมาน
มนุษย์ตายแน่อย่าแก้ไม่มี
จะเป็นราชาหรือมหาโจร
ถึงท่วงสมบัติก็จำต้องทิ้ง
ต้องไปนอนรอไปฟอยอยู่บนกองฟอน
เมื่อตัวเราตายอะไรเล่าคิด
รักกันปานกลืนก็มากลับกลาย
เมื่อแรกรักกันข้าวมันปลาใหม่
เวลาเราตายทำไมมากแล้ว
คิดดูน่าขันเราท่านย่อมทราบ
ความจริงประจำมีอยู่ดำตา
พอเราเป็นผีเขาก็มีคู่ใหม่
คู่เก่าเป็นเปรตไม่มีใครสังเว
ผีหลอกคนเป็นเคยเห็นมากมี
พอเราสิ้นลมลงไปล้มกระจาย
พอน้ำตาแห้งนวลแข็งขึ้นมาแทน
แต่พอเราตายที่เป็นม่ายตกมัน
ถ้อยที่สาธกที่ฉันทยกมาอ้าง
ฉันทมาร้องเทศน์ก็เพื่อบรรเทา
จงหมั่นวิจารณ์กันให้แจ่มแจ้ง
ผู้เลือกสาระในพระบาลี
โลกีย์สมบัติจำต้องขาดกระจาย
ทรัพย์สินเงินทองมันเป็นของกลางกลางไม่มีอะไรสักอย่างที่ติดกายา

ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่จีรัง
มีเกียรติศักดิ์ทรัพย์สินมั่งคั่ง
เพราะมัจจุจริงไม่ยอมรอเวลา
จำต้องห่างเส่นหา
ก็ไม่อาจมาช่วยป้องกัน
ต่อให้เหาะขึ้นไปอยู่บนสวรรค์
เพราะว่ายมบาลท่านไม่รับสินบน
ตายแน่เราหนีกันไปไม่พ้น
ต้องทิ้งกายสกลอยู่บนเชิงตะกอน
ร่างกายล้มกลิ้งไปเป็นไม้ท่อน
ขาดคู่เคียงหมอนแล้วแม่นางพ่อนาย
ผิวเมียญาติมิตรเขาไปด้วยหรือไม่
แต่พอเราตายเขาก็พากันกลัว
มันน่าชื่นใจจริงแม่ทูนหัว
เกรงเมียเกรงผิวจะฟื้นคืนมา
แต่ไม่เห็นเข็ดหลาบกันเสียเลยพับผา
แต่ไม่เห็นระอากันเสียบ้างเลย
ลืมนิสงคนตายเสียแล้วท่านเอ๋ย
ตรุษสารทไม่เคยจะได้กินอะไร
แต่ว่าคนหลอกผีดูซิเป็นไปได้
เขาจะมาร้องให้ไปสักกี่วัน
เริ่มจะมองหาแฟนด้วยความเพื่อฝัน
ก็มาลืมน้ำมันไปหลงมัวเมา
กลัวท่านผู้ฟังนั้นจะเหงา
ให้โยมหยุดเมาเสียในเรื่องโลกีย์
ใช้ฉันทจะแกล้งมากล่าวเสียคดี
นำมากล่าวชี้ให้คุณโยมฟัง
เมื่อตัวเราตายจำต้องคืนทุกอย่าง

มาเปล่าไปเปล่าโยมอย่าเฝ้าอาลัย
หัดปลงหัดวางเสียในสังขาร
เงินบาทสุดท้ายที่เขาเอาใส่ปาก
โศกคิดขึ้นมามันก็น่าขมขื่น
แต่พอคนเผลอสัปหระอมันยังแก้
ต้องแต่งชุดเดียวกันทั้งวันเกิดวันตาย
ฉันขอขมาท่านที่มาฟังธรรม
ฟังเทศน์ฟังธรรมมีแต่หวนอน
ในเรื่องสังขารที่รูปสาธก
ก็หวังเตือนใจพ่อนายแม่นาง
จงหมั่นวิจารณ์กันให้ประจักษ์
จงถอนความรักจงหักราคา
ถ้าเมื่อนมัวเมาเฝ้าแต่หลงโลก
อันตนลืมหายมาลืมหายกายยัง
อายุสังขารประมาณมีน้อย
จงทำบุญทานเสียเมื่อกาลยังดี
จะรอลูกหลานที่เขาอยู่ข้างหลัง
ปะลูกหลานดีที่เขาไม่มีปัญญา
ที่ฉันเคยพบที่เป็นศพตกค้าง
อนาถใจจริงลูกหญิงลูกชาย
ขึ้นโรงขึ้นศาลสังหารเครือญาติ
ว่ากันແหลกແหลวเรื่องเลวกาล
ต้องเฝ้าป่าช้ามันช่างน่าอนาถ
ท่านทั้งหลายฉันมิได้สาระเน
ญาติโยมทั้งหลายที่มาฟังเทศน์
ชีวิตของเรานี้แหละโยมจำ
ว่ามันไม่ฟังยังมันไม่หยุด
รูปสกลันเสียดเพียงสัมพันธ์
สุขจับสุขจับสุขจับสุข โลม
เหมือนตลกทุกขยามคืนก็หันมาเถ

เงินทองเอาไปไม่ได้หรือคุณโยมจำ
ทรัพย์สิ้นเคยค้าก็ต้องเวนคืน
สัปหระอมันยังควักไม่ยอมให้กลิ่น
เหลือผ้าสองผืนที่ปิดร่างกาย
เอาผ้าม่วงผ้าแพรออกไปเที่ยวเร่ขาย
ต้องไปนอนรอไฟอยู่บนเชิงตะกอน
ใช้ว่าตัวฉันจะแกลิ่งเทศน์สอน
ไม่เหมือนคุณละครหูดาสว่าง
ที่ได้หีบยกเอาขึ้นมาอ้าง
ให้ยกจิตตั้งสู่อุปมา
ในคุณไตรลักษณ์ด้วยวิมิงสา
เสียด้วยปัญญาเมื่อชีพโยมยัง
ก็พาทุกข์โศกไม่มีวันสร้าง
เมื่อมรณังที่ฟังไม่มี
ไม่ทันถึงร้อยต้องกลายเป็นผี
อย่ามัวรอรอริจะไม่ทันเวลา
ให้เขารินน้ำหลังไปให้โยมวันหน้า
ไม่ลืมหายพ่อแม่ที่ตาย
อยู่ในกุฎงเผาจีกันไม่ได้
เขามัวแต่จ้างทนายต่อสู้คดี
ก็เพราะสมบัติของผู้เป็นผี
สงสารแต่ผีต้องมาถูกลอยแพ
ก็เพราะสมบัติของคนแท้แท้
มากลั่นกรองร้องเหล่าบำรุงศรัทธา
มีจิตจงเจตน์ตรองด้วยปัญญา
อันสังขารไม่จีรังกาล
มันเป็นสิ่งสมมุติไม่มีแก่นสาร
มันคือบ่วงมารที่คอยมัดเรา
สุขเขยสุขชมหรือก็แก่ค่าเข้า
มันก็พอบรรเทาได้ชั่วเวลา

อยากจะสุขสนิทมันต้องคิดสลับ	หาทางกำจัดตัดเจ้าห้วงตัณหา
ชักคนละบาทเป็นยังงิเชิญใส่กันเข้ามา	อย่าเสียเวล่ำเวลาพระเทศน์ท่านจะคอย
ฉันมาชี้ทางบอกฝั่งวิโมกข์	ชี้สุขให้พ้น โศกต้องรู้จักปลงจักปล่อย
มีห้าเชิญหยิบมีสิบเชิญทยอย	มีปลีกมีย่อยเชิญหย่อนกันเข้ามา

จะเห็นได้ว่า แหล่นี่พรรณนาถึงเรื่องของความไม่เที่ยงของร่างกาย เข้าในหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เช่นกัน ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ จึงขอให้คนเราอย่าตกอยู่ในความประมาท รีบทำบุญสุนทานกันเข้าไว้ เมื่อล้มหายตายจากไปแล้วยังเป็นที่พึงได้ ส่วนญาติพี่น้องหรือคนที่เราคิดว่าพึงได้เวลาเอาเข้าจริงบางครั้งอาจพึ่งพาอาศัยไม่ได้ ดังนั้น สิ่งที่จะพึงได้ในวันข้างหน้ามีอยู่อย่างเดียวคือ บุญ เท่านั้น

1.1.5 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชก

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะ โมห้าชั้นและจุมฉิยบท เป็นทำนองหลวง ดังนี้

ตทา กาลิงครฎฐะ ทุณหวิภูฐพราหมณคมาวาสี ชูชโก นาม พราหมโณ ภิก
 กษาจริยาย กหาปณสดี ลภิตวา เอกสุมี พราหมณกุลธูเปตวา ปุณ ธนั ปรี
 ยเสนตถาย คโต ฯ ตสุมี จิรายนุเต พราหมณกุลั กหาปณธ วลณเชตวา ปจ
 ฉา อิตเรน อากนตวา โจทยิมานัน กหาปณธ ทาทุ อสกุโกนุติ อมิตตตวาปนิ นาม
 อตตโณ ชีตริ ตสุส อทาสี ฯ

ในกัณฑ์ชูชกนี้ ถ้าเทศน์แบบทำนองหลวง เมื่อพระนักเทศน์ว่าจุมฉิยบทประจำกัณฑ์จบแล้ว ก็จะทำให้ทำนองหลวงตามเนื้อหาที่มีอยู่ในกัมภีร์ต่อไปจนจบ

ส่วนการเทศน์ในยุคปัจจุบัน พระนักเทศน์จะเทศน์แบบผสมผสานมากกว่า คือเทศน์แบบทำนองหลวงพอเป็นพิธี ต่อจากนั้นก็จะเป็นให้พรหน้าธรรมาสน์ เป็นทำนองราษฎร์ การให้พรหน้าธรรมาสน์ เป็นการเพิ่มเติมเสริมศรัทธาแก่ผู้ฟัง และทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานครึกครื้นตามเนื้อหาของกัณฑ์ ในกัณฑ์ชูชกนี้ พระนักเทศน์บางรูปนิยม แผล่พรสังขาร ซึ่งเป็นส่วนงานการแผล่ของอาจารย์พระมหาฝ้าย สุขเมธี (ป.ธ.8 มรณภาพ ปี พ.ศ.2548) วัดเบญจมบพิตร แผล่พรสังขารนี้ อาจารย์พระมหาฝ้ายท่านแผล่อยู่เป็นประจำ แม้แต่ตอนที่ป่วยอยู่ในโรงพยาบาลใกล้จะมรณภาพแล้วท่านก็ยังแผล่ให้ลูกศิษย์ที่เฝ้าไข้ฟัง ทั้งยังให้บันทึกเสียงเป็นครั้งสุดท้ายนำมาให้ผู้วิจัยได้ฟังอีกด้วย อาจารย์พระมหาฝ้ายเป็นพระนักเทศน์ที่มีความถนัดในการเทศน์

กัณฑ์ชูชกมาก ท่านเป็นต้นแบบของการตีตะโพกในกัณฑ์ชูชกตอนเหล่าชูชกขอลาน ซึ่งพระนักเทศน์ทั้งหลายได้นำมาใช้กันอยู่ในยุคปัจจุบัน ท่านเป็นผู้คอยชี้แนะ และแนะนำผู้วิจัยเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ ถ้าท่านอาจารย์พระมหาฝ้ายยังมีชีวิตอยู่ ท่านผู้นี้จะเป็นขุนคลังแห่งความรู้ของผู้วิจัยเลยทีเดียว แม้แต่เหล่าต่าง ๆ ที่นำมาอ้างอิงไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ ส่วนหนึ่งก็ได้รับความอนุเคราะห์มาจากอาจารย์พระมหาฝ้ายนั่นเอง เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ผู้วิจัยได้รับความเอื้อเฟื้อจากท่านอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับพระนักเทศน์รูปอื่น ๆ ที่เคยได้รับความอนุเคราะห์จากท่านมาเช่นกัน ท่านเปรียบเสมือนอาจารย์และผู้ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณท่านอาจารย์พระมหาฝ้าย สุเมธี ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการนำเอาเหล่าพรสังขาร ซึ่งเป็นเหล่าที่ท่านชอบและเหลืออยู่เป็นประจำมาเป็นตัวอย่างในกัณฑ์ชูชก ดังนี้

เหล่าพรสังขาร

โยมทั้งหลายจงตั้งใจจำ
ทั้งหญิงและชายทั้งชายและชาว
องค์ศีลหนึ่งสมาธิสอง
หญิงชายทุกคนไม่ทนอยู่นาน
เกิดแล้วย่อมแก่เป็นธรรมดา
ดินน้ำไฟลมผสมกันเข้า
เมื่อแรกก็ซมนอนจมในเบาะ
นอนแหว่อาจมปลุมวัย
เดินสี่ขาทำท่าโยงโย่
สิบเดือนให้หลังจึงตั้งไข่มัน
ถึงมัชฌิมากายาภิญโญ
ผมหยิกคุดยุงนุ่งผ้าไทย
พออายุสิบเจ็ดเข้าเขตมัชฌิมา
รสโศภฐัปปาคือกามารมณ
สังขารเจริญเดินตามแนวทาง
สูงต่ำต่างกันแล้วแต่บุคคล
สังขารตอนนี้เป็นที่เจริญ
ยิ้มแย้มแจ่มใสหญิงชายถ้วนหน้า
จะชั่วจะดีก็วัยนี้แหละหนา

ที่มาพึ่งธรรมคำฉันท์เทศนา
จงตั้งศรัทธากันเสียให้เป็นประธาน
ปัญญาไตร่ตรองในพระกรรมฐาน
อายุเราท่านไม่ยี่ดื่นยาว
สังขารเกิดมาเป็นหนุ่มเป็นสาว
เกิดเป็นกายเราทั้งหญิงและชาย
เสมือนหนึ่งติดเกาะคลื่นเดินไม่ได้
หัดลุกตั้งไข่ล้มลุกคลุกคลาน
พยุงกาโยชักแยะชักยัน
นี่แหละสังขารปลุมวัย
เกล้าผมผูกโบว์ไปตามสมัย
เหมาะสมตามสมัยรัฐนิยม
สังขารเจ้าขารู้จักหวานขม
เปรี้ยวมันหวานขมกันหมดทุกคน
ชั่วดีปานกลางแล้วแต่กุศล
ยากดีมีเงินสุกสุลา
จะนั่งจะเดินเหม็นมึนวลหนักหนา
วัยมัชฌิมาซึ่งเป็นวัยกลาง
เหมือนเดินทางมาได้ครึ่งกึ่งทาง

ถัดจากนี้ไปจนสุดวัยกลาง
ถ้าส่องกระจกแล้วโยมจะตกใจตื่น
ผมดำกลับขาวดูเอาด้วยตา
แต่อันที่จริงเรื่องสังขาร
นอนจมในเบาะห้าวระยิมแห่ง
พอเดินได้แข็งเด็กแดงหายไป
พอถึงวัยกลางก็อย่างผันผืน
พอพ้นวัยกลางอย่างเข้าวัยสุด
เนื้อหนังร่อแร่ก็เพราะเราแก่ชรา
สังขารเรรวนแปรปรวนปลิ้นปลอก
เอ็นหดเข้าข้อซังกอไม่ลง
จะลุกจะนั่งไม่เหมือนสาวหนุ่ม
ที่ขาวอวบอ้วนเป็นนวลละโ
วรรณะฉวีก็สิ้นศรีหนุ่มสาว
เนื้อหนังยานย้อยเหี่ยวห้อยเตี้ยเตี้ย
ที่รักกลับห่างที่ซังกกลับชิด
ที่รักกลับห่างเพราะรูปร่างไม่เจริญ
ที่รักสนิทก็คือมิตรเรียงหมอน
พอความแก่ถึงตนต่างคนต่างเคร่ง
พอนอนใกล้เข้ามาเขาก็ว่าตาแก่
น้ำท่าไม่อาบเหม็นสาบเหม็นสาง
อิตตอนเป็นหนุ่มกระชุ่มกระชวย
เป็นหนุ่มพอเหมาะสาวเกาะตามแจ
พอความสวยทรุดจนสุดตาแล
ต้องถือไม้เท้าเข้ามาช่วยยัน
เป็นที่รังเกียจของพวกหนุ่มสาว
บางทีลูกเรายังดูเอาเหลือเกิน
ไม่มีผู้ใดทำให้เราแก่
ปัจฉิมวัยใกล้จะเข้าโลง
ความโลภโกรธหลงเป็นเรื่องรุงรัง

สังขารก็ช่างเข้าสู่วัยชรา
เนื้อหนังตั้งเต่งกลับยานลู่ล่า
จะเห็นได้ว่าสังขารเปลี่ยนแปลง
ก็แปรปรวนมาตั้งแต่เด็กแดง
พ้นจากเด็กแดงแหมหัดลุกหัดเดิน
สังขารก็ผายสู่ความเจริญ
เห็นความเจริญของสังขาร
ความเจริญทรุดไม่งามหรูหรา
ไอ้ความหรูหราที่ซุกเสื่อมลง
เป็นของหลงหลอกให้พวกเราหลง
ซุกเดินหลัง โกงสิ้นความภิญโญ
ความชราธรรมเอาสังขาร
สังขารไปโลไม่น่าจะแล
อายุอย่างเข้าไปเป็นคนแก่
เนื้อหนังร่อแร่หมดความเจริญ
ที่รักสนิทนั้นกลับห่างเหิน
ที่ซังกก็เหยียดตั้งแต่นั้นเอง
ผิวเมื่อยเคียนอนคลอเคล้ากรีนเครง
ซุกเกลียดกันเองช่างน่าเวทนา
แกเหม็นสาบแท้แท้แกลอยไปให้ห่าง
เพราะว่ารูปร่างแกมันไม่น่าจะแล
บุญส่งเสริมสวยรูปร่างงามแท้
ถ้าหากสาวแลพ่หนุ่มไปเที่ยวทุกวัน
ไปเป็นคนแก่ต้องเดินงก้ง
เพิ่มขาอีกอันคูไม่เจริญ
เว้นแต่ลูกเรายังสรรเสริญ
ตะงกตะเงินคุณพ่แม่่ง
สังขารปรวนแปรญาติโยมจงปลง
ความโลภ โกรธหลงอย่าไปห่วงมันเลย
ตัดลงเสียบ้าง ฌ คุณโยมเอ๋ย

เอาตัวปัญญาเข้ามาเฉลย	ว่าสังขารเอ๋ยมันไม่แน่นอน
เกิดแล้วย่อมแก่แปรปรวนไปสิ้น	กายจมอดมคินเป็นเหยื่อหนอน
จงยึดเอาศีลของพระชินวร	จะได้เป็นเครื่องอาภรณ์ส่งโยมไปพบวิมาน

แหล่งพรสังขารนี้ เป็นแหล่งคำสอนที่เรียกว่า **พรพระสร้าง** เพราะมีข้อเตือนใจให้คนฟังนึกถึงความแก่ชราของมนุษย์ เนื้อความในแหล่งกล่าวถึงความปรวนแปรของสังขารว่า สังขารของคนเราทั้งหลายย่อมไม่เที่ยง เกิดแล้วย่อมแก่เป็นเรื่องธรรมดา ถ้าทำใจได้รู้จักปลง รู้จักวางไม่ยึดติดในสังขาร ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นว่าสังขารของคนเรานั้นเกิดกับแก่เป็นของคู่กัน มันไม่เที่ยง มันเป็นอย่างนี้เอง ใจก็จะมีแต่ความสุข ตอนท้ายของแหล่งยังกล่าวว่า เกิดมาเป็นคนแล้วต้องรู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองตัดความโลภ โกรธ หลงลงเสียบ้าง แล้วยึดเอาศีลของพระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางปฏิบัติ เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็จะได้ไปสู่วิมาน

1.1.6 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์จุลพน

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและ จุณณียบทประจำกัณฑ์ เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

เอว เจตปุตโต พราหฺมณ โภเชตฺวา ปาถะยสฺสตถาย ตสฺส มรฺุโน คุมุพฺพณ
เจว ปกฺกิมิสฺสตุณฺณจ ทตฺวา มกฺเค รุเปตฺวา ทกฺขินทตฺถ อุกฺขิปิตฺวา มหาสฺตตสฺส
วสโนกาสํ อัจฺจขนฺโต อห ๑

กัณฑ์จุลพนนี้ พระนักเทศน์ต้องซ้อมอ่านเนื้อหาในคัมภีร์มาเป็นอย่างดี เพราะรายยาวกัณฑ์นี้จะอ่านยาก ทำนองที่โบราณวางไว้เป็นแบบทำนองหลวง ปัจจุบันคนสนใจฝึกเทศน์กัณฑ์นี้น้อยลง ต้นแบบที่เทศน์เพราะ ๆ ก็มีน้อยเต็มที ถ้าเทศน์แบบทำนองหลวงเมื่อว่า จุณณียบทประจำกัณฑ์จบแล้ว พระนักเทศน์ก็จะว่าแหล่งเป็นทำนองหลวงตามเนื้อความต่อไปจนจบเรื่อง

ส่วนการเทศน์ในยุคปัจจุบัน พระนักเทศน์จะใช้ทำนองหลวงและทำนองราษฎร์มาผสมผสานกัน คือเมื่อว่าจุณณียบทประจำกัณฑ์จบแล้ว ก็จะแหล่งให้พรหน้าธรรมาสน์เป็นแหล่งทำนองราษฎร์ ในที่นี้นำเอา แหล่งพรอานิสงส์กรฟัง ที่ได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแหล่งของพระอาจารย์เหลื่อม วัดโบสถ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี มาเป็นตัวอย่าง ซึ่งมีเนื้อความใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์จุลพน ดังนี้

แหล่งพรานิสงส์การฟัง

เจริญพรสุนทรประสาท	ฉันขอโอกาสกล่าวคำขาน
ฉลองศรัทธาโยมที่มาทุกท่าน	ที่มาด้วยกันฟังเทศนา
คุณโยมตั้งใจกันมาแต่บ้านช่อง	ชวนพี่ชวนน้องมากันพร้อมหน้า
ทั้งใกล้และไกลมาด้วยใจศรัทธา	ด้วยปรารถนามาฟังเทศน์ธรรม
คุณโยมผู้หญิงคุณโยมผู้ชาย	ผู้มีน้ำใจประเสริฐเลิศล้ำ
สละเวลาพากันมาฟังธรรม	กุศลเลิศล้ำเชียวหนาคุณโยม
กุศลที่ได้นั้นมีหลายอย่าง	คุณโยมจงฟังกันให้เหมาะสม
อย่าปล่อยจิตใจให้ไปตามอารมณ์	ตั้งใจให้สมหมั่นพิจารณา
ประโยชน์จากการที่โยมฟังเทศน์	เป็นผลพิเศษเชียวนะโยมหนา
ว่าสิ่งอันใดโยมไม่เคยฟังมา	สิ่งนั้นและหนาโยมก็ได้ฟัง
สิ่งอันใดโยมเคยได้สดับ	โยมก็ได้กลับมาฟังย้อนหลัง
ได้ฟังกันใหม่ได้เข้าใจอีกครั้ง	สิ่งที่โยมยังก็พลอยเข้าใจ
นับเป็นประโยชน์กันในชาตินี้	คัจฉาจิตฉันกล่าวไซ
ทั้งชาติหน้าล้วนเป็นชนวนปัจจัย	จะพาโยมทั้งหลายพ้นจากบ่วงมาร
ถ้าโยมฟังเทศน์ให้รู้เนื้อแท้	ปัญญานั้นแน่นแผ่ไพศาล
เป็นกระแสเหนี่ยวดึงให้ถึงนิพพาน	พ้นจากสงสารห่างอบาย
วันนี้คุณโยมตั้งใจกันมา	ฟังเทศนาด้วยจิตเลื่อมใส
เอาทรัพย์อุทิศเข้ามาคิดเทียบชั้ย	ด้วยจิตเลื่อมใสที่โยมกระทำ

แหล่งพรในกัณฑ์จุลพนนี้เน้นถึงอานิสงส์ของการฟัง ถ้าฟังด้วยดีจะเกิดปัญญา เข้ากับบรรยากาศของกัณฑ์นี้ เจตบุตรถูกหลอกเพราะไม่ค่อยได้ฟังเมื่อไม่เคยได้ยินอะไรที่ใหม่ ๆ ก็รู้ไม่ทันคนอื่น เมื่อฟังซุกซุกแล้วก็ได้ไม่ได้ใคร่ตรงจึงถูกซุกซุกหลอก คนรู้จักฟังคนอื่นเขาพูดบ้าง โบราณว่าจะเป็นคนที่ฉลาด

1.1.7 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหาพน

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและจูนฉัพท เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

คจณฺโตะ โส ภารทฺวาโห
ทิสฺวาน คํ ภารทฺวาโห
กจฺจि นุ โภโต กุสลํ
กจฺจि อญฺเณน ยาเปถ
กจฺจิ ทํสา จ มกฺสา
วน พาทมิกากิณฺเณ

อทฺทส อจฺจุคํ อสิ
สมฺโมทิ อสิเนา สห ๆ
กจฺจิ โภโต อนามยํ
กจฺจิ มฺลผลา พหุ
อปฺปเมว สิริสฺปา
กจฺจิ หีสา น วิชฺชตีติ

จฺณนิยบทกัณท์มหัพพนํ เป็นกัณท์ที่ว่ายากที่สุดแต่ถือกันว่าเป็นกัณท์
ครู พระที่จะฝึกหัดเทศน์มหาชาติ ครูบาอาจารย์จะแนะนำให้หัดกัณท์นี้ก่อน ถ้าหัดว่ากัณท์นี้ได้ดี
กัณท์อื่น ๆ ก็จะเทศน์ไม่ยาก ในการเทศน์แบบทำนองหลวงนั้น พระนักเทศน์จะแห่เป็นทำนอง
หลวงตามเนื้อหาในคัมภีร์ ต่อจากจฺณนิยบทไปจนถึงเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

ส่วนการเทศน์มหาชาติกัณท์มหัพพนในยุคนปัจจุบัน เมื่อพระนักเทศน์ว่า
จฺณนิยบทประจำกัณท์แล้ว จะนิยมแห่ให้พรหน้าธรรมาสน์เป็นทำนองราษฎร์ ในกัณท์มหัพพนนี้
ได้นำเอา แห่พรกัณท์มหัพพน ซึ่งผู้วิจัยปรับปรุงมาจากส่วนวนการแห่ของพระครูชุมพลวุฒิก
(ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาเป็นตัว
อย่าง แห่นี้มีเนื้อความใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณท์มหัพพน ดังนี้

แห่พรกัณท์มหัพพน

เจริญพรสุนทรแกลง	วันนี้แสดงเรื่องเวสสันดร
นิมนต์ล้นเอากัณท์เข้ามาซ้อน	จะต้องต่อกลอนและรับคำ
กับองค์โน้นท่านวิเศษแท้	เห็นทีจะแย่เซียวหนอกรรม
เขาลือเล่าตั้งแต่เจ้าจันท	ต่างคนลือล่ำว่าเก่งกว่าใคร
จะดีหรือไม่ดีคราวนี้เชิญลอง	ถึงคราวฉันร้องจะว่าต่อไป
จะกล่าวเป็นพรตอนก่อนไซ้	ให้ท่านทั้งหลายจงสุขสำราญ
จะยืนนั่งและนอนเดิน	ให้สุขเจริญไปทั่วถิ่นสถาน
ให้มีความสุขกันทุกทุกวัน	ขอให้ทุกท่านเป็นคน โชคดี
ท่ามาค้าขายขอให้ร่ำรวย	ให้บุญหนุนช่วยโยมจงสุจี
ให้มีความสุขไปทุกนาที	ญาติโยมน้องพี่จงสุขสำราญ
เราเกิดเป็นไทยมิใช่เป็นทาส	มีเอกราชนั้นเป็นแก่นสาร
มีชาติศาสน์กษัตริย์สมบัติเนานาน	วันนี้พร้อมกันมาฟังเทศนา

การฟังธรรมนี้เป็นคำสอน	องค์พระชินวรท่านตรัสว่า
เป็นการบรรเทาความเมามากมา	ญาติโยมทั่วหน้าจงตั้งใจฟัง
ตรัสว่า อาตุดัง อสุจิง บูดิง	เกิดเป็นชายหญิงจงดูเรือนร่าง
มันไม่สะอาดล้วนแต่เปื้อยพัง	ดูหรือพ่อนายแม่นางเหมือนกันทุกคน
หมูกุนพาลเท่านั้นดอกที่หลง	เฝ้าพะวงว่าจะเอามรรคผล
กับสังขารที่ไม่ทานทน	แต่เมธิชนท่านไม่อาลัย
จะอุปมาสังขารหรือก็เหมือน	กับบ้านเรือนยามเมื่อถูกไฟไหม้
ไฟเกิดไฟแก่ไฟเจ็บไฟตาย	จงรีบขนย้ายสมบัติเสียบึง
หมั่นสร้างกุศลเสียเมื่อยังหนุ่มสาว	อย่ามัวหลงเมารูปรสกลิ่นเสียง
เวลามีแรงจงรีบล่าเคียง	สะสมเสียบึงเรื่องบุญเรื่องทาน
จะรอนจนแก่คงจะแยกันใหญ่	เพราะเหตุว่าไฟนี้แหละโยมฉัน
มันผลาญเผาเราอยู่ทุกวัน	ถ้าขนไม่ทันประเดี๋ยวจะสิ้นหนทาง
ถึงความสวยที่เคยเป็นทรัพย์	มันก็เพียงสำหรับไว้หาคู่เคียงข้าง
พอสิ้นความสวยเสน่ห์เริ่มสร้าง	หากเราไม่สร้างคุณงามความดี
จะต้องระทวยเพราะว่าสวยเรามันโหม	คนเคยนิยมก็จะหน่ายหน้าหนี
จะหันเข้าฟังซึ่งคุณความดี	หรือมันก็ไม่มีเพราะไม่เคยทำมา
จะหันหาใครเขาก็ไม่แล	ตกลงเดี๋ยวจะต้องแก่ออย่างอนาถา
เพราะความประมาทในอาตมา	ที่สุดชราเขาก็จะมัดใส่โลง
แต่พอดับจิตลงไปอนิจจัง	พุทธรังธัมมิ่งอีกทั้งพระสงฆ์
จะนึกก็ไม่ได้เพราะจิตใจมันเลอะหลง	พอสิ้นลมลงก็เหมือนดังว่าขาดลอย

แหล่งพระกัณฑ์มหาพนนี้มีมากมายหลายแหล่ง เพราะกัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์ที่พระนักเทศน์จะต้องโชว์ความสามารถอย่างเต็มที่ ทำนองในกัณฑ์นี้ก็มีเสน่ห์ไพเราะเป็นอย่างมาก เป็นกัณฑ์ที่ทางวัดต่าง ๆ นิยมนิมนต์พระมาเทศน์ซ้อน 2 ธรรมาสน์ เพื่อเป็นการแข่งขันกันว่าพระที่นิมนต์มาของใครจะเทศน์ได้ดีและไพเราะกว่ากัน ในอดีตพระอาจารย์เหลื่อมจังหวัดอุทัยธานี เป็นผู้ว่าแหล่งนอกได้ไพเราะมาก ไม่ว่าจะเป็นแหล่งพร แหล่งพา แหล่งขาด ว่าได้สนิท ฟังได้เสน่ห์จริงๆ เป็นที่นิยมของญาติโยมเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยเคยสัมภาษณ์ท่านว่าทำไมถึงแหล่งได้ไพเราะท่านก็เล่าให้ฟังว่า “การจะร้องแหล่งแต่ละแหล่งให้น่าฟัง ไม่ใช่ได้เนื้อแหล่งมาแล้วก็เอาขึ้นไปอ่านให้โยมฟังบนธรรมาสน์ เนื้อก็ไม่คล่อง ทำนองก็ยังไม่แม่น มันจะแหล่งดีได้อย่างไร”

และท่านยังเล่าต่อไปอีกว่า “ที่ท่านเหล่าดีและมีลูกเล่นได้อย่างคล่องแคล่วนั้นท่านท่องจำเนื้อได้และ
ซ้อมมาเป็นร้อยครั้งแล้ว ทั้งยังเหลืออยู่เป็นประจำ”

ดังนั้น การได้เนื้อเหล่าใหม่มาจึงต้องพิจารณาว่าสมควรจะวางทำนองเหล่า
แบบไหนถึงจะเหมาะกับบุคลิกของผู้เหล่า บางครั้งมีคนพูดว่าเหล่าเก่งจริง ๆ เหล่าได้ร้อยเนื้อ
ทำนองเดียว ที่เขาพูดว่าอย่างนั้น ก็เพราะพระนักเทศน์ที่เหล่าไม่ใส่ใจที่จะท่องจำเหล่าให้ได้ ไม่
วางทำนองให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เท่าที่พบส่วนมากจะเป็นพระที่ไม่ยอมท่องเหล่า ได้แต่นำเอา
เนื้อเหล่าขึ้นไปอ่านบนธรรมาสน์ ผลก็คือ ก็เหล่า ๆ ก็เป็นทำนองอ่านจากคัมภีร์ทั้งสิ้น บางรูปไม่
เข้าใจเรื่องทำนองเหล่าคิดว่าการขยับเสียงสูงขึ้นหรือขยับเสียงให้ต่ำลงเป็นการเปลี่ยนทำนองเหล่า
ทั้งยังร้องเหล่าแบบเพี้ยนไปเพี้ยนมาตลอด ไม่รู้ว่าจะเอาเสียงไหนอีกด้วย นอกจากนี้ท่านยังได้เล่า
ต่อไปอีกว่า

ในการเหล่า ถ้าขึ้นเสียงไหนก็เหล่าไปตามเสียงนั้น เหมือนการร้องเพลง คนตรี
จะต้องคุมจังหวะและทำนองไปจนจบเพลง ไม่ใช่ครี้องคิดจะเปลี่ยนเสียงตรง
ไหนก็ได้ ถ้าทำอย่างนั้นนักคนตรีและนักร้องคงได้ตีกันแน่ จึงต้องทำความเข้าใจ
ใจให้ดี ยิ่งเทศน์กัณฑ์มหาพนด้วยแล้ว พระนักเทศน์จะต้องมีความพร้อมด้าน
การใช้เสียง และต้องจำเหล่าให้ได้มาก ๆ เวลาไปเทศน์ที่ไหนคนฟังก็จะชื่นชอบ
เอง

การที่ผู้วิจัยนำเอาความคิดเห็นของครูบาอาจารย์รุ่นเก่ามาแล้วไว้ในงาน
วิจัยครั้งนี้ก็เพื่อต้องการบันทึกไว้ให้เป็นกรณีศึกษา เพราะในปัจจุบันรายละเอียดต่าง ๆ ที่สำคัญเช่น
นี้ ได้ถูกพระนักเทศน์ละเลยไปจนสิ้น ทำให้ผู้ฟังขาดรรถรสในการฟังไปด้วย

1.1.8 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์กุมาร

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและ
จุนฉิบบท เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

ชุกโก ปี อจจุตตปาเสน กถิตมคเคน ยาว จตุรสสุโปกขรณิธีริ ปตฺวา จิ
นุเตสิ อชฺชาตีสายณฺเห อิทานิ มทุที อรณฺญโต อากมิสฺสติ มาตุคาโม หินาม
ทานสฺส อนฺตรายกโร โหติ เสว ตสฺสา อรณฺญคตฺกเถ อสฺสมปทํ คนฺตุวา เว
สฺสนฺตรํ อุปสงฺกมิตฺวา ทารเก ยาจิตฺวา ตาย อนาคตฺย เหวนฺเต คเหตุวา ปกฺก
มิสฺสามิตี ฯ

การเทศน์แบบทำนองหลวงนั้น พระนักเทศน์จะแห่เนื้อหาในคัมภีร์ ต่อจากจตุรนิยบทำนองหลวงไปจนถึงเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

ส่วนการเทศน์แบบทำนองราษฎร์ เมื่อพระนักเทศน์ว่า จตุรนิยบประจำกัณฑ์แล้ว จะแห่ให้พรหน้าธรรมาสน์ พระนักเทศน์แต่ละรูปจะมีแห่พรเป็นของตนเอง ในกัณฑ์กุมารนี้ ผู้วิัจนำเอา แห่พรอเสวนา มาเป็นตัวอย่าง แห่นี้ได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแห่ของพระอาจารย์เหลื่อม วัดโบสถ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี เนื้อความในแห่มีคติธรรมคำสอนหลายประการ เช่น สอนเด็กว่าอย่าคบคนพาล ใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์กุมารดังมีเนื้อความต่อไปนี้

แห่พรอเสวนา

อเสวนา จะพาลานัง	จิตโยมจงตั้งให้เป็นแก่นสาร
จะคบกับใครหลีกให้ไกลคนพาล	อย่าไปสมานใกล้กาย
จงคบบัณฑิตนั้นแหละดี	ตามพระบาลีท่านกล่าวเอาไว้
จงคบบัณฑิตให้ชิดกาย	บูชาเอาไว้จะเป็นมงคล
ปฎิรูปเท สวาโส	โยมอย่าพาลว่าฉงน
มงคลที่สิ่งจอยู่ยืนชนม์	ขอท่านทุกคนจงรู้แก่กาล
การอยู่ประเทศอันสมควร	สิ่งทั้งหลายล้วนจะเกิดมิ่งขวัญ
เกิดความสุขใจไปทุกทุกวัน	ความจริงทั้งนั้นคำพระ โคดม
เช่นท่านคบหากับคนพาล	คบแล้วไม่นานพาให้เสียโฉม
ความดีก่อนนั้นจะพลันเสื่อมโทรม	พาให้ตกตมโดยไม่รู้ตัว
เช่นท่านคบหานักการพนัน	คบแล้วพากันไปในทางชั่ว
ทั้งหวยทั้งไฟใส่กันจนนิ้ว	ทั้งโปและถั่วแถมท้ายไฮโล
บางคนก็ว่ากันอย่างญาติมิตร	เล่นกันจนติดมืออยู่อักโข
จันคั่วสองช่องฟ่อง แปะ ดาโต	นั่นแน่ะ โอ้โฮ! ถลกตัวเก็ง
ถลกสองตองได้สิบสองเบี้ย	ถ้าไม่กินเสียตานี้ต้องเจ้ง
มีตองในมืออ้อหือจันเฮง	ถ้าตานี้เจ้งก็คงต้องได้รวย
คุณ โยมจะคุณ โยมจัน	คบการพนันมันไม่ค่อยสวย
เล่นกันไฟตองเจ้าของบ่อนรวย	ค่าตั้งมันช่วยให้ได้เงินทุกวัน
เงินผัวให้ไว้เล่นไฟจนหมด	ทางบ้านต้องอดกับข้าวควาวหวาน
กลัวผัวตีค่าต้องแก้หน้าไปวันวัน	ถ้าไม่สู้กันก็ต้องจำนำ

บางคนเสียแยะต้องแก้ตัวใหม่
ยอมพลีของเก่าไปให้เขาจูบเขากลับ
ฝ่ายคุณผู้ชายก็กลายเป็นนักแข่งค้
กินเหล้าเมายาววงทำน้กเลง
ยัง เว เสวะติ ตาทิโส
คบคนเช่นนั้นก็เหมือนกันไป
มันเป็นความจริงไม่มีเพี้ยนผิด
สมัยนี้มันมีแต่แยะ
เด็กรุ่นรุ่นก็รุ่นเรื่องหนัง
ภาพยนตร์เรื่องหนังมันมาตั้งมาสอน
ดูหนังควบอยก็พลอยเป็นบ้า
ทำทางทำท่าช่างน่าสงสาร
ดูหนังอย่างไหนก็ไปเอาอย่าง
แต่งตัวประณีตตะบิตตะบอย
ก่อนเข้าโรงหนังก็ยั้งคิดี
ตัดผมเบือนบิตเหมือนพ้อมิตรชัย
คุณ โยมจะคุณ โยมจำ
มีอยู่เรียกราคาเคลื่อนกลาดหลายกลุ่ม
ฝ่ายคุณสาวสาว ก็เอาแบบอย่าง
แต่งตัวสะเดิดเหมือนเกษริน
คุณ โยมจะคุณ โยมชายหญิง
คบคนเช่นไรก็เหมือนกันเช่นนั้น
หนุ่มสาวทั้งหลายในวัยทีนเอง
จึงไปสังสรรค์กันตามโรงแรม
แล้วคิดไม้โทเอามาโซ้วเพื่อนบ้าน
มีอยู่ทั่วไปมากมายก่ายกอง
นี่แหละคือผลการคบคนชั่ว
ไม่เร่งกำหนดเร่งจงดเร่งจำ
เดินตามผู้ใหญ่ไม่ถูกหมากัด

ต้องพลีร่างกายถลาถลาล้า
คนชั่วล้นหลามเพราะการพนันนี่เอง
ปล้นจี้ยื้อแย่งโถมง โถมเงง
ไม่ซ้าก็เจ็งเห็นอยู่ทั่วไป
โยมอย่าพาลว่าฉันเหลวไหล
คบคนเช่นไรเป็นเช่นนั้นแล
ตามพุทธภาษิตท่านตรัสไว้แน่
ถ้าไม่คิดแก้แล้วคงจนแน่นอน..
เอาอย่างเขาบ้างเหมือนเด็กบ้านคอน
พาให้อาวรณ์เคือคร้อนรำคาญ
อยากจะจี้ม้าแต่งตัวโคบาล
ใครเห็นว่าฉันนั้นเป็นควบอย
ทำท่าทำทางเหมือนอย่างไอ้หอย
อยากชกอยากต่อยเห็นมีทั่วไป
ออกมาอีกทีเหมคอเอียงไปได้
จิก โก้ทั้งหลายจึงได้ชุกชุม
ถ้าเวทนากับพวกสาวหนุ่ม
จิก โก้หนุ่มหนุ่ม มีทั่วธานีนทร์
คาราส่างกัน ไปทั้งสิ้น
ทำท่าเหมือนไปจ้กินมาสักร้อยวัน
มันเป็นความจริงคุณ โยมของฉัน
ไม่ใช่ตัวฉันจะกล่าวเหน็บแนม
คบเพื่อนต่างเพศความคิดหลักแหลม
หลายคู่ก็แถมไปภูเขาทอง
ไม่ซ้าไม่นานเป็นโรคฟุงป่อง
สยดสยองข่าวฆาตกรรม
จึงได้พาตัวถลาถลาล้า
เชื่อถ้อยฟังคำบิดมรรดา
ซื้อผ้าต้องคัดเลือกลูกเนื้อผ้า

อย่าดูเพียงสีที่ล่อนนัยน์ตา
ดูข้างดูหางดูนางคุณแม่
ต้องดูให้ซึ่งมันถึงจะพอ
คุณ โยมจะคุณ โยมจำ
เป็นเรื่องเล็กน้อยไม่ค่อยถ้วนถี่

อ่านหนังสือพิมพ์ที่เสนอข่าว
เรื่องรักหนุ่มสาวเรื่องราวคะนอง
เรื่องเหล่าเรื่องยาพาคบคนพาล
สมัยนี้ คนชั่วก็มีทั่วไป
ครั้งพุทธกาลท่านพระยาอชาต
ฆ่าพ่อวายปราณเราท่านย่อมรู้
เท่าที่สาธกยกเรื่องมากล่าว
เป็นเรื่องเตือนใจกันได้แน่นอน
อะเสวะนา จะ พาลานัง
จะคบผู้ใดให้ดูประมาณ
บัณฑิตานัญ จะ เสวะนา
จะเป็นมงคลทุกเพศไป

คบคนดูหน้าเทือกเถาเหล่ากอ
ถ้าจะดูให้แน่ต้องปู้ยาตาพ่อ
ถ้าดู จอ รอ เป็นต้องเจอดี
ที่ฉันว่ามาในที่นี่...
(ถ้าจะให้ละเอียดมันยาวเหยียดเต็มที)
เพราะว่ามันมีมากมายก่ายกอง
พบแต่เรื่องเศร้าสลดสยอง
เรื่องรักเรื่องหลงเอาเสียจนตาย
ปล้นจี้ฆ่ากันมีอยู่มากหลาย
ไม่ว่าที่ใดมีอยู่พรั่งพรู
คบพระเทวทัตช่างน่าอดสู
ท่านจงคิดดูและควรสังวร
เพื่อสืบสาวเป็นอุทาหรณ์
ป้องกันเหตุร้อนและภัยพาล
จิต โยมจงตั้งให้เป็นแก่นสาร
หลีกเลี่ยงคนพาลอย่าไปใกล้กลาย
จงเลือกคบค้าบัณฑิตทั้งหลาย
ดั่งมวงคลกล่าวไว้กะละมุดตะมึง

แหล่งพนี้เป็นแหล่งสอนที่มีข้อเตือนใจในการคบเพื่อน โดยเฉพาะเด็ก ๆ
ต้องฟังให้ดี เนื้อความในแหล่งได้กล่าวถึงโทษของการคบคนไม่ดี จะทำให้ชีวิตของเราเสียหายเป็น
อย่างมาก ตัวอย่างที่ยกมาตอนท้ายแหล่ง ก็พระเจ้าอชาตศัตรูไปคบกับพระเทวทัตชีวิตจึงได้ผิด
พลาดอย่างใหญ่หลวง

1.1.9 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรี

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและ
จุนฉิยบท เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

ยี่ ปน รณยา มหาปฐวี อุณาเทตวา พุราหณสฺส ปิยปุเตสฺส ทินฺเนสุ
ยาว พุรหุมโลกา เอกโกลาหฺล ชาตํ เตนาปี ภิชฺชิตททยา วิย ทิมวฺนตฺวาสิโน
เทวตฺตโย เตสํ พุราหุมนฺน นียฺยมานานํ ตํ วิลาปี สุตฺวา มนฺตยฺสึ สเจ มทฺที
สกาลสฺเสว อสฺสมํ อากมิสฺสติ สาทตฺถ ปุเต เต อทิสฺวา เวสฺสนฺตรํ ปุจฺฉิตฺวา
พุราหุมนฺสฺส ทินฺนภาวํ สุตฺวา พลวสิเนเหน ปทานุปรํ ชาวิตฺวา มหนฺตํ ทุก
ขํ อนุภเวยฺยาติ ฯ

การเทศน์แบบทำนองหลวงนั้น พระนักเทศน์จะแห่เนื้อหาในกัมภีร์ ต่อ
จากนั้นก็แห่ทำนองหลวงไปจนถึงเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

ส่วนการเทศน์แบบทำนองราษฎร์ เมื่อพระนักเทศน์ว่า จุณฺณิยบทประจำ
กัณฑ์แล้ว จะแห่ให้พรหน้าธรรมมาสน์ ในกัณฑ์มัทธิง์ผู้วิจัยได้นำเอา แห่พรการฟังธรรม ซึ่งได้
รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแห่ของพระอาจารย์เหลื่อม วัดโบสถ์ อำเภอเมือง จังหวัด
อุทัยธานี มาเป็นตัวอย่าง ด้วยมีเนื้อความใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์มัทธิง์ ดังนี้

แห่พรการฟังธรรม

ณ โอกาสนี้ตัวอาตมา	มีนามสมญาสมมุติสงฆ์
ได้ยกเอาธรรมขึ้นมาดำรง	แทนเอกองค์พระศาสดา
ขอกล่าวแต่ย่อพอเป็นสังเขป	ตามที่ได้เสพและได้ศึกษา
ประคับประคองตลอดศรัทธา	ของท่านธนาธิปดี
เพราะท่านจงเจตน์มาฟังเทศน์ธรรม์	นิมนต์ตัวฉันมาเทศน์วันนี
ฉันผู้แสดงขอแจ้งคดี	กับโยมผู้มีจิตโสภณา
การเทศน์นี้มีอยู่สองอย่าง	ขอโยมจงฟังปฏิบัติ
ที่เรียกขัมม์ปมาณิกา	การเทศนาไม่ใช่ทำนอง
ส่วนเรียกโฆสัปปมาณิกา	การเทศนาต้องใช้เสียงร้อง
อย่างไรก็ตามพระธรรมทั้งสอง	ถึงร้องไม่ร้องได้ผลเท่ากัน
อาศัยเหตุว่าศรัทธาเป็นใหญ่	คือหนึ่งทำใจของโยมให้มั่น
อย่าปล่อยให้ใจเที่ยวไปฟังชาน	กุศลฟังธรรม์คงเกิดผลดี
มโนบุพพัง คมาธัมมา	ใจเป็นหัวหน้าการฟังธรรม์นี้
ถ้าใจจ่อต่อพระบาลี	ฟังธรรมให้ดีย่อมเกิดปัญญา
ถ้าปัญญาเกิดประเสริฐยิ่งนัก	จะได้รู้จักในกองสังขาร
ของปวงเราท่านที่พลันเกิดมา	เป็นหญิงไม่ว่าเป็นชายก็ตาม

กายเกิดข้อมแก่ไม่แนตรงไหน
ต้องใช้ปัญญาเอามาช่วยคำ
ต้องใช้ปัญญารักษาตนเอง
ถ้าสิ้นปัญญาแล้วไม่ว่าผู้ใด
เพราะเหตุฉะนั้นการฟังธรรม
ถ้าปัญญาเกิดประเสริฐนักหนา
มีเงินทองเล่าไม่เท่าปัญญา
อย่ามัวหนักหน่วงแหนหวงไบเบงก์
ในโลกของลงนระปวงเราท่าน
เมื่อป่วยใกล้ตาย จะได้ฟังบุญ
ถ้าโยมตระหนี่ไม่มีศรัทธา
จะเรียกหาพระคุณพระที่ไหน
สั่งสมบุญไว้ใกล้มรณา
เนื่องเหตุจากบุญตามหนุนคุณโยม
ถ้าบุญมีมากตายจากมนุษย์
บุญแท้แน่นักให้พ้นจากอบาย
ให้ข้าวแก่กาเมื่อเวลาดับขันธ
ท่านจงดูเหยียงเด็กเลี้ยงโค
การสะสมบุญเป็นทุนนิธิ
ท่านได้ทำบุญเป็นทุนมาก่อน
กลับชาติอีกทีบุญมีนำมา
เป็นบุญหรือบาปโยมทราบหรือไม่
เราไหว้คนอื่นสักหมื่นร้อยคราว
ไม่มีใครไหว้คิดไปนำขัน
การสะสมบุญเป็นคุณประโยชน์
ในปัจจุบันเหมือนกันอย่างว่า
ชาตินี้ถือว่าชาติหน้าคงรวย
ชาติที่ล่วงมาท่านอย่าปรารมภ์
มาถึงวันนี้โยมมีศรัทธา
เมื่อสิ้นชีวิตรวมชาติชีวิตัน

เกิดแก่เจ็บตายทุกรูปทุกนาม
ทุกรูปทุกนามเกิดแก่เจ็บตาย
ให้รู้จักเพลงสังขารเป็นไป
เขาอุปไมยเหมือนคนเสียดา
เป็นเครื่องแนะนำให้ใช้ปัญญา
องค์พระศาสดาท่านโปรดสำแดง
นี้แหละโยมจำโปรดจงรู้แจ้ง
จงรีบจัดแจงละบาปบำเพ็ญบุญ
เร่งทำบุญทานทรัพย์นั้น ไม่สูญ
กุศลคำจุนถึงสักคราเดียว
ในเมื่อถึงคราเจ็บป่วยใกล้ตาย
จะมาช่วยได้เล่าหนาคุณโยม
ไม่ต้องเรียกหาคุณพระมีดม
ไปจนสิ้นลมสิ้นหายใจ
องค์พระสัมพุทธท่านตรัสเอาไว้
จะแลเห็นได้คู่เด็กเลี้ยงโค
ไปสู่วิมานด้วยความสุโข
ไต่ตรงมโนให้แน่นอน
จะดูให้ดีดูพระเวสสันดร
ข้ามโลกหนาวร้อนถึงสักคราเดียว
เป็นภควาที่เรากราบไหว้
พระที่เราไหว้กันอยู่ทุกวัน
ส่วนตัวของเราก็คนเหมือนกัน
เรามาไหว้ท่านเพราะเรามีศรัทธา
ในอนาคตกาลข้างหน้า
บุญมีคงมาให้เร่งปรารมภ์
ชาตินี้เราช่วยเพราะมิได้สะสม
ชาตินี้อุ้มด้วยศีลและทาน
แบงก์สิบแบงก์ห้าเอามาใส่พาน
คงได้พบวิมานในเมืองแมนฯ

แหล่งพรนี้เป็นแหล่งคำสอนที่มีข้อเตือนใจเกี่ยวกับเรื่องจิตใจ เนื้อความใน
แหล่งได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตใจว่า คนเรานี้มีใจเป็นใหญ่มีใจเป็นหัวหน้า จะทุกข์หรือจะสุขก็
อยู่ที่ใจ ถ้าคนเราทำใจได้รู้จักปลงรู้จักวางไม่ยึดติดกับสิ่งที่มากระทบใจก็จะมีความสุข ตอนท้ายยัง
กล่าวว่าเกิดมาเป็นคนแล้วต้องรู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรคือบุญอะไรคือบาป
ต้องใช้ปัญญาของเราคลั่งกรองเองจึงจะมีความสุขได้

1.1.10 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์สักกบรรพ

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและ
จุนฉิยบท เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

เอวนเตสุ อณูมณฺญํ สมฺโมทนียํ กถํ กถนฺเตสุ สกโก เทวราชา จินฺเตสิ
อัย เวสฺสนฺตรมหาราชา หิโย ชุชฺกสฺส ปฐวี อุณฺนาเทตฺวา ทารเก อทาสี อิทานิ
นํ โกจิ หีนปฺริโส อุปสงฺกมิตฺวา สพฺเพลกฺขณสมฺปนฺนํ สีลวดี มทุที ยาจิตฺวา
ราชานํ เอกกํ กตฺวา มทุที กเหตุวา กจฺเจยฺย ตโต เอส อนาโถ นิปฺปจฺจโย ภเว
ยฺย ынฺนุนาหํ พฺราหฺมณฺวณฺเณน นํ อุปสงฺกมิตฺวา มทุที ยาจิตฺวา ปารมิญฺญํ คาทา
เปตฺวา กสฺสจฺจิ อวิสฺซชฺชนียํ ปตฺวา ปุณฺ ตํ ตสฺเสว ทตฺวา อากมิตฺสสามิตฺติ

การเทศน์แบบทำนองหลวงนั้น พระนักเทศน์จะแหล่งทำนองหลวงตาม
เนื้อหาในคัมภีร์ ต่อจากจุนฉิยบทประจำกัณฑ์ไปจนถึงเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

ส่วนการเทศน์แบบทำนองราษฎร์ เมื่อพระนักเทศน์ว่า จุนฉิยบทประจำ
กัณฑ์แล้ว จะแหล่งให้พรหน้าธรรมาสน์ ในกัณฑ์สักกบรรพนี้ ผู้วิจัยนำเอา แหล่งพรสวัสดิ์ ที่ได้รวบรวม
รวมไว้จากสำนวนการแหล่งของ พระมหาชุมพล จรณฺมโม วัดทองจันทริการาม ตำบลพะยอม
อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาเป็นตัวอย่าง ซึ่งเนื้อความในแหล่งก่อนข้างใกล้เคียงกับ
เนื้อเรื่องในกัณฑ์สักกบรรพ ดังมีเนื้อความต่อไปนี้

แหล่งพรสวัสดิ์

สวัสดิ์ศรีสวัสดิ์	บรรดาญาติโยมทั้งหลาย
มีมน้อมพร้อมด้วยกาย	มาฟังบรรยายธรรมเทศนา
ด้วยจิตมุ่งหวังในทางบุญ	เพื่อเกื้อหนุนกุลพระศาสนา
ตั้งจิตจาละสละ โภคา	อุทิศบูชาด้วยจิตจาง
สิ่งใดใดก็ไม่สูงสุด	ไปกว่าพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์

ขออำนาจของพระพุทธองค์	จงโปรดช่วยทรงคลบับนาค
ให้สาธุชนผู้มาประชุม	แก่เต่าสาวหนุ่มมากันทั้งนั้น
จงสุขสดชื่นยังยืนนาน	อย่าทิ้งศีลทานเดียวจะเดินผิดทาง
ชีวิตเรานั้น ไม่น่าเปลี่ยนแปลงเป็นนิคย์	อันว่าชีวิตตามคำพระอ้าง
ไม่ว่าหญิงชายพ่อนายแม่นาง	ก็ต้องวางวายชีวา
สรรพสิ่งล้วนอนิจจัง	ถ้าใครขึ้นอ้างว่าเป็นของข้า
ก็เหมือนเอาคอกไปใส่ชื้อคา	เมื่อมรณาที่พึงไม่มี
อายุสังขารมีประมาณน้อย	ไม่ทันถึงร้อยก็ต้องเป็นผี
จงทำบุญทานกันเสียในวันนี้	อย่ามัวรอรีห้วงหาอาลัย
ทรัพย์สินทั้งมวลเรียกสวนไร่นา	ที่โยมอุตส่าห์แสวงหาเอาไว้
ก็ต้องพลัดพรากจากกระจาย	เมื่อตัวโยมตายลงไปนอนหลับตา
จะรอลูกหลานที่เขาอยู่ข้างหลัง	ให้เขารินน้ำหลังไปให้ข้างหน้า
หากลูกหลานดีที่เขามีปัญญา	ไม่ลืมคุณาพ่อแม่มีคุณ
ก็บุญของผีที่มีลูกหลาน	เขาส่งบุญทำทานไปเกือบหนุน
พอได้โมทนาภิริยาบุญ	หากว่าเขาลืมคุณแล้วโยมจะเฝ้าคอยใคร
บางผีเคยพบต้องเป็นศพตกค้าง	อยู่ใน โกดังเอาออกเผากันไม่ได้
อนาถใจจริงเพราะลูกหญิงหลานชาย	เขามัวจ้างทนายต่อสู้คดี
ขึ้นโรงขึ้นศาลสังหารเครื่องญาติ	นี่ก็เพราะสมบัติของผู้เป็นผี
ว่ากันเหลวเรื่องเลวกาถิ	แสนสมเพชแต่ผีที่มากุลลอยแพ
ต้องนอนเฝ้าป่าช้าคิดแล้วน่าอนาถ	นี่ก็เพราะสมบัติของตัวแท้แท้
ไอ้โยมทั้งหลายรูปไม่ได้สาระเน	มาร่ำร้องไห้ให้เกิดร้าวราน
รูปหาเรื่องจริงที่อิงมูลเหตุ	มากลั่นกลองร้องเทศน์เตือนใจทุกท่าน
จงเร่งสั่งสมอบรมบุญทาน	เสียเมื่อชีวันเรายังไม่วางวาย
อย่ามัวกอดรัดสมบัติอยู่เลย	ไอ้คุณ โยมเอ๋ยจงเตรียมตัวกันเอาไว้
คนละหน้อยคนละนิกอย่าได้คิดอาลัย	อย่ามัวเสียดอกเสียดายแก่กระดากแผ่นเดียว

เหล่านี้เป็นการบอกให้คนฟังได้คิดว่า ชีวิตของคนเราอยู่ได้ไม่นานก็ต้องจากโลกนี้ไปแล้ว อย่ามัวหลงอยู่ในสมบัติ เพราะสมบัติเงินทองข้าวของต่าง ๆ ที่เรามีอยู่ เมื่อตายไปแล้วก็ติดตามเราไปไม่ได้ สิ่งก็ตามไปได้ก็คือบุญกุศลที่เราได้สร้างสมไว้เท่านั้น

1.1.11 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหาราช

กัณฑ์มหาราช จะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและจูนฉียบทเป็น ทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

เอว โปธิสตุโต จ มทุที จ สมุโหมทนา สกุกทตติเย อสุสเม วสีสุ ฯ
ชูชโก ปิ กุมารे कहेत्वा सुगुण्योचनमकं प्रपिचुषि ॥ त्वेता कुमरान् आरु
खमर्गिस् ॥ शुचिपि सुरिये उदण्कमिते कुमारे कज्जे पन्थित्वा गुमियं निपुชुषापत्
वा स्यं पि जणुत्वापमिकयेन रुग्ं आरुयुह साखाविष्पसुपणुत्तरे स्यत्ति ॥

การเทศน์แบบทำนองหลวงนั้น พระนักเทศน์จะแห่เป็นทำนองหลวง ตามเนื้อหาที่มีอยู่ในคัมภีร์ ต่อจากจูนฉียบทไปจนถึงเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

ส่วนการเทศน์แบบทำนองราษฎร์ เมื่อพระนักเทศน์ว่า จูนฉียบทประจำ กัณฑ์แล้ว จะนิยมนำหน้าธรรมาสน์ ในกัณฑ์มหาราชนี้ผู้วิจัยขอเอา แห่พรศีลห้า ที่ได้ รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแห่ของพระอาจารย์เจียม (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) วัดไร่จิง จังหวัดนครปฐม มาเป็นตัวอย่าง พระอาจารย์เจียมรูปนี้ถือว่าเป็นอาจารย์ของผู้วิจัยและเป็นพระนัก เทศน์ต้นแบบของกัณฑ์มหาราชด้วย แม้ในปัจจุบันท่านก็ยังคงเป็นที่ยอมรับนับถือของพระนัก เทศน์กัณฑ์มหาราชทุกรูปอยู่แห่พรศีลห้า ที่ท่านแห่ไว้ นั้น ไพเราะมาก ทั้งเนื้อความในแห่ก็มี ความใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์มหาราชอย่างยิ่ง มีเนื้อความ ดังนี้

แห่พรศีลห้า

จะแกะเป็นพรพระศาสดา	ประสาทศีลห้าพระพุทธชั่ง
ให้โยมจงคิดเอาจิตตั้ง	รับแล้วระวังมารยา
การครองศีลนั้นไม่ใช่ง่าย	มันมักกลับกลายเป็นวาทา
ถ้ามันพลังปากมันก็ยากนักหนา	มักจะขาดศีลห้าไม่เป็นการ
เช่นองค์ปาณาฯ ท่านห้ามฆ่าสัตว์	ทั้งสารพัดที่มีวิญญาณ
อีกองค์ศีลอทินนาทาน	ยอมประมาณในราคา
หากมันลักทรัพย์ขยับให้ขลาด	ศีลนั้นต้องขาดนะ โยมหนา
ไม่ใช่ของเราอย่าไปเอามา	เป็นไวยาวัจกร
อีกองค์กามะท่านห้ามมัวเมา	จงอดเอาตามคำสอน
จงตัดกิเลสให้เหมือนพระเวสสันดร	เร่งตัดรอนในจักรา

อย่าโลกหลงงระวัง
อย่าได้กล่าวกลับสับผลา
ไม่ควรกล่าวแล้วอย่ากล่าว
ถ้าพลาดพลั้งเราขังไม่ทัน
จะต้องสำรวมกายวาจา
ไม่สัถย์ไม่ซื่อถือคังองค์
ถ้าแผ่นดินปลั่งพลาดขาดศีลห้า
เหมือนน้ำหนักที่ในตาชั่ง
อีกองค์สุราท่านว่าไว้
จงถือให้มั่นตามสติปัญญา
จะทำบุญด้วยสิ่งอันใด
อย่าหงุดอย่าหงิดโยมอย่าคิดรำคาญ
ต้องอดเอาและเบาสู
ถ้าโทษสะสละลงได้
ถ้าโทษปะปะเข้าประชิด
จะเกิดไปชาติใดก็ดี
ถ้าแผ่นดินน้ำใจเราใสบริสุทธิ์
จะเกิดไปชาติใดก็ตาม
เหมือนฟุ้งเสียงต้องเอียงหู
จะพากเพียรเรียนสิ่งใด
ถ้าจะสำเร็จขาดแต่ตกลงไปได้
จะชนะหรือต้องใช้มือทำ
จะวิ่งจะเต็นมันต้องเล่นด้วยเท้า
ถ้าจะให้เร็วให้ร่อยมันต้องปล่อยกันจี้
จะให้เขาเชื่อว่าเราทุกข์ยาก
คุณแม่คุณพ่อเราต้องขอเข้าไป
เหมือนอาหารการจะกิน
จะหิวจะอิมจะชิมจะลอง
จะเป็นจะตายฉันทายไม่ถูก
ถ้าไม่หายใจก็ไม่ว่าใครทั้งนั้น

อีกกระทงองค์มูสา
อันวาจาที่สำคัญ
อันเรื่องราวไม่เป็นอัน
องค์ศีลนั้นไม่เป็นองค์
จะเป็นมูสาไปก็เพราะหลง
ต้องพะวงคอยระวัง
เหมือนเช่นว่าเดินถอยหลัง
ถ้าหย่อนบ้างก็เบาราคา
เป็นเมรัยขององค์ที่ห้า
นี่แหละหนาคือทางนิพพาน
ให้โยมตั้งใจเป็นหลักฐาน
แก่ลูกแก่หลานจะเสียไป
โยมคงรู้อยู่แก่ใจ
ขาวเป็นใบดังสำลี
จะทำให้จิตนั้นหมองศรี
มักหน้าผู้ขี้ไม่งดงาม
จะพ่องมุคทั้งภพสาม
ย่อมงดงามอยู่รำไป
การจะคู่ก็ต่อเอาตาเป็นใหญ่
ต้องใช้หัวใจจุดสำหัจจา
ต้องตัดใจจึงไม่ถล่า
คอยลูบคอยคลำจึงได้ดี
ถ้าจะเดินนับก้าวก็เต็มที
ถึงโน่นถึงนี่ได้อย่างใจ
เราต้องใช้ปากมันจึงจะได้
มันจึงจะได้เงินทอง
เพราะเจ้าปากกับลิ้นนี้มันเป็นเจ้าของ
เพราะเจ้าปากกับท้องนี้มันเป็นประธาน
เห็นแต่จุมูกเป็นหลักฐาน
ถึงตัวฉันทก็ต้องตาย

ดินน้ำลมไฟอยู่ในกาย	ธาตุทั้งสี่ที่อาศัย
แม้ว่าธาตุนั้นขาดลงไป	ต้องบรรลี่ยกันทุกคน
ที่ชั่วแล้วหนี่ที่ดีแล้วผู้	จงตรองดูตามเหตุผล
ทำบุญทำทานก็มักมีมารผจญ	ส่วนกุศลก็เสื่อมซา
เปรียบเหมือนฟังเทศน์พระเวสสันดร	ต้องขอดก่อนด้วยวาจา
มหाराชวิสัยนา	ฉันยังเทศนาไม่ใคร่ดี
ยังอืดยังอึดมันยังขัดยังข้อง	ทั้งทำนิตานองไม่จับหูจี้
เมื่อยังไม่เคลื่อนมันไม่เหมือนดั่งปี	มันไม่ดิบมันไม่ตีปานใด
อย่าเพ่อติเตียนฉันเพ็งเรียนจะร้อง	มันไม่หนอดทิงนองนงไปถึงไหน
ทั้งฉิ่งฉ่างฉับมันไม่จับหัวใจ	ต้องขออภัยท่านผู้ฟัง
ไม่ดั่งไม่โคงไม่จิงจังจ๊ะ	เอาดิงทังทัง
มันไม่อ่อยอี่แอแอ ดั่งเตรสสังข์	ท่านผู้ฟังโปรดเห็นใจ
เปรียบเหมือนแทงถั่วก็หมายรวบ	โยมซื้อห่วยก็เพราะหมายได้
โยมมาติดกันเทศน์ด้วยเหตุอะไร	เพราะตั้งใจจะเอาบุญ
เทศน์ดีก็ติดไม่ดีก็ไม่ติด	ให้โยมตั้งใจอย่าเคืองขุ่น
หากติดสติดกันมาให้หมดทุน	ผลบุญคงหนุนให้ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น
โยมสร้างกุศลเหมือนคนให้ลาก	ถ้าโยมสร้างบาปท่านว่ามีเวร
สวรรค์ใกล้ใกล้ไม่มีใครเห็น	เป็นเหมือนดั่งเช่นคนเสียตา
ถ้าโยมทำดีก็ได้แก่ตัว	ใครทำชั่วก็หมดวาสนา
เรื่องบุญและบาปนี้มันหยาบช้ำ	ครั้งนี้แหละหนาก็เพราะตน..

แหล่งนี้มุ่งให้ผู้ฟังเห็นอานิสงส์ของการรักษาศีลห้า โดยเฉพาะผู้มีศีลห้ากำกับกาย วาจา ใจ ก็จะทำให้ผู้นั้นรู้จักละอายชั่วกลัวบาป มีจิตใจที่มั่นคงอยู่ในคุณงามความดี ไม่ว่าจะคิดจะ พลาดหรือจะทำ ก็ตั้งอยู่ในเรื่องของบุญกุศล

1.1.12 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ฉกษัตริย์

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและ จุณณิยบท เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

ชาติกุมาโร ปี มุจลินทสรตีเร ขนุชาวาริ นีวาสาเปตฺวา จตุทฺทสฺรตสฺสฺตฺตานี
อาคตมกฺคาภิมุขานเวย รุปาเปตฺวา ตสฺมี ตสฺมี ปเทเส สิทฺทพฺพคฺขมทฺธิปฺปคฺคาทิสฺสุ
อารกฺขํ สุตฺตวิทฺธิ ๑ หตฺถิอาทินิ สทฺโท มหา อโหสิ ๑

การเทศน์แบบทำนองหลวงนั้น พระนักเทศน์จะแปลเป็นทำนองหลวง
ตามเนื้อหาที่มีอยู่ในคัมภีร์ ต่อจากจจนฺธิยบทไปจนถึงเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

ส่วนการเทศน์แบบทำนองราษฎร์ เมื่อพระนักเทศน์ว่า จจนฺธิยบทประจำ
กัณฑ์แล้ว จะนิยมแปลให้พรหน้าธรรมมาสน์ ในกัณฑ์ลขณฺ์ตรียนี้ ผู้วิจัยนำเอา แปลพรหน้า
ธรรมมาสน์ของพระอาจารย์สว่าง (เมื่อครั้งยังบวชเป็นพระ) วัดทะเลบก ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอ
คอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี มาเป็นตัวอย่าง แปลพร ของท่านนี้เป็นที่นิยมเทศน์กันมาก ท่านว่า
ทำนองได้เสนาะมาก แม้ในขณะนี่ก็ยังไม่มีการว่าได้เสนาะเท่าท่าน จึงขอนำเอาแปลพรของท่านมา
ไว้เพื่อเป็นกรณีศึกษาสำหรับผู้สนใจเรื่องเทศน์มหาชาติต่อไป เนื้อความในแปลพรเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
การเดินทางซึ่งมีความใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์ลขณฺ์ตรีย ดังเนื้อความต่อไปนี้

แปลพรหน้าธรรมมาสน์ของพระอาจารย์สว่าง

ก็โยมนิมิตต์ตัวอาตมมิง	ให้มาเทศน์งในวันนี้นีหนา
พอถึงกำหนดคคะกกุฎีกา	ตัวอาตมาก็รีบจรจรัด
เมื่อ โยมนิมิตต์นั้นเงินฉันมี	แต่พอถึงวันที่จะมาเทศน์ธรรม
พอเหมาะเงินหมดค่ารถโดยสาร	ไม่รู้จะหันไปพึ่งผู้ใด
ชีวิตของพระสัจจะวาจา	ทำไรไถนาเหมือนกับโยมที่ไหน
จะพึ่งบุญศึก็ไม่มีคนตาย	ข้าวของทั้งหลายมันก็ขึ้นราคา
แต่ฉันมาเทศน์ที่วัดนี้	คุณโยมใจดีมีอยู่มากหน้า
พอถึงกำหนดคคะกกุฎีกา	ตัวอาตมาไม่รั้งรอ
รีบปลัดสบง โสรจสรงวาริ	พอเสร็จพิธีเข้ากราบหลวงพ่อ
ขึ้นบนศาลาไม่รั้งรอ	ก้มกราบหลวงพ่อองค์พระปฏิมา
เสร็จแล้วรีบลงตรงขึ้นธรรมมาสน์	ที่โยมได้จัดเอาไว้รอทำ
เป็นที่เรียบร้อยตรงตามเวลา	ในใบฎีกานั่นสิบสาม น.
โยมเป็นผู้นำอาราธนา	สาธุภาขอศีลห้าข้อ
ฉันให้ทุกอย่างที่โยมตั้งใจขอ	ให้โยมจนพอตามเจตนา
ถึงคราวของโยมพระก็ให้ทุกอย่าง	ถึงคราวพระบ้างในครั้งนีหนา

ขอบิณฑบาตตามญาติที่มากน้อยไม่ว่าฉันขอสักใบสองใบ
แบงก์สิบก็ไม่ว่าเหรียญห้าก็ดี ถ้าสตางค์ปลีกมีก็เอามาใส่ก็ได้
นี้กว่าสงสารกับพระหลานชาย จงถือเอาบาตรออกเรียไรกันมาให้รอบศาลา

แหล่งนี้เป็นแหล่งที่ไม่ยาวนาน แต่ก็ได้บอกถึงความเป็นมาของการเดินทางมาเทศน์
มหาชาติของท่านได้อย่างชัดเจน

1.1.13 วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์นครกัณฑ์

ในกัณฑ์นี้ พระนักเทศน์นั้นจะเริ่มต้นด้วยการว่า นะโมห้าชั้นและ
จุมณียบท เป็นทำนองหลวงประจำกัณฑ์ ดังนี้

คำ สุตวา มหาสโต ปิตรา สทุธิ สลุตปนโต อิมิ คาธมาห ฐมเมิน รชช
การนต์ ฐฐฐา ปพพชยิตถ มํ ตวณจ ชานปทา เจว เนคมา จ สมากตา ทุกกฎ
ณจ หิโน ปุตุต ฐนหจจ กตํ มยา โยหํ ลีวินิ วจนา ปพพชเสสิ อทุสกํ เยน
เกนจิ วณณน ปิตุ ทุกขํ อุตพพเห มาตุยา ภคินียา ปี อปี ปาณหิ อตุตโน อิติ
ลึงค์ นีหริตุวา วจันํ ตวํกโรหิ เม ตสุมา โทสํ อกตุวาน ราชเวสํ อคณหสิตี

การเทศน์แบบทำนองหลวงนั้น พระนักเทศน์จะแหล่งทำนองหลวงตาม
เนื้อหาในคัมภีร์ ต่อจากจุมณียบทไปจนถึงเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

ส่วนการเทศน์แบบทำนองราษฎร์ เมื่อพระนักเทศน์ว่า จุมณียบทประจำ
กัณฑ์แล้ว จะนิยมแหล่งให้พรหน้าธรรมมาสน์ ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเอา แหล่งพรเรื่องศีลทาน ซึ่งได้รวบรวม
รวมและปรับปรุงจากสำนวนการแหล่งของพระอาจารย์ชิต เขยอักษร(เมื่อครั้งยังบวชเป็นพระ)
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มาเป็นตัวอย่าง เนื้อความในแหล่งใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์นคร
กัณฑ์ ดังนี้

แหล่งพรเรื่องศีลทาน

เราเกิดมาเป็นมนุษย์ที่สุดประเสริฐ ไหนไหนเราก็ก่เกิดกันมาชาติหนึ่ง
ถ้ามัวทำผิดไม่หาที่พึ่ง จะต้องจมก้นบึ้งไปลงอบาย
โลภะโทสะโมหะทั้งสาม เขาเปรียบความเหมือนดังกองไฟ
จงเอาปัญญาตัดฝ่าลงไป สติตั้งไว้เพื่อเตือนปัญญา
แล้วหมั่นพินิจคิดตั้งมโน ใช้โยนิโสมนสิการ

หมั่นตรึหมั่นตรองในสังขาร
เป็นของอาศัยกันอยู่ชั่วคราว
พยาธิทุกข์เข้ามาถูกรอบข้าง
รูปร่างน้อยน้อยน่าทศนา
พยาธิบุกเอาความทุกข์เข้ามาส่ง
ประเดี้ยวสิ้นเดือนประเดี้ยวสิ้นปี
รูปเวทนาสัญญาสังขาร
สังขารไม่คอยโยมอย่าปล่อยวันว่าง
ระหว่างเจ็ดวันสังขารเป็นบ่อน
อจิริง วะตะยัง กาโย
น่าอเนจอนาถเมื่อตอนขาดใจ
จะตกนรกหรือว่าขึ้นสวรรค์
ศีลเป็นสะพานทานเป็นเสียบึง
โยมอย่าประมาทโยมจงเร่งวิริติ
ลีลัง โลก อนุตตรา
ใครปฏิบัติไม่ขาดไม่ตก
ลีลัง รักเขย เมธาวิ
คุณโยมทั้งหลายหญิงชายที่นั่ง
ศีลกับทานก็เช่นกันเที่ยว
ถ้าใครรักยากันให้บริสุทธิ์
ต้องอาศัยศีลกับทาน
ถ้าแม้ไม่มีศีลเราก็ต้องมีทาน
เพราะทานเป็นทุนค้าจุนศีลไว้
กลางวันกลางคืนเป็นของคู่กัน
บาปบุญหนอกก็พอดี
นี้และหนาสีกาประสก
ก็ต้องอาศัยศีลและทาน
หากทำลามกตกนรกแน่ละ
สวรรค์ในอกนรกในใจ
อยากเห็นนรกนั้นจะยกให้เห็น

รูปเวทนาเป็นอนิจจัง
ไม่นานก็เน่าหมดทั้งเนื้อหนัง
ไอ้ไอ้กายังมันไม่ยั้งยั้ง
กำลังโสภาคัดแปงผง
มันจะยั้งยั้งไปสักกี่วัน
ธาตุทั้งสี่ยอมแปรผัน
แก่ตามเดือนวันโยมจงเร่งสังวร
อีกหนอยเนื้อหนังมันจะเป็นเหยื่อหนอน
รังแต่หมู่หนอนจะชวนไช
ตายแล้วก็แข็งโคเหมือนท่อนไม้
จะเอาอะไรมาเป็นเสียบึง
ต้องเอาศีลทานนี้แหละเป็นของเที่ยง
จะพาโยมเลี้ยงจตุรา
หมั่นปฏิบัติในองค์ศีลห้า
ศีลเป็นเยี่ยมกว่าในโลกีย์
จะพาข้ามโอฆวาริ
ปราชญ์พึงยินดีในศีลฝ่ายเดียว
โปรดจงระวังโยมจงหมั่นเจตียว
เป็นของคาบเกี่ยวเรื่องศีลกับทาน
ก็คงถึงจุดที่ต้องการ
เป็นขุดยานพาเราไป
จะขาดกันนั้นไม่ได้
เหตุนี้ไซ้จริงแจ้งคดี
นรกสวรรค์ก็เป็นของคู่กัน
ศีลทานนี้ก็เช่นกัน
ถ้าอยากเวียนวอกขึ้นสวรรค์
เป็นขุดยานพาเราไป
จงรีบสละอย่าเหลวไหล
จะไปทางไหนก็เลือกเอา
จงดูอย่างเช่นเจ้าโจรป่า

เขาจับตัวได้ก็เอาใส่ขื่อคา	นี่แหละหนานรททั้งเป็น
ที่เขาเรียกว่าติดตะราง	ฉันยกตัวอย่างมาให้โยมเห็น
ถ้าทำลามกก็ตกนรกทั้งเป็น	เมื่อตายหรือก็เช่นอย่างเดียวกัน
สัมมาอย่างไรสัมไปอย่างไร	จงพิจารณาเถิดโยมของฉัน
จะไปนรกหรือว่าขึ้นสวรรค์	เมื่อกลับไปบ้านแล้วจงนอนตรอง
อยากไปสวรรค์โยมต้องหมั่นถือศีล	ชำระมลทินให้ขาวผ่อง
ถ้าคนเราจิตไม่เศร้าหมอง	วิมานทองอยู่ไม่ไกลนา
เวลาเราตายเราจะได้พื้นทุกข์	จะได้มีความสุขในชาติหน้า
ถ้าโยมกลัวลำบากยากเย็น	โยมก็ทำให้เห็นกันทันตา
สักคนละสิบบาทติดกันเทศน์เข้ามา	เมื่อโยมวายชีวาแล้วจะได้ไปวิมาน

แหล่งนี้เป็น การเตือนสติของคนฟังเทศน์ว่า ที่เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นถือ ว่าโชคดีที่สุดอย่ามัวประมาทกันอยู่เลยจงเร่งทำคุณงามความดีเอาไว้ ด้วยการเอาศีลเป็นสะพานและ เอาทานเป็นทุน เมื่อเราตายไปแล้วจะได้พึ่งพาทั้งศีลและทานนี้

1.2 วิธีการเริ่มเรื่องการเทศน์แบบประยุกต์

การเทศน์แบบประยุกต์มีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา คือจะใช้เวลาไม่เกิน 3 ชั่วโมง ดังนั้นการเริ่มเรื่อง จะเริ่มต้นด้วยนะ โมทำขึ้น และจุดธูปประทักษิณต่อจากนั้นอาจ มีเหล่าให้พรหน้าธรรมาสน์ที่ได้ใจความ และสั้นกะทัดรัด และดำเนินเนื้อเรื่องโดยการสมมติให้ พระนักเทศน์รับบทเป็นตัวละครในมหานาติ เช่น เป็นพระเวสสันดร พระนางมัทรี ชูชก กัณหาชालี พอเล่าถึงตัวละครใด ผู้รับบทเป็นตัวละครนั้นจะทำหน้าที่เหล่า ทำเช่นนี้ไปจนจบเรื่อง

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเทศน์มหาชาติ จำนวน 17 รูป ที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับวิธีการเริ่มเรื่องของการเทศน์มหาชาติมีทั้งสอดคล้องและแตกต่างกัน ดังนี้

พระราชวิจิตรปฏิภาณ วัดสุทัศนเทพวราราม และพระราชธรรมวาทิ วัดประยูรวงศาวาส ทั้งสองรูปต่างให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า เทศน์มหาชาติ ควรเริ่มต้นด้วยการ อนุโมทนาแก่ผู้ดำเนินการจัดงาน เจ้าภาพ และผู้มาร่วมงานเสียก่อน แล้วจึงแสดงอานิสงส์หรือคุณ ค่าของมหาชาติ จากนั้นจึงเล่าประวัติความเป็นมาหรือกำเนิดมหาชาติ โดยท่านจะใช้เวลาทำความเข้าใจกับผู้ฟังประมาณ 30 นาที ก่อนที่จะเข้าเรื่อง บางครั้งก็ไม่มีเหล่าให้พร หน้า ธรรมาสน์เพราะมีเวลาไม่เพียงพอ

พระศรีกิตติโสภณ วัดสามพระยา พระครูวิภัชธรรมวาที วัดเสมียนนารี พระมหาเฉลิม อุทโย วัดชินวราราม พระมหาชุมพล จรณชโม วัดทองจันทร์ภิราม พระมหาณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ วัดสุวรรณาราม พระมหาเรวัตร อาวุธบุญญ วัดทองนพคุณ พระมหาสมสุทธิปภาโส วัดหลักสี่ พระมหาสิน จิตเมธ วัดหลักสี่ พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร วัดเทพากร พระครูศรีปริยัติคุณ วัดนาคกลาง และพระใบฎีกาบรรเทา จันทสาโร วัดประยูรวงศาวาส ทั้ง 11 รูปนี้ มีความเห็นคล้ายกันเกี่ยวกับวิธีการเริ่มเรื่องของการเทศน์มหาชาติว่า ปัจจุบันนี้พระนักเทศน์มหาชาติต้องมีความรู้มาก ต้องศึกษาหาความรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์ของการเทศน์มหาชาติ เพราะสังคมใน ยุคนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่เจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุ ดังนั้น วิธีการเริ่มเรื่องของการเทศน์มหาชาติพระผู้เทศน์จำเป็นต้องรู้จักสังคมในยุคนั้น ๆ อย่างถ่องแท้ ต้องรู้จักกาลเทศะ ว่าการเทศน์แต่ละครั้งจะบริหารจัดการอย่างไร เช่น ต้องบริหารเวลาให้พอดีกับที่ทางวัดกำหนด โดยใช้เวลาน้อยย่นิดที่มีอยู่นั้นพอนี้ให้ผู้ฟังรู้เรื่องและเกิดศรัทธาอยากฟังเทศน์มหาชาติต่อไป การที่จะสร้างศรัทธาให้แก่ผู้ฟังให้เกิดขึ้นได้นั้น ต้องหาตัวอย่างให้พรแก่ผู้ฟัง ต้องหาให้เด็กฟังได้ผู้ใหญ่ฟังดี พระเถระเถรชีฟังแล้วให้ชอบใจ การหาให้พรหน้าธรรมาสน์นี้พระผู้เทศน์ต้องคัดจัดสรรอย่างดีที่สุด และต้องให้เพราะที่สุด หาแล้วต้องแน่ใจว่าเรียกความสนใจจากคนฟังได้ ทั้งคนรู้จักและคนไม่รู้จักเมื่อฟังแล้วพรแล้วถึงแม้ขณะนั้นจะพูดคุยกันอยู่ก็ต้องหยุดฟัง พระเทศน์แต่ละรูปจะมีพรเป็นของตัวเองซึ่งแตกต่างกัน แล้วแต่ความชอบและความถนัดของผู้เทศน์

พระนักเทศน์ทั้ง 11 รูปนั้น ท่านได้ให้ข้อสังเกตลักษณะของพรของแต่ละรูปว่านอกจากเนื้อเรื่องจะแตกต่างกันออกไปแล้ว ทำนองของการหาให้พรแต่ละรูปก็ไม่เหมือนกันด้วย จะมีทำนองเป็นทำนองประจำตัวตามความถนัดของแต่ละรูป บางรูปหาให้พรโดยพรรณาคำให้พรต่าง ๆ ที่คิดว่าดีที่สุดในขณะนั้นให้แก่ญาติโยมฟังเพื่อให้ตั้งใจสาธุ พรลักษณะนี้เรียกว่าเป็นพรพระเสก คือเสกให้ได้อย่างนั้นอย่างนี้ ญาติโยมฟังแล้วก็ยกมือสาธุขอให้ได้อย่างนั้น อีกประเภทหนึ่งก็คือ พระเทศน์บางรูปที่เป็นผู้ใหญ่มีสมณศักดิ์สูง ๆ อายุเริ่มมากแล้วท่านก็จะหันมาหาให้พรแบบเป็นคติสอนใจ เพื่อให้คนฟังได้คิดและนำไปประพฤติปฏิบัติ ถ้าเป็นพรแบบนี้เรียกว่าเป็นพรพระสร้าง คือเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ผู้ฟังนำสาระที่ท่านเอามาสอนไปปฏิบัติตาม

ในเรื่องความยาวของพรนั้น ต้องไม่ยาวเกินไปหรือสั้นเกินไป หาให้พรให้คนฟังจับใจความได้ นอกเหนือไปจากนี้ในแต่ละกัณฑ์พระเทศน์บางรูปก็ให้พรหน้าธรรมาสน์ไม่เหมือนกัน คือหมายความว่าถ้าเทศน์มหาชาติกัณฑ์ไหนก็นึกถึงเนื้อความของกัณฑ์นั้น เช่น กัณฑ์ทศพรก็หาให้พรเป็นพรประวัติมหาชาติ ดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น ถ้าเทศน์กัณฑ์หิมพานต์ ก็หาพรที่เข้ากับเนื้อเรื่อง เช่นอาจจะเป็นพรทุกขัง หรือพรปลอบจิต ดังนี้ เป็นต้น ขึ้นอยู่กับผู้เทศน์ว่ามีความรู้อยู่ในระดับใด แต่ก็สรุปได้ว่าถ้าพระเทศน์มหาชาติที่มีความ

ชำนาญและมีชื่อเสียงโด่งดังจนเป็นที่รู้จักของคนฟังทั่วไปแล้ว ถ้าไปเทศน์ที่ไหนถึงพระเทศน์ไม่
แหลให้พร ญาติโยมผู้ฟังก็จะขอให้แหล ในปัจจุบันนี้จึงเกิดเป็นธรรมเนียมว่าถ้าพระเทศน์มหาชาติ
เป็นทำนองต้องแหลให้พรหน้าธรรมาสน์ทุกครั้งไป

ส่วนผู้ที่มีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับวิธีการเริ่มเรื่องของการเทศน์มหาชาติก็
คือพระครูกลุฑยณสิทธิวัฒน์ วัดราชสิทธิาราม พระมหาปรีชา ปสนุโน วัดระฆังโฆสิตาราม พระ
มหาจ่าง สัจจวาที วัดสุทัศน์เทพวราราม และพระมหาณรงค์ชัย ฐมฺมรฤจิโต วัดสุทัศน์เทพวราราม
ที่เห็นว่าถ้าเทศน์แบบทำนองหลวงแล้วควรรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของเดิมไว้ หมายความว่า
พอให้ศีลโยมเสร็จแล้ว ครั้นทายกอาราธนาธรรมก็เริ่มว่านะโมและเริ่มเรื่องไปเลย ไม่ควรว่า
นอกเรื่อง เพราะถ้าพูดนอกเรื่องมากไปพอถึงเวลาจะว่าแหลเนื้อในก็หมดเวลาเทศน์แล้ว การแสดง
ความคิดเห็นดังนี้ อาจเนื่องมาจากพระนักเทศน์ทั้งสี่รูปนั้น ส่วนมากจะเทศน์มหาชาติแบบทำนอง
หลวงและเฉพาะในวัดหลวงทำให้เห็นต่างออกไป ดังนั้น ในความแตกต่างของวิธีการเริ่มเทศน์
มหาชาติจึงมีเรื่องของวัดหลวงและวัดราษฎร์เข้ามาเป็นตัวแปรอีกด้วย เหตุนี้พระนักเทศน์มหาชาติ
ในยุคปัจจุบันจึงต้องมีความรู้อย่างกว้างขวาง มิฉะนั้นก็จะไม่สามารถเทศน์มหาชาติให้ถูก
ธรรมเนียมที่โบราณวางเอาไว้ได้

สรุปวิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติ มี 2 แบบ คือ

1. วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติ แบบเรียงกัณฑ์ มีวิธีการเริ่มเรื่องแบบทำนอง
หลวง วิธีการเริ่มเรื่องแบบทำนองราษฎร์ และวิธีการเริ่มเรื่องแบบผสมผสานระหว่างทำนองหลวง
กับทำนองราษฎร์ ดังนี้

1.1 วิธีการเริ่มเรื่องแบบทำนองหลวง พระธรรมกถึกจะว่าแหลไปตาม
กัมภีร์แหลเป็นทำนองตามเนื้อในกัมภีร์ พระธรรมกถึกต้องจำทำนองเนื้อในของแต่ละกัณฑ์ให้ได้
ว่ากัณฑ์ไหนแหลอย่างไร ต้องรู้เรื่องฉันทลักษณ์ ต้องรู้จักวรรคตอน ต้องรู้เรื่องธรรมเนียมและ
ประเพณีที่จะต้องปฏิบัติ ต้องฝึกหัดกันมาเป็นอย่างดีจึงจะเทศน์มหาชาติทำนองหลวงได้ดี

1.2 วิธีการเริ่มเรื่องแบบทำนองราษฎร์ การเทศน์มหาชาติแบบนี้ค่อนข้างจะ
ไม่ค่อยมีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว ยิ่งถ้าเทศน์มหาชาติตามต่างจังหวัดด้วยแล้วพระธรรมกถึกก็จะ
แหลเฉพาะเนื้อนอกกัมภีร์มหาชาติเท่านั้น บางทีก็ว่าแหลเป็นชาดก บางทีก็ว่าแหลเป็นนิทาน แล้ว
แต่ท่านจะแหลไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ชาวบ้านที่ฟังก็ไม่ว่าอะไรเรียกว่าแล้วแต่พระท่านจะเทศน์
แต่การเทศน์มหาชาติตามต่างจังหวัดนั้นถึงแม้จะไม่เน้นทำนองหลวงหรือทำนองเนื้อใน แต่สิ่งหนึ่ง
ที่พระธรรมกถึกต้องมี คือพระเทศน์ทุกรูปต้องมีน้ำเสียงที่ไพเราะน่าฟัง เรียกว่าต้องมี 3 คืออยู่ด้วย
กัน คือพระที่จะเทศน์มหาชาติได้จนผู้ฟังชื่นชอบ (1) ต้องเสียงดี (2) ทำนองดี และ (3) เนื้อเรื่องที่นำ
เสนอต้องดี ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วคนจะไม่นิยมฟัง

1.3 วิธีการเริ่มเรื่องแบบผสมผสานระหว่างทำนองหลวงกับทำนองราษฎร์ ซึ่งในปัจจุบันใช้วิธีเทศน์เช่นนี้กันมาก โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร จะใช้การเทศน์มหาชาติแบบผสมผสานเป็นส่วนมาก โดยเริ่มด้วยการรักษารูปแบบทำนองหลวง พอให้ผู้ฟังได้เห็นวาทะที่ท่ามกลางเทศน์นี้ มีท่วงทำนองการเล่าทำนองหลวงแบบเนื้อในคัมภีร์เข่าว่ากันอย่างไร เสร็จแล้วก็จะบรรยายภาพรวมให้ผู้รู้เรื่องว่าวาทะนี้ใครทำอะไรที่ไหน ต่อจากนั้นก็จะเป็นแหล่งนอกที่เรียกว่าเป็นทำนองราษฎร์ ซึ่งตรงนี้ก็แล้วแต่ความถนัดของแต่ละรูป ว่าจะถนัดแหล่งแบบใดไม่มีใครวางกฎเกณฑ์ไว้แน่นอนตายตัวแล้วแต่จะเลือกมานำเสนอ

2. วิธีการเริ่มเรื่องเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ ส่วนมากใช้วิธีการเริ่มเรื่องแบบผสมผสานระหว่างทำนองหลวงกับทำนองราษฎร์ ก็จะเริ่มเรื่องด้วยนะโมห้าชั้น และจตุตถบทประจำกัณฑ์ทศพร ต่อจากนั้นจะใช้การเล่าเรื่อง หรือบรรยายภาพรวมให้ผู้รู้เรื่องว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร การดำเนินเนื้อเรื่องใช้วิธีการสมมติให้พระนักเทศน์รับบทเป็นตัวละครในมหาชาติ เช่น เป็นพระเวสสันดร พระนางมัทรี ชูชก กัณหา ซาลี พอเล่าถึงตัวละครใด ผู้รับบทเป็นตัวละครนั้นจะทำหน้าที่แหล่ง ทำเช่นนี้ไปจนจบเรื่อง ใช้เวลาเทศน์ประมาณ 3 ชั่วโมง

2 วิธีการดำเนินเรื่อง

วิธีการดำเนินเรื่องในการเทศน์มหาชาติ แบ่งเป็น วิธีการดำเนินเรื่องการเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ และวิธีการดำเนินเรื่องการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์

2.1 วิธีการดำเนินเรื่องการเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์

2.1.1 วิธีการดำเนินเรื่องการเทศน์มหาชาติกัณฑ์ทศพร

กัณฑ์ทศพรนี้ ส่วนมากจะนิมนต์เจ้าอาวาสเป็นผู้เทศน์ ดำเนินเรื่องโดยจะว่าเป็นทำนองธรรมวาทะ เนื้อความในกัณฑ์นี้มีแหล่งทั้งหมด 8 แหล่ง ถ้าเวลานั้นน้อยพระผู้เทศน์ก็จะเล่าเรื่องแบบรวบรัด จากนั้นก็จะว่าเฉพาะแหล่งเนื้อในที่สำคัญ ๆ เท่านั้น กัณฑ์ทศพรนี้ผู้วิจัยได้สังเกตจากการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบันนอกจากจะว่าเนื้อความในกัณฑ์แล้ว ยังมีแหล่งเทียบเนื้ออยู่หนึ่งแหล่งที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง คือ แหล่งพร 10 ประการ ซึ่งกล่าวถึงพระนางมุลลิตีขอพรจากพระอินทร์ ประพันธ์โดยพระครูวินัยธร มาณพ ปาลพันธ์ วัดพระเชตุพน พระนักเทศน์จะนิยมนำแหล่งนี้เข้ามาเสริมเนื้อเรื่องเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้น เนื้อความในแหล่งมีดังนี้

แหล่งพร 10 ประการ

พรที่หนึ่งของมุสดี	โหมเจ้าเทวีได้ปรารถนา
ให้เป็นเอกองค์ภรรยา	ของพระราชากรุงสุโขทัย
ผู้มีอำนาจอันปราดเปรื่อง	เดชกระเดื่องไปแดนไกล

ให้อยู่เป็นสุขสนุกสบาย	ศัตรูไม่กรายมาราวิ
พรที่สองให้ฝูงผูด	ดวงเนตรนงนุชให้งามผ่องศรี
เสมือนหนึ่งตามฤดี	ให้งามดีทั้งสองตา
พรที่สามให้งามเด่น	ให้คิ้วเนื้อเนียนนงามสง่า
ให้โคงบางบางงามนงามหนา	พรที่สี่ชื่อว่าพระผุสดี
พรที่ห้าให้ปรากฏ	เมื่อมีโอรสให้สมศักดิ์ศรี
ยิ่งกว่ากษัตริย์ทุกทุกบุรี	ปราดเปรื่องในที่บำเพ็ญทาน
วณิพกยาจากทั้งหลาย	ต่างคนก็ได้ความสุขสำราญ
พรที่หกเมื่อมีครรภ์	ให้ครรภ์นั้นเหมือนคันธนู
อย่าให้นูนจนแลदनัด	คู่อัดอัดเหมือนที่มีอยู่
ให้งามดีไม่มีใครสู้	ให้งามทรกว่าหญิงทั้งปวง
พรที่เจ็ดพระพรนี้	ปทุมถันนงามเด่นดวง
ให้งามเด่นดังดอกบัวหลวง	ให้ตั้งเหมือนทรวงพระผุสดี
เมื่อยามโอรสจะทรงเสวย	อย่าได้ละเลยเลื่อนจากที่
พรที่แปดพระพรนี้	ส่วนว่าเกศของน้องนาง
ให้ดำขลับสลบสลาย	ดูสำรวงามกระจ่าง
คำสนิทบนเศของนาง	คล้ายคล้ายอย่างปีกทับทอง
พรที่เก้าพระพรนี้	โฉมผุสดีให้สมปอง
ให้เนื้อเหลืองดังเนื้อทอง	ลอออองเอี่ยมสำอาง
พรที่สิบพระพรนี้	โฉมผุสดีจงสมใจหวัง
ได้ปล่อยนักโทษที่ถูกขัง	ให้พ้นเสียดังพระราชทัณฑ์
พรที่สิบเอ็ดพระพรนี้	โฉมผุสดีก็สมใจมั่น
องค์อมรินทร์ปิ่นเทวัญ	ประสาทพรนั้นตามเจตนา

แต่ก่อนเนื้อหาของแหล่งเทียบเนื้อพร 10 ประการไม่ค่อยมีผู้นิยมแหล่ง เพราะเนื้อ
แหล่งค่อนข้างสับสน และคำประพันธ์ไม่ค่อยมีสัมผัส ผู้วิจัยจึงปรับปรุงเนื้อหาใหม่โดยเพิ่มสัมผัส
ให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์เพื่อให้ง่ายแก่การจดจำ ซึ่งในปัจจุบันนี้พระนักเทศน์ทั่วไปได้นำไปใช้
แหล่งให้ญาติโยมฟังกันมากเพราะเนื้อหาเข้าใจง่ายกว่าในคัมภีร์ และเนื้อความที่น่าเสนอก็ดตรงกับ
เนื้อหาในคัมภีร์ด้วย พระนักเทศน์จึงนิยมใช้แหล่งเทียบเนื้อดำเนินเรื่องเพื่อเน้นให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่อง
เป็นสำคัญ

จากการให้สัมภาษณ์ของพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเทศน์มหาชาติ และผู้ที่จัดเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน ต่างให้เหตุผลเกี่ยวกับวิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติตรงกันว่า ต้องรวดเร็ว รวบรวม และรู้เรื่องด้วย เพราะการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบันมีเวลาน้อย จึงต้องรู้ว่าแหล่งไหนสำคัญ แหล่งไหนเป็นแหล่งที่ผู้ฟังให้ความนิยมนในแต่ละกัณฑ์ พระผู้เทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์นี้จะต้องรู้ว่ามิพระเทศน์กัณฑ์ต่อไปมานั่งรอเพื่อจะเทศน์อยู่ จึงจะต้องเทศน์ในกัณฑ์ของตนให้พอดีกับเวลาที่ทางผู้จัดเขากำหนดไว้ เพื่อให้กัณฑ์อื่น ๆ ได้มีเวลาเพียงพอในการเทศน์ด้วย

2.1.2 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์หิมพานต์

เนื้อความในการดำเนินเรื่องกัณฑ์หิมพานต์นี้มีแหล่งทั้งสิ้น 14 แหล่ง กัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์ที่เริ่มมีทำนองแล้ว พระนักเทศน์ต้องใช้เสียงเป็นและต้องรู้จักทำนองประจำกัณฑ์ด้วย วิธีการดำเนินเรื่องในปัจจุบันพระผู้เทศน์มีเวลาเทศน์ไม่มากนัก เพราะทางวัดหรือผู้จัดจะกำหนดเวลาไว้ให้เรียบร้อยแล้วและผู้เทศน์จะต้องเทศน์ให้จบตามเวลาที่ทางวัดเป็นผู้กำหนดให้ โดยเฉพาะถ้าเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ จะเทศน์นานไม่ได้เพราะจะไปกินเวลาของกัณฑ์อื่น ในกัณฑ์หิมพานต์ทั้ง 14 แหล่งนี้ พระผู้เทศน์จะต้องจัดสรรเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเทศน์ให้ลงตัวพอดี ดังนั้นพระนักเทศน์จึงนิยมใช้แหล่งนอกเทียบเนื้อในการดำเนินเรื่อง แหล่งนอกเทียบเนื้อที่นิยมใช้เทศน์คือ แหล่งให้ทานช้าง ซึ่งบรรยายตามเรื่องที่ว่าถึงพราหมณ์แปดนายมาทูลขอช้างปัจจัยนาค แหล่งให้ทานช้างนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแหล่งของพระอาจารย์เข็มทอง จังหวัดพิษณุโลก เนื้อความในแหล่งตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์หิมพานต์ ดังมีเนื้อความต่อไปนี้

แหล่งให้ทานช้าง

พระสุริโยคีโผล่พลุ่ง	จวนจะรุ่งอรุณรังสี
พระเวสสันดรองค์พระภูมิ	เสด็จไปที่ซึ่งโรงทาน
แล้วโปรยปรายซึ่งแก้วแหวน	ไม่หวงเหนนหมายเจือจาน
ทั้งเงินทองปองให้ทาน	ประจวบครั้งนั้นพราหมณ์ทั้งแปดนาย
เข้ามากราบทูลมุลลคิ	สิบนิ้วชูลี้มกราบไหว
พระโพธิสัตว์จึงตรัสปราศรัย	ว่าประสงค์สิ่งใดเล่าพ่อพราหมณ์
ฝ่ายว่าพราหมณ์ทั้งแปดนาย	ฟังนโยบายตรัสทูลถาม
จึงทูลต่อเป็นข้อความ	ข้าพระบาทเป็นพราหมณ์ตั้งใจมา
จากกลิ้งคบุรีที่ยากจน	มีแต่ผู้คนจนอนาถา
จะทำไร่และไถนา	จะขายค้ำมันก็ไม่ดี
อันชวานครกลิ้งคราฐ	ชะตาเมืองขาดไม่มีสุชี

ฝนฟ้าไม่ตกทุกข์โศกทวี
พากันเป็นทุกข์กินบุกกินกลอย
กินเผือกกินมันพอได้กินความตาย
พระเถรเถรชีหลวงพี่หลวงพ่อ
เที่ยวบิณฑบาตเลี้ยงอาตมา
แม่เจ้าประคุณเคยทำบุญสั่งบาตร
แต่พอฝนแล้งข้าวแพงเหลือใจ
บุญและทานคาวหวานเลยลด
ได้ทราบเรื่องที่เมืองสีพี
ได้ทราบข่าวเรื่องกระเบื้องฟุ้ง
อยากจะชมบุญพระคุณเจ้าเอ๋ย
ขอให้พระองค์นั้นจงสำเร็จ
ให้ลุล่วงจากบ่วงโลภี๋ย
ได้โปรดคนจนทุพพลภาพ
จะมาทูลขอพระยาช้าง
พระเวสสันดรองค์ราชา
พระโพธิสัตว์จึงตรัสปราศรัย
ท่านประสงค์ที่ตรงคชา
ห้วงต้นหานี้ลึกเรานึกเกรงขาม
ขอให้เรานั้นจงได้สำเร็จ
หากเราล่วงลับดับสังขาร
แล้วเสด็จลงจากหลังคชา
แล้วหล่อหลังอุทกวาริ

ตลอดบุรีเศียรร้อนเป็นไฟ
ลูกเล็กเด็กน้อยกินหน่อไม้
สัมผัสลูกไม้น่าเวทนา
บางวัดนั้นหน่อพอบุปกา
โปรดญาติกาพอประทังกาย
หวานคาวไม่ขาดด้วยจิตเลื่อมใส
ขันข้าวขาดหายไปหลายทัพพี
พากันกำสรดทั้งน้องและพี่
เจ้านายเขาคีเมตดาจ้งเลย
ข้าบาทก็มุงหวังมาชมเชย
ข้าอยากชมเชยพระบารมี
เป็นสร้อยสรพชญ์ในครั้งนี้
เสวยยังที่พระพุทธรัง
จะมาขอลากจากพระองค์บ้าง
เสวกที่นั่งของพระองค์ไป
ได้ฟังเขาว่าผู้คนยากไร้
ว่าไม่เป็นไรหรือที่ท่านพราหมณ์
ตัวอาตมาไม่หวังห้าม
เราอยากจะข้ามไปพระโพธิญาณ
เป็นสร้อยสรพชญ์ยอดอรหันต์
ให้พ้นบ่วงมารเกาะแก่งโลภี๋ย
จูงวงงามาทันที
ให้ตกยังที่เหนือมือพราหมณ์

ความจริงเหล่านี้ให้ท่านช่างตอนนี้ พระอาจารย์แจ่มทองแต่งไว้ มีเนื้อความที่
ยาวมาก พระนักเทศน์ใช้เหล่านี้มานาน ผู้วิจัยเห็นว่าในปัจจุบันเวลาที่ให้พระเทศน์มีน้อยจึงได้
ตัดต่อเหล่านี้ให้ได้ใจความและเหมาะสมแก่เวลาด้วย

2.1.3 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ทานกัณฑ์

เนื้อความในกัณฑ์ทานกัณฑ์มีแหล่งทั้งหมด 13 แหล่ง กัณฑ์ทานกัณฑ์นี้ พระผู้เทศน์ต้องเสียดีและมีความชำนาญ เพราะกัณฑ์นี้มีตัวละครมากกว่าทุกกัณฑ์ ทำนองเนื้อในก็มีความหลากหลาย ส่วนวิธีการดำเนินเรื่องในปัจจุบัน ที่พระผู้เทศน์มีเวลาเทศน์ไม่มากนักตามที่ทางวัดหรือผู้จัดได้กำหนดเวลาไว้ ผู้เทศน์จะต้องเทศน์ให้จบตามเวลาที่กำหนด ในแหล่งทั้ง 13 แหล่งนี้ พระผู้เทศน์จะต้องจัดสรรเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเทศน์ให้ลงตัวพอดี เช่น ต้องรู้ว่าแหล่งไหนเป็นแหล่งสำคัญ ซึ่งส่วนมากจะเริ่มต้นตั้งแต่แหล่งที่ 7 ตอนพระเวสสันดรลาพระเจ้ากรุงสุโขทัย และวันรุ่งขึ้นพระเวสสันดร พระนางมัทรี ชาลี และกัณหาเสด็จไปยังปราสาทของพระเจ้ากรุงสุโขทัยเพื่อทูลลา ดังนี้

ขึ้นว่าพระพุทธเจ้าข้า ไม่ทรงพระกรุณาโปรด กระทบอ้อมฉันคนโทษต้องเนรเทศ เป็นเหตุด้วยทำทานการกุศล เย เกจिनรา กระทบอ้อมฉันเห็นว่ารชนชาติหญิงชาย ยังหมกมุ่นวุ่นวายด้วยกิเลส ยมสาธน์ คจฺจนฺติ ย่อมไปทนทเวษ อยู่ในขุมขังสุดสังเกต ยขมาโน เกล้ากระทบอ้อมสังเวชเหตุที่ยันัก จึงสละของที่รัก ออกทำทาน หวังจะเป็นสะพานข้ามค่านแดนกิเลส โอ้พระปิ่นปกเกล้าไม่ปรานี มาเชื้อคำชาวบุรีเขาขุยมงไม่ทรงพระกรุณา ลูกจะขอถวายบังคมลาฝ่าพระบาทแล้ว ทูลกระทบอ้อมแก้วจงเจริญพระชนมพรรษา ครอบครองขัณฑสีมาเกษมศรี ลูกขอฝากพระชนนีของลูกด้วย นับวันแต่ลูกจะม้วยไม่กินวัง จะเตร็ดเตร่เซซังไปในไพโรสาทน์ กว่าจะสุดสิ้นพระชนมมานอยู่ในป่าหิมพานต์ นั้นแล

แหล่งนี้ถือว่าเป็นแหล่งหลักที่พระนักเทศน์ทุกรูปจะต้องแหล่งได้ ส่วนแหล่งที่ 8 เป็นแหล่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยห้ามพระนางมัทรีเป็นแหล่งสำคัญเช่นกัน ดังนี้

เห็นราชา สฤษโย ปางเมื่อพระจอมนราธิบดินศรีสุโขทัย ได้ฟังพระโอรสทูลว่า พิไรพระทัยเธอเราร้อนประหนึ่งว่าจะผ่อนให้ จึงผินพระพักตร์มาตรัสปราศรัยกับพระสุนิสาศรีสะไก้ ขึ้นว่า มัทรีเอ๋ย พาเจ้าชาลีกัณหามาไย จะไปด้วยฝ่าหรือ พระลูกรัก อนิจจา ๆ เอ๋ย ไม่ควรเลยจะประดักประเดิด คูเอาเถิดไม่เกรงกลัว เจ้าโกรธพอฤว่าขับฝ่าจากบุรี มัทรีจะไปด้วยก็เป็นได้พระลูกเอ๋ย อย่าไปเลยฟังพ่อว่า เวเน เย โหนฺติ ทุสฺสหา อันป่าพระหิมพานต์ ประกอบไปด้วยร่นร้นจะกินกัด สารพัดที่นอนนึ่งก็เอนจนาก มีแต่ใบไม้ลาดบนปฐพี แต่จะกินก็ไม่มีดีคูน่า

เวทนา เจ้าจะเสวยมูลผลาไค้ฤๅนะมัทรี นทีนุปนิเสวิต อนึ่งกระแสดวาริชโโลธร
งูเหลือมย่อมสัจจนอนอยู่ริมธาร อวิสา เต มหัพพลา ถึงไม่มีพิษฤทธิกล้าหาญ
แต่กายนั้นยิ่งใหญ่วิชโโลธรท่มทั้งเพียงตลิ่งลุ่ม งูเหลือมก็เลี้ยงมกินสัตว์เป็น
อาหาร พระลูกเอ๋ยแม่นเจ้าไปพบพานในพงพี ไหนเลยมัทรีจะมีขวัญ ไซ้แต่เท่า
นั้นเมื่อไรมี ยังหม่อมฤทธิแรงร้ายล้ำ กณหาชฎิโน ตัวนี้ฤๅคำดูเรียวยแรง แม้น
แม่พบเข้าที่กลางแปลงปลอดเปลี่ยวคนจนจวนตัว พระเจ้าฝั้วก็จะเอาตัวหนี เจ้า
มัทรีก็จะอยู่เือกากาย ถึงจะปิ่นปายขึ้นต้นไม้ก็ไม้พ่น จะตบต้นต่ายตะกายกัตพลัด
ตกลงมา นทีดีเร พระลูกเอ๋ย ที่ริมท่าแม่น้ำโศคุมพราเป็นที่แจ้ง กาสระยอมนอน
แปลงอยู่ปละเปลี่ยว เจานั้นเสียมเรียวยไปล่เปลี่แลแหลมคังจนเม่น แม้นเห็นคน
คั้นเดินไพร ลูกทะเล้งไโลโคโคคขวิด เจ้ามัทรีจะเอาชีวิตไปทิ้งเสียในไพรสมณท์
ยามนี้ก็หน้าฝนฝุงคนเขาไม่ใคร่เดิน พวกผีก็จะกริวกรีนเดินผิวปากอยู่ยังมี ลิง
ค่างบ่างชะนีกี้โหยให้ เมื่อจวนใกล้ค่ำย่าสนธยาเวลาขมุกขมัว พระลูกเอ๋ย เร่ง
รำพึงถึงตัว จะติดตามพระเจ้าฝั้วไปในกลางป่าบิดานี้เห็นไม่เป็นผล จะแค้นคับอับ
จนในกลางไพร พระลูกเอ๋ย ใครซั้วก็ซั้วไปอย่าเอาใจพะว้าพะวัง เจ้าจงฟังบิดา
ว่าเถิดนะมัทรี จงอยู่ในบุรีดังก่อนมา ตามคำพ่อว่านี่เถิด

แหล่งที่ 9 แหล่งพระนางมัทรีพรรณนาโทษของหญิงม่าย เป็นแหล่งที่สำคัญ
ซึ่งถ้าหากเป็นการเทศน์ประยุกต์ ส่วนมากพระนักเทศน์จะแหล่งได้ทุกรูป มีตัวอย่างเนื้อในว่า ดังนี้

เคินปางเมื่อพระมัทรีศรีสมร ได้ทรงสดับสาสน์สุนทรพระบิดุรงค์ นางน้อม
พระเกศลงแล้วก็ทูลความ ขึ้นว่าพระพุทธรเจ้าข้า ฝ่าพระบาทตรัสห้ามเกล้า
กระหม่อมฉันมัทรี ก็เพราะทรงพระปรานีเป็นที่ยิ่ง พระคุณเอ๋ย เห็นว่าลูกนี้เป็น
หญิงยอมทรงพระอาลัย แต่ว่าลูกจะไม่ไปก็ไซ้ที่ ด้วยพระราชสามีสิดกไว้
ใครเขาไม่อินัง ลูกจะนอนลอยนวลอยู่ในวังไม่บังควร ประชาชนมันจะชวนกัน
สรวลแซ่ มัทรีไม่รู้ที่จะแลดูหน้าใครให้เต็มเนตร จะสู้นทนเทศไปในราวป่า มุ
ญชปพพช้ อรสา ลูกจะเอาหัตถ์และพาหาต่างพร้ามีด กรีดทางฟันแฝกคาในป่า
พระหิมวาศ มิให้ระกายเคื่องเบื่องบาทพระเจ้าฝั้ว จะอยู่หรือก็กลัวตัวจะเป็นม่าย

ในกัณฑ์ทานกัณฑ์นี้ มีแหล่งนอกเทียบเนื้อเรียกว่า แหล่งหญิงม่าย ซึ่งบรรยายความตามเรื่องที่พระนางมัทรีกล่าวถึงความทุกข์ของหญิงม่าย ซึ่งพระนักเทศน์นิยมเทศน์เพื่อใช้ในการดำเนินเรื่อง ผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแปลของพระอาจารย์เหลื่อม พระอาจารย์สว่าง จังหวัดอุทัยธานี มีเนื้อความในแหล่งตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ดังต่อไปนี้

แหล่งหญิงม่าย

จะสาธกยกบรรยาย
แม่ม่ายผู้ตายแต่บางรายผู้หยา
บางรายเบื้อผู้หนีคุณที่
จะไปทางไหนให้ระวังไว้หนา
พวกชายเจ้าผู้จะกรูเกรียว
เมื่อสิ้นผู้เสมือนสิ้นหลัก
อย่าหลงระเริงในเชิงนักเลง
ถ้าทำตัวดีเขาจะถูกไม่ได้
รู้แล้วจะลุ่มจมกันทั่ว
พอดตกเป็นม่ายหญิงชายแลมอง
ไอ้คนปากบอนมันจะค่อนนินทา
พอผู้ตายพูดกันเป็นดับ
บ้างว่าอีกหล่มหรือข่มไหล่
ที่ผู้ทิ้งผู้ว่าผู้ท้อ
ผู้คงรำคาญอุบอายคน
สารพัดที่เขาจะพูด
ครั้นจะทาแป้งน้ำเมื่อยามร้อน
มันพากันเข้ากระเซ้าขี้
ครั้นเราปล่อยตัวปล่อยหน้าตา
ว่าปล่อยตัวใหญ่คงทุกข์ยาก
ดูเป็นคุณป้าปลาไร้ค้ำปี
พอเราเหลือบแลมันก็ว่าเล่นตา
แหมทำปิ่นปิ้งดูปิ้ง

ถึงเรื่องแม่ม่ายหลายอย่างมี
บางรายนั้นหนาผู้หลบหนี
เพราะชะตาไม่ดีจึงต้องอยู่คนเดียว
ผู้ชายปากกล้าเขาจะมารุมเกี่ยว
เกาะเกาะพูดเกี่ยวไม่กลัวเกรง
ชายหาญชายหักคอยข่มเหง
จะต้องทิ้งเต็งลำบากตัว
ทำตัวเหลวไหลเสมือนเรือรั่ว
สองผู้สามผู้ไม่ได้พึ่งพา...
ผู้จู้จ้อยจึงทำค้อนว่า
ต่างต่างนานาให้เข้าทรงใน
มีไฟที่กลับมาพูดใส่ร้าย
ผู้ตัวจึงตายเพราะเสนียดคน
ปากจืดคำจ้อวันละหลายหน...
ผู้จึงกระโจนหนีจากจร
เขาพากันขุดพากันค่อน
แต่งตัวเมื่อตอนแลเห็นเหมาะตา
ว่าอยากมีผู้กระมังหนา
มันพากันค่อนว่าไม่เข้าที่
แต่พอผู้พรากลงไปเป็นผี
ดิเตียนโน่นนี้ทุกนายนาง
แต่พอเดินก้มหน้ามันก็ว่าต่างต่าง
ไวยศไวย่างทำมารยา

เมื่อผัวยังอยู่ไม่สู้จะยาก	ทั่วทุกสำนักเขานับถือหน้า
เหมือนเรือนมีรั้วเข้าตำรา	หมดบุญศัวมารั่วไม่มี
อันทุกข์ของใครที่ไหนจะเท่า	มีแต่โศกเศร้าหน้าหมองศรี
ทุกข์ร้อนเข้ารุมเข้ามาสู่มอินทรีย์	ทุกข์โน่นทุกข์นี่ต่างต่างนานา...

เหล่านี้พระนักเทศน์ที่เหล่าเป็นต้นแบบไว้คือ พระอาจารย์เหลื่อมและพระอาจารย์สว่าง จังหวัดอุทัยธานี ท่านให้ทำงานเหล่าได้เสนาะและกินใจคนฟังมาก ความจริงเหล่านี้มีเนื้อความยาวมาก ส่วนที่ยกมานี้เป็นเพียงตอนต้นของเหล่าเท่านั้น เหล่าหญิงม่ายมีอยู่หลายสำนวน แต่สำนวนข้างต้นพระนักเทศน์ส่วนมากจะเทศน์กันได้

เมื่อว่าเหล่าหญิงม่ายจบแล้วก็จะกินเวลาไปพอสมควร พระนักเทศน์ก็จะเล่าตัดเรื่องแบบย่อ ๆ ไปจนถึงเหล่าที่ 13

เหล่าที่ 13 คือเหล่าพระเวสสันดรตั้งเมือง เหล่านี้เป็นที่นิยมของคนฟังและถือกันว่าเป็นเหล่าสำคัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขึ้น ว่าคูกรเจ้ามัทรี อุตตโม วาโส พระน้องเอ๋ย เจ้าจงคูที่สถิตแห่งสมเด็จพระบิดรงค์มาตุราช เสียตายเอ๋ยแต่ปรางมาศปราสาทสุวรรณอันสดสุข จัตุรมุขประดับดวงมณีรัตนชัชวาล รูปครุฑตระหง่านทะยานเหยียบवासुกรีทั้งสี่ทิศ เสียตายเอ๋ย แต่พระที่นั่งรังสฤษฎีสูงอันรุ่งเรือง เราเคยนั่งแขกเมืองหมอบถวายบังคมคัล เสียตายเอ๋ย แต่เรือนจันทร์พรรณราย ตั้งแต่นี้จะห่างหายไปแลดับ พระพาราเจ้าเอ๋ย ที่ไหนเลยเราจะได้กลับมาแลเห็น จะไปเหงาเจียบเยียบเย็นอยู่ป่าช้า ท้าวเธอตรัสแล้วก็ชักพิชัยรถแก้วหันกลับมากลางทาง

เดิน จตุตาโร พุราหมนา ยังมีพราหมณ์ชราวางสี่คนวิ่งตามมา ร้องทูลขออัครวาม้ามรถ ท้าวเธอก็เปลื้องจากราชรดให้เป็นทาน งอนแกรรถก็บันดาลไม่ตกลง ฝ่ายเทพเจ้าทั้งสี่พระองค์ทรงกำลัง นฤมิตเป็นละมั่งทองเข้ารองแอกแบกรถไว้ ยังมีพราหมณ์เชื้อใจผู้หนึ่ง ครั้นมาถึงทูลขอรถ ท้าวเธอก็มอบให้หมดทุกสิ่งของเทพเจ้าละมั่งทองก็อันตรธาน หน่อพระพิชิตมารจึงตรัสว่า ขึ้น คูกรเจ้ามัทรี พี่จะอุ้มบุตราพ่อชาติ เจ้าจงอุ้มบุตรแก้วกัณหาลูกา ฝ่ายจะเบากว่าพ่อชาติ กษัตริย์ทั้งสี่ก็ทรงโสมนัสสาพากันเสด็จดำเนินมาตามสถลมรรคานั้นแล

จบเนื้อความในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ความยาว 209 พระคาถา กัณฑ์ทานกัณฑ์ นี้เป็นกัณฑ์ที่มีพระคาถามากที่สุดในจำนวน 13 กัณฑ์ มีทำนองหลากหลายเพราะมีตัวละครมาก กัณฑ์นี้มีผู้นิยมฟังกันมาก ส่วนการนิมนต์พระเทศน์ต้องนิมนต์พระผู้ที่มีความชำนาญในการเทศน์ เป็นอย่างมากจึงจะเทศน์ได้ไพเราะน่าฟัง

2.1.4 วิธีการดำเนินเรื่องกัณฑ์วันปเวสน์

เนื้อความในการดำเนินเรื่องของกัณฑ์นี้มีทั้งหมด 9 แห่ กัณฑ์นี้พระนักเทศน์จะต้องเสียงดี มีความสามารถในการแหล่และสีกษัตริย์เดินดงได้ คนฟังจึงจะสนใจ วิธีการดำเนินเรื่องที่ปัจจุบันพระผู้เทศน์มีเวลาในการเทศน์ไม่มากนักตามกำหนดเวลาของทางวัดหรือผู้จัดที่กำหนดไว้ให้เรียบร้อยแล้วซึ่งผู้เทศน์จะต้องเทศน์ให้จบตามเวลาที่กำหนด ในแห่กัณฑ์วันปเวสน์ 9 แห่นี้ พระผู้เทศน์จะต้องจัดสรรเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเทศน์ให้ลงตัวพอดีและต้องรู้ว่าแห่ไหนเป็นแห่ที่สำคัญ โดยส่วนมากจะเริ่มต้นด้วยการบรรยายเนื้อเรื่องและต่อยอดด้วยแห่นอกคัมภีร์หรือแห่ นอกแบบที่ 1

จากการสังเกตการเทศน์ของพระนักเทศน์ในกัณฑ์นี้ เห็นว่าทุกภาคของเมืองไทยถ้าหากเทศน์กัณฑ์วันปเวสน์แล้วต้องแห่ นอกเทียบเนื้อที่เรียกว่าแห่สีกษัตริย์เดินดง เหมือนกันทุกภาค ซึ่งเนื้อความตอนนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้จากสำนวนการแหล่ของ พระอาจารย์เหลื่อม และพระอาจารย์สว่าง จังหวัดอุทัยธานี มีเนื้อความตามแหล่ตรงกับเนื้อความในกัณฑ์วันปเวสน์ ดังนี้

แห่สีกษัตริย์เดินดง

แกะเป็นสีกษัตรา	ออกจากพาราเข้าเดินดง
พระเวสสันดรสุริยวงศ์	ท้าวเธออุ้มองค์พระชาติ
โหมนางมัทรีกัลยา	อุ้มแก้วกัณหากุมารี
ตามเสด็จพระสามี	จรลีไปในไพร
ทิพากรลงอ่อนอับ	เย็นระยับลงไรไร
ชะนีน้อยน้อยห้อยกิ่งไม้	มันรำพิไรอยู่บนยอดยาง
สีกษัตริย์สดับเสียง	ไต่ยีนสำเนียงชะนีนาง
หวนพระทัยให้ระคาง	คิดถึงสุรางค์ที่เคยเรียงกร
ไอ้แจ้วแจ้วแว้ว แว้วเสียง	ไต่ยีนสำเนียงชะนีนาง
ร้องเรียกร้อยร้อยสำออยอ่อน	เจ้าเร่ร่อนสัญจรไพร
ร้องเรียกผัวะ ผัวโวย	ทำไมไม่โหยให้เมียชื่นใจ

โน่นเหล่าลึงค่างบ่างลึงลม
มาจับตะโกตะเกียกตะกาย
เหมือนเราทั้งสี่มาเดินไพร
เป็นเวรมาฆ่าเป็นกรรมมาพลอย
กัณหาเอ๋ย เห็นวานร
เปรียบเหมือนบิครและมารดา
เมื่อแรกเคยอยู่บุรีรัตน์
เคยได้ปลอบประโลมโถมศรี
มัทรีเอ๋ยนภสวาริกา
สวาริกาที่อยู่เฝ้า
นกในวังมันพูดคนได้
ยิ่งคิดขึ้นมา น้ำตากระเด็น
พระเวสสันดรปลอบสองโอรส
เป็นเวรมาฆ่าเป็นกรรมของเรา
พระกัณหาเห็นมยุรา
พระพ่อช่วยจับมยุรี
โอ้อ้อ ลูกเอ๋ยถ้าพ่อจับได้
มิใช่หนักบ้านแต่มีนเป็นนกกป่า
พระเวสสันดรปลอบสองโอรส
ถ้าแม่นอยู่วังพ่อจะจับให้เซย
พลางชี้บอกให้ดูแยะ
มันอ้าปากอยู่ประจับประจับ
นั่งดูนั่งดูเอ๋ยลึงทะโมน
เจ้าอย่าร้องไปให้มันดัง
โน่นฝูงลึงค่างครางครี๊ดโครก
กัณหาร้องว้ายแล้วปายปิ่น
ทิพากรลงอ่อนอับเย็นระยับลงไรไร

บ้างลอยกลิ้งกลมตามลมพระพาย
แล้วเหาะหายระเห็จลอย
ไม่มีผู้ใดจะติดตามต่อ
ซัดให้เราเลื่อนลอยออกจากพารา
มันอุ้มลูกอ่อนแนบอุรา
อุ้มแก้วกัณหาและชาติ
ได้เป็นเอกฉัตรเหล่านั้นารี
แล้วชวนชี้ให้ลูกชมวัง
มันส่งเสียงจ้ำจวน่าฟัง
ส่งเสียงดังคูหวานเย็น
ขุนทองไพรมันพูดไม่เป็น
ทำไฉนจึงจะเห็นขุนทองเรา
ว่าอย่าโศกกำสรดไปเลยนะเจ้า
เจ้าอย่าโศกเศร้าและโศก
วอนพระบิดาแล้วยกมือชี้
ให้หม่อมฉันที่เถิดพระบิดา
พ่อจะจับให้เจ้าทั้งสองรา
เจ้าอย่าโศกาไปนักเลย
ว่าอย่าโศกกำสรดไปเลยลูกเอ๋ย
โอ้อ้อ ลูกเอ๋ยเราอากั๊พ
บอกว่าตุ๊กแกจะกินตับ
มันถามว่าตับเจ้าแก่แล้วหรือยัง
มันกระโดดโจนอยู่บนยอดมะสัง
เดี๋ยวมันจะจับใส่ถังไปขายเมืองจีน
อยู่บนต้นโมกกางมือกางตีน
กลัวมันจะเกาะตีนถอดเอากำไล
สี่กัษัตราก็คลาไคลเข้าสู่พงไพรพนาดร

พระอาจารย์เหลื่อม แห่งจังหวัดอุทัยธานี เป็นนักแหล่ต้นแบบของแหล่ข้างต้นนี้ ในสมัยก่อนเมื่อครั้งมีเทศน์ 6 ธรรมาสน์ ที่วัดโพธิ์ท่าเตียน พออาจารย์เหลื่อมร้องแหล่และสีกษัตริย์ พระที่ร่วมเทศน์ด้วยและผู้ฟังต่างก็นั่งฟังกันเจียบรวมทั้งผู้วิจัยด้วย ท่านแหล่ได้เสนาะและแหล่ได้สนิทจริง ๆ เป็นที่ชื่นชอบของญาติโยมเป็นอย่างมาก ท่านเป็นต้นแบบของการใช้นาสิก หรือที่เรียกว่าลูกคอ น่าเสียดายที่ตอนนี้ท่านมรณภาพไปแล้ว ส่วนแหล่อื่น ๆ ที่เป็นแหล่เนื้อในคัมภีร์ทั้งหมดพระนักเทศน์ก็จะเล่าแบบสรุปเนื้อความพอให้คนฟังเข้าใจเท่านั้น ไม่มีการนำมาแหล่ให้เสียเวลาอีก พอเล่าสิ้นข้อความในกัณฑ์ท่านก็จบด้วยคำว่า เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

2.1.5 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชก

เนื้อความในกัณฑ์ชูชกนี้มีทั้งหมด 17 แหล่ จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูปมีข้อคิดเห็นตรงกันว่ากัณฑ์ชูชกนี้พระนักเทศน์ต้องมีความสามารถพิเศษ ต้องมีอารมณ์ขันจึงจะเทศน์กัณฑ์ชูชกได้ดี วิธีการดำเนินเรื่องท่านให้ความเห็นว่า ในปัจจุบันซึ่งมีเวลาเทศน์ไม่มากนักจะต้องเทศน์ให้จบตามกำหนดเวลา จึงต้องจัดสรรเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเทศน์ให้ลงตัวกันพอดี และต้องรู้ว่าแหล่ไหนเป็นแหล่สำคัญ ส่วนมากกัณฑ์ชูชกนี้จะเริ่มต้นตั้งแต่ตอนกำเนิดชูชก ซึ่งมีแหล่นอกคัมภีร์หรือแหล่นอกเทียบเนื้อเป็นแหล่นอกแบบที่ 1 เรียกว่า แหล่กำเนิดชูชก ผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงแหล่นี้จากสำนวนการแหล่ของพระอาจารย์สายัณห์ วัดเวฬุราชิน ซึ่งเป็นผู้แต่งและแหล่เอาไว้ เนื้อความในแหล่ตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์ชูชก ผู้แหล่จะแหล่เป็นทำนองพูด ดังเนื้อความต่อไปนี้

แหล่กำเนิดชูชก

ทีนี้จะกล่าวถึงแต่ชาธาชูชก รูปร่างสกปรกตัวอัปรีขณ์นิยมบาลมาเกิด ตัวผีกระสือมาถือกำเนิดเกิดในบ้านทุนวิฐุ คิดเนื่องกับเมืองกลิงคราฐบุรี แต่ก่อนจะมากำเนิดเกิดในครรภ์ของนางพราหมณีนี้มันก็ให้เกิดอาเพศเกิดเหตุเป็นกลางร้าย วันเพ็ญเดือนห้าฟ้าผ่าลงตรงหัวบันได ผุ่งเหี้ยขึ้นไปโขบนหลังคา แมวไปออกลูกอยู่ที่ไพลาร้า หม่าขึ้นไปทำสังขยาไว้ที่หัวบันได อึ่งอ่างขึ้นไปวางไข่ จีกันให้ไขว่อยู่ในโอ่งน้ำ ไล่เดือนตัวดำดำ ลงไปเลื้อยรุ่มร่ามอยู่ในหม้อข้าว ผุ่งกาก็พากันบินบอกกล่าวกู่ก้องร้องอยู่กาทา ผุ่งแร้งบินลงมาจับที่หลังคา ล้วนแต่แร้งเจ้าพระยา หัวล้านแดงจ้ำหนึยคอแดง มันให้ประหลาดไปทุกแห่งเพราะฤทธิ์แรงของไธ้แต่ชูชกชรา จะมีควายก็ไม่สมประกอบ มันนอนหอบเหลือเดนหา ให้ไธ้ไร้ไธ้นากันอนจี้ไหลอยู่วันยังค่ำ ๆ จะมีวัวก็ตัวเดียวต้อนวันยังค่ำเพราะว่ามันจับไข่ จะมีหมาก็

น่าเศร้าหาไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นใบ้แล้วก็จะกลายเป็นหมาบ้า ปลูกข้าวก็กลายเป็นหญ้า ปลูกแดงกวาก็ดันฝ้อออกลูกมาเป็นซี่ไก่ เสาร์เรือกัทรุดรอดหลุดไหล ฟันไม้ไฟก็จวนจะผุพัง ไอ้จั่วหรือก็โย้โคเห็นดั่ง หญ้าคาห้อยรุงรังมองเห็นฟ้า ออกไก่อยุดต้องเอาไม้ค้ำยัน รอดยังแปรผันพังทรุดหลุดลงมา จะเข้านอกออกในบ้านก็ต้องคลานสี่ขา เพราะว่ากลัวประตุมันจะโค่นตาเพราะว่ามันดำเต็มที

ฝ่ายนางพราหมณ์แม่ของชุกนี้ เข้าสู่ที่นิทราในเวลากลางวัน พอนอนหลับก็กลับฝัน ฝันว่าฝูงเปรตขึ้นมานบนบ้าน ฝันว่าพระกาฬเสด็จลงมาหา พอรู้ตัวตื่นล้มตาก็เล่าความฝันให้ตาตัวฟัง ฝ่ายตาตัวก็ว่าฝันดีไม่น้อยนะแม่ร้อยชั่ง บาปหนหลังมาฝังปลูก เอ็งจะได้ลูกที่บาปหนา ตั้งแต่นั้นมานางพราหมณ์ แม่ของชุกนี้ก็เกิดอาการคลื่นเหียนวิงเวียนแทบจะขาดใจ แขนอ่อนชมข้าวปลากินไม่ได้ในอกในใจ มันสั้น ๆ อยู่ทุกวี่ทุกวัน นางก็อยากกินของสำคัญ ๆ เช่นอยากกินไส้เดือนทองจัมกับมะดัน นึกอยากกินทอดมันของฝาละมี อยากจะกินแต่แกงกล้วยหัวเสือ อยากแต่จะกินสากกะเบือบวดชี แก่อยากจะกินยำพะโล้แมวลาย อยากกินจืดวายุใส่ผักชี นึกอยากจะไปยื่นจีรด์ผ้าให้คนเขาเห็น อยากจะกินยำจิ้งเหลนใส่ปลาร้า นึกอยากจะสูบกัญชากับพวกผู้ชาย อยากกินปลิงแกงส้ม อยากขึ้นมาโก้งโค้งผายลมบนศาลาที่เขากำลังมีเทศน์

ไอ้วันจะคลอดนั้นนะ เป็นวันพระแรมสิบห้าค่ำ แม่ของชุกกำลังนั่งเผาข้าวหลาม ไอ้ชุกกระขำมันก็จะไหล ไม่รู้แม่มันนั่งถ่างขาอย่างไร ไอ้ชุกจัญไรนั่งอยู่ในห้อง ขึ้นมือออกมาข้างนอก มาลิกข้าวหลามไปสามกระบอกลง ไปนั่งปอกกินอยู่ในห้อง พอกินข้าวหลามไปหมดสามกระบอกลงแล้ว มันก็ร้องขึ้นว่าหิวน้ำหิวน้ำ แม่มันได้ยินก็กินน้ำตามไปอีกสิบขัน มันก็ให้เกิดริ้วจวนปวนปวนครรภ์เข้าเรือนไม่ทันจึงนั่งคลอด พอเบ่งหลุดคลอดก็พลัดตกลงไปได้ถุน ลงไปเดินกระตุกคลุกฝุ่น พ่อมันก็หมุนลงไปอุ้มมันเอาขึ้นมา เสียงมันร้องให้จ้ำจ๋า เขาจึงตั้งชื่อให้สองชั้น ชื่อว่าพ่อดอกอัญชันชุก รูปร่างก็สกปรกเหมือนผีเปรต ปากก็ถลอกน่าทุเรศผิดสังเกดสังกา ซ้อเข้าแข่งขาก็คอดคด ตัวมีปุ่มโปไม่โปปดเหมือนผีป่า ปากก็แบนเหมือนดอกชบา ตาก็โหลลึกลงไป เวลาเดินไปไหนแต่ละที่ กระจุกมันลั่นเข้าที่เสียงดังหนะหนะ น้ำลายไหลออกมาขี้ดขี้ด เลี้ยวปากจับจับ เหมือนคนจี้ยา ผมงก็หงอก ตั้งแต่ออกมา ฟันก็ยื่นโย้โตใหญ่คล้ายฟันม้า แก่เกิดมาแล้วญาติที่ไหน ๆ แก่ก็ ไม่มี หนีไปเมืองฝักันหมด เพราะกลัวความอัปรีดิ์ของไอ้เฒ่าชุกชรา ชุกเลยต้องอยู่คนเดียวเที่ยวขอทาน ขอข้าวสุกข้าวสารเขาเรื่อยไป...

เหล่านี้จะเห็นว่า คนไม่คิดจะมาก่อมีอาเพศเหตุร้ายเกิดขึ้น พร้อมกันนั้น ก็บอกลักษณะชุกไว้ด้วย ตำราว่าชุกเกิดวันเสาร์เดือน 5 ปีขาล โบราณว่าชะตาแรง ชุกเกิดก่อน นพ.ศ. 1 ไปหลายพันปี พ่อชื่อโตลกพราหมณ์ แม่ชื่อนางจันทิพราหมณ์ อยู่หมู่บ้านทุนวิฐ ไม่มีเลขที่บ้าน แคว้นกลิงคราฐ นิสัยชอบโกหกตลกกินปลิ้นปล้อนก่อนขอเอาตัวรอดยามคับขัน

ชุกมีอาชีพขอทานขอเงินมาได้ร้อยกษาปณ์ (1 กษาปณ์ เท่ากับ 4 บาท เท่ากับ ชุกมีเงินอยู่ 400 บาท ในสมัยนั้น) ชุกเอาเงินไปฝากเพื่อนที่มีชื่อว่าพราหมณ์กุลพิณฑุและนางพราหมณ์มณิรัตน์สองสามีภรรยาแล้วชุกก็ออกขอทานสืบต่อไป ดั่งเนื้อในทำนองหลวงตาม คัมภีร์ ว่า

เอโก พราหมโณ ยังมีพญาจารย์พราหมณ์ผู้เฒ่าบังเกิดแต่ตระกูลลี้วนเหล่า ย์ญญุตฤกษ์ สืบสันดานสัมพันธวงศ์โกลาตึกชาติ เฒ่ามีสันนิวาสเคหฐาน อยู่ในคามเขตต์ละแวกบ้านทุนวิฐ คิดเนื่องกับเมืองกลิงคราฐบุรี ชชิตาแก่เป็นคน จนอัปรีย์ไร้ญาติยังสกุล ทุกตะแค้นเคืองขุ่นข้องเข็ญใจ ฤกษาจริยา ตาแก่ก็เที่ยว ภิกขาจารไปปานด้วยเพศสกปรก เปรียบด้วยวมพิภยจากจนจันฑาล เฒ่าค่อย ประสมประสานทรัพย์ไว้ทีละน้อย ๆ กหาปณสตํ ลภิตวา ได้ทองถึงร้อย กระษาปณ์ เป็นลาภตามเข็ญใจ ครั้นจะเอาไว้กับตัวก็กลัวภัยคิดไปเห็นรวนเร เอกสุมี พราหมณกุล ตาแก่จึงรีบเร็วระรี่เรือไปหาสกุลเกลอแห่งหนึ่ง อันเป็นที่ชอบพึงพอจะไว้ใจกันมาแต่ก่อน ชชก็ปรับทุกข์ร้อนทางจะอวดมี ว่าออเจ้าเอ๋ย ออเจ้า เราค่อยมั่งคั่งขึ้นถึงเพียงนี้มีเสียกว่าออเจ้า แต่ว่าตัวเรานี้แก่เฒ่าเที่ยวไป ค้างคั้น เกลือกว่าคำมีดคีคั่นพอหลับไหล ปะอ้ายคนจนโจรจัญไรเข้าแก้พก มันก็จะย่องหยิบยกเอาไปได้ ก็จะไม่แคบขัดเข็ญใจจนไม่พอที่จะยาก รูปเตวา เฒ่าก็เฝ้าฝากพราแล้วพราแล้ว ว่าเรามีให้ท่านเฝ้าเปล่าป่วยการ แล้วเกิดเราจะทด แทนคุณท่านให้ถึงใจเมื่อภายหลัง ปุณชนํ ปริเยสนตุลาย คโต เฒ่าโลโกตาแก่ โลกลาภไม่หยุดหย่อน ก็เที่ยวภิกขาจารกระเจิงจรไปจนจบ ครอบคามเขตต์ น้อยใหญ่ ด้วยว่านักจกใครได้ให้จ้งหนักหนา ด้วยโลกเจตนาอันนั้นแล

คํ พราหมณกุล ส่วนตระกูลพราหมณ์ทั้งสองที่รับฝากทองของออเฒ่า มันให้ เพลินใจจิตต์คิดใจเบาเบื่องแต่ว่าจะได้ ไม่รู้ว่าความเข็ญใจยากไร้จะมาถึงตัว จึง ยกเอาทองของออเฒ่าออกมาแล้วก็ยิ้มหัวพุดแก่กันชูชี้ ว่าออเฒ่ามันหายไปหลาย ปีปานจะนี่ยังไม่กลับมา ส่วนตัวอ้ายเฒ่าก็แก่ชราลงร่วงร้าย นี่มันจะมีไปชุกชม ล้มตายเสียแล้วหรือหือหามะออเจ้า ของนี้ก็คักอยู่ในมือเราทั้งสองคน เอออะไร

นี่จะมานั่งนั่งจน ๆ นี่จนย่อยยับ จะมาเป็นญาติเฝ้าทรัพย์นี่มันไม่ต้องการ เมื่อออก
เผ่ามันกลับมาเมื่อไร เราจึงค่อยแก้ไขคิดอ่านผ่อนผันต่อเมื่อปลายมือ วรรณเขตวา
ก็เอาทรัพย์ออกแจกจ่ายชายชื้อชุกชนทำไว้ไว้

การใช้ภาษาโต้ตอบกันในคำประพันธ์ ทำให้คนฟังหรือคนอ่านเห็นภาพ
ได้ชัดเจนว่า คนสมัยก่อนเขาใช้ภาษาในการพูดจาโต้ตอบกันอย่างไร เป็นแหล่งเนื้อในทำนองหลวง
ตามกัมภีร์ ตัวอย่างเช่น

อิตรน อากนตวา ฝ่ายว่าเผ่าชราเจ้าของทรัพย์ คิดขึ้นมาได้ก็หวนกลับกลัว
เกลือกเกลอจะทำวุ่น หมุนมาประเดี้ยวก็ถึงอิงคะนึ่งไปทั้งบ้าน ร้องว่าฮ้อฮ้อ
อยู่หรือหาไม่ท่านทั้งสองคน สองฟัวเมียก็จวบจนจวนเจียนจะเจอะตัว ตกใจ
อยู่ระรัวตัวสั้นอยู่ริบ ๆ ทำแต่ตานั้นปริบ ๆ ปรับทุกข์กันหน้าขาว ส่วนออเผ่า
ก็ก้าวขยิกขยั้นเหยียบยั้นจั้นบัน ไค ฟัวเมียก็จวนใจไม่รู้ที่ว่าจะผันผ่อน ครั้นจะ
ชุกจะช่อนก็ไม่ทันที ครั้นจะหลบหลีกหนีนั้นก็ไซ้ ครั้นจะผลุนผลันผลุดไป
นั้นก็จวนตัว จึงร้องว่าอยู่คะเจ้าขรวชิวตัวท่านขึ้นมา นั่ง โจทียมานี่ ส่วนออ
เผ่ายังไม่ทันที่จะนั่งกันกระทั่งฟาก ก็ทวงว่าทองของเราที่เอามาฝากแก่ท่านไว้
เอามาให้ ๆ ทันที เอามาประเดี้ยว ๆ นี้ขมิขมัน ทาคู อสกุโกนต ฟัวเมียก็
อัดอั้นนั่งงันอยู่เป็นครู่ เผ่าก็ยิ่งครืดครอกตะคอกขู่ หาเป็นไรจึงมาแลดูนั่งอยู่
เล่า คุณเจ้าขาคูณตาเจ้า ดิฉันจะขอทูลเถลไถลไปอีกสักหน่อย เห็นข้าพเจ้า
ประหนึ่งว่าชั่วถ้อยหาความคิดไม่ แต่หียบ ๆ ยึม ๆ เอาทองของคุณตาเจ้าไป
ใช้จนหมดสิ้น จนพ่อออฉิมเขาโกรธเขาคาดโทษอยู่ว่าจะตี ดิฉันจะขอนัดผัด
ผ่อนสักทีแต่พอให้ห่าง ๆ จะได้ชวนขวยบ้างหามาเตรียมน แต่พอให้ยื้อยาว
อย่างเยี่ยมเข้าปีหน้า ข้าพเจ้าจะเสาะแสวงหามาให้ มิให้เคืองแค้นรำคาญใจ เออ
อ้อเจ้านี้ว่ากระไรหาว่ากระไรเห็นทำได้ก็ทำเอาอาจใจถึงเพียงนี้ คิดดูให้จงดี
นะเอ็งกับกูนี้จะผัดกันเสียเปล่า ๆ คุณเจ้าขาคูณตาเจ้าเมื่อจะขอทูลแล้วก็ไม่
โปรด จะให้ท่านโกรธไปไย อมิตตตปนิ นาม อตตโน ฐิตริ จึงจูงเจ้าทอง
อมิตตตาออกมาสะเออะอวดหน้าแสนอนวล ให้ทำจริตกระบิดกระบวนสะบั้ง
สะบัด ให้นั่งท้าวแขนแอ่นหยัดแล้วเยี่ยมหน้า แล้วจึงว่าคุณเจ้าขาคูณตาเจ้า
จะเคื้อคร้อนไปไยเล่าแรงเคืองแค้น ท่านว่ามีเงินนั่นหรือจะไร้ของ มีทอง
นั่นหรือจะไร้หวน ข้าพเจ้าจะทดแทนประชดประเชิน เห็นว่าของของ

ข้าพเจ้าจะเกือบเกินกว่าเสียอีกสักหน่อย ก็ทำเนาเถิดหนาไม่คิด จะได้เป็นมิตรกันบ่อย ๆ สืบไปเบื้องหน้า ตามแต่คุณตาเจ้าจะกรุณานับเนื้อกันมาแต่ก่อน จะเลี้ยงไว้กับเอาจูหรือจะให้เป็นผู้เลี้ยงหมอน หรือจะให้นอนที่ปลายเตียงข้าพเจ้าก็ยินยอมพร้อมสิ้นเสร็จแล้วไม่ว่า หุยออกตานี้ว่าอะไรไม่เข็ดขาม จริ่งหนอเขาว่ามีเงินมีทองแล้วพูดได้มีไม่มีไล่ปลุกเรื่อนงาม กระนั้นก็ตามแต่ขอเจ้าเถิดซิ ถ้าวินเข้าหากันบ้างอย่างนี้ที่ไหนเราจะว่า ตสุส อทาสี สองเฒ่าก็ยกเจ้าอมิตตาคางดวงดาวท มอบให้เป็นสิทธิ์ขาดแก่พราหมณ์แก่ ทั้งนี้ก็เพราะว่าพ่อแม่มันไม่ดี มันมักเพิ่มพูนหนี้ให้ติดตัว จึงตระเวนความชั่วให้เห็นประจักษ์แก่ตาโลก ลูกเต่าก็พลอยวิโยคระยำยับอัปภาคย์ยากเสียเปล่า ๆ เพราะว่าใจจิตมันคิดเบา จึงเป็นหนี้ออเฒ่ามันแล

เดิน โส ชุชโก วันนั้นชูชกเฒ่าชรา ต่ ทิสวา เมื่อเห็นรูปเจ้าอมิตตาคางดวงดาวแรก รุ่งอรุณรุ่งเด็กครุณี แฉ่งน้อยหน้านวนลวิวรรณเพริศพราย ชะชวยฉลาดเฉลียวโถมเฉลา คังว่าพฤทธิโคเค้าเฒ่าชราจร ครั้นแล้วเห็นเหยื่อหญ้าอ่อนออกโอชะโอษฐ์อ้า ละลนละลานแลบชีวาหาทางระเหิดหัน เฒ่าก็มีจิตต์เกษมสันต์โสมนัสยวนยัง จึงนึกว่าวาสนากูนี้หนอ ต่อจะดีจริงจึงประจบใจประสงค์เฟื่องฟูขึ้นหนักหนา ชะรอยว่าชะตาตามมาส่งเสริมเมื่อภายหลัง ยิ่งเหลือว ๆ แล ๆ คู่นี้ก็ยิ่งเห็นงาม เฒ่าก็รับรองความตามคดี ว่าถ้าท่านทั้งสองจะปรานีฉันจริงไซ้ร้ ฉันจะขอลาพาหล่อนไปในวันนี้ ส่วนพราหมณ์ทั้งสองศรีก็ยินยอมไม่ห้ามปราม เฒ่าก็ลาสกุลพราหมณ์ลงจากเรือนมีทันนาน พานางอมิตตคาไปสู่บ้านทุนวิฐ อยู่ร่วมภริมย์สมสนิทเสนาหาตามโลกธรรมคานันแล

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูป ท่านได้เล่าให้ฟังว่าคนฟังเทศน์ชอบฟังเหล่าพานางอมิตตามากเวลาเทศน์จะข้ามไปไม่ได้เพราะโยมผู้ฟังจะทักท้วงทันทีว่าทำไมไม่เหล่าพานางอมิตตดา แหล่นี่ เป็นเหล่าที่พระนักเทศน์นิยมเหล่า ดั้งเนื้อความที่พระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์ (2548: 97-99) กล่าวไว้ในหนังสือเล่าความตามเหล่าในมหาเวสสันดรชาดก ดังนี้

เหล่าพานางอมิตตดา

อมิตตดาวิลาวัณย์	ต้องจรจรัลไปกับชูชก
ในจิตสะท้อนลงอ่อนอก	น้ำตาไหลตกซึมกระเซ็น
นางเหลียวดูซึ่งเคหายิ่งอาลัย	โธ่จากไปด้วยจำเป็น
นี่แทบชีวิตนางจะปลิดกระเด็น	นางหยุดเขม้นเฝ้ายืนมอง

พลาฟผันกายออกจากประตู
โ้อจากไปหนอใครจะครอง
ยิ่งแลยิ่งลับไปนับปี
โ้ออกเอ๋ย ออกอมิตตดา
ต้องไปปรนนิบัติให้คนแก่
มาได้เอาเฒ่าชาดิษฐ์
เหมือนหนึ่งหลับตาหนอกินข้าว
นี่หากว่าจนจึงป่นปี้
ต้องไปใช้หนี้แทนคุณพ่อแม่
ต้องจำใจฝืนทนขึ้นขม
นางครวญครางทั้งตรงตริก
น้ำตาไหลกลดลงหล่อหลัง
ฝ้ายเฒ่าชราใจกาลิ
โอดเข้าจับมือแม่อมิตตดา
ไปอยู่กับพี่เถิดแม่เนื้อหอม
แล้วเฒ่าชราใจกาลิ
ชูชกเขาเดินหน้า
ผ่านละเมาะเข้าเหยาะอย่าง
ตะวันหรือก็เย็นลงขอแสง
ชูชกออกวิ่งไปที่ริมสิงขร
กระโดดโลดเต้นเล่นกันสนุก
ตะวันหรือก็เย็นลงรำไร
ปฏิบัติเป็นอย่างดี
อยู่มาวันหนึ่งเจ้าหน้ามล
ที่ทำน้ำในวันนี้
ก็กลับมากล่าวบอกเล่าทุกทาง
ออกจากบ้านจะพลันเข้าป่า
ก็มุ่งตรงเข้าพงพี
เฒ่าขออยู่พักอาศัย
ก็ค้างคืนในวันนั้น

นางเหลียวดูซึ่งข้าวของ
เสียดายห้องจะหมองรา
โ้อตั้งแต่นี้จะมีได้มา
ต้องกินน้ำตาเพราะเสียตัว
นับวันแต่จะหมองมัว
มันแสนจะมัวเสียเต็มที
มาได้เอาโ้อเฒ่าอัปรีย์
ถ้าแม้ว่ามีคงจะมีได้ชม
มันยากแท้แท้สุดจะตรอมตรม
มันไม่น่าจะชมให้แสนชิงชัง
หวนระลึกถึงความหลัง
พะว้าพะวังน่าเวทนา
มันแสนยินดีเป็นหนักเป็นหนา
มาถึคน้องมาอย่าช้าที
พี่จะถนอมแม่เนื้อถึ
ออกเดินรึนำหนทาง
อมิตตดาเดินตามหลัง
เดินตามทางโ้อบจร
ท้องฟ้าก็แดงสีเหลืองอ่อน
อมิตตดาหรือก็จรตามกันไป
หกล้มหกถูกระหุฎไถ
จึงพานางไปถึงบ้านของตน...
ให้นารีคลายกังวล
ถูกพาลชนเขี่ยดินนาง
เจ้านารีก็อองขนาง
ชูชกได้ฟังก็อาสาณาริ
ไปขอถนอมหาและชาติ
พอดิบพอดิพบเจตบุตรพราน
อยู่ในไพรราวอรัญ
อาหารขบฉันเจตบุตรหามา

ตั้งแต่บรรคที่ว่า “หกล้มหกลูกถูกรุญไถ ตะวันหรือก็เย็นลงรำไร จึงพานางไปถึงบ้านของคน” ตรงนี้เป็นแหล่งที่อาจารย์พระมหาฝ้าย สุเมธี (ป.ธ.8 มรณภาพแล้ว) วัดเบญจมบพิตร นำมาแหล่งไม่ทราบที่มาว่าใครเป็นผู้แต่งแต่เห็นว่าเป็นแหล่งที่ต่อเนื่องเรื่องกันได้ดีจึงนำมาบันทึกไว้ในที่นี้ด้วย

เมื่อนางอมิตตดาไปอยู่บ้านชุกแล้ว ก็ปฏิบัติกับชุกเป็นอย่างดี ดังตัวอย่างแหล่งเนื้อในทำนองหลวงตามคัมภีร์ ดังนี้

ขึ้น สา อมิตตดาปนา ส่วนว่านางอมิตตดานั้นเป็นลูกเหล่าตระกูลไม่เสียชาติคิดว่าตัวเป็นทาสมิได้นี้ก็ว่าเป็นสาวได้ผู้แค้น คิดแต่ว่าทุกข์ของพ่อแม่กรรมแล้วก็ตามกรรม สมมา ปฏิชุกิ เจ้าก็หาหุงต้มต้กตำทุกคำเข้าไม่ช่วยเงินละลายเพื่อนเวลาเช้าเจ้าก็ทำ เวลาค่ำเจ้าก็ มิให้เดือน ทั้งการเรือนเจ้าก็มีให้ว่า ทั้งพื้นเจ้าก็หัก ทั้งผักเจ้าก็หา เฝ้าปฏิบัติเฝ้าชราทุกวันแเลเวลานั้นแล

ขึ้น อญญ ตรุณพราหมณา อันว่าพราหมณ์ทั้งหลายหนุ่ม ๆ ในบ้านนั้นสิขุมชายจะมาก ทั้งผู้ดีแลผู้ยากนี้ก็หนักหนา อาจารย์สมปฤดี ทิสวา ครั้นได้เห็นเจ้าอมิตตดาเด็กครุณี มีวัตร จริยาดีรู้ปฏิบัติ ทุกสิ่งสารพัดจะบำเรอเฝ้าชรา ครั้นคิดถึงเมียของตนขึ้นมาก็ให้หมกมุ่น บ้างก็ฮึดฮัดหันหุนหวนเหมา บ้างก็เดินแตกคำเดือดพิโรธ ต่างคนต่างก็โกรธกรากมาสู่เรือน เสี่ยงสะทกสะท้านสะเทือนนั้นหนักหนา ตีเมียกันนั้นฉาวฉ่าอีกก็ไปทั้งบ้าน บ้างก็โกรธงุ่นง่านเงื่องอศอกภริยาโย ตชเชนติ บ้างก็ขู่ตะคอกขบเคี้ยวฟัน บ้างก็ฮึดฮัดหันหุนหวนเข้าจับไม้ บ้างก็วิ่งเวียนไล่เล่นอิงคะนึ่ง บ้างก็มัดมือขึงเข็นไว้กับข้อ อ้ายบ้างก็ฮึดฮัดหักซี่ฟาก บ้างก็ร้องสำราทพิไรรู้ว่า บ้างก็ดูเดือดดาลขู่เคียวเขี้ยว ว่าอิชาติชั่วอิเสียดเสียเช่นชาติมันไม่ดี อย อมิตตดาปนา ส่วนนางทองอมิตตดานี้ ใครเขาสอนสั่ง มหาลูกพราหมณ์ ได้ผู้แค้นยังแต่ว่าจะตาย สมมา ปฏิชุกิ แต่ว่าความดีของแม่แก่นี้มากมายหมั่นปฏิบัติผู้ ถึงรูปร่างของแม่แก่ก็ไม่ชั่วเช็ดกว่าเอ็งสักสิบเท่า ก็ปมชุกด เอ็งเอ๋ยกระไรเลยประมาทเราช่างไม่เกรงกลัว ทุกวันนี้มีงสำคัญว่ากูนี้เป็นผู้หรือว่าเป็นข้า หากกูนี้เป็นผู้หรือเป็นข้า หรือว่ามีงช่วยกูมานี้สักก็ข่ง เอ็งเอ๋ยกระไรเลยจะคิดมั่งก็เป็นไรกว่ากูจะได้มีงมาเป็นเมีย ทั้งทุนก็สิ้นสินสอดก็สูญเสียเสร็จสิ้นนี้ทุกอย่าง ทั้งเครื่องขันหมากหอห้างกูก็หามานี้เสร็จสรรพ ควรหรือมีงมาลามลวนกลับสำราทไม่ยอมกลัว จะรู้จักปฏิบัติผู้แต่สักนิตหนึ่งนี้ก็ไม่ มี อีหญิงเยียงอย่างนี้มันไม่รู้อาย ชอบแต่ว่าจะจับงมมือมันไปขายให้มันอายเขาสิ้น

ทั้งบ้าน ให้เขาใช้กรากกรำกระทำการนี้จนหนักหนา แล้วจึงค่อยไปเถื่อนเอา
มันออกมาต่อเมื่อภายหลัง นั้นและมึงจึงจะรู้บ้างซึ่งสำนึกยาก ภูคิต ๆ แล้วจะ
ใครกำจัดจากออกไปเสียให้พ้น หาเมียเอาใหม่อีกสักคนให้มันงามพ้นไปกว่า
เพื่อน ให้มันเหมือนหนึ่งนางน้องเจ้าทองอมิตตดา อันเป็นเมียเก่าชรา นั้นแล

แหล่งที่ 6 แหล่งนางพราหมณีคิดขับไล่ นางอมิตตดา เป็นการวางแผน
เล่นงานนางอมิตตดาของแหล่งนางพราหมณี เป็นแหล่งเนื้อในทำนองหลวง มีเนื้อความดังนี้

ขึ้น ตา อติอุโย อันว่าหญิงทั้งหลาย ที่เป็นอย่างกันกระนั้นนะมากมายหมด
ทุกเรือน ครั้นว่าผิวเขาตีเตือนเขาตั้งใจจะให้ดี กลับเดือดโศกโศกหนีลงจาก
เรือน ไปหาเหล่าพวกเพื่อนทุกถ้วนหน้า โรทมานา ร้องไห้เซ็ดน้ำตาเข้าหากัน
มันให้แค้นขบฟันถกเขมรมันหมดทุกคน บ้างก็เที่ยวเลือกสนสือช่าวกัน ว่าข้างเรา
นี่มันเป็นกระนั้น ข้างท่านมันเป็นกระนี้ หรือว่าข้างเอ็งมันดีสงบอยู่ แต่ว่าข้างกู
นี่มันเป็นกระนั้น เอ็งเอ๋ยอย่าว่าไปเลยมันก็เหมือนกัน มันให้เกิดกุศลสันนั้นไป
แล้วสิ้นทั้งบ้าน วันนี้นี่มันช่างร้ายรุกรานมันไม่คิด เออกูก็รอมันไม่คิด หรือ
ว่ามันยัดหยาพิชอะไรเข้าไป เรามีรูมันได้มันจึงร้ายขึ้นจริง ๆ นี้เราจะนั่งเสีย
หละหรือหือหาอิชวเรา ทั้งนี้ก็เพราะใครเล่าเพราะอิสาวล่าสามซัดเซบ้าน ผิวเรา
จึงรุกรานร้ายขึ้นถึงเพียงนี้ จำเราจะเล่นงานมันเสียสักที แต่ว่าจะเล่นมันที่ไหนดี
นทีดีตถาที่สุ อย่าเลยนะเราจะไปชุ่มช่อนอยู่ที่ท่าน้ำ อือมิตตคามันมาเวลาเย็น
เราจะเล่นเสียให้ยังคำ ร้าเอาเสียให้สิ้นตำรา จะประคังแดกค้ำว่ามันเสียให้เจ็บ
แม่เสื่อจะลงเล็บเล่นแล้วในวันนี้ จะพิรีพีไรร้าเอาเสียให้สิ้นโคตร ถ้ามันโกรธ
เราจะกรูเข้าคร่า ถ้ามันดำเราจะต้อเข้าเคียง ถ้ามันเถียงเราจะถูเข้าถอง ถ้ามันร้อง
เราจะร่าเข้ารอ ถ้ามันต่อเราจะตามเข้าตบ ถ้ามันสู้เราจะเอาเสียให้บัดขบสับให้
หัวเป็นแสกเสียง ใครเขาจะเอาเหยียงอย่างอิชนชุก อีชิงสุกก่อนห้าม มันมาอยู่สัก
ก็วันก็เดือน นี่มันจะมาตั้งเตือนต่อก่อความให้ขุ่นไปทั้งบ้าน ถึงจะเสียสักเท่าไรก็
ไม่คิด ผิดก็ไปเป็นเมียตระลาการไม่น้อยหน้า อิมมหา คามา เมื่อมันทนมือทน
ค่าเราไม่ได้ มันก็จะหนีเราไปเสียจากบ้าน ผิวเรากับเราก็จะค่อยสำราญเหมือน
ดังเคยแต่ก่อนกาล นั้นแล

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูป ท่านเล่าให้ฟังว่า แผลในการ
ดำเนินเรื่องที่จะละเอียดไม่ได้อีกแห่งหนึ่งเป็นแผลเทียบเนื้อนอกคัมภีร์ที่เรียกว่า แผลเย้ยอมิตตาที่
ทำน้ำ ผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแผลของพระอาจารย์สายัญ วัดเวฬุราชิน มีเนื้อ
ความตรงกับเนื้อเรื่อง ดังนี้

แผลเย้ยอมิตตาที่ทำน้ำ

(เกริ่นเป็นทำนองเดิน) อิติโย อันว่าหญิงทั้งหลาย ที่ล้วนเหล่าใจร้ายร้อนรามา นที่
อุทก หาริยา ที่คอยท่าเจ้าอยู่ที่ทำน้ำ ครั้นเห็นอมิตตาแล้วก็รายล้อมกันเข้ามาหา บ้างก็ร้อง
ว่า...(เป็นทำนองแผล)

เข้าเถิดสิเหวยเข้าเถิดสิหวา	เอ็งเข้าข้างซ้ายข้างขวา
เอ็งล้อมข้างหน้าข้างหลัง	โดยละล้าละลึงหลอกล่อหลุกหลิก
ไอ้บ้างก็เข้าก็ขวนไอ้บ้างก็ขวนก็หยิก	ชอกแซกซุกซิกไอ้บ้างก็หยิกเข้าไป
บ้างเดินหยับหยับบ้างหยิกหมับมือไว	อมิตตาครี้อว้าย! ตายแล้วหวา...
บ้างขวนบ้างชกไอ้บ้างถลกผิวหนัง	คู่อินังตั้งนุงข้างหลังข้างหน้า
เจ้าปิดเจ้าป้องปากครี้อว	บางคนร้องคำอีกคนจันจาล
บ้างส่งภาษาคำเสียดสี	อีกคนไม่ตีอีกหน้าด้าน
กระทบกระทบแตกแตกคำคู่คั้น	เฮ้ย!เอาไปเปรียบปานคนกาลี
หาหัวไม่ได้กันหรือ ใจแม่ดา	หัวเอ็งพับผ่า! หน้าเหมือนผี
กายสันจันงกไอ้ชุกกาลี	นางคนไม่ดีเขาไม่เอ็นดู
จะหาให้ใหม่เอาใหม่แม่ดา	ที่แก่เลยฟ้ามันแก่กว่าปู่
มันไม่เข้าทำคูชิมันหน้าบูทุ	คูแก่กว่าปุนางคนอัปรีย์
เมื่อยามหยอกเข้ามันเข้ามาขั่ว	มองเห็นหน้าหัวเหมือนดังหน้าผี
หน้าเหยวพินหักไม่หยากคลุกกลี	หัวเราะอย่างดีก็มีแต่เหงือกแดงแดง
พ่อแม่ของเจ้าเขาคงเกรงใจ	แกลึงเสือกแกลึงไสคล้ายเสแสสร้าง
ให้ได้หัวดีก็มีแต่เหงือกแดงแดง	จึงแกลึงตบแต่งกับไอ้เฒ่าเจียนตาย
จะหาให้ใหม่เอาใหม่แม่ดา	พวกกูจะหาเอามาให้
เอาสักห้าหกคนไม่อับจนใจ	อยู่ไปทำไมกับไอ้เฒ่ากาเม
จงไปเถิดไปอย่าได้มาปอง	รูปร่างนางน่องมันยังมีเสน่ห์
ทำทานอุทิศแม่อย่าคิดถ่ายเท	ไอ้เฒ่าเอ้เตประเด็ยมันก็ตาย
ถ้าแผ่นดินไม่ไปคงจะได้เห็นดี	เด็ยข้าจะตบเด็ยข้าจะตีรวมพวกเหนือได้

ถ้ามีรักตัวกลัวความตาย

มีงจรีบไปเถิดนางคนอัปรีย

แหล่งที่ 10 แหล่งชุกกรับอาสา nang อมิตตดา เพราะชุกกถ้วนางอมิตตดาจะ
ไปมีสามีใหม่จึงอาสา nang อมิตตดาว่าจะไปขอกัณหาชาติจากพระเวสสันดร โดยชุกกสั่งให้นาง
อมิตตดาจัดเสบียงมีเนื้อความในคัมภีร์ว่า “ขนมแข็งเป็นก้อนกัถ กัดข้าวตอกควั่ว้วงา ขนมร่ำเรเร
น้ำ ทั้งขนมเทียนทำทั่วทุกสิ่ง อีกทั้งขนมผิงผินผนทอง เป็นเสบียงของค้ำงไว้ได้นาน ๆ ใส่น้ำผึ้งน้ำ
ตาลเติมน้ำอ้อยเหลว กระทำให้เร็ว ๆ ส่วนแต่หลาก ทั้งข้าวตูกข้าวตอกแต่งให้ต่าง ๆ” ซึ่งจะเอาอะไรไป
บั้งนั้นชุกกบอกให้เสร็จสรรพ

แหล่งที่ 11 แหล่ง nang อมิตตดาจัดเสบียงให้ชุกก ชุกกซ่อมบ้านและสอนนา
ng อมิตตดา แหล่งนี้เท่ากับรวม 3 เรื่องเป็นแหล่งเดียว โดยตอนที่ nang อมิตตดาจัดเสบียงให้ชุกกนี้ใช้
ทำนองคุณพระาดเหยียบกรวด ซึ่งมีเนื้อความว่าไว้ดังนี้

วันนั้น nang อมิตตดาสาวศรี เมื่อจะตกแต่งเสบียงกรังให้ชุกกไปทางไกล ออกเฒ่า
สั่งสิ่งใดเจ้าก็ทำได้สิ่งนั้น ทุกสิ่งสรรพเสร็จสรรพสำหรับจะเดินทาง ทั้งลูกเค็ย
ข้าวฟ่างต่าง ๆ ไม่อย่างเดียว ข้าวเหนียวข้าวเจ้า ข้าวเม่าข้าวพอง เป็นของเคินป่า
ถั่วสาถุ ข้าวตูกข้าวตอก หลาก ๆ ไม่น้อย ที่ใส่น้ำอ้อยอร่อยคี่ล้า น้ำผึ้งหวานฉ่ำ
น้ำตาลหวานเล็ยเหน็ดเหน้อยแก้ร้อน ผ่อนลงถุงไถยัดไถย่ำมละว่า หนักหนา
ضبซ้อน ที่ไหนกินก่อนผ่อนไว้ข้างบน ที่ไหนเมื่อจนจะกินกลางทาง จัดไว้ข้าง
ล่างต่าง ๆ สารพัด

อมิตตดาจัดเสบียงให้ชุกกได้ถึถ้วนเกินกว่าที่ชุกกสั่ง ขณะที่ nang อมิตตดา
จัดเสบียง ชุกกก็จัดการซ่อมบ้าน ดังแหล่งเนื้อในทำนองหลวงว่าไว้ดังนี้

ฝ่ายออกเฒ่าพฤฒาถลิตทก ให้คิดวิตกพะว่าพะวัง ด้วยอมิตตดาจะยังตัวลิจะ
ไป ฐชมิไว้ใจด้วยเคหา เก่าคร่ำคร่าชวนโซเซ อ่อนโ้อเอ้อเอียงโอนเอน กลัวจะ
เครนครึนโครมลง โยให้ตรงกรานไม้ยัน ค้ำจันทันจุนจ้องไว้ เกลากลอนใส่ชีก
ครุกระ มุงจะ ๆ จากห่าง ๆ แลข้างล่างโล่งตลอดฟ้า ขึ้นหลังคาครอบจากหลบ
โก้งโค้งกบกดชีกกรอบ ฝาไม้ครอบคร่อมอกไก่ ไม้ข้างควายแขวะเป็นรู สอด
เสียบหนุแน่นขันขัด ปั้นลคคัดหายหักห้อย กบทุย้อยยกแครกคราก จั่วจัจจาก
ให้หายห่าง ฝาน้ำต่างแต่งให้มีคิ ล่องหลวมปิดปกชีฟ้าก ตงรอดครากเค็ยค

ริงรัด ต่อม่อขัดคำข้างข้าง ทวารุ ปฏิสงขริตวา จักตอกมาขมวดเป็นเกลียว ผูก
แน่นเหนียวหน่วงประตุ ห่วงหิ้วชูลวยชักซิด ปิดมิดมิดไม่เห็นห่าง ใส่กลอน
กลางกลัดเหน็บแนม ลืมเสียดแซมซ้าให้ซิด ไม่เคยปิดอย่าพักเปิด เท้าถีบเถิด
ถูกไม้ลื่น บันไคลงขึ้นชันชะเนาะ มันเหมาะเจาะจ้องจุนชาน ทำลนลานโน่นนี่
เสร็จ กอบกำสะเก็ดกวาดปิดแผ้ว ทำเรือนแล้วแล่นเข้าป่า ทารุณี อหาริตวา
เที่ยวหักหาหอบฟืนแห้ง มัดพอแรงรวรดเกี่ยว แบกทอดเคียวเดินคุ่มคิง ถึง
ทอดทิ้งแทบเตาไฟ จักแจงให้ไม่หยุดยั้ง

จะเห็นได้ว่าชูชกเป็นคนละเอียด มีความรู้เกี่ยวกับเรือนเครื่องผูกเป็นอย่างดี
ดี เมื่อซ่อมบ้านเสร็จแล้ว ชูชกก็ขึ้นบ้านหันมาสอนนางอมิตตดา ดังเนื้อความว่า

แม่เอ๊ย ตั้งแต่ที่นี่จะห่างเหิน ไปจากเจ้า แม่จงอยู่กับเหย้าเฝ้าอยู่แต่กับเรือน
อย่าเที่ยวพูดจาคบเพื่อนจะเสียตัว อันชาติเช่นชายชู้มันมักจะหยอกเอิน ถ้ามัน
จะกรีดกรายเกริ่นกระแอมแอบเข้ามาเกี้ยวพาน แม่อย่าได้สามานย์ด้วยวาจา
มันจะตามถ้อยคำเข้ามาประสมประสาน เกลือกว่าเหยื่อมันสาธรณ์แม่จะอดสู
ค้อยก้มหน้าก้มตาอยู่แต่ในเคหา คำมีคิดคิดค้นผิดเวลาอย่าลงล่าง ปิดประตูหน้า
ต่างเข็นบันได ทั้งลื้มกลอนลงสลักใส่ให้แน่นแพ้น ถ้ามันจะเกริ่นกรายกระโอ
กระแอมแอบเข้ามา แม่อย่าได้พูดจาตกท่าย มันจะรู้แบายคายว่าพี่ไม่อยู่ อันนั้ก
เลงเจ้าชู้มันนะแบายคายมันมีมาก ที่จะพูดแล้วก็หวานแต่รากตลอดปลาย ทำเป็น
ประเปรย ปรายเข้ามาแอบอิง เป็นทีเล่นทีจริงไม่ยืมแยม ทำเป็นสนิทสนมเหน็บ
แนมน้อมตัวเข้าไป ใครมีรูเชิงชายก็ตายใจ หลงไปด้วย เจ้าก็จะระริระริกระรว
จนสิ้นตัว อันเมียงามกว่าผัวนี้นะมักได้ความเดือดร้อน เจ้าจงฟังคำที่สั่งสอนให้
โอวาท

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูป ท่านเล่าให้ฟังว่า แผลที่จะละ
เลยไปไม่ได้อีกแผลหนึ่งคือ แผลสังนางอมิตตดา แผลนี้เรียกว่าแผลเทียบเนียนอกคัมภีร์ เป็นแผล
ที่พระนักเทศน์นิยมแผล ดังที่พระครูวินัยธร มาณพ ปาลพันธ์ (2548: 113) กล่าวไว้ในหนังสือเล่า
ความตามแผลในมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งมีเนื้อความตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์ ดังต่อไปนี้

แผลสังนางอมิตตดา

จะจากบ้านเข้าสู่แดนดง
ที่จะจากนางไปกลางป่า
จะสั่งนางพลางให้โอวาท
ที่ต้องจากไกลไปคราวนี้
ที่จะห่างเหินไปจากเจ้า
อย่าไปไว้ใจผู้ชายที่มา
มันจะมาเลี้ยวเกี่ยวกับน้อง
มันพูดอย่างไรอย่าได้เชยเชื่อน
ไอ้พวกผู้ชายไว้ใจมันยาก
อย่าไปหลงน้ำต้อยที่หยดย้อยเหมือนน้ำตาล
นักเลงเจ้าชู้นี้รู้ได้ยาก
แต่ความจริงใจไม่มีในตัว
ช่างหาช่างเสาะคำเพราะมาพูด
อย่าไปเหลียวแลเลยแม่แพศรีจันทร์
กลางคอกกลางคินถ้าไม่จำเป็น
เขาจะตินและนินทา
พอตัวไม่อยู่ทำเล่นหูเล่นตา
รูปร่างวิไลแต่นิสัยไม่ดี
จงจำเอาไว้คำที่พี่บอก
ที่ต้องจากไกลไปหลายคืน
จะจากนางก็ต้องสั่งเสีย
จะจากนางไปต่างจังหวัด
ห่วงแสนห่วง
กระซิบบอกไอ้แม่คอกมะไฟ

เป็นห่วงโหมยงแม่อมิตตดา
ไอ้แม่อมิตตดาจงฟังให้ดี
ไอ้ดวงสาวทनोंของพี่
ใจไม่ค่อยดีเลยแม่อมิตตดา
จงอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือนเถิดหนา
หากมันรู้ว่าพี่ไม่อยู่เรือน
ถ้ามันรู้เนื้อทองนั้นไม่มีเพื่อน
อย่าลงจากเรือนไปคุยกับมัน
คำพูดจากปากนี้มันช่างเสกสรร
อย่าไปหลงคำหวานจะพาลเสียตัว
คำพูดจากปากฟังหวานไปทั่ว
ทูนเกล้าทูนหัวช่างพูดรำพัน
ให้ซึ่งที่สุดถ้อยคำที่สรร
จงคอยนับวันที่จะกลับมา
อย่าไปเดินเล่นให้เขาเห็นหน้า
แม่อมิตตดาว่าเป็นคนไม่ดี
แม่อมิตตดาทำตัวบัดสี
พอห่างสามเณรที่ขยักกลางคิน
อย่าได้กลับกลอกย้อนขอกเป็นอื่น
ไอ้แม่ทรมชื่นที่ต้องไปหลายวัน
จะจากเมียที่รักของจัน
ตัวพีนี้อาจจะต้องไปหลายวัน
แม่พุ่มพวงห่วงเมียของจัน
พูดเป็นนัยนัยว่าพี่ต้องไปหลายวัน

นอกจากเหล่าสั่งนางอมิตตดาแล้ว ยังมีอีกเหล่าหนึ่งที่พระนักเทศน์นิยม
เหล่า คือ เหล่าลัดเนื้อความในกัณฑ์ชุก เพราะเป็นเหล่าที่ช่วยประหยัดเวลาในการเทศน์ เหล่านี้เป็น
เหล่าเทียบเนื้อนอกคัมภีร์ ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นพระนักเทศน์รูปหนึ่งจึงได้รวบรวมและปรับปรุงเนื้อ
ความจากสำนวนการเล่าของพระอาจารย์เจียม (มรณภาพแล้ว) วัดไร่จิง ให้เนื้อความกระชับยิ่งขึ้น
โดยมีเนื้อความลัดไปจนถึงชุกพบพรานเจตบุตร ดังเนื้อความต่อไปนี้

แหล่งัดเนื้อความในกัณฑ์ชุก

เพราะเป็นเหตุด้วยเมียสาว
ไอ้ดวงจิตอมิตตดา
อยากจะได้ซึ่งทาสา
จึงล่าออยเฒ่าจัญไร
ด้วยแจ้งเหตุพระเวสสันดร
ให้ไปขอกุมารา
ความรักเมียแทบเสียวหาย
ไม่รักตัวกลัวไพร
พอเข้าเขตกรุงสีพี
เห็นที่ท่าเฒ่าชราจร
ทุรชนคนต้นเหตุ
ต้องพลัดพรากจากสถาน
บ้างทูปบ้างถองบ้างร้องคำ
วังหลังโค้งเข้าพงพี
ยามสะพายจนไหล่คู่
ขึ้นเขากบแกหลบเลี้ยง
พอถึงท่าก็ผลัดผ้าอาบน้ำ
เอาผ้าผูกเปลไอ้ละเห้โละซ่า
พอรุ่งแจ้งแสงสะท้อน
จากต้นพฤกษาที่อาศัย
พอเข้าแคว้นแดนเจตบุตร
ฝูงสุนัขของนายพรานป่า
ชุกปีนขึ้นต้นมะกอก
แถมวิบัติถูกหมากัดตาย

อายุราวสิบสี่สิบห้า
กำลังโศภางามวิไล
เอามาไว้เป็นข้าคอยช่วงใช้
บอกให้ไปอัญญา
ไม่ย่อหย่อนในทางศรัทธา...
คือแม่กัณหาพ่อชาลี
ชีวิตแทบวายกลายเป็นผี
ชุกชีกีร์บจร
ชานบุรีราษฎร์
ตาเฒ่าอาหารคงขทาน...
ทำให้พระเวสต้องเดือดดาล
ต่างเดือดดาลเข้าโอบยดี
เฒ่าชราที่แผ่นดิน
เลียบคิริภูเขาเรียง
ไถไถถูถูฟัดฟัดเหวี่ยงเหวี่ยง
ไปนั่งทำเจียงหันกัญชา
พอจวนค่ำขึ้นต้นพฤกษา
ภวานาจนหลับไป
แกล่ต้นนอนด้วยทันใด
รีบครรไลเข้าสู่wana...
แกล่แทบสิ้นสุด ชีพสังขาร์
มันกรูเข้ามามากมาย
เล่นเอาเข้าถลอกเลือดแกลไหล
แกล่ร้องให้ถึงพระเวสสันดร

แหล่งนี้ผู้วิจัยได้นำมาใช้แหล่งอยู่เป็นประจำ เป็นวิธีการดำเนินเรื่องในกัณฑ์
ชุกแบบให้รวดเร็วรวบรัดและรู้เรื่องที่สุด

ส่วนแหล่งอื่น ๆ ในกัณฑ์ชุกที่ไม่นำมากกล่าวไว้ในที่นี้ ก็เพราะว่าการเทศน์ในยุคปัจจุบันมีเวลาจำกัดสำหรับพระนักเทศน์เพราะบางครั้งบางวัดให้เวลาพระเทศน์ทั้ง 17 แหล่ง ให้จบภายในเวลา 40 นาที พระนักเทศน์จึงต้องใช้วิธีเล่าแบบสรุปเรื่องเสียเป็นส่วนมาก ผู้วิจัยจึงไม่ได้ยกแหล่งต่าง ๆ มาทั้งหมดด้วยเห็นว่าจะเปลืองเนื้อที่แต่ได้ยกมาตามที่พระท่านเทศน์จริงในปัจจุบันเท่านั้น

2.1.6 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์จุลพน

เนื้อความในการดำเนินเรื่องกัณฑ์จุลพนนี้มีทั้งหมด 6 แหล่ง จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูปมีข้อคิดเห็นตรงกันว่าในกัณฑ์จุลพนนี้พระนักเทศน์ต้องเป็นผู้ที่เสียดสีมีความรู้ด้านภาษาหนังสือพอสมควรเพราะถ้าไม่ซ้อมอ่านมาให้ดีคนฟังจะฟังไม่รู้เรื่อง วิธีการดำเนินเรื่องในปัจจุบันพระนักเทศน์ส่วนมากจะใช้แหล่งนอกเทียบเนื่อนอกกัณฑ์ ที่เรียกว่า แหล่งพรรณนาเขา ผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแหล่งของพระอาจารย์พระมหาเฉลิม อุทโย วัดชินวราราม ซึ่งเป็นผู้แหล่งเอาไว้ แต่ไม่ทราบว่ามีใครแต่ง แหล่งนี้ใช้ทำนองกระโดด สังเกตได้จากเสียงพระแหล่งเดียวสูงเดี่ยวต่ำ เสียงสลับกันไปมา จึงเรียกว่าทำนองกระโดด ซึ่งมีเนื้อความตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์จุลพน ดังนี้

แหล่งพรรณนาเขา

โน่นเบื้องหน้าแนวพนัส	ล้วนป่าชฎามูรูกโ
มีเขาใหญ่เห็นยอดโผล่	แลสูงโย้เยี่ยมเมฆา
คูอดิเรกคิงลาขรัด	ล้วนจรัสตั้งจินดา
กรันต้อมแสงพระสุริยา	ส่องแสงจ้าดังดวงดาว
ที่เว้งว้างว่างชะวาก	ประหลาดหลากสีรู้งาว
แลดูรายพระพรายแพรวพราว	สีรู้งาวน่าบาดตา
บ้างก็ง่าเป็นแง่ชะงุ้ม	บ้างงอกออกปุมเป็นเพิงผา
เป็นเพิงฟูดูระย้า	ล้วนศิลานั่นมากมี
บ้างเลี่ยนโล่งเป็นโปรงปล่อง	เป็นชั้นช่องโซติช่วงลี
สว่างไสวไปด้วยฉายมณี	รู้งูจิจรัสตา
เป็นที่สนุกสุขเกษม	ข่อมปรีดีเปรมในคูหา
เป็นที่อาศัยเหล่าไทเทวา	กินนราเหล่าคนธรรพ์
พวกปีศาจออกคายนันต์	นับแสนนับหมื่นนอกอนันต์
ข่อมสิงอาศัยที่ชายเขานั้น	มีหลายพรรณต่างๆนานา

ผีโป่งปอบผีกองกอย	ผีป่าถ่อยโขมดป่า
บั้งกริ้วเกริ่นบนเนินผา	เสียงเซ็งซ่าเซียวหนารชี่
โน่นทิศเหนือจงจำไว้	คือหมู่มืดตรงมือเราชี่
คูยัดเขียดเบียดเสียดลี	เป็นทิวที่จะรำพัน
นิลารายแลสล้าง	คันยุงยางคูสูงชัน
เกดแก้วพิศุทขุ่นขนัน	จิกแจจวงจันท์ต้นเพกา
บั้งผลิดอกบั้งออกผล	สุกดิบปนห้อยระย้า
ไบบังชิดปิดพระสุริยา	ใต้ต้นพฤษภาแสนสำราญ
เหล่าหญ้าแพรกก็ราบรื่น	ปูปกพื้นสุธาธาร
เจียวร่ามงามตระการ	ไม่ยาวไม่สั้นสิ่งคู่ลี
พราหมณ์หนอพราหมณ์ท่านจงไป	ตรงหมู่มืดที่มือเราชี่
จงจำให้มั่นสำคัญวิถี	ตรงมือเราชี่โน้นแน่เจียงอุดร

ที่จริงเนื้อความในแหล่มีความยาวพอสมควร แต่เพื่อให้เหมาะสมแก่เวลา เทศน์จึงได้ตัดออกไปบ้างโดยมิให้เสียเนื้อความ แหล่นี้พระมหาเฉลิม อุทโย วัดชินวราราม ว่าได้ดีที่สุดเท่าที่ผู้วิจัยเคยฟังมา ทั้งจังหวะและทำนองฟังรื่นหู ส่วนรูปอื่น ๆ นั้นยังไม่ถือว่าดีเพราะว่าทำนองยังไม่ซ้ำจำเนื้อยังไม่แม่น ที่ว่าทำนองยังไม่ซ้ำนั้น หมายถึง เตรียมตัวไม่พร้อมอ่อนซ้อมไปหน่อย ยังว่าแบบตะเจ็งตะฉาบไม่ค่อยน่าฟังเท่าไรนักและทำนองก็ไม่ตายตัวเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาเลยทำให้ไม่น่าฟังยิ่งขึ้น

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ได้ทราบว่ากัณฑ์จุลพนนี้ ยังมีแหล่ นอกเทียบเนื่อนอกคัมภีร์ที่เรียกว่า แหล่พาคัจฉันโต หรือแหล่พาเดินทาง ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแหล่ของพระอาจารย์เหลือม วัดโบสถ์ จังหวัดอุทัยธานี ที่เป็นผู้แหล่เอาไว้แต่ไม่ทราบว่าใครแต่ง แหล่นี้ใช้ทำนองกระโดดเช่นกัน สังเกตได้จากเสียงพระแหล่ที่เดี่ยวสูงเดี่ยวต่ำ เสียงจะสลับกันไปมา โดยมีเนื้อความตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์จุลพน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แหล่พาคัจฉันโต หรือแหล่พาเดินทาง

คัจฉันโตโตตายเต้า

คะคุ่มเค่าสันโดยเดิน

ยกยามใหญ่สะพายเดิน	รีบคุมเดินตามแนวพนา
เต่าข่องกรอบเสียดกรอบเกรียบ	เย็นยะเยิบทุกหย่อมหญ้า
เข้าดงสักเสียดปีกษา	จนลูกซ่าทั่วอินทรี
ยกมือป้องตาแก่ก็มองเขม้น	เต่าแทบแผ่นดินก็กลัวผี
มองเขม้นไม่เห็นมี	ชูชกซี้ก็รีบด่วนเดิน
พอถึงที่เปลี่ยวแกว่งปราด	ให้นี่ก่อนถาในแนวเนิน
เต่าบุกรกระหกระเหิน	ขึ้นสู่เนินก็บุกบึงบาง
คำที่ไหนก็นอนที่นั่น	เต่าอาธรรมนอนแรมทาง
เต่าร้อนตัวกลัวผีสาธ	ขึ้นต้นยางก็ผูกเปลนอน
นอนที่ไหนให้ละเหย	เต่าคิดถึงเมียแม่มิ่งสมร
พี่จากเข้ามาในอุราสะท้อน	พี่เคยได้นอนประคองนวล
ไอปานฉะนี้แม่ศรีบัวโรย	นับวันจะโหยชะห้อยหวาน
แม่ช่างงามพร้อมไม่หอมไม่อ้วน	มันน่าชียวนหัวใจจริง
เอาใจะทิ้งเอาทั้งดิง	ถ้าเม้นไม่ตายจะวางไว้บนหิ้ง
เวลาจะนอนไม่ต้องประวิง	เต่านี่จะวิ่งไปกราบทุกวัน
คิดถึงเมียเล่นเอานอนไม่หลับ	รุ่งเช้าก็กลับกลับเข้าไปพรสันท์
ชมนกชมไม้ในอรัญ	เต่ารำพันเดินทางมา

พอว่าแหล่งนี้จบก็ถือว่าสิ้นข้อความในกัณฑ์จุลพนซึ่งมีความยาว 35 พระคาถา กัณฑ์นี้ปัจจุบันตามวัดต่าง ๆ เวลาเทศน์ส่วนมากจะถวายให้พระในวัดเทศน์

ในกัณฑ์จุลพนนี้ก็เช่นกันพระนักเทศน์จะว่าแหล่งเฉพาะสองแหล่งนี้เท่านั้น ส่วนแหล่งที่เหลือท่านก็จะเล่าแบบสรุปความทั้งหมด

2.1.7 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหาพน

เนื้อความในการดำเนินเรื่องกัณฑ์นี้มีทั้งหมด 6 แหล่ง กัณฑ์มหาพนนี้พระนักเทศน์ต้องเสียด มีความสามารถเป็นพิเศษหรือจะเรียกว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญก็ว่าได้ ต้องว่าได้ทั้งแหล่งเนื้อในคัมภีร์และแหล่งเนื้อนอกคัมภีร์ และต้องว่าได้ทั้งแหล่งพร แหล่งพา และแหล่งชาดกครบทุกรูปแบบ วิธีการดำเนินเรื่องในปัจจุบันนิยมดำเนินเรื่องตามลำดับ ดังนี้

แหล่งที่ 1 แหล่งต้น เป็นแหล่งครูที่พระนักเทศน์ต้องหัดว่าแหล่งนี้ซึ่งเป็นตอนที่ ชูชกพบพระอจตุตถายี และโกหกพระอจตุตถายีว่าเป็นนักบวชเช่นกัน พระอจตุตถายีก็หลงเชื่อให้ พักอาศัยอยู่คืนหนึ่ง ตรงนี้มีแหล่งเนื้อในทำนองหลวงตามคัมภีร์ที่น่าฟังมากดังตัวอย่าง

ขึ้น การทวาทโซ อันว่าพราหมณชราภาร์ทวาชชาติเชียวใจ กจจนุโต ก็ไต่เต้าตาม อรัญญวิถิ มีสำคัญเขาแลไม้อันนายพรานพเนจรเจตบุตรบอกแจ้งแล้วแต่หลัง อุตสอจจตุต ก็ประสบพบพระสิทธิอาจารย์จอมอัจจุตใจจงเจริญรรายอดโยคี ก่อ กองกฐนพิธิ์กระทำนัมสการ จึงกล่าวปฏิสันถารไต่ถามถึงทุกขภัยพยาธิแล เหลือบยุงบุงร่านรินกิน โลหิต สรรพภัยอสรพิษพวกพาลมฤคร้ายอันจะรบกวน ถามถึถ้วนถึงที่เกี่ยวแสวงหามูลผลอาหาร พระสิทธิอาจารย์เจ้าจึงแจ้งเหตุ ว่าสรรพ ภัยอาเพศไม่พาชกรกระทำร้าย ทั้งมูลผลอาหารก็หาง่ายไม่ฝืดเคืองขัดสน ผลอเม โขอันจะขบฉั่นนั้นก็มีมากมาย เชิญชชีชำระเท้าเสียให้สิ้นธุลีในโรงน้ำ กระทำ ภูตตกิจกินผลไม่มีอยู่มากครัน ผิวว่าจะฉั่นจงฉั่นเถิด น้ำฉั่นเราก็ดักไว้ในตุ่มเต็ม ตามแต่จะปรารณา ท่านทุเรศสัตย์รมาในวันนี้ นามศรีสวัสดิ์พิเศษเขตเกษมสานต์ การเจริญอย่างรุ่งเรืองฉั่นเถิด นะชชี พระเจ้าข้า เจ้าประคุณ ใจอารีรับจะให้รับ ประทาน ทรงพระคุณหาอันใดมาเปรียบปานบมิได้ ข้าธอาจารย์จะขอรับดำรง ไว้ที่หว่างเกล้า ด้วยข้าเฒ่าอุตสาหะสืบเสาะเฉพาะหน้ามาทั้งนี้ ด้วยมีกมลมุ่ง มาดหมายประสงค์จะใคร่ประสบพบพระองค์อัครบรมทานาธิบดี มีนามพระ เพศยันดรอดุลดวงคิดเลิศกษัตริย์ในสากล ยทิ ชานาสิ สัส เม ผิแลพระผู้เป็น เจ้าแจ้งดำบลพิตรที่สถิตสถาน จงโปรดเกล้าข้าพฤฒาจารย์ให้ทราบเหตุสัก หน่อย เหม่มิ่งนี้ชะรอยถ้อยทรลักษณ์ลามกธรรม ไช้จะมาด้วยหวังสวัสดิ์เป็นทาง สวรรค์นั้นหามิได้ มลญญะ ดังกุนิกแนใจไม่ผิตเนตร ชะรอยจะมาของค์พระอัคร เรศราชชายา ถ้าหาไม่ก็พระชาติแลกัณหาทั้งสององค์ เออที่ท้าวเธอมาทรง สร้างแสวงบุญบำเพ็ญผลเพิ่มผนวชในพนัสคงคอน มีแต่สองลูกรักกับสายสมร มิ่งมเหสี เป็นสามสิ่งองค์ด้วยกันเท่านี้เห็นหน้ากันเมื่อยามไร่ ฤมิทรัพย์สิ่งใดซึ่งจะ ได้ติดพระองค์มา มันช่างไม่คิดอนิจจาดีแก่ใจอย่างไรหนอนะชชี อุกุฑรูปาห์ โภโต พระเจ้าข้าพระฤษีอย่าเพ้อโกรธ ข้าชชีนี้ไช้พราหมณ์โหดหินชาติเหมือน เช่นว่า ไม่จงหวังตั้งหน้ามาขอทาน กระทำให้เสียจาริตรามราชวิสัยมหาศาล สืบประเพณี ถึงจะบริภาพพ้อจนเพียงนี้ข้าน้อยก็หนักแน่นนีกเกรงไม่โกรธตอบ ด้วยตัวตั้งอยู่ในความชอบไม่แผกผิต มานี้หวังจะใคร่ประสบพบพานบพิตรพุทธ

พงศทิพากร อันเป็นศรีสวัสดิสุนทรทางทัศนาคฤทธิธรรมอันอุดม ด้วยได้
สโมสรสมาคมคบหากับพระองค์ ผู้ทรงพระปรีชาเชื้อปราชญ์ไม่มีเปรียบพระ
ประยูรยศอันใหญ่ยิ่ง แต่จากเมืองมาอยู่ป่าเป็นความจริงข้าพระเจ้ายังมีได้เห็นพระ
องค์เลย พระคุณเจ้าเอ๋ยเอ็นดูเถิดถ้ารู้แห่ง จงช่วยชี้ตำแหน่งนิवासน์สถาน ให้แก่
ข้าชอจารย์ ณ กาลบัดนี้เถิด

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ท่านมีความเห็นเหมือนกันว่า ถิ่นที่
มหาพนนอกจากจะว่าแหล่งเนื้อในได้ไพอเพราะจับใจผู้ฟังแล้วพระนักเทศน์จะต้องว่าแหล่งพาที่เป็นแหล่ง
นอกเทียบเนื้อ ในถิ่นที่มหาพนนี้ให้ไพอเพราะทั้งเสนาและสนิททั้งเนื้อหาและท่านอง แหล่งนอก
เทียบเนื้อเรียกว่า แหล่งขมนกขมไม้ เป็นแหล่งที่กล่าวถึงฤทธิพาชุกไปชี้หนทางที่จะไปยังเขาวงกต
เรียกว่าแหล่งพา แหล่งพานี้มีมากมายหลายสำนวน ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นพระนักเทศน์จึงได้รวบรวม
แหล่งต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ในที่นี้ได้เลือกเอาแหล่งพามายกตัวอย่างไว้เพียงสำนวนเดียว ตามที่
พระครูวินัยธร มาณพ ปาลพันธ์ (2548: 128-129) กล่าวไว้ในหนังสือเล่าความตามแหล่งใน
มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งมีเนื้อความตรงกับเนื้อเรื่องในถิ่นที่มหาพน ดังนี้

แหล่งขมนกขมไม้

ฝ่ายอัจฉฤทธิ	ฟังคดีมีความหมาย
เชื่อเหตุผลกลอุบาย	ชชีร้ายแต่่าจันฑาล
หยิบผลไม้อื่นให้กิน	อร่อยลันโอชาหวาน
พักอยู่หนึ่งราตรีกาล	ตื่นขึ้นพลันแต่่าก็จัดแจง
สัตตูแห่งสัตตูผง	กินดำรงหายท้องแห่ง
รีบเดินต่อพอมิแรง	ฤทธิแจ้งชี้หนทาง
ถือไม้เท้าเดินนำหน้า	จากศาลาเข้าปากกว้าง
ขมนกไม้มีหลายอย่าง	หมีแรดช้างกวางวัวควาย
เม่นละมั่งทั้งลิงค่าง	ลีคำต่างมากเหลือหลาย
เสื่อสมเสร็จจสิงโตร้าย	ละมั่งทรายกระต่ายดง
กระแตกระรอกออกไต่ไม้	กระโดดไปต้นกาหลง
พวกนกยูงจับประยงค์	พวกเหมหงส์จับต้นเหียง
พวกนกยางจับลำไย	นกกระไนจับกระเนียง
นกพิราบจับพุมเรียง	ฝูงนกเอี้ยงจับพุ่มไทร

โน้มนกกดจับเพกา	นกระสาจับต้นไม้
ฝูงนกแก้วจับหงอนไก่	ขุนทองในจับคนทา
นกนางนวลจับไข่น้ำ	นกแขกเต้าจับมะค่า
นกกาเหว่าจับต้นหว้า	นกสาธิตาโน้น โคนทอง
นกคืบแคจับแคฝอย	ตะขาบคอยจับข่อยหยอง
ส่งสำเนียงเป็นเสียงร้อง	จับต้นทองร้องถืดทื่อ
มันส่งสำเนียงเสียงสนิท	ว่าถ้าคุณโยมไม่คิดนกก็บินปรี๊ด
ไปจับต้นไม้...ทองร้องถืดทื่อ	เสียงอึ้งอ้ออยู่ในไพร
โน้มนกพิราบจับโองกาง	เสียงครวญครางเหมือนคนเป็นไข้
เสียงอ้ออ้อร้องรำไร	นกกะโหลกบินพัวพัน
นกระสาจับแจจก	แซ่ซุกซิกเสียงสนั่น
โน้มนกเขาจับเถาวัลย์	ชูกอขันจู้สูกรจู้สูกร...
เคียนคางข่อยเคียนมะค่า	สาธิตาจับเป็นคู่
นกเอี้ยง โคลงช่างแสนรู้	นกยูงอยู่ใต้ต้นแค
พระฤๅษีนำชุก	กายสั่นกไม่เจียมแก่
ไม่ทำจ้องตามองแล	ตั้งจิตแน่วจามรรคา
ประทัมยนิสินสามรอบ	ตามระบอบโบราณมา
ยกมือไหว้ร้องบอกลา	กล่าววาจาขอขอบคุณ..

ท่านองเหล่าพาในกัณฑ์มหาพนนี้ ฟังแล้วสนุกสนาน พระที่จะเทศน์กัณฑ์นี้ได้นำฟังต้องมีความชำนาญมาก ๆ เพราะกัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์ที่ญาติโยมให้ความสนใจฟังกันเป็นพิเศษเนื่องจากกัณฑ์ชุกก่อนหน้านี้เป็นกัณฑ์ที่ตลกและสนุกสนานไม่เน้นที่เสียงผู้เทศน์ว่าดีหรือไม่ดี ขอให้ว่าสนุกเป็นใช้ได้ แต่กัณฑ์มหาพนพระเทศน์ต้องเน้นเรื่องเสียง พระเทศน์กัณฑ์นี้ต้องเสียงดี พระอาจารย์เหลื่อมวัดโบสถ์ จังหวัดอุทัยธานี ว่าเหล่าพานอกในกัณฑ์มหาพนได้ไพเราะมาก ท่านจะว่าเหล่าพาที่ครั้ง ๆ ก็เป็นท่านองเหล่าพาเหมือนเดิมทุกครั้ง เท่าที่ผู้วิจัยติดตามฟังท่านองเหล่าของท่านตลอดมาไม่เคยได้ยินว่าเพี้ยนเลย ท่านเคยพูดให้ฟังว่าจะเป็นนักเทศน์ที่ดีได้ต้องจำท่านองเหล่าแต่ละเหล่าให้แม่นยำไม่เช่นนั้นก็จะว่าท่านองไหนก็ได้ ในกัณฑ์มหาพนนี้มีเหล่าพาอยู่หลายสำนวนแล้วแต่ผู้เทศน์จะนำมาเหล่าทั้งยังมีเหล่าเครื่องเล่นอีกมากมาย เช่น เหล่าชาดกและนิทาน ต่าง ๆ เป็นต้น

ในกัณฑ์มหาพนนี้ผู้วิจัยได้ยกเฉพาะแหล่งที่พระนักเทศน์นิยมนำมาแหล่ง และยกมาตามความเป็นจริงที่พระนักเทศน์ท่านใช้เทศน์กันอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น เพราะการดำเนิน เรื่องท่านก็จะเล่าแบบสรุปเพื่อความไม่แยกเป็นแหล่งนั้นแหล่งนี้เหมือนแบบสมัยโบราณหรือเทศน์ แบบเรียงกัณฑ์ทำนองหลวง

2.1.8 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์กุมาร

กัณฑ์กุมารนี้เป็นที่นิยมของคนฟังมาก พระผู้เทศน์จึงต้องมีความสามารถ และเสียงดีเป็นพิเศษ เนื้อความในกัณฑ์นี้มีทั้งหมด 22 แหล่ง พระนักเทศน์ต้องมีความพร้อมทั้งร่างกายดีเสียงดี และบุคลิกดี ต้องเป็นผู้ฉลาดในการเทศน์ ต้องจัดสรรเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเทศน์ให้ลงตัวพอดี เพราะมีแหล่งเนื้อในกัณฑ์มากที่สุดในตัวอย่างวิธีการดำเนินเรื่องในปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่

แหล่งที่ 1 แหล่งต้นชูชกถึงเขาวงกต เมื่อชูชกมาถึงเขาวงกตเป็นเวลาเย็นชูชก คิดว่าถ้าเราจะเข้าไปขอกัณฑ์มหาชาติตอนนี้เห็นทีไม่ได้ เพราะตอนนี้พระนางมัทรีกลับจากป่าแล้ว

อนึ่ง ก็เป็นคำบุราณท่านย่อว่า ช้ำช้ำจะได้พร้าสองเล่มงาม ค่วนได้สามผลามมักพลิกแพลง มาตุคาโม ธรรมคว่ำสตรีนี้เป็นเกาะแก่งกิดกระแสะกุศล มีมัจฉริยะมีคมนคือตัวมาร ยามเมื่อสามีจะทำทานมักทำลาย ด้วยแยบคายเข้าค้อนตึง เข้าทักท้วงให้ทอดทิ้งเสียศรัทธาผล มาตรฐานว่าอาตมาจะรุกรนโลกเข้าไปขอ ซึ่งพระปิยะบุตรน้อยหน่อผู้แนบอภ ที่ไหนพระนางเธอจะยอมยกซึ่งพระปิยะบุตรทานบารมี นำที่จะเสียทีทั้งสองทาง ฝ่ายพระองค์ผู้ทรงสร้างก็จะเสียศรัทธาผล ทั้งตัวผู้เสนาจนก็จะปราศจากลาภคว่ำน้ำเหลวอยู่ดังเด

ชูชกเป็นคนรอบคอบหรือรอบจัด จึงคิดคอยไว้วันรุ่งพรุ่งนี้คอยให้พระนางมัทรีเข้าป่าหาผลไม้ เหลืออยู่แต่พระเจ้าเวสสันดรพระองค์เดียวเข้าไปขอกก็ลงจะสมประสงค์ เรียกว่ามาแล้วลาภก็ไม่เสีย กลับบ้านเมียก็ไม่ดำ คิดได้ดังนี้แล้วชูชกจึงหาที่นอน พอจะปลิ้นปลอกซอกซอนให้พ้นสัตว์จัญบาท ชูชกก็ขึ้นไปผูกเปลนอนอยู่บนคาบไม้ นั่นเอง

แหล่งที่ 2 แหล่งพระนางมัทรีฝัน ในคืนนั้นพระนางมัทรีนอนไม่หลับ พระนางรื้อนรุ่มกุ่มใจกระสับกระส่ายอยู่จนดึก ในตอนนี้มีแหล่งเนื้อในทำนองหลวงที่บรรยายภาพของพระนางมัทรีได้ชัดเจนว่า

คืน โส โพรทิสโต ปางนั้นสมเด็จพระหน่ออินวงศ์องค์โพธิสัตว์ เจียพระโสด สดับบรรณตั้งแต่ต้นจนอวสาน ก็ทรงทราบด้วยพระอนุমানปัญญาบรมเมศ ว่า เสว วันรุ่งพรุ่งนี้จะมีเหตุด้วยปฏิคาหก ยากจะมารับพระราชทาน โอ้สงสาร ด้วยสองพระเจ้าลูกผู้เพื่อนยาก พรุ่งนี้เช้าเจ้าจะพลัดพรากพรหมณ์จะพาไปไกล จากอกพระบิดาแล้ว สงสารด้วยนางแก้วเกษกษัตริย์มัทรีเอ๋ย จะเสวยพระทุกข์ เพียงพินาศ ด้วยสองครุณราชปิโยรสร่วมฤทัย ครั้นอาตมะจะอาลัยหลงอยู่ด้วยความรัก ไหนจะหักเสนาหาให้เหือดหาย ด้วยอาตมะจะมุ่งหมายพระโพธิญาณ ทานธุระจะเร็ดร้าง แม้อาตมะจะทำนายทางบุญนิมิตแต่ตามจริง ไหนนางจะทอดทิ้งพระลูกเล่าด้วยอาลัย ก็จะเป็นพาหิรภักย์แก่โพธิญาณ จำจะทำนายด้วย โวหารให้เหือดหาย จึงมีสุนทรอธิบายด้วยพระปัญญาว่า คุณมัทรี เป็นเหตุทั้งนี้ ด้วยเจ้าเป็นนางกษัตริย์ เคยเสวยไอศุริยสมบัติอันอุดม เจ้าเคยสถิตบรรทมพระ ยี่ภู่อ่อนลออสำอาง ยามเมื่อเจ้าจะโสจรสร่งเสวยล้วนแต่เครื่องสุพรรณภาชน์ ยามเมื่อเจ้าเยื้องยุรยาตรก็มีได้ยั้งลงเหยียบดินกระเดื่องใจ บัดนี้เจ้ามาตกไร่นีราศ ปราศจากที่อันเจริญ ออกมาโสกศลย์แสนกันดารเดินในดงดอนต้องแดดลม เสวยแต่ผลไม้อันเปรี้ยวขมเฟื่อนฝาด นอนเหนื่อใบไม้ลาดล้วนละอองทราย เทพยเข้าย้อมยักย้ายซึ่งราศี ธาตุทั้งสี่นั้นวิปริต จึงเสวยสุบินนิมิตพิศประหลาด ลามก เจ้าจะสะดุ้งตกพระทัยไปโยมิ จงกลับไปยังคันธกุฎีโดยสำราญ

พระนางมัทรีได้ฟังคำทำนายแล้วก็กลับไปปลุกลูกรักทั้งสอง ตั้งตัวอย่าง แห่เนื้อในทานองหลวง ต่อไปนี้

ขึ้น ส่วนสมเด็จพระมัทรีรับสุนทรสาส์นใส่เกศา ถวายบังคมลามายังพระอวาส พอรุณ โอภาสรุ่งเรืองจรัสฟ้า ผุ่งสกุณาออกหากินบินเกริ่นก้องร้องอยู่แจ้ว ๆ พระนางก็ประโลมพระลูกแก้วทั้งสองราเยาวเรศ ว่าเจ้าผู้ดวงนัยน์เนตรทั้งคู่ของ แม่นี้มา ลูกขึ้นเถิดอย่านอนสายพระพักตราจะหมองศรี เธอจึงอุ้มแก้วกัณหาชาติ ขึ้นใส่ตัก วิกเอาวาริมาโสจรสร่งสำอางองค์เอี่ยมละออง ทรงชะโลมขมื่นทอง ประเทืองผิวให้ผ่องผัด มุ่นพระเกศจุไรคร้อยสุมาลี มาสอดแซมพระเกศitam ประสาหยาก น้ำพระชลนัยน์เธอไหลลงพราว ๆ แล้วก็พรวดว่า โอ้พระทูลเกล้า ของแม่เอ๋ย คินนี้แม่ฝันร้ายพิศประหลาด ไปทูลถามพระบิดุราชท้าวเธอก็ตรัสว่า มิเป็นไร ๆ แม่นี้ยังไม่ไว้ใจเลยนะพ่อ ๆ ชาติ เจ้าอยู่หลังระวังน่องให้จงดี พิศ

ขอบอ่คำดีฟังแม่ว่า แม่กัณหาเอ่ย เจ้าอย่าหลงละเลิงเลยเล่นไปนั้กนะแม่ ๆ จงเสียมม ย่าตะลิตะเลียมชะล่าไปให้ไกลที่ พ่อชาติเล่าก็อย่าเดินเล่อละพระน่องให้เล่นเล่นตามลำพัง จงฟังคำแม่พ่่าสอนพ่่าสั่งทุกสิ่งอัน เธอก็รับมั่งรับขวัญพระลูกรักทั้งสองราวว่ามาเถิดมาพ่อมาแม่มา แม่จะพาเจ้าไปเฝ้าฝากเสียมแล้ว ครัสพลางนางก็อุ้มแก้วกัณหา พระหัตถ์เบื้องขวาจูงพระชาติ มาสู่สำนักพระราชสามมีแล้วทูลฝาก พระเจ้าลูกผู้เพื่อนยากว่า พระพุทธเจ้าข้า ได้โปรดกระหม่อมฉันด้วยช่วยเผ่าพระบารมีปกเกศลูก เอาพระทัยผูกตรัสประภาษเรียกหา ให้เล่นแต่ไกล ๆ พระบาทาทังพื้นน่อง เจ้าสิทราคมค่นองปองแต่ที่จะเล่นเล่นลีลาศ เหมือนโปคกมฤคมาศอันอ่อนแอ ครันปลัดแม่อยู่แต่ลำพัง แล้วก็ตั้งแต่พากันผาดโผนโจนเล่นตามประสาสัตว์ ไม่รู้ว่าภัยพิบัติจะมาเบียดเบียนเมื่อปางใด กระหม่อมฉันมิไว้ใจเหมือนทุกคราวครั้ง พระคุณเอ่ยได้โปรดด้วยช่วยระวังในครั้งนี้เหมือนหนึ่งเห็นแก่ข้าพระบาทมัทรีเถิดค่นว่าเป็นเพื่อนยาก พระนางเชอทูลฝากพระลูกแก้วแล้วถวายบังคมลา มาจัดหาขอเสียมกระเช้าสานสาแหรคานขึ้นใส่พระอังสาเสด็จจร น้ำพระทัยเธอซ้อน ๆ คิดไม่ขาด เสด็จนิวัติลีลาศคั้นหลัง กลับมาทรงกันแสงสั่งสองบ้งอรอีกเล่าว่าทูลเกล้าของแม่เอ่ย ถ้าอกแม่นี้แล้ได้ออกเป็นภาคพอที่จะแบ่ง แม่ก็จะจักแจงแล่งออกไว้ ภาคหนึ่งถึงจะไปภาคหนึ่งจะอยู่ จะได้ประโลมเลี้ยงพระลูกรักทั้งคู่มิให้เคืองพระทัย โอ้ความเข็ญใจในครั้งนี้นี้เหลือขนาด เจ้าเกิดมากำพ่่าญาติไว้พระประยูรวงศา แต่จะได้เห็นหน้ามารดาเล่าก็ไม่เต็มวัน ต่อเพลสายัณห์เย็นระย้อย่า แม่จึงจะได้กลับเข้ามาอุปถัมภ์ถนอมเชยให้ชื่นชู ครันเข้าครู่แล้วก็ปลัดแม่เป็นกำพ่่า จะมีใครเลี้ยงรักษาพระลูกเล่า เลี้ยงกันเองเถิดสินะเจ้าแต่ที่กับน่องเห็นหน้ากันแต่สองตามประสาซาก เพราะมีกรรมแล้วจึงจำจากด้วยจำเป็น ใจแม่นี้จะเต็ดกระเด็นออกไปเสียมแล้ว นะทูลกระหม่อมแก้วจงค้อยอยู่ โอ้เจ้าดวงเนตรทั้งคู่ของแม่เอ่ยแม่นี้จะขอลา พระนางก็ยาตราตรีภพทางเหลียวมาแลดู พระลูกทั้งคู่่น้อย ๆ ละห้อยให้ น้ำพระชลนัยน์เธอไหลลงหลัง ๆ กลับหน้าสั่งกลับหลังสั่งจนลับพระนัยเนตร ยิ่งสงสารสองครุณเขาวเรศมิลิมเลยจนลับล่วงเข้าสู่ป่า เพื่อจะแสวงหาผลไม้ที่ในดง มาปฏิบัติกษัตริย์ทั้งสามพระองค์นั้นแล

แหล่งที่ 5 แหล่งชุกเข้าพระอาศรม เมื่อชุกตื่นนอนแล้วก็ตรงไปยังอาศรมของพระเวสสันดรซึ่งขณะนั้นพระองค์มีจิตใจผ่องแผ้วอยากจะทำทาน เมื่อเห็นชุกเข้ามายังบริเวณอาศรมก็มีความปีติยินดี

แหล่งที่ 6 แหล่งพระเวสสันดรต้อนรับชุก พระเวสสันดรเรียกพระชาติให้ออกไปรับพรหมณ์ พระชาติก็ออกไปต้อนรับ แต่ชุกกลับหาว่าเป็นเด็กไม่ควรมาขวางทางผู้ใหญ่ พระชาติเห็นลักษณะชุกแล้วก็คิดอยู่ในใจว่าตาเฒ่าผู้นี้ดูชั่ว โจรประกอบด้วยบุรุษโทษแทบทุกสิ่ง แต่เก็บไว้ในใจ ชุกก็ถือโอกาสเดินไปยังหน้ามุขบรรณศาลา ถวายบังคมพระเวสสันดร

แหล่งที่ 7 แหล่งชุกทูลขอสองกุมาร กล่าวถึงชุกว่าเป็นคนฉลาดในการพูดเมื่อถวายบังคมแล้วก็ยกขอป้อนด้วยแม่น้ำทั้งห้าสาย ดังแหล่งเนื้อในทำนองหลวง ต่อไปนี้

“^{เดิม}เมื่อชุกชุกเข้าไปถึงแล้ว เฒ่าใจแก่แล้วกระทำประพาศปราชัย เป็น สัมโมท นีนัยกถาธรรมสวัสดิ์ พระบรมโพธิสัตว์ก็เปรมปรีดีปราชัยตอบ โดยระบอบ ประเพณี เชิญชุกขึ้นผลไม้อันโอชา เฒ่าชราได้โอกาส ด้วยตาแก่ฉลาดในเชิง กิจกาจาร เมื่อจะทูลสนองครุณราชกุมาร เฒ่าก็พูดหวานล้อมด้วยคำขอ ชักเอา แม่น้ำทั้งห้าเข้ามาล่ออุปมาถวายเสียก่อน แล้วจึงหวนย้อนขอต่อเมื่อภายหลัง ^{ขึ้น}ว่า พระพุทธเจ้าข้า วาริวโห เมาะ ปญจ มหานที โย พระคุณเจ้าเอ๋ย อันว่าแม่น้ำ ทั้งห้ากระแสนสายชลชลา ไหลมาจากห้วงคงคาเป็นห้าแฉก นองไปด้วยน้ำแนว เต็มฝั่งฝ้า นามชื่อว่าคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภุนที มหิมहाสาครเศ จึงแตกเป็น นิตเทสกุณทีน้อย ๆ ประมาณห้าร้อยโดยสังขยา ปูโร ไหลหลังถั่งมัลลัน กระทบกระทั้งฟากฝั่งเป็นฝอยฝน บ้างก็เป็นวังวนวุ้งชะวากเว้ง บ้างก็เป็นกะพิก กะเพิงกะพังพู่ บ้างก็คั่นคูกระเด็นดาดังดวงแก้ว ตามทางแฉกแนวทอธาร ไหล ซ้ำซ่านชะเซาะโสม เสียงระระระโรมโครมครื้นครื้น พิลึกลั่นบันลือหฤหรรษ์ บ้างก็เลี้ยวลัดคดคั่นชลาไหล บ่าไปสู่อบึงบางน้อยใหญ่ นับอนกอนันต์ เป็น คลื่นหมื่นหมื่นหมื่นหมื่น ไหลพุ่งซ่านสุดที่จะพรรณนา ย่อมเป็นที่อาศัยทั่วไปแก่ฝูง ปลานานาสรรพสัตว์ ในภูมิพื้นจังหวัดมณฑลทวิป ฝูงชนได้เลี้ยงชีพก็ชุ่มชื้น ถึงจะวิดวกตักตวงทุกคำคืนทิวาวัน ถึงจะทดท้อระหัดหันเข้าทุ่งนาป่าและคง น้ำ ในสาครจะน้อยลงก็หามิได้ เสมือนหนึ่งน้ำพระทัยพระทูลกระหม่อมแก้ว อัน ยากมาถึงแล้วไม่เลือกหน้า ตามแต่จะปรารถนาทุกยวดยานกาญจนอลงกตรถ รัตน์ อัสวสรรพสารพัดพิพิชโกไคย จนกระทั่งถึงภายในปัญจมหาบริจาค อัน เป็นยอดยากยิ่งทานไม่ทอดอย ด้วยพระองค์หมายมั่นพระสร้อยสรเพ็ชัญญา

ญาณ พระคุณเจ้าเอ๋ยข้าพระราชสมภารนี้เป็นคนจนทุพพลภาพสุดเข็ญ จะหาเข้า
ได้กินเย็นก็ทั้งยาก ครั่งนี้อุทิศส่วยบายบากบุกป่าฝาดงพงพนัสแสนกันดาร หวัง
จะรับพระราชทานพระชาติกัณฑ์ไปเป็นทาสทาสี ขอพระองค์จงทรงยกยอดปิย
บุตรทานบารมีให้แก่ข้าชชีนี้เถิด

แหล่งที่ 8 แหล่งพระเวสสันดรขอให้ชูชกรอทำพระมัทรี พระเวสสันดรได้
ฟังชูชกเอาแม่น้ำทั้งห้าสาขามบรรยายมีพระทัยอึมเอมในทางทาน ตรัสบอกชูชกให้รอพระนางมัทรี
กลับมาก่อนเพื่อนางจะได้ร่วมอนุโมทนาด้วย ชูชกเกรงพระนางมัทรีจะไม่ยอมให้ จึงขอให้พระองค์
พระราชทานสองกุมารในขณะนั้นเลยจะได้พาไปให้เป็นข้าช่วงใช้นางอมิตตดา

แหล่งที่ 9 แหล่งพระเวสสันดรขอให้ชูชกพาสองกุมารไปหาพระเจ้าปู่ พระ
เวสสันดรเห็นชูชกไม่ยอมรอพระนางมัทรีจึงตรัสขอให้พราหมณ์พากันหาชาติไปนครสีพี เพื่อหา
พระเจ้าปู่ ก็จะได้เงินทองของดี ๆ เป็นค่าไถ่ตัว แต่ชูชกเกรงจะโดนประหารชีวิตขอหาหลักพาพระ
เจ้าหลานจึงขอพระราชทานสองกุมารในขณะนั้น

แหล่งที่ 10 แหล่งสองกุมารหนีไปซ่อนอยู่ในสระบัว กัณฑ์หาชาติเมื่อได้ฟัง
ชูชกพูดของตนกับพระราชบิดาเช่นนั้นจึงชวนกันหนีไปซ่อนอยู่ในพุ่มไม้แต่ก็กลัวพราหมณ์เห็น
พระชาติและพระกัณฑ์หาจึงพากันมาซ่อนตัวยังสระโบกขรณี

แหล่งที่ 11 แหล่งชูชกตัดพ้อพระเวสสันดร ชูชกเมื่อไม่เห็นสองกุมารจึง
กล่าวติเตียนพระเวสสันดรว่าปากกับใจไม่ตรงกัน ปากบอกว่าศรัทธาไม่ย่อท้อ พอเปลอาก็ขีบตาให้
ลูกหนี ทำเหมือนเอาศีลมาบังหน้า เอาภาวนามาโกหกใช้ไม่ได้

แหล่งที่ 12 แหล่งพระเวสสันดรตามหาสองกุมาร พระเวสสันดรได้ฟังคำ
ตัดพ้อของชูชกก็บอกชูชกว่าสองกุมารนี้คงกลัวภัย พระองค์จึงเสด็จไปตามจนถึงสระโบกขรณี

ชูชกสังเกตดูพระเวสสันดรว่ามีความพอใจในคำพูดของตน จึงเอ่ยปาก
ขอกัณฑ์หาชาติ ในตอนนี้มีแหล่งที่พระนักเทศน์ทั่วไปนิยมนำมาร้องแหล่ง เป็นแหล่งเนื้อหานอกคัมภีร์
ซึ่งมีอยู่ในกัณฑ์กุมารเรียกว่า แหล่งชูชกขอสองกุมาร ซึ่งเป็นแหล่งเทียบเนื้อลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่ชูชก
เข้าเฝ้าไปจนถึงพระเวสสันดรเรียกกัณฑ์หาชาติขึ้นจากสระ ผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงจาก
สำนวนการแหล่งของพระอาจารย์เหลื่อม พระอาจารย์สว่าง จังหวัดอุทัยธานี มีเนื้อความในแหล่ง
ตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์กุมารดังตัวอย่างต่อไปนี้

แหล่งชุกขอสองกุมาร

จะกล่าวความไปตามบาลี
ถึงชุกไอ้เฒ่าสาธารณ์
ว่าแล้วอเฒ่าเข้าอัญชูลี
ไอ้เฒ่าทูลขอสองบังอร
ว่าข้าแต่องค์ผู้ทรงศักดิ์
หวังจะมาขอสองพระหน่อไท
ฝ่ายพระเวสวิเศษสุทธิ
มิได้หวั่นพรันในอุรา
จึงผันแปรแลดูบุตร
ในมโนหวังโพธิญาณ
จึงเหลียวชะแ้งแลหา
ถึงอยู่กับพ่อเจ้าก็ต้องตาย
ฝ่ายชาติหน่อกษัตริย์
จึงชวนกันหาหนีมาพลัน
จึงย่อนรอยถอยหลัง
สงสาร โคมงามด้วยความกลัว
ฝ่ายชุกแก่เหลียวแลมา
จึงตัดพ้อเป็นข้ออภิปราย
ก็โลกเขาลือกันมาแต่ก่อน
ประทานหัตถิจนมีชื่อ
แต่มาบัดนี้มาเป็นไฉน
มาโปรดประทานบุตรสุดสงสาร
ครั้งจะเอาจริงจริงกลับมานิ่งมาพลัก
มาทำเช่นนี้มันจะดีไฉน
ฝ่ายพระหน่อนาสาด
ไม่ซ้ำที่จึงมีสุนทร
ท่านอย่าเป็นทุกขไปเลยอเฒ่า
ขอเชิญท่านพักสำนักใน
อันโอรสผู้ทรงศักดิ์

ในคัมภีร์กัณฑ์กุมาร
เข้ากราบกรานองค์พระเวสสันดร
ยกมือเรีวรีประนมกร
แล้วกล่าวสุนทรแก่ท้าวไท
เฒ่านี้จนยากหวังตั้งใจ
ไปเป็นทาสใช้เมื่อมิตตดา...
เธอหมายวิมุตติในภายหน้า
เมื่อได้ฟังวาจาเฒ่าสาธารณ์
ให้สิ้นสุดในสงสาร
จึงโปรดประทานบุตรหญิงชาย
กลัวสองบุตรจะหลบหนีไป
จึงให้เจ้าไปไว้เป็นทาน...
เมื่อได้ฟังตรัสวโรกาส
ให้สะทกสะท้านด้วยความกลัว
ให้ละล้าละดังลงสระบัว
ลงไปซ่อนตัวเพราะกลัวภัย...
เห็นสองนัคนดาหลบหนีหาย
นี่มันเป็นไฉนไม่เหมือนเขาลือ
ว่าพระเวสสันดรเป็นคนชื่อ
ผู้คนเลื่องลือในทางทาน
มาเปลี่ยนพระทัยทำเหหัน
มาโปรดประทานแล้วยังห่วงใย
ยูให้ลูกรักนั้นหลบหนีหาย
ใครจะเชื่อแก่ได้เล่าพระเวสสันดร...
เธอปรารถนาพระชินวร
ว่าสองบังอรที่หนีไป
อยู่กับเราสิไม่เป็นไร
กินผลไม้อันมากมี
ตัวเราก็รักรักดังดวงชีวี

เอาเถอะเราจะให้เป็นไรมี	แต่คอยท้ามัทธิก่อนนะพราหมณ์
นางจะได้อุ้มอนุโมทนา	เพราะเขาได้เลี้ยงมาทั้งสองงาม...
ชุกได้ฟังเหมือนดังไฟลาม	ว่าอย่าซ้ำความซ้ำจะรีบไป
ท่านให้ทานแล้วยังมัวกลัวเมีย	พุดจาใกล้เกลี้ยมันใช้ไม่ได้
สัญญาติมุสาพุดจาเหลวไหล	ประเดี้ยวอกให้ประเดี้ยวมาบอกคืน...
ฝ่ายพระองค์ผู้ทรงธรรม	ได้ฟังดาพราหมณ์มาขัดขึ้น
พระองค์มิได้ตรัสเป็นอื่น	พระทัยเข้มขันอยู่ตามเคย
จึงเอื้อนโอบฐ์โปรดเมตตา	ว่าอนิจจาตาพราหมณ์เอ๋ย
อย่าว่าแต่บุตรสุดที่รักเลย	ไอ้ไอ้พราหมณ์เอ๋ยเราไม่เสียคาย
ถึงแม้ตัวเราท่านจะเอาเลือดเนื้อ	เอามีคมาเถื่อเราก็จะให้
ไอ้ชื่อนั้นสิไม่เป็นไร	เพราะเราหมายใจซึ่งพระโพธิญาณ
พระกล่าวแล้วไม่รำไพโร	ตรัสเรียกทรมวยสองกุมาร
เธอร้องเรียกบุตรสุดสงสาร	ที่ในสถานสระโบกขรณี...

ถ้ำร้องเหล่านี้แล้วก็เท่ากับตัดแหล่งเนื้อในออกไปห้าแหล่งด้วยกัน เพราะเนื้อความของเหล่านี้จะถัดไปต่อแหล่งที่ 13 เรียกว่าแหล่งยานนาวาหรือแหล่งเรียกสองกุมาร เริ่มแต่พระเวสสันดรเรียกกันหาขาลีขึ้นจากสระ โดยอุปมากันหาขาลีเหมือนสำเภาทองที่จะพาพระองค์ข้ามห้วงสงสารได้ ดังตัวอย่างแหล่งเนื้อในทำนองหลวง ดังนี้

เอहि ตาด เจ้าพ่อเอ๋ย เจ้าขาลีศรีสุริยวงศ์เยาวเรศ ปิย ปุตุต เจ้าก็เกิดในมกุฏเกศ
 กรุงสิริราชภูร์ ไยพ่อไม่องอาจยอมย่อท้อทั้งพระบิดา ให้พราหมณ์มันจ้วงจาบ
 หยาบซ้ำ เจ้าเห็นชอบอยู่แล้วฤหนาท่อสายใจ เราก็เป็นขัดเคียมไหมมหาสมมตวิงศ์
 วิเศษสุทธกษัตริย์ ไม่มีใครที่จะมาพ้อตัดดีเดียนเลย พระลูกเอ๋ย เจ้าไม่รู้ฤคือพระ
 บิตุรงค์บรรจงรักพระโพธิญาณ หวังจะยังสัตว์ให้ข้ามห้วงมหรรมพทพสงสารให้
 ถึงฝั่งฟาก เป็นเยี่ยงอย่างยอดยากที่จะข้ามได้ สำเภาลำไคของพานิช ซึ่งตคแต่ง
 ต่อติดเป็นกงวาน ประกอบประกบกระดานตอกตริง ตะปูตะปริงยั้งกรึงกระชับชิต
 พืดเหล็กตีติดดอกหมัน โขมน้ำมันชันเคี้ยวแล้วเหยียวยา กระดานคาคเป็นคาคฟ้า
 จังกอบกว้านสมอขัน เสากระโดงยื่นยันยึดด้วยพืดพวนผูกขึง รัคตริงตายติดกับเสา
 รอกคูนี่เรียวแรง เสากระโดงสายระโยงระยางแย่งอยู่มั่นคง ปักทวนชงอยู่ริ้ว ๆ
 ชงตะขาบปลิวสะบัดปลาย นายช่างจำลองจำหลักลายรายด้วยรูปสัตว์ ราชสีห์

สิงห์อัคยีนแอนอก กอดกระหนกกระหนาบคาบแก้วกุม ครั้นได้ฤกษ์เดือนมรสุม
แล้วก็แห่ซ้อง บรรทุกสิ่งของลงต่าง ๆ ไว้ระวางทางวัดน้ำทำเป็นโขนโกล อับเฉา
กันโคลงประจวบเรียบ สำเภานี้ก็พาบเพียบเพียบราโท ครั้นได้ฤกษ์แล้วให้เลิกโห่
ขึ้นสามลา ยิ่งปิ่นปากปลาเสียงผางผิงตึงตัง คนการย็นสะพรั่งอยู่พร้อมเพรียง
ศัพทลำเนียงเสียงเฮโลแลเฮลา เข้าจุดคร่าสายสมอดีมีล่ออยู่ห่าง ๆ โบกธงอยู่
คว้าง ๆ แล้วแกว่งกวัด พอพระพายชายพัดติดใบบน ล้ำด้าแลต้นหนก็มุ่งมอง
ตั้งเข็มส่องกล้องสลัดโดยกำหนดชนิดกะเนหมาย นายท้ายก็ยกย้ายบ่าเบียง
เจลียงแล่นออกทะเลเล็กแลไม่เห็นฝั่ง ครั้นบังเกิดลมสลาตันตั้งดีเป็นลูกคลื่นอยู่
ครั้นตรง สำเภาก็โคลงเคลงไปตามคลื่นต้นเต็นเสากระโดงหักกระเด็นกระดาน
แตก คลื่นใหญ่โยนกระแทกกระแทกกระทั้นพะผิงผาง สำเภาก็อับปางลงใน
ท่ามกลางทะเลหลวง ผุ่งมนุษย์ทั้งปวงไม่เหลือเหลือ ล้วนเป็นเหยื่อแก่ดาปลา
ด้วยเป็นโลกิยานาวาไม่จริงเลย พระลูกเอ๋ย เจ้าจงขึ้นมาเถิดนะพ่อมาแม่มา จงมา
ช่วยพระบิดายกยอดปิยบุตรทานบารมีในกาลบัดนี้เถิด

แหล่งที่ 14 แหล่งพระเวสสันดรบริจาคสองกุมารให้เป็นทาน พระชาติได้
ฟังพระราชบิดาเรียกจึงคิดว่าตัวเองก็เป็นลูกของกษัตริย์จะให้พระบิดาตรัสเรียกสองคำมิมังควร จึง
ขึ้นมากอดพระบาทของพระราชบิดาร้าให้ พระเวสสันดรจึงตรัสถามถึงพระนางกัณหา พระชาติก็
ทูลความว่าธรรมดาสัตว์ทั้งหลายเมื่อถึงจะมาถึงตัวย่อมเอาตัวหนี พระเวสสันดรก็ตรัสเรียกพระกัณ
หาเหมือนเรียกพระชาติ พระกัณหาที่ขึ้นมาจากสระมากอดพระบาทเบื่องซ่าย พระเวสสันดรปลอบ
ประโลมลูกรักทั้งสองแล้วพระองค์ก็ตรัสราคาค่าตัวกัณหาชาติว่า ชาติมีค่าเป็นเงินพันตำลึงทอง กัณหา
ผู้น้องแก้วแหวนเงินทองสิ่งละร้อยตำลึง ถ้ามีใครหรือชาติกัณหานำทรัพย์สิ่งของเงินทองมาได้ก็จะ
ได้เป็นไทแก่ตัวเอง ว่าแล้วพระเวสสันดรก็นำกัณหาชาติกลับมายังอาศรม มอบให้เป็นทานแก่รัช
ชูชก

แหล่งที่ 15 แหล่งอัศจรรย์ในปิยบุตรทานของพระเวสสันดร เมื่อพระ
เวสสันดรหลังน้ำทักมิโหมทกให้ตกลงยังมีพราหมณ์ในการให้ทานพระลูกรักทั้งสองแก่ชูชกแล้ว
พื้นพสุธาที่เกิดกัมปนาทหาวนไหว เทพยเจ้าทั้งหลายก็แห่ซ้องสาธุการในปิยบุตรทานบริจาค
ของพระเวสสันดร

แหล่งที่ 16 แหล่งพระชาติวิงวอนพระเวสสันดร ชูชกเมื่อขอกัณหาชาติแล้ว
ก็เอาเถาวัลย์ที่เตรียมมาผูกพระชาติที่พระกรเบื่องขวาผูกพระนางกัณหาที่พระกรเบื่องซ้าย แล้วก็

ดีต้อนรับหน้าพระเจ้าเวสสันดร พระชาติอื่นวอนพระราชบิดาให้ช่วยแต่พระเวสสันดรกลับนิ่งเสียบ

แหล่งที่ 17 แหล่งพระชาติปรับทุกข์กับพระกัณหา เมื่อพระชาติอื่นวอนพระราชบิดาให้ช่วยไม่เป็นผลก็หันหน้าเข้าปรึกษากันด้วยความทุกข์ระทมที่พระเวสสันดรไม่เมตตาสงสาร

แหล่งที่ 18 แหล่งพระเวสสันดรห่วงไห้วด้วยวิตกถึงสองกุมาร เมื่อพระเวสสันดรเห็นชูชกตีกัณหาชาติต่อหน้า พระองค์ก็เข้าไปยังคันธกุฎีทรงกลั่นความโศกมิได้ การที่ชูชกตี กัณหาชาติต่อหน้าต่อตาพระองค์ก็เหมือนพราหมณ์มาตีปลาที่หน้าไซ ทรงคิดว่าพระองค์ไม่ได้มาอยู่ป่ามือเปล่าทรงถือพระขรรค์ขั้วมาด้วยและคิดว่าจะฆ่าพราหมณ์ผู้นั้นเสียบ แต่ภายหลังก็ทรงคิดได้ว่าข้ากับเจ้าบ่าวกับนายเขาจะตีกัน ให้ลูกเขาไปแล้วก็ไม่ใช่ธุระอะไรของเรา เมื่อคิดได้ดังนั้นแล้วจิตใจพระองค์ก็ผ่อนคลายระงับโศกเสียบได้

แหล่งที่ 19 แหล่งพระชาติทูลลา พระชาติโคธชูกตีก็คร่ำครวญถึงพระมารดาว่า ถ้าพระมารดาอยู่คงไม่นิ่งดูตายเหมือนพระราชบิดาแน่ แล้วทูลลาพระมารดาด้วยความเศร้าสะเทือนใจโดยพร่ำรำพันกับพระนางกัณหา

แหล่งที่ 20 แหล่งพระนางกัณหาทูลลา พระนางกัณหาคร่ำครวญด้วยความเศร้าใจและทูลลาพระมารดา

แหล่งที่ 21 แหล่งพระเวสสันดรฟังทูลลาหรือแหล่งดับสองกุมาร พระเวสสันดรฟังกัณหาชาติทูลลาด้วยความอาลัย ทรงกลั่นพระทัยก็ยังไม่วายโศกจึงเอาปัญญาวินิจฉัยว่าความโศกนี้เกิดจากความรัก จึงใช้อูเบกขาเข้ามาแก้พระองค์ก็ตัดใจได้

(แหล่งที่ 14-21 โดยทั่วไปพระนักเทศน์จะไม่นิยมนำมาแหล่งส่วนมากจะเล่าตัดเรื่องมาว่าแหล่งที่ 22 เลย)

แหล่งที่ 22 แหล่งชาติกัณหาสั่งมัทรีหรือแหล่งประกาศเทวดาชาติและกัณหาถูกชูชกตีต้อนเกือบจะพันประตูป่าแล้วจึงร้องสั่งเทวดาให้บอกพระมารดาด้วย หากพระมารดาตามมาทางนี้ ตอนนี้อยู่เป็นแหล่งส่งท้ายกัณท์กุมารที่นำฟังทั้งแหล่งนอกและแหล่งใน จึงได้ยกมาแสดงไว้ทั้งสองแบบ ความในเนื้อในทำนองหลวง มีดังนี้

ชั้นสูงว่า โจนุโต เทวสงฺ ขาโย ข้าแต่เทพดาเจ้าทั้งหลายเอ๋ย อันศักดิ์สิทธิ์สถิต
ในเครื่องอุฎฐาวัลย์ อันทรงทิพยกรรมแลทิพเนตร ได้โปรดเกศเกล้า
กระหม่อมฉันด้วยช่วยบอกพระมารดา ว่ายังมีพราหมณ์ชราบุรุษไทย พาถูก
ทั้งสองโศคมาทางนี้ ชื่อว่ากัณหาชาติได้ตั้งความ ให้พระมารดาเร่งติดตามมา

ให้อังใต้ โดยมรรคาไลยไพระระหง ตรงตลอดทอดเดียวกระทั่งถึงประตูป่า แต่
พอถูกได้เห็นพระพักตราฝ่าพระบาท อโห วัตร ชฎินิ โอ้พระชนนีศรีสุภมาตุ
ของลูกเอ๋ยเวลาปานฉนี้แล้วมิตามมา เออที่เกือบจะพ้นประตูป่าไปเสียยังแล้ว
ที่ไหนเลยจะได้เห็นหน้าพระลูกแก้วทั้งสองรา มาตุคิทุธิโน โอ้สงสารเอ๋ยด้วย
สองครุณทรมาสวาท เมื่อนิราศร้างห่างพระมารดา พราหมณ์ชราตาแก่ตีพระ
พี่น้อง เทพเจ้าก็ร้องหวีดหวาดไม่เว้นองค์ ครั้นพราหมณ์ตาแก่ตีพระพี่นางก็
ร้องอยู่กรีด ๆ เทพเจ้าก็ร้องหวีดขึ้นพร้อมกัน เสียงสนั่นทุกอกสัตว์ วายพานพัด
มาเฉื่อยฉิว ไบพฤษยาปลิวร่วงระหุบเย็นทุกเส้นหญ้า พอโพล้เพล้เวลาพลบค่ำ
ย่า สนธยศ พราหมณ์ก็พาสองครุณเยาวเรศลับลวงประตูป่า อิติ เมาะ อิมิ
นาปการณ โดยประการดังแสดงมาฉนี้แล

นอกจากนี้ ในกัณฑ์กุมาร ยังมีแหล่งนอกเทียบเนื้อเรียกว่า แหล่งกัณหาลัง
ความ ซึ่งแหล่งที่พระนักเทศน์ทั่วไปนิยมนำมาร้อง ผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการ
แหล่งของพระอาจารย์มหาประทวน ฝ่ายเทศ (พี่ชายของชินกร ไกรลาส แหล่งไว้เมื่อครั้งยังบวชเป็น
พระ แต่ตอนนี้เสียชีวิตแล้ว) ซึ่งมีเนื้อความตรงกับเนื้อเรื่องในทำยกัณฑ์กุมาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แหล่งกัณหาลังความ

จะกล่าวความไปตามคติ	ถึงพ่อชาติแก้วกัณห
เมื่อตาชุกเฒ่าชรา	แกตีดำให้ด้วนเดิน
กัณหาน้อยละห้อยละเหี่ย	กะปลกกะเปลี่ยระหกระเหิน
ฝันพระองค์ทรงดำเนิน	ค่อยคุ่มเดินตามชาติ
สะอื้นอ่อนอ่อนพระองค์...	เฝ้าโศกทรงและโศกี
อ่อนกับเชษฐาพี่ชาติ	ชีวิตน้องนี้เห็นจะไม่คั่นคง
สองเท้าน้องเป็นหนองเหน็บ	ให้บาดเจ็บที่บาทหงส์
เป็นหนองไหลละลุ่มลง	บาทหงส์บวมระบม
ทั้งสองเท้าแทบก้าวไม่ไหว	ถ้าขึ้นเดินไปน้องคงจะล้ม...
น้องอยากน้ำและหิวนม	บวมระบมแทบบรล้วย
พระชาติจึงปลอบแก้วกัณห	เจ้าจงอดสำห้แข็งพระทัย
ถึงพี่จะอ้อมก็อ้อมไม่ไหว	ด้วยเฒ่าจัญไรคอยเตือนตี
ถ้าเมื่อน้องม้วยพี่ก็จะม้วย	จะขอตายด้วยแม่คูชีวี...

เราพี่น้องทั้งสองศรี
เมื่อชาติก่อนเราเคยพรากรุกนก
กรรมจึงตามสนองเราทั้งสองรา
ค้นหาสนองพระเสาวนีย์
ไม่เห็นหน้าลูกจะทุกข์โศกเศร้า...
แม่เคยรักลูกเคยปลุกแต่รัก
จะชมคนอื่นก็ไม่ชื่นหัวใจ
แม่คงต้องโศกแสนระกำ
จะบายเนตรไปเบื้องหน้า
แม่จะคู่ก้องฟ้าร้องเรียก
จะอาดูรคืนแทบสิ้นพระชนม์
ชูชกควาควาด้วยไม้
ยังมาพราเพรียกเรียกพระมารดา
สงสารชาติกับแม่ค้นหา
น้องเจ็บจุกทุกข์ระทม
เจ้าร้องสั่งจนสุดเสียง
ไอ้แม่กาเกลิแก่ก็ตีโอย
เจ้าน้อมเสียรให้แก่ท้าวญ
สงสารกษัตริย์ทั้งสององค์
ว่าข้าแต่เทพเจ้า
จงฟังเนตรพิเศษครัน
จงช่วยบอกแก่มารดา
บอกว่าค้นหาและชาติ
ให้เร่งรีบแล้วครรรไล
ข้าพี่น้องทั้งสองรา

เวรกรรมเรามีแต่ก่อนมา
ชาติก่อนเราเคยจกเล่นลูกกา
ต้องจากมารดาตั้งแต่เยาว์
ว่าแม่มีตรีพระทูลเกล้า
จะเจียบเหงาเศร้าพระทัย
ครานี้แม่จกได้ชมใคร
เสมือนหนึ่งได้ชมลูกยา
อกแม่คงชำเสียแล้วหนา
แม่คงเที่ยวหาลูกทุกตำบล
สำเนียงแม่เพรียกในไพรสมน্থ
จะทุกข์ทนนำเวทนา
ยังร้องรำไรอยู่อีกหรือหา
ไอ้แม่ชราแก่ก็ตีตะบม
หวัดผวาถลาล้ม
กายระบมเพราะพราหมณ์มันโอย
ฟังสำเนียงเหมือนชะนีโอย
เสียงโอดโอยทั้งสององค์
ทุกห้วยละหานในไพรระหง
น้อมเสียรลงอภิวันท์
ในแดนด้าวเมืองสวรรค
ทุกช่องชั้นบรรดามี
ว่าพราหมณ์ชราพามาทางนี้
ได้สั่งคดีถึงมารดา
จะได้ทันดูใจชาติค้นหา
คิดถึงมารดาแทบจะวางวาย

เหล่าค้นหาสิ่งนี้ อาจารย์พระมหาประทวน ฝ่ายเทศ เหล่าไว้เป็นต้นแบบ
ทุกวันนี้ นักเทศน์ทั่วไปก็ยังใช้เหล่าของพระมหาประทวนที่ได้เหล่าไว้ ผู้วิจัยได้ตัดข้อความบางตอน
ออกบ้าง โดยไม่ให้เสียเนื้อความเพื่อให้เหล่าได้พอเหมาะกับเวลาเทศน์ที่มีน้อยในปัจจุบันนี้

กัณฑ์กุมารนี้ผู้วิจัยได้นำชื่อแหล่งต่าง ๆ ในกัณฑ์ มาไว้ในงานวิจัยมากกว่า กัณฑ์ที่ผ่าน ๆ มา เพราะกัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์ใหญ่ที่มีคนนิยมฟังกันมากและถือว่ากัณฑ์นี้เป็นจุด สำคัญกว่ากัณฑ์อื่น เพราะพระเวสสันดรบริจาคนบุตรก็อยู่ในกัณฑ์นี้ ซึ่งว่าเป็นทานที่ยากยิ่ง และ กัณฑ์นี้พระนักเทศน์ก็ต้องเสียดิจจริง ๆ จึงจะเทศน์กัณฑ์กุมารนี้ได้ คนฟังก็จะจำแหล่งในกัณฑ์นี้ได้ แม่นหากพระเทศน์ตัดแหล่งไปแม้เพียงแหล่งเดียวคนฟังก็จะทักว่าทำไมไม่ว่าแหล่งนั้นแหล่งนี้ ผู้วิจัยจึง นำชื่อแหล่งทั้งหมดมาร้อยเรียงไว้เพื่อเป็นกรณีศึกษาต่อไป

2.1.9 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรี

เนื้อความในกัณฑ์มัทรีมีทั้งหมด 13 แหล่ง กัณฑ์มัทรีนี้ พระนักเทศน์จะ ต้องเสียดิแล้วจะต้องมีน้ำเสียงค่อนข้างเล็กแหลมอีกด้วยเพื่อให้เข้ากับตัวละครที่เป็นผู้หญิง และ ทำนองก็คล้ายจะบังคับไปในตัวว่ากัณฑ์นี้ต้องทำนองไต๋ไม้ลำเดียวหรือต่อนหมูเข้าแล้ว คือพระนัก เทศน์ต้องใช้เสียงสูงโดยตลอด กัณฑ์มัทรีนี้เป็นที่นิยมของคนฟังมากเช่นกัน พระผู้เทศน์จึงต้องมี ความสามารถและเสียดิเป็นพิเศษ วิธีการดำเนินเรื่องในปัจจุบันสำหรับเนื้อความทั้ง 13 แหล่งนี้ พระผู้เทศน์ซึ่งมีเวลาเทศน์ไม่มากนักต้องจัดสรรเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเทศน์ให้ลงตัวพอดี เพราะถ้าเทศน์ แบบเรียงกัณฑ์จะไปกินเวลาของกัณฑ์อื่น ๆ

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ในกัณฑ์มัทรีนี้ ถ้าเทศน์ตามต่างจังหวัด พระนักเทศน์ก็จะรวบรัดว่าแหล่งเทียบเนื้อนอกคัมภีร์เลย แหล่งนี้เรียกว่าแหล่งมัทรีกลับจากป่า ซึ่ง พระนักเทศน์นิยมนำมาแหล่ง ในฐานะผู้วิจัยเป็นนักเทศน์ด้วย จึงได้รวบรวมและปรับปรุงจาก ตำราวรรณการแหล่งของพระอาจารย์เข็มทอง พระอาจารย์เขียน พระอาจารย์สว่าง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ แหล่งไว้เป็นแม่แบบ เนื้อความในแหล่งตรงกับเนื้อเรื่องของกัณฑ์มัทรีดังความต่อไปนี้

แหล่งมัทรีกลับจากป่า

จะกล่าวความไปตามบาลี	ถึงมัทรีศรีสมร
เมื่อกลับจากป่าพนาคร	นางหอบคอนมาตามทาง
พบสองเสื่อและสามสัตว์	นอนสกดเข้าก้นกลาง
มานอนขวางหน้าพญานาง	ให้อ่างว้างในวิญญูณ์...
โถมอนงคักที่ทรงพิลาป	พลางปลงหอบเข้าวันทา
นางแข็งใจขอมรรคา	ที่นางจะมาสู่กุฎี
พอสามเสื่อท่านลุกหลีก	โถมนางก็ปลีกเอาตัวหนี
เป็นห่วงกัณฑ์หากุมารี	เย็นเสียแล้วปานนี้คงจะหิวนม
พ่อชาติจะหลงแล	เย็นแล้วแม่ไม่กลับอาศรม...

จะพาน้องร้องระงม
ถึงบริเวณของอ่าวาส
ไม่เห็นสองพี่น้องยา
ไปทูลถามพระสามี
พระองค์ไม่ตรัสประกาศบ้าง...
กลับมานั่งอึ้งตึงพระองค์
หรือมาโกรธเคืองน้องด้วยเรื่องอะไร
ฝ่ายว่าองค์พระฤๅ
ให้อัดอั้นในอุรา
จำเราจะตรัสประกายบ้าง
เอาความหึงเข้ามาตรึงใจ
เที่ยวหลบเล่นทำโลเล
ทำซุกซิกเที่ยวซุกซน
คุณึกหนาพญานาง
ได้เจ็ดเดือนเพียงเท่านี้
ความสวาทก็คลาดเคลื่อน
แต่ว่ามัทรีนี้ยังชอกชอน
นางติตรสโกชนา
ได้กินน้ำอ้อยกลับมาลิมน้ำตาล
ไม่เหลือหลังกลับมาแล
ทำเชิงชั้นให้ชู้เซย
เจ้ารักลูกพี่ก็รู้
จึงลืมลูกทั้งสองรา
ไม่เห็นลูกทั้งสองรา
ชะรอยจะเพลินจนเกินตัว
ลูกก็เสียเมียสนุก
จะมีผิวใหม่ก็ได้เหมือนกัน
เห็นผิวสิ้นยศหมดอำนาจ
จะสมเพศบ้างสักครั้งก็ไม่มี
ถ้าหากบ้านเมืองไม่เคืองเจ็ญ

นางทรมชมรีบายตรา
พระสองหน่อนอกเจ้าเคยมา
เพียงชีวาจะวายวาง
องค์ฤๅเป็นคู่สร้าง
ว่าสองร้อยซึ้งอยู่แห่งใด
ช่างไม่ทรงตรัสปราศรัย
พระองค์จึงไม่เจรจา...
องค์พระมุณีหน่อศาสดา
คิดไปคิดมาไม่รู้จะทำอย่างไร
คับโศกของนางให้เหือดหาย
ว่านางเที่ยวได้สับคน
ทำแต่เกมพามีคมนตรี
เที่ยวสับคนในทางไม่ดี...
ได้เล็กร้างพระบุรี
มาวชเป็นชีในดงคอน
ไม่แมนเหมือนแต่เก่าก่อน
เที่ยวได้ช่อนเล่นชมชาน...
รสพฤษยาในไพรส์ณท์
ลืมเสี้ยนเหมาะจะจ้งเลย
เย็นแล้วแม่ทำเมินเจย
กลับมาจนเลยล่วงเวลา
แต่รักชู้มันมากกว่า...
กลับเข้ามาจนมีคมนตรี
ทำเป็นบิบบน้ำตามาหาผิว
นี่คงนี้กว่าผิวเขารู้ไม่ทัน
ผิวก็ทุกข์อย่างมหันต์...
ทำไมมันกับสามี
ได้แรมนिरาศพระบุรี
กลับมาทำให้พี่ต้องอับประมาณ
เหมือนเมื่อเป็นกษัตริยา

จะตัดพระศอเสียให้มรณา
แต่นี้ศักดิ์ของพี่หมดเสียแล้ว
ได้ทอประทับมาตามทาง
พวกนักสิทธิ์วิทยา
เจ้าเพลิดเพลินเมินเสียได้...
แสนปวดร้าวเข้ากระดูก
เพราะเมียงามมันทำป็น
 แสนสงสารพญานาง
ให้ปวดร้าวเข้าใจคำ...
นางทูลถวายไปตามสัจย์
ว่าหม่อมฉันนี้กลั่นแกล้ง
ถึงกลับเข้ามาเวลายังวัน
ทั้งเมฆหมอกหรือก็มีดมม
เป็นพายุระบุดัด
แผ่นดินไหวอยู่หวั่นหวั่น
มาพบสองเสือและสามสัตว์
กว่าจะหลีกปลีกตัวมา
พอสามเสือน่าหนักกลัด
ไซ้ว่าน้องจะเหยียวเที่ยวทะเลอน
หม่อมฉันเป็นข้าพระมาकिनาน
เป็นรอยร่อยเราะกะเทาะร้าว
พระตัดสวิงวิหิงส์หึ่ง
ช่างไม่คิดถึงที่มาฝากกาย
เปรียบเหมือนเงาติดตามองค์
นอกจากนั้นเหล่าบรรดา
แม่จอมประจบเคยสบสนิท
แม่รูปงามงามเขาตามข้าง
เห็นแต่มีทรินะเป็นผู้ซื้อ
ผู้เหนื่อยยากจากเวียงชัย
ผู้หาบหิ้วแสวงหา

ที่ในมหาพระราชวัง
ไอ้ไอ้น้องแก้วไม่สมเพชบ้าง
ได้หน้าลิ้มหลังเสียแล้วหรือไร
คนธรรมดาเทพาผ่องอำไพ
จนลูกหายทั้งสองคน
สงสารลูกเมื่อยามจน
จนลูกสองคนต้องจากอาราม
ครั้นได้ฟังซึ่งถ้อยคำ
ด้วยถ้อยคำที่เสียดแทง
ไอ้ฝ่าพระบาทไม่ควรแหง
เที่ยวแสวงในกามกล
แต่มาเกิดบันดาลในไพรสมณท์
ทั่วไพรสมณท์เกิดบันดาล...
พดุกษาชาติก็แปรผัน
กระหม่อมฉันก็รีบมา
มานอนสกดขวางมรรคา
พระสุริยาหรือก็เย็นรอนรอน
น้องก็ยุรยาตรไม่หยุดหย่อน
ห้วงลูกจะอ่อนพระองค์เอา
เห็นร้าวเห็นรานที่ตรงไหนเล่า
พระทูลเกล้าฯจึงแคลงใจ
ควรหรือมาโกรธซึ่งเคืองระคาย...
ผู้ติดตามได้พระบาทมา
ไม่ลิ้มหลงสักเวลา
แม้นักคณาสนมนาง
เคยเคียงเคยชิดอยู่ริมปรางค์...
พระองค์มาบ้างหรืออย่างไร
ผู้ดันคือมาแรมไพร
เดินถ่อกายมาด้วยกัน
ผลผลาและเผือกมัน

ถึงเหนือยาก็บากับัน
ถึงหนามจะเหนียวเข้าเกี่ยวคว่ำ
ถึงหนามจะเหนียวเกี่ยวเป็นรอย
อยากได้ผลไม้ที่ใบแข็งแข็ง
ทั้งคู่รักทั้งสององค์
จะหาความชอบมาจับผิด
โอ้วาสนาของมัทรี
ด้วยความซื่อสัตย์กัถเวที
เมื่อเห็นรอยรอยระ ะทะระราว
อย่าเลี้ยงหม่อมฉันไว้ให้อายพกตร
ว่าพระองค์ผู้ทรงธรรม
ถ้าหากบุญหลังยังรุ่งเรือง
จะได้ไปเลือกเอาใหม่ในที่ธานี

เดินคั่นคั่นมาดงดอย...
พบพฤษยาแล้วเป็นต้องสอย
จนเลือดไหลย้อยยะหยาดลง
ปรนนิบัติเบื้องบาทงส์
ที่มาแรมคงอยู่ในกุฎี...
สักน้อยนิดก็ไม่มี
แสนสุดที่จะทำเนา
ต่อพระภูมิเป็นลั่นเกล้าฯ
พระทูลเกล้าฯจงฟาดฟัน
เด็วเทพารักษ์จะเขี่ยหยัน
เลี้ยงหม่อมฉันคนกาดี
กลับไปครองเมืองเหมือนเมื่อก่อนนี้
สวดยกว่ามัทรีมีลมไปนั้นแหละ...

แหล่งเทียบเนื้อเหล่านี้ เท่ากับรวบเนื้อความของแหล่งเนื้อในคัมภีร์เอาไว้ 5 แหล่งด้วยกัน เพราะเนื้อความของเหล่านี้เป็นการโต้ตอบกันระหว่างพระนางมัทรีกับพระเวสสันดร พระนางมัทรีเที่ยวตามหากันหาชาติแต่ไม่พบจึงเข้าไปทูลถามพระเวสสันดร ถึงแม้พระนางจะอ่อนวอนสักเท่าใด ๆ พระเวสสันดรก็ไม่ยอมตรัสด้วย

แหล่งที่ 9 แหล่งพระนางมัทรีสลบ พระนางมัทรีเที่ยวติดตามหาลูกจนใกล้สว่างนับระยะทางที่ติดตามหาได้สิบห้าโยชน์ จึงได้เซซังกลับมายังพระอาศรมด้วยความอดโรยหมดกำลัง พระนางจึงสลบลง ตรงนี้มีแหล่งสลบซึ่งเป็นแหล่งเนื้อในทำนองหลวงตามคัมภีร์โบราณ มีเนื้อความที่กินใจมาก ดังตัวอย่าง

ว่า ^{ขึ้น}โอ้วาดวงสุริยันจันทรทั้งคู่ของแม่เอ๋ย แม่ไม่รู้เลยว่าเจ้าจะหนีพระมารดา ไปสู่พาราใดไม่รู้ที่ หรือว่าเจ้าข้ามนทีทะเลวนหิมเวศประเทศแดนใด ถ้ารู้แจ้ง ประจักษ์ใจแม่ก็จะตามเจ้าจนสุดแรงนี้ก็เหลือที่แม่จะเที่ยวแสวงสืบเสาะหา เมื่อเข้า แม่จะเข้าไปสู่ป่า พ้อชาติแม่กัถหาขังวอนสั่ง แม่ยังกลับหลังมาโลมดูบ จูบ กระหม่อมจอมเกล้าทั้งสองรา กลิ่นยังจับนาสาอยู่รวยริน โอ้วพระลูกข้านี้จะไม่คืน เสียแล้วกระมังในครั้งนี้ กัถหาชาติลูกรักแม่ นับวันแต่ว่าจะแลดับดวงไปเสียแล้ว แลหนอ ใครจะกอดพระศอเสวยนมพทมด้วยแม่เล่า ยามเมื่อแม่จะเข้าสู่ที่บรรจถรณ์

เจ้าเคียงเรียงหมอนนอนแนบข้างทูลราตรี แต่นี้แม่จะกล่อมใครให้นันทรา ไอ้แม่อุ้ม
ท้องประคองเคียงเคียงเข้ามาก็หมายมั่น สำคัญว่าจะได้อยู่เป็นเพื่อนยากฝากพิพิงลูก
ทั้งสองคน มิรู้ว่าจะได้อยู่เป็นผลมาอาเพศพิศประมาณ เจ้าเอาแต่หวังสงสารนี้หรือ
มาสวมคล้องให้แม่นี้ติดต้องข้องอยู่ด้วยอาลัย เจ้าทิ้งแต่ชื่อแลโฉมไว้ให้ปรากฏใน
แววตา เมื่อเช้าแม่จะเข้าไปสู่ป่ายังได้เห็นหน้าเจ้าอยู่หลัด ๆ ควรแลหรือมาพราก
พลัดสลัดแม่นี้ไว้ เหมือนจะเตือนให้แม่นี้บรรลี่ยเสียจริงแล้ว ควรจะสงสารเอ๋ยด้วย
นางแก้วกัลยาณีน้อมพระเกศีลงทูลความ หวังจะตามพระลูกรักทั้งสองรา กราบ
ถวายบังคมลาแล้วลุกเลื่อน เขยื้อนยกพระบาทบทธจรเยื้องย่าง พระกายนางให้
เสียวสั่นหวั่นไหวไปทั้งองค์ ดูชายตรงอันต้องกำลังลมอยู่ริ้ว ๆ สิ้นแรงโรย เธอ
โหยหิวระหยาทรวง พระศอเธอหุบง่วงดวงพระพักตร์พิศเผือกไม่แปรผัน จะทูล
สั่งก็มีทันทีว่าจะทูลเลย ครัสว่าพระคุณเจ้าเอ๋ยได้คำเดียวเท่านั้นก็หายเสียว เอียง
พระกายบ่าศิโรเพฐน์ พระเนตรหลับหับพระโอษฐ์ลงทันที วิสณูญี หุตุวา
พระนางก็ถึงวิสณูญีสลบลงตรงหน้าจาน ปานประหนึ่งว่าจักรทองอันต้องสายฟ้า
อัสนีฟาด ขากระเนนเอนแล้วก็ล้มลงตรงหน้าพระที่นั่ง นั้นแล

นอกจากนี้ ในกัณฑ์มัทรี ยังมีแหล่งเทียบเนื่อนอกคัมภีร์อีกแหล่งหนึ่งเรียก
ว่า แหล่งพระเวสสันดรกำสรด เป็นแหล่งที่พระนักเทศน์นิยมนำมาแหล่งให้ญาติโยมฟัง ผู้วิจัยได้รวบรวม
และปรับปรุงแก้ไขจากสำนวนการแหล่งของพระอาจารย์เข้มทอง ซึ่งพระอาจารย์สว่าง จังหวัด
สุพรรณบุรี (ตอนนี้ได้ลาสิกขาไปแล้ว) แหล่งไว้เป็นแม่แบบ และส่วนมากพระที่เทศน์กัณฑ์มัทรีจะ
ใช้แหล่งนี้ร้องทั้งสิ้น เนื้อความในแหล่งตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์มัทรี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แหล่งพระเวสสันดรกำสรด

ปางนรินทร์ปิ่นนเรศองค์พระเวสสันดร เห็นสมรมิ่งมัทรี	
แม่เพื่อนรักคู่ใจพี่	เจ้ามาถึงที่อสังกรรม
พระตกพระทัยให้ไหววาบ	เหมือนไมยราพณ์ต้องศรราม
จึงเรียกขานขนานนาม	เรียกชื่อซ้ำว่ามัทรี
จะขานชื่อไม่หือรับ	พระแทบดับดวงชีวี
นิราศลูกขึ้นเร็วรี	จรลีลงจากศาลา
เหลือบเห็นน้องนางนอนแน่นิ่ง	ไม่ไหวดิ้งซึ่งกายา
ไอ้ไอ้พุ่มพวงดวงชีวา	มานิราศลาชีพบรรลี่ย

ลองจับให้ลูกปลุกให้ฟื้น
ประคองกรงขึ้นช้อนกาย
ถ้าออยเอื้อนแม่เพื่อนยาก
มาทิ้งพี่ไว้ให้เปลี่ยวเปล่า
ได้ยินเสียง โศกเจ้าเมื่อตะกี้
มาเยียบเสียงหายไปประเดี๋ยว
เจ้าตัดช่องน้อยไม่เวทนา
มาทิ้งพี่ไว้ให้เศร้าโศก
มัทรีเอ๋ยไม่แยะหน้า
ถ้าหากชีวิตน้องมาสิ้นชีวัง
จะอยู่ไปใยเมื่อไรคนรัก
จะคิดมีไหมก็ไม่อยากมี
พระเวสสันดรเขามีคนรัก
ไม่มีหญิงใดสักคนเดียว
ถึงนักสนมที่นั่งเสนอ
เห็นแต่เบียดหัวดบังจักษเรา
ต่างคนก็หลบหลีกปลีกตัวหนี
อุตสาห์อุ้มลูกบุกดงหนาม
บำเพ็ญตนบวชเป็นชี
ยาระชิวังประทังกายา
เผือกมันลูกไม้ตามแต่จะมี
เข้าไปบ่ยากกลับมารับขวัญ

เดือนไม่ตื่นเห็นท่าตาย
มัทรีมาไ้บนพระเพลา
เจ้ามาตายจากพี่จริงจริงหรือเจ้า
เหมือนเดือน ไร้ดาวอยู่องค์เดียว
ตัวของพี่ไม่นึกเฉลียว
ชั่วจิตใจเดียวลมดับพอดี
เมื่อก่อนจะลาไปเมืองผี
พระกอดศพผิอยู่เพียงลำพัง
น้องสิ้นชีวาพี่ก็สิ้นหวัง
พี่คงหมดหวังต้องสิ้นชีวี
เป็นมายทุกข์หนักเพราะน้องมาตายหนี
เพราะสิ้นคนคิดพี่รักน้องคนเดียว
เมื่อยามทุกข์หนักก็ยังได้ยึดเหนี่ยว
ที่จะแลเหลียวมาติดตามเรา
บารุงบารือทุกคำเข้า
พอดกถึงคราวต้องชะตากรรม
เห็นแต่มัทรีผิวเซไม่ซำ
ไ้แต่ดำติดตามเสด็จมา
คาปสินีถือศีลห้า
เก็บผลผลาที่กลางอรัญ
พอเลี้ยงชีวีไปวันวัน
สองกุมารและสามี..

เหล่านี้ พระอาจารย์สว่างได้วางทำนองไว้ได้ไพเราะน่าฟังมาก และท่าน
แห่หลวงจิงหะได้อย่างสนิทไม่มีสะดุดทำนองเลย คนฟังแล้วก็มีอารมณ์คล้อยตามไปด้วย ในปัจจุบัน
นี้ ยังไม่เคยเห็นพระรูปไหนว่าได้อย่างท่านอีกเลย

ในกัณฑ์มัทรีนี้ผู้วิจัยได้นำเฉพาะเหล่าที่พระนักเทศน์นิยมแห่ และเป็น
เหล่าที่ผู้ฟังชื่นชอบมานำเสนอไว้ให้เห็นตามความเป็นจริงในการเทศน์แต่ละคราว ส่วนที่เหลือออก
นั้นพระนักเทศน์จะใช้การดำเนินเรื่องแบบสรุปเอาเฉพาะใจความของเรื่องเท่านั้น

2.1.10 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์สักกบรรพ

เนื้อความในการดำเนินเรื่องกัณฑ์สักกบรรพนี้มีทั้งหมด 13 แห่

แห่ที่ 1 แห่ต้น ท้าวสักกรินทร์รำพึงว่า พระเวสสันดรได้สละสองกุมารไปแล้ว ถ้ามีคนมาขอพระนางมัทรีพระองค์ก็จะสละให้ พระอินทร์จึงแปลงร่างเป็นพราหมณ์แก่ไปขอพระนางมัทรีไว้ก่อนแล้วจะถวายเป็นทานหลังจากขอปฏิญาณจากพระเวสสันดรว่า ห้ามยกพระนางมัทรีให้ใครอื่นอีก

แห่ที่ 2 แห่พระอินทร์แปลงร่างมาเฝ้าพระเวสสันดร พระอินทร์แปลงร่างเป็นพราหมณ์แก่เดินทางเข้าเฝ้าพระเวสสันดร ถามทุกข์สุข ความเป็นอยู่ อาหารการกินว่า เป็นอย่างไรบ้าง พระเวสสันดรตอบแล้วก็ถามถึงความต้องการของพราหมณ์

แห่ที่ 3 แห่พระอินทร์แปลงทูลขอพระนางมัทรี เมื่อพระอินทร์จะขอพระนางมัทรีก็ยกย่องศรัทธาของพระเวสสันดรว่าเหมือนแม่น้ำทั้งห้าสายที่ไหลไม่เคยขาดสาย ให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้อาบกินไม่เดือดร้อน สุกทัยขอพระราชทานพระนางมัทรี

แห่ที่ 4 แห่พระเวสสันดรยกพระนางมัทรีให้เป็นทาน เมื่อพระเวสสันดรได้ฟังพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรีแล้ว จึงยกพระนางมัทรีให้เป็นทาน โดยหวังเพียงพระโพธิญาณในอนาคตกาล

แห่ที่ 5 แห่อัจฉรย์ในการบริจาคทาน พื้นแผ่นดินเกิดกัมปนาท หวาดหวั่นไหว เทพยเจ้าทั้งหลายต่างแซ่ซ้องสาธุการในการบริจาคทานของพระเวสสันดร

แห่ที่ 6 แห่พระนางมัทรีอนุโมทนาทาน พระนางมัทรีได้ฟังพระเวสสันดรพระราชทานพระนางให้เป็นทานแก่พราหมณ์เฒ่าก็มีได้แสดงสีหน้าเศร้าสลดให้พระเวสสันดรเห็นยังยิ้มแย้มแจ่มใสสีหน้าเป็นปกติ

ท้าวเธอจึงทอดทศนาพิมลพักตร์ พระน้องรักจักวิกลประการใด จะมัวหมองหรือส่องใสในครั้งนี้ จักร่วมบำรุงพระทานบารมีหรือจะหม่นหมอง เมื่อพิศพักตร์พระนางน้องเห็นผ่องผุด เพียงศศิธรบริสุทธิ์สว่างเมฆ ก็ทราบนางนี้เป็นเอกอัครนารี เป็นคู่สร้างบารมีมาแต่ก่อนกาล ทรงพระเกษมศานต์โสมนัสนั่งนึกในพระทัย พระมัทรีก็ทราบอัชฌาสัยพระภัสดา

พระมัทรีจึงกราบทูลว่าชีวิตของพระนางมัทรีนั้นสุดแล้วแต่พระเวสสันดรจะทำอะไร จะฆ่าจะขายจะยกให้ใครก็สุดแล้วแต่พระองค์ พระนางยินดีทำตามเสมอ

แหล่งที่ 7 แหล่งพระอินทร์แปลงอนุโมทนาทาน เมื่อพระเวสสันดรยกพระนางมัทรีให้แก่พราหมณ์แล้วจึงหลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกลงยังมือพราหมณ์ พอพระอินทร์อนุโมทนาทานแล้วแผ่นดินก็เกิดกัมปนาทหาวหวนไหวเป็นที่น่าอัศจรรย์

แหล่งที่ 8 แหล่งพระอินทร์ดำริว่าจะคืนพระนางมัทรี เมื่อพระอินทร์อนุโมทนาทานแล้วก็ดำริว่าจะคืนพระนางมัทรีให้แก่พระเวสสันดรเพื่อจะได้ทำนุบำรุงพระเวสสันดรสืบต่อไป

แหล่งที่ 9 แหล่งพระอินทร์ถวายพระนางมัทรีคืน พระอินทร์กล่าวกับพระเวสสันดรว่า ตนอายุมากแล้วไม่ควรที่จะรับพระนางมัทรีไปจึงขอถวายคืนไว้ปรนนิบัติพระเวสสันดรสืบต่อไป และแจ้งความจริงให้พระเวสสันดรทราบว่าตนเป็นพระอินทร์แปลงกายมา

แหล่งที่ 10 แหล่งพระเวสสันดรคำรื้อขอพรจากพระอินทร์

แหล่งที่ 11 แหล่งพรแปดประการ

จากการสัมภพณ์พระนักรเทศน์ทั้ง 17 รูป ท่านมีความเห็นเหมือนกันว่า กัณฑ์นี้ต้องนิมนต์พระผู้ใหญ่ให้เข้ากับลักษณะของตัวละคร วิธีการดำเนินเรื่องในปัจจุบันมีแหล่งนอกเทียบเนื้อเรียกว่า แหล่งพรแปดประการ เป็นแหล่งนอกกัมภีร์ ส่วนวนของพระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์ วัดพระเชตุพน ซึ่งมีเนื้อความตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์สักกบรรพ ดังมีเนื้อความต่อไปนี้

แหล่งพรแปดประการ

ฝ่ายว่าองค์ท้าวโกสีย์
ได้ถวายคืนเวสสันดร
ถ้าท่านต้องการเรานั้นจะให้
ปางว่าองค์พระเวสสันดร
ข้อหนึ่งนั้นเล่าเจ้ากรุงสุโขทัย
จงมารับกลับครองศฤงคาร
ข้อที่สองคนที่ต้องโทษ
ถึงโทษประหารผลาญชีวิ
ข้อที่สามขอให้สมบุญ
ขอให้เรามีความพึงพอใจ
ข้อที่สี่ให้มีสันโดษ
ด้วยสัจจาของอาดมั่ง
ไม่ขอยินดีในสตรีอื่น

ขอพระมัทรีสมปรารถนา
องค์พระอินทราจึงประสาทพร
ประสงค์สิ่งใดให้สุขสโมสร
พระองค์ขอพรนั้นแปดประการ
จงมีพระทัยให้นึกสงสาร
ได้เป็นผู้ผ่านกรุงสี่พิ
มีจิตเหี้ยมโหดต้องคดี
ขอให้มีชีวิตต่อไป
เมื่อเราเกื้อกูลทั้งเด็กผู้ใหญ่
เหมือนดั่งร่มไทรที่มีใบบัง
มองเห็นโทษเมื่อภายหลัง
ด้วยสัจจขอรักเดียว
แม้หนัญร้อยหมื่นไม่ขอข้องเกี่ยว

ขอให้พอใจในรักเดียว	หญิงอื่นไม่เกี่ยวด้วยสัจจา
ข้อที่ห้าขอให้โอรส	นั้นปรากฏด้วยยศลา
ให้เดชกระเดื่องเลื่องลือชา	มีวาสนากว่าผู้คน
ให้อายุนั้นเกินร้อยปี	ทุกข์ภัยอย่ามีด้วยกุศล
ข้อที่หกเมื่อยกไพร่พล	จากไพร่สมนถ์ถึงสี่พิ
ให้ฝนรัตน์ตกลงมา	ทั่วพาราณครเรานี้
ให้ตกต่อเนื่องทั่วเมืองสี่พิ	ราษฎรนี้อย่ารู้ขาดแคลน
ข้อที่เจ็ดเราบริจาทรทรัพย์	อนกนั้บตั้งหมั้นแสน
ทั้งเงินทองข้าวของแก้วแหวน	อย่ารู้ขาดแคลนในท้องพระคลัง
ข้อที่แปดเมื่อสิ้นพระชนม์	ขอให้กุศลที่เราหวัง
ขอให้สมมาดของอาดมั่ง	ไปสถิตย์ยังชั้นดาวดึงส์
เมื่อเราเกิดใหม่ในชาติหน้า	ความปรารถนาจงตามมาถึง
พระโพธิญาณเรานั้นรำพึง	จงตามมาถึงสมเจตนา..

แหล่งข้างต้นนี้ผู้วิจัยเพิ่งแต่งขึ้นใหม่เนื่องจากว่ากัณฑ์นี้ไม่ใช่กัณฑ์เด่นเป็นที่นิยมฟังกันเหมือนกัณฑ์อื่น ตั้งแต่โบราณมาจึงไม่มีใครแต่งแหล่งเทียบเนื้อไว้ เมื่อผู้วิจัยแต่งแหล่งใหม่ ผู้วิจัยจึงได้นำมาบันทึกเอาไว้ด้วย เพื่อประโยชน์แก่พระนักเทศน์รุ่นต่อไป

แหล่งที่ 12 แหล่งพระอินทร์ประสาทพร เมื่อพระอินทร์ได้ฟังพระเวสสันดร ขอพร 8 ประการแล้ว จึงอนุโมทนาว่า พรทั้ง 8 ประการที่พระองค์ขอนั้นจะสำเร็จสมปรารถนาทุกประการขอพระองค์อย่าได้ตั้งอยู่ในความประมาท จงตั้งใจบำเพ็ญเนกขัมมปรมัตถบารมีเถิด

แหล่งที่ 13 แหล่งส่งท้ายกัณฑ์สักกบรรพ เมื่อพระอินทร์ประสาทพรแก่พระเวสสันดรแล้วก็เสด็จคืนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

กัณฑ์สักกบรรพนี้ส่วนมากจะนิมนต์พระผู้ใหญ่เทศน์ ท่านก็จะเทศน์ไปที่ละแหล่ง ไม่ได้เล่าเรื่องแบบสรุปเหมือนกัณฑ์อื่น ๆ ผู้วิจัยจึงนำชื่อแหล่งทั้ง 13 แหล่ง มาเรียงไว้ให้เห็นว่าใจความของแต่ละแหล่งมีเนื้อหาสาระตามคัมภีร์อย่างไร จะได้เป็นกรณีศึกษาในความแตกต่างของแต่ละกัณฑ์

2.1.11 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหาราช

แหล่งที่ใช้ในการดำเนินเรื่องกัณฑ์มหาราชนี้มีทั้งหมด 15 แหล่ง กัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์ที่หาพระเทศน์ยากมาก เพราะทำนองของกัณฑ์นี้เป็นทำนองคลื่นกระทบฝั่งหรือคุณทะราดเหยียบกรวด เทศน์ค่อนข้างยาก พระนักเทศน์ต้องฝึกซ้อมมาเป็นอย่างดีถึงจะเทศน์กัณฑ์นี้ได้ ด้วยเหตุนี้ในยุคปัจจุบันมีพระที่เทศน์กัณฑ์มหาราชได้ไม่กี่รูป กัณฑ์นี้มีเนื้อความมาก และยังมีเครื่องเล่นมากกว่ากัณฑ์อื่น ๆ เพราะฉะนั้นพระผู้เทศน์จะต้องจัดสรรเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเทศน์ให้ลงตัวกันพอดี ทั้งกัณฑ์นี้ยังเป็นที่ยนิมของคนฟังมาก พระผู้เทศน์จึงต้องมีความสามารถเป็นพิเศษ ต้องว่าให้คล่อง โดยเฉพาะเสียงต้องดังและเสียงต้องดีด้วย วิธีการดำเนินเรื่องจะเริ่มต้นที่แหล่งที่ 3 คือ แหล่งสุริเย ซึ่งเป็นการบรรยายสภาพป่าเวลาเย็น ๆ และในป่านั้นมีสิ่งสารพัดวิวัฒนาการต่างดั่งตัวอย่างเนื้อในทำนองหลวงตามคัมภีร์โบราณ ต่อไปนี้

ขึ้นสุริเยในเมื่อพระสุริยงทรงรัศมีจร ยังยอดสิ่งขจรคุณุทธเรศอตุลย์กมิต เป็นเวลาพระสุริยงทรงเดชเสด็จด่วนจวนจะอัสดง นึกก็มามีคัมภีร์ไปทั่วพวงพื้นภูมิภาคแผ่นดินดินคล จักพาที่มากะนองร้องคำรามระระว่าเริง บ้างหมอบเมียงมองวิ้งลงเชิงระเริงเล่น ตุ่นกระแด่เต้นตามกระต่าย หมู่ละมั่งและกวางทรายเสียงแข่งแซ่พาพพัยค์ชะงักชะเง้อแล้วเลียงหลบ บ้างแผ่นโผนโจนประจบกระโจมจับหักคอมฤคพับพาระเห็จแผ่นเข้าในพง เม่นหมี่หมาหมู่มู่กระจงจามรี พากันวิ่งกระจัดกระเจิงกระจายหนีมะมีก้อง โคลึกกระทิงทองท่องเล่นตามแถวเถื่อนพระยาไกรสรสิงหาราชนึกก็มาคลาดเคลื่อนจากถ้ำทอง แผ่นพศผยของลำพองบาทบจร พากันวิ่งริมสิ่งขจรศิริราย กระบือเถื่อนก็เบือนชายเข้า เชิงชน โผล่ลาพวาวนคูไวว่อง กิเลนโลดโคดจากปล่องช่องคูหา สิงโตเดินแผ่น ภูผาพาพวกเพื่อนเที่ยวหลอน ๆ หลอกกันออกเคลื่อนที่กลางเนิน เลียงผาก้าวเท้าเกินตักดั่งปั้ง ตัวกระดอนกระท้อนกระทั้งแผ่นพสุธา เสียงสนั่นอรัญวาหิมวันต์ สิ้นธุชลดันละลั่นไหลเป็นละลอก เชี่ยวกระลอกจะลาดฉาน กระแสสินธุเป็นสายชานสาตกระเซ็นยะเยือกเย็นสยดสยอง หรีง ๆ เรไรร้องระรินโรย ชะนีนางเหนียวกึ่งยางโยนหกโหนโหยให้ห่าฟัว ร้องระเรีรวัวฟัววะ ๆ ฟัวโวยวิเวกวังเวงโยนในห้อมหิมวันต์ แจ้ว ๆ จักกระจันจำทูกราวรุกข์ สกุนเขาเข้าเกล้าคู่จุกจุกจุกกุกกระหึ่มไพโร เผ่าอาชรรพ์จัญไรสยดสยอง ทุกเส้นโลมาพองอยู่เกรียว ๆ ตามากก็เร่งไม้เรียวเขียวววะขวิบขวาบขนาบโอบ โอ่แสนสงสารด้วยสองกุมารนี่ก็มาออกพระโอบฐ์โอบสะอึกสะอื้นอ่อนอ่อนระทระทวยองค์ ทุกเทพพนัสแนวพงสอ

ทิพยเนตร เมื่อได้สดับสาส์นสองครุณนเรศเธอต้องไม่เรียวรัน ทุกอกองคนี้ก็
มาสงสารแสนกำสรดด้วย แต่ไม่รู้ที่ว่าจะช่วยเจ้าได้เลย จึงตรัสว่าไอ้ออกชาวเรา
เอ่ยออกชาวเราเอ๋ย ออกเรานี้เพียงจะฟังกนิท์ ด้วยพระนุ้ยน้อยหน่อนรินทรเฆมา
นิราศพระชนนี อนิจจา ๆ เอ๋ยพราหมณ์จะเร่งรีบร้อนต้อนตามตีตะบึง ไปถึงไหน
จงรอรังฝืนไม้ไว้เสียบ้างเถิดรา ทุกเทพยก็มีรำคาญเนตรเวทนาทุกอกองค ส่วนว่า
เผ่าชราทิวาซงคชกเชื้อหินชาติ คาแกก็มาเกรงภัยพาลพยัคฆ์จับบาทจะเบียด
เบียดพิศ เผ่าก็พาสองกุมารแหววงเวียนเข้าสู่พุ่มพฤกษา กจเฉ พนุธิตวา จึงผูก
พันกระสันข้อพระกรภักตริย์แล้วรัศรี ผูกเป็นเงื่อนตายตึงติดเข้าไว้ให้มั่นกับกอ
ไม้ ข้างหนึ่งนั้นไซ้เผ่าก็ผ่อนผันขึ้นสู่พุ่มพฤกษาเหนื่อยมาเผ่าชราคาแกก็เอน
กายนอน สาขา วิภูปสุสพฤษุทร เหนือค้ำคบไม้แน่นแล

แหล่งที่ 4 แหล่งล่อม กล่าวถึงตอนรุกขเทวดาล่อมกัณหาชาติ มีทั้ง
เนื่อนอกและเนื่อนใน ซึ่งตอนนี้จะกล่าวถึงเนื่อนในทำนองหลวงตามคัมภีร์โบราณก่อน ดังนี้

ขึ้น ตสุมิ ขณณ ขณะนั้นไซ้ครุฑที่จะสงสารเอ๋ยด้วยสองกุมาร มาต้องทุกข์ทรมาน
เมื่อยามนอน ทรงกรรแสงสะอื้นอ้อนอ้อนพระองค์ลงไสยา เอโก เทวปุตโต
ยังมีบรรเทพสุรารุกขพิมานมาศ เวทนาคด้วยหน่อนฤนถทั้งสองพระองค์ จึง
จำแลงลักษณะรูปทรงให้สวยสด นฤมิตเพศเหมือนพระเจ้าเวสสันดรจอมดาบส
บำเพ็ญมาน ทรงครองซึ่งเครื่องทิพยบริวารเหมือนโยคี เอกา เทวธิดา ยังมีนาง
องค์เอกอัปสรศรีสวยศุภลักษณ์ มานฤมิตพระกายละม้ายเหมือนพิมลพัคตร์ผ่อง
แม่มีตรี เทพยทั้งสองก็ชวนกันจรลีมานิมมะนา ทำโศกแสร์กรรแสงหาให้
ละห้อย พอประสพสองพี่น้องน้อยมาอนาถนอน พระกรทั้งคู่เธอซ้อน ๆ อรุ้งคา
โมเจตวา จึงปลดเปลื้องลดาวัลย์ที่พันธนาพระลูกแก้ว โอ้แล้วก็กอดไว้กับทรวง
พระอัสสุชลเธอก็มาหล่นร่วงลงรินพัคตร์พิลาปรำไพไรรักรำพันครวญ จึงตรัสว่า
เจ้าทราวมสงวนของแม่เอ๋ย เชิญเสวยนมแม่เสียหน่อยเถิดนะพ่อคุณแม่คุณของ
มารดา ผลไม้แม่นี้ก็หามาฝากอยู่มากมี ^{ขึ้นสูงอ่อน} ทั้งปริงปรางซางสาตีและ
พลับสด จันทน์ลิ้นจี่ยอมมีรสหวานสนิท เชิญเถอะนะพ่อชาติดวงชีวิตปกเสวย
กินสินะพ่อกินแม่กิน กินเสียซิแม่ขวัญอ่อน จี้เกียจเปิบ ทำไมไม่เปิบ เปิบซินะแม่
จะป้อนใส่ปากให้ พออิมหันำสาราญขึ้นอุรารมณ เทพยก็ให้บรรทมเหนือยัง
แท่นฐาน จึงกล่าวเป็นกลอนสุนทรหวานประสานขับ ให้สองกุมารที่เหนื่อย

อ่อนนั้นนอนหลับด้วยลมลอย จึงคร่ำครวญหวนละห้อยค่อยกล่อมขึ้นเป็นกล
 กลอน ^{กล่อม}ว่านอนเสียดลิศินาพอนอนแม่นอน ขวัญเอ๋ยขวัญอ่อนขวัญเจ้าอย่า
 อ่อนอย่าแอ หลับเสียดลิศินาพ่อกุณแม่คุณทูลกระหม่อมแม่ เวลาที่นี่ก็คึกมิใช่
 น้อย ทั้งดาวเดือนคูหรือนี่ก็มาเคลื่อนคล้อย น้อยไปแล้วหรือนะเจ้ายังไม่หลับ
 ลงบ้างเลย นี่ย่างเข้าทุติยยามแล้วหนาพ่อทราชมเชยขึ้นอรุรรมณ์ น้ำค้างย้อย
 ประพรอยพรมพุ่มพฤกษาไพโร สองกุมารได้สดับเทพยโทไทเธอกล่อมจับ
 เป็นพิณเพลงวังเวงวับหลับสนิท ยาว ทรายเท่าพระสุริยวารธาตุอิรุณรุ่งขึ้นราง
 ๆ เทพยก็โอบอุ้มพระองค์ลงวางไว้ดั่งเก้า จึงบันดาลให้ข้อพระกรภษัตริย์หัตถ์
 พระพี่น้องเธอซ้องเข้าด้วยเครือเขาเถาดาววัลลี ที่ปราหมณ์มันผูกพันธนาคาร
 อนุตราษิตวา เทพยเจ้าก็อันตราชนันบันดาลสูญขึ้นสู่รุกขมุลวิมาน อันเป็น
 นิवासสถานนั้นแล

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ ท่านได้กล่าวถึงเนียนอกหรือแห่นเทียบ
 เนื้อว่า แต่เดิมแห่นนี้นิยมแห่นอยู่ทางจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดเพชรบุรี เป็นเนื้อ
 ความที่ค่อนข้างยาว เนื้อเข้าไปเข้ามาหรือที่เรียกว่าวนไปวนมาไม่ค่อยได้ใจความ ไม่ค่อยมีสัมผัส
 เมื่อผู้วิจัยไปเทศน์แถวจังหวัดชลบุรีจึงได้เนื้อแห่นมาจากพระรูปหนึ่ง เมื่อถามท่านว่า “ใครเป็นคน
 แต่ง” ท่านก็บอกว่า “ไม่ทราบ จำขามอีกทีหนึ่ง” ซ้ำยังเล่าให้ฟังอีกว่า “แต่ละรูปเวลาแห่นก็ว่า
 เนื้อไม่ค่อยเหมือนกัน สงสัยว่าจะจำกันมาแบบคลาดเคลื่อนมากกว่า” ครั้นเมื่อผู้เขียนนำมาแห่นก็
 เลยจัดฉันทลักษณ์เสียใหม่ ตัดเนื้อความที่วนไปวนมาออกไปให้เป็นเนื้อความเดียวกัน ดังนั้น แห่น
 นอกคัมภีร์ในกัณฑ์มหาพรตจึงมีแห่นนอกเทียบเนื้อเรียกว่า แห่นกล่อมเทียบเนื้อ เป็นสำนวนการ
 แห่นของพระครูวินัยธรรมานพวัดพระเชตุพน ซึ่งมีเนื้อความตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์มหาพรต ดังตัว
 อย่างเนื้อความต่อไปนี้

แห่นกล่อมเทียบเนื้อ

สุริยเนนบรรดรับทิวแมกไม้	เสียงเรไรร้องก้องกฐา
แสนสงสารแต่สองนัศดา	ต้องทมาพระวรกาย
ด้วยไอเฒ่าชุกชี	กระหน่ำตีด้วยเรียวหวาย
ให้เจ็บระบมระทมกาย	เฝ้าพุ่มฟายพระชลนา
ยังมีทวยเทพเทวาฤทธิ	ที่สิงสถิตยังราวป่า
แสนสงสารสองกษัตริ	จำแลงกายด้วยเร็วพลัน

องค์หนึ่งแปลงเป็นพระเวสสันดร
ช่างเหมือนกับองค์ผู้ทรงธรรม
องค์หนึ่งแปลงเป็นพระอัครเศ
เข้าอุ้มกัณหาพาชาลี
จึงแก้เถาวัลย์ที่พันกร
อย่าโศกสลดย์จงบรรเทา
นี่พราหมณ์มัน โขยหรือเอวบาง
แม่จะบีบจะนาวคมีให้ปวดระทม
เมื่อขบตรงไหนนะลูกยา
แม่จะคลึงเกล้าให้เจ้าจืดจาง
พระเวสสันดรองค์ฤณี
สละลูกรักให้เป็นทาน
กัณหาชาลีไม่มีเงินทอง
กรรมแล้วหนอกรรมจะทำอย่างไร
ให้ลูกเป็นทานให้เขาเอาไปเป็นทาส
จะได้อะไรไปซื้อหา
ไอ้ น้ำพระทัยพระปิตุรงค์
ลูกเองไม่ว่าทานจะมาแคง
ถ้ามันคุณ โขมที่ในศาลา
ชาลีก็ค้นหาขอลาวางวาย
ฝ่ายเทพไทก็คลายเคล้น
เข้ากอดเข้าจูบเข้ารูปงาม
เธอหิวโหยและโรยแรง
เชิญดื่ม น้ำนมอย่าได้ตรมอินทรี
ลูกหว่าหวายหวานสนิท
เชิญเถิดพ่อชิมให้อิ่มทรวง
กินเถิดชาลีกินเถิดกัณหา
เชิญเจ้าไปอกกลืนให้ชื่นบาน
ทั้งดาวเดือนก็เคลื่อนคล้อย
ขอเชิญ โฉมยงจงบรรทม

สง่างอนงคงงามจริงนั่น
ช่างไม่ผิดกันกับองค์โยคี
มงกุฎเกษมิ่งมัทรี
เอวบางไว้ที่บนพระเพลา
ทั้งสองบังอรยูพเยาว์
เนื้อตัวเจ้าเป็นปุมปม
คู่อวบางก็บวมระบม
แม้งามทรมชมอย่าร้องครวญคราง
มาเถิดแม่มาแม่อย่าหมองหมาง
ให้เบาบางให้เบิกบาน
สร้างบารมีหมายโพธิญาณ
จิตใจเบิกบานชื่นฤทัย
ถึงคราวขัดข้องจะทำไฉน
พระบิดาไม่ทรงเมตตา
แต่เงินสักบาทก็มีได้ติดตัวมา
มิได้ติดมาเลยสักแดง
ช่างมันคงเหมือนกำแพง
เงินทองสักแดงมิได้มีติดกาย
ไม่มีเมตตาคงอดตาย
ชาตินี้ต้องตายด้วยมือพราหมณ์
สองเนื้อเย็นพยายาม
อยู่เมื่อยามในราตรี
อย่าโศกกันแสงอย่าหมองศรี
ดื่มชดดื่มชี่ให้อิ่มทรวง
แม่ปลดแม่ปลดตั้งหลายพวง
เลือกรับแต่พวงที่ต้องการ
ทั้งผลผลาลูกหว่าหวาน
เลือกรับประทานเถิดตากลม
น้ำค้างย้อยลงพลอยพรหม
เสียดที่ได้รับมรม รังนอน

ขึ้นคั ทิวส์ คีนวันนั้นไซรู่ ปจจุสกาลเด เป็นยามสุดปัจจุสมัยจะไกลี่รุง ราช
สณชโย ส่วนสมเด็จพระเจ้ากรุงสมุชชัยมิ่งมกุฎเกศกษัตริย์ อันเถลิงถวัลย์ราชัน์ตร
พิชัยเชตุคร ปางเมื่อพระองค์ทรงสโมสรภิรมเยศ ในมณเฑียรประเทศแทนที่
บรรทม อเนกแน่นไปด้วยแสนสาวสนมนิกรคณานาง อันทรงสวัสดิ์สำอาง
สะอาดเอี่ยมลออเนตร ดั่งนางอัปสรอมรเทเวศร์ในเมืองแมนแดนคูสิตพิภพ
ทุกหน้านางต่างนี้ก็มานอบนบประนมบัง บ้างหมอบขม้อยคอยรับสั่งสุนทร
เสนอนวลควรที่ว่าจะเปรมปรีดี พวกเหล่าสังคินี่ก็มาคิดลี้ตีระคมดั่ง ทั้งโทน
ทับรับจังหวะโจ้งจะจิงจ้งโจ้ง ๆ ทั้ง ๆ...บัณเฑาะว์ดีดสายพิณดั่งฟังวิเวกแก้ว
รัวระนาดแก้วแจ้วจับใจจริง ทะรุหร่าง ทะรุหรึงฉิ่งฉ่างฉับฉ้องวงก็รับ ถึงนั่ง
โหม่งแห่งกระจับปี่ก็รีเร่งเร็ว ๆ ต่อเรงทะรุหร่ง ทะรุง เหร่งเหรง ระนาดก็
กราดเกร่งบรรเลงลอย ว่านอระน้อด ๆ นอง ชะนอระนอย... นอระนอดโหม่ง
ข้าเจ้าหงส์ก็ทรงร้องตามเพลงขับ ชำรามะนารับปี่ปัดปึง ทำเอ๋ยทำปึง ๆ ชื่น
อารมณ์เสียงกลมกลิ้งกล่อมหลุ่หทัยทั้งสี่ซอนี้ก็มาสอดใส่เข้าเสียดสี นีระหนี่ ๆ ๆ
นีระหนิดหนิง กลองสองหน้าทำทำตีโป่งป๊ะโป่งป๊ะโป่งเท่งโป่งทิง สายจะเข้จิง
ดิงทุกเส้นลวดแลเอ็นคิดโด่งดั่ง ทะรุหร่าง ทะรุรง ๆ ๆ เสียงกร่างกริ่ง ฟัง
เสนาะเสียงเพราะพริ้งเข้ากับเสียงขลุ่ย ว่านุระหนุ่ยนุระนุ่ย ๆ หนอด แหบหวน
ตอดตอดซออุ้วว่าแอ้อู้ออ... อู้ออดตอดสำเนียง ลางนางเจ้าก็ส่งเสียงหวน
ละห้อยแหบบรรเลงลอยขับเป็นลำ ๆ ครวญเนื้อน้าส่งพัดชาซ้าลูกหลวง ตาม
กระทรวงเหมือนหนึ่งเคย เสียงเจ้าพี่เอ๋ยวิเวกแก้วให้ท้าวเธอบรรทมเหนื่อบรม
แทนแก้วหลับสนิท ทรงเสวยพระสุบินนิมิตเป็นมหัศจรรย์ ว่า เอโก ปุริโส ว่า
ยังมีบุรุษผู้หนึ่งนั้น กณโฑ เติบโตคำล่ำสันสูงศักดิ์ศอก มีมือถือปทุมทองทั้งสอง
คอกศดสะพุ่ม คอกหนึ่งพั้งเต่งตุมหุ้มเกษรแซม คอกหนึ่งพั้งจะแยกแยมขมาย
กลีบ ชายนั้นนี้ก็มาเร่งรีบไม่รอรั้ง หลีกเหล่าสาวสนมกรมวังล้อมวงเวร ทะลวง
ทะลิ่งถึงนเรนทรราชอาสนร์คณั ถวายโกสุมกับกษัตริย์สัตยชยเสนเรนทร ในฝัน
ว่าท้าวเธอนี้ก็มาเหยียดยื่นพระกรรับเอาโกเมศ มาเหน็บแนมแซมไว้เหนื่อพระ
กรรมประเทศของท้าวเธอทั้งคู่ เรณู อันว่าผกาเกสรดอกบัวหลวง นี้ก็มาโรย
ร่วงลงต้องเต็มพระทรวงรดอุรา กลิ่นสุคนธ์ซาบอบนาสาสำเร็จรมย์ท้าวเธอนี้ก็
มาพินต้นบรรทมในทันที ^{เข้าเดิน} ปกโกสาเปตวา ท้าวเธอจึงให้หาขุนโหรโหรา
มาพร้อมเฝ้า บพิตรจิงแจ้แกลงเล่าซึ่งพระราชสุบิน ตั้งแต่ต้นไปจนสิ้นอวสาน
ฝ่ายขุนโหรโหราจารย์ ผู้ชำนาญในการพยากรณ์ จึงกราบทูลบพิตรอดิศรสมุชชัย

ราช ขอเดชะพระบรมบาทปกกระหม่อม พระสุบินนิมิตรนี้เห็นดีพร้อมเพริศ
ไพบุลย์ พระวรวงศ์วงศ์ประยูรพิโยคยาก ภัยพิบัติกำจัดจากจรไปนาน จะกลับ
มาสู่สมบรมโพธิสมภารเหมือนดังเดิม ^{เดินกราย} ท้าวเธอได้ฟังทุกก็เพิ่มพูนความยินดี
จึงเอาหัตถ์รัตนมณีมาบำเหน็จบำนาญ ให้แก่ขุนโหรโหราจารย์เพื่อเจือใจ ^{ขึ้น}
ครั้นสำเร็จเสร็จแล้วไซ้ร้เข้าห้องผลัดภูษาขับสำหรับองค์คู่อ้อ่างงามตามขัตติย
ราช กุมพระแสงทรงพระกระกระกรายนาฏยาตรเยื้องชำเลื่องยล เสด็จสู่ห้อง
พระโรงรัตนพิมลพิมานมาศ ประทับเหนือพระที่นั่งรุจิโรภาสทิพากร

แหล่งประ โคมนี้ ผู้วิจัยและพระนักเทศน์มีความเห็นตรงกันว่า ฟังครูบา
อาจารย์ ที่เทศน์ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่รู้สึกว่าการได้ไพเราะและถูกใจมากที่สุดคือ พระอาจารย์เจียม
แห่งวัดไร่จิง ซึ่งผู้เขียนถือเป็นต้นแบบในการเทศน์ด้วย

ในแหล่งที่ 10 แหล่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยได้สองกุมารมีเนื้อความว่า พระเจ้า
กรุงสุโขทัยเห็นชาติและกัณหานั่งอยู่ข้างล่างกับชูชกอย่างเจียมตน ก็ทรงเรียกขึ้นมานั่งบนตัก พระ
ชาติทูลความว่าตนเป็นทาสของชูชกจึงเจียมตัวกลัวพระราชอาญา พระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสถามถึงค่า
ตัวของกัณหาและชาติซึ่งพระชาติก็ทูลว่าค่าตัวของพระชาตินั้น 1,000 ตำลึงทอง ส่วนพระกัณหา
ต้องมีสวัญญาณกัณหารัพย์อีกสิ่งละร้อยกับทองอีกร้อยตำลึงทอง พระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงให้อำมาตย์เบิก
พระราชทรัพย์มาไถ่ถอนกัณหาชาติตามราคาตัวที่พระเวสสันดรทรงตั้งไว้ จากการสัมภาษณ์
พระนักเทศน์ท่านกล่าวว่าตรงนี้มีแหล่งนอกเทียบเนื้อคัมภีร์ เรียกว่า แหล่งชาติทูลสาร หรือแหล่งไถ่
กัณหาชาติ ซึ่งได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแหล่งของพระอาจารย์เจียม วัดไร่จิง จังหวัด
นครปฐม ซึ่งมีเนื้อความตรงกับเนื้อเรื่องในกัณขัมหาราช ดังเนื้อความต่อไปนี้

แหล่งชาติทูลสาร

พระเจ้าปู้งได้สดับสาร	ตามคำหลานจะเล่าความหลัง
ว่าไอ้เฒ่าชราพามาตามทาง	แทบจะหมดกำลังหัวโหยโรยแรง
หลานบอบช้ำอดน้ำอดข้าว	มีแต่ความโศกเศร้าฝ่ำกันแสง
เจ็บจุกทุกซี่ยากหลานลำบากพอแรง	เดินในดงแดนอาครุโดย
แต่พอพลบค่ำพระสุรียา	ออเฒ่าชรามันก็โหนโหย
ขึ้นต้นพฤษกษาหลานยาโอดโอย	อาครุโดยต้องนอนกับดิน
ทั้งยุงหรือก็กินทั้งรินหรือก็กัด	เสียงเสื่อเนื้อสัตว์ทั่วไพรสินธ์
มันกู่ก็ร้องกันจนหลานไถ่ยิน	ให้หวาดเสียวแทบสิ้นซึ่งชีวา

อีกทั้งเสียงชะนิมันรื่องโอดโอย
แต่พอรุ่งสางสว่างฟ้า
หลานเดินช้าตาแก่ก็คว่ำไม้เรียว
สงสารกันหาคุชางนำปราณี
กันหาน้อยละห้อยละเหยีย
ฝืนพระองค์ทรงดำเนิน
ลำออออ่อนอ่อนพระองค์
อ่อนกับตัวข้าผู้ชื้อชาติ
ทั้งสองเท้าของเจ้าบวมเจ็บ
คูเป็นหนองไหลจนลุ่มหลง
ทั้งสองเท้าแทบก้าวไม่ไหว
เด็วบ่นอยากน้ำและหิวนม
ตัวข้าชาติจึงได้ปลอบกันหา
ครั้นพี่จะอุ้มก็อุ้มไม่ไหว
ถ้าน้องม้วยพี่ก็จะม้วย
โอเราพี่น้องทั้งสองนี้
เมื่อชาติก่อนเราเคยได้พรากลูกนก
กรรมจะสนองจึงได้ปองเรามา
กันหาเจ้าบ่นถึงพระชนนี
ไม่เห็นหน้าลูกคงจะทุกข์โศกเศร้า
แม่เคยรักลูกเคยปลุกแต่รัก
ได้ชมคนอื่นมันไม่ชื่นหัวใจ
แม่คงต้องโศกแถมระกำ
ตกเวลาเย็นแม่ไม่เห็นหน้า
แม่คงจะกู่ก้องแม่คงจะร้องจะเรียก
จะอาดูรคืนจนสิ้นวายุชนม์
ชาติทูลความไปตามเหตุ
ถ้ามีผู้ใดที่เขามีใจศรัทธา
ให้พ้นจากทาสขาดจากธชช
เงินพันตำลึงก็พึงไถ่ได้

ว่าผัวจะผัวโหว่ว่าผัวหว่า
ออแต่อาชราหรือก็จรลี
เสียงควะควับเคี้ยวเคี้ยวแกต้อนตี
เมื่อชุกแกตีให้คว่นเดิน
กะปลกกะเปลี่ยระหกระเหิน
ค่อยคุ่มเดินตามธชช
เธอโศกทรงแล้วโศกี
ว่าชีวิตน้องนี้เห็นจะไม่ยืนยง
เหมือนลูกหนามเหน็บที่บาทบงสุ
บาทบงสุก็บวมระบม
เดินเดินไปประเดี้ยวลูกประเดี้ยวล้ม
บอระบมแทบบรรลัย
น้องจงอุตสาห์แข็งพระทัย
ไอ้แต่เจ้าจัญไรมันคอยเหน็บตี
จะขอตายด้วยเป็นเพื่อนผี
เวรกรรมมีแต่ก่อนมา
ชาติก่อนเราเคยได้ฉกเล่นลูกกา
จึงพลัดมารดาตั้งแต่ยังเยาว์
แม้มีทรีพระทูลเกล้า
คงจะเจียบเหงาเศร้าพระทัย
คราวนี้แม่จักได้ชมใคร
เสมือนหนึ่งได้ชมเราสองรา
อกแม่ต้องซ้ำเสียดแล้วหนา
คงจะเที่ยวหาทั่วทุกตำบล
สำเนียงแม่เพรียกทั่วไพรสมณฑ
จะทุกข์ทนน่าเวทนา
ว่าปีคูเรศท่านสั่งไว้ว่า
คิดจะไถ่หลานยาให้เป็นไท
ค่าตัวหลานนี้ก็ไม้มากมาย
เจ้าปู้นี้ไซ้จึงกรุณา

ส่วนกันหาชินาน้อง	นั่นต้องมีทองอีกด้วยหนา
ทั้งโคคาวิทาสีทาสา	ต้องมีมาให้พร้อมมูล
ส่วนทองหนักต้องร้อยตำลึง	ควรมีถ่วงถึงดั่งที่คำทูล
ทั้งโคคาวิทาก็ต้องมีพร้อมมูล	พระบิดากาญจณ์ มาด้วยสิ่งละร้อย
จงโปรดเกศเถิดพระอัยกา	ตามที่หลานยาได้ทูลถ้อย
ถึงหลานตลกยากมันไม่มากไม่น้อย	ทองหนักเพียงร้อยคงไม่เป็นไร
พระเจ้ากรุงสัตยชัยได้สดับสาร	ว่าเอาเถิดหลานคงไม่เป็นไร
ทั้งญาติกาของหลานก็มามากมาย	ปู่จะลองเรียไรเขาคูที
จะไถ่กันหรือไม่ไถ่เล่าคุณโยมจำ	โปรดจงเวทนากับกันหาชาติ
คนละบาทสองบาทให้พ้นจากทาสชช	กันหาชาติจะได้เป็นไท
จะไถ่กันหรือไม่ไถ่เล่าคุณโยมจัน	โยมเจ้าของกันจันนี้โยมจะว่าอย่างไร
แบงก์สิบหรือยี่สิบห้าติดมาก็ได้ก็ได	หรือแต่ว่าใจโยมจะศรัทธา
โยมบ้านนี้ใจดีเสียนัก	พอพระท่านเอ่ยปาก แหม!คุณโยมก็ให้
เงินไถ่กันหาชาติมันไม่แพงเท่าใด	บาทเดียวก็ไถ่ได้นะจะคุณโยม...

เหล่านี้จะนำมาใช้เทศน์ในกัณฑ์มหาธาตุนั้นเป็นส่วนมากทั่วทุกภาค แต่เดิมพระอาจารย์เจียม วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม ว่าเหล่านี้ไว้เป็นแม่แบบซึ่งไพเราะมาก ครั้นชูชกได้รับพระราชทานสินไถ่ตามนั้นแล้ว และยังได้รับทาสกรรมกรหญิงชายและปราสาทเพิ่มขึ้นด้วย ก็ขึ้นไปอยู่บนปราสาท นอนบนที่นอนอันใหญ่ที่ทั้งชีวิตไม่เคยได้นอนเลย

แหล่งที่ 11 แหล่งแกะบายศรีหรือแหล่งสมโภชสองกุมาร กล่าวถึงพระเจ้ากรุงสัตยชัยปริวิตกว่ากันหาชาติพลัดบ้านพลัดเมืองไปหลายราตรี ขวัญอาจจะตกหล่นหายจึงชักชวนประชาชนบายศรีสู่ขวัญกันหาชาติ หรือเรียกว่าทำขวัญนั่นเอง ตรงนี้มีแหล่งแกะบายศรีทั้งแหล่งนอกและแหล่งใน ดังตัวอย่าง

แล้วจึงให้แต่งเครื่องสมโภชพระเจ้าหลานโดยขนาด บายศรีหรือรัตนมาศ ทั้งสามสำหรับท้าวเธอจึงตรัสบังคับแก่ชาวพนักงานให้จัดการแต่งบายศรี ให้หาช่างที่อย่างดีฝีมือเกาการช่างแกะ เลือกจัดคัดแกะที่คนสำคัญ แนะนำประกอบประกวดกันเป็นหลายกอง ยกขึ้นปักเสียบประทับเทียบทุกช่องทั้งเจ็ดชั้น คูโสภาสารพินนำทศนา ^{ซ้าย} ให้ประดับประดาล้วนแล้วไปด้วยแก้วเพชรพลอยนิล เลือกเอานาวรัตน์จัดใส่ให้สิ้น แสงเพชรแสงนิลให้สิ้นทั้งนั้น ช่องปรุกคั่นทุกชั้น

กนก ซ่อห้อยซ่อหกนกแกมกัน กระจายหลายพรรณพื้นพลอยมรกต ปรุช่อง
ทองใส่ก้านใบเขียวสด ช่างพลอยมรกตสีน้ำน้ำทอง เห็นงามเรื่องรองเอาทอง
แกมแก้ว สีใสไวแหวทุกแหวกระจัง ซ่อห้อยซ่อตั้งฝั่งด้วยพลอยนิล สลักดอก
ปิ่นเอานิลแกมซ่อ ปรุปล่องทองล่อเอาซ่อแกมกึ่ง กนกเพริศพริ้งก้านกิ่งชิงกัน
กนกเม็ดฉั่นเครือวัลย์กนกกลาย เห็นงามเม็ดฉายลายด้วยพื้นทอง เอาเพชรเป็น
ช่องกรองคอกไม้ไหว ประดับอำไพพิศดูเห็นงาม แอ่อมอร่ามเห็นงามเม็ดฉิน
มรกตกับนิลสีให้แกมประดับ มรกตสลักแกมกับทับทิม อิงแอบแนบบริมจี้มเป็น
แหว มุกดาผ่าแหว ผ่องแผ้วพรายพริ้ง แกะกนกคาบกิ่งงามจริงยิ่งยวด เพื่องฝั่ง
บังอวดลวดลายดอกแกมเพชรแนบแกมสีน กลีบกลีบสลักนิลมีจินดาปู พลอย
พลาหมามูพิศดูเม็ด นิลระบายฉายเม็ดลายเลิศช่วงแสง สีเขียวขาวแดงหยาด
ย้อยอยู่ระยับ จึงเอาแก้วแกมประดับประดับทับทอง โมราร้อยกรองซ่อช่อง
วิเชียร สีแสงแพลงเพี้ยนจัดเจียนบรรจง บ้างระनुปรุ ปรุรงเพชรโสร้งเรื่องรุ่ง
แก้วรายสายรุ่งผุดพุ่งอำไพ มรกตใสเจียรระโนมณีนิล มณีสีอินทรจินดาประพาพ
เข้าประสานประสมศรี ^{เค็น}จึงเอาแก้วแกมมณีมาทำเป็นแหว ครั้นสำเร็จเสร็จแล้ว
มิช้า ^{เข้าเค็น}วิเศษช่วยขวาเข้ามาจัดเครื่อง งานขวาเขียวเหลืองแก้วเพื่องเจียรระโน
ยอดเหม็นนั้นใส่ฟองไก่อ้วขวัญ พุ่มเพชรเจ็ดชั้นกั้นนิลซ่อห้อย กระจังตาอ้อย
พลอยแก้วสุรกาญจน์ พอบายก็เสร็จสำเร็จบายศรียกขึ้นที่แท่นฐาน ทิศบูรพ์
เบิกบานพฤตอาจารย์จัดแจง แว่นวิเชียรเทียนชัยตั้งในตำแหน่ง ชันข้าวสาร
สรรสร้างกระแจะแป้งปรุงปรน สำหรับสืบทศรียเพิ่มพิพัฒน์ศุภผล นาลีเกแกม
กลไสยมนต์พิธิ พร้อมทั้งอำมาตย์ทุกกรมนักสนมเสนี สังข์แตรคนตรีทุกหมู่มี
มากมาย พระจอมพิภพมหาศูรย์เพิ่มพูนพักตร์ผาย พระวงศาเชื้อสายหมอบราย
เรียงถ้วน เนื้อแท่นทิพยพิธิชมบายศรีแย้มสรวล เห็นถูกที่ถ้วนเขบ็จขบวน
แบบโบราณ ^{เค็น}จึงให้หาพฤตอาจารย์สะพริบพร้อมประณตนั่งประนั่งน้อมประนม
เนียน ให้เบิกแวงเวียนเทียนมาแต่ขวา แล้วอัญเชิญพระขวัญรำพันว่า ^{ขึ้น}พระ
พักตร์เพียงจันทราของพระอัยกาเอ๋ย เชิญมาชมเชยพระนครเชตุครอันพิศาล
พระชนมานจงยืนยังขวัญพระมิ่งเมืองจงเสด็จมา ดังปฐพีตรีศเรียกตรีศหานั้นแล”

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ท่านกล่าวว่า มีแหล่งนอกเทียบเนื้อคัมภีร์
ในกัณฑ์มหाराชอีกแหล่งหนึ่งที่นิยมนำมาแปล คือ แหล่งแกะบายศรีห้าชั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมและ
ปรับปรุงจากสำนวนการแปลของพระอาจารย์เจียม วัดไร่จิง จังหวัดนครปฐม มีเนื้อความตรงกับ

เนื้อเรื่องในกัณฑ์มหาราช ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แหล่งเกาะบายศรีห้าชั้น

เกาะเป็นบายศรีชั้นต้น
บวรส้างไปด้วยนางมยุรา
ช่างประดิษฐ์คิดประดับ
กุดันดวงพวงจงกล
ชั้นที่สองก็รองชั้นต้น
มีทั้งแก้วกรองทองประพาย
เป็นสิริรุ่งดังจะร่วง
มังกรคู่เป็นภูห้อย
เหนียวกระหวัดรัดเครือวัลย์
โผลงสายชลกี่ดั้นดั้นที
ชั้นที่สามงามไพบูลย์
สุบรรณ โผฉับคาบนาคา
ฉีกกระชากปากก็กัด
ได้ทำติฆาดก็จับฟาดแผ่นดิน
ชั้นที่สี่เป็นที่ถื่น
แสนจะสุขสนุกสนาน
หม่อมจันทาก็คลาคล้ำ
เที่ยวคำแหวกว่ายกินไคลดม
พอเห็นปีกษาทำท่าจะจิก
ว่ายหนีนกกันออกนัว
ชั้นที่ห้าโอพาร์เลิศ
มีทั้งแก้วและโกมล
เกาะเป็นสัตว์จับดูบาท
โถมดป่าและผีโป่ง
ลึงก็ร้องก้องครางครืด
เสียงหยดย่อยละห้อยหวาน
ราชสีห์ตื่นไสยาสน์

คูเลิศล้ำงามโสภา
ดูงามสง่าช่างโสภณ
แซมสลับเป็นสร้อยสน
ดังจะหล่นลงเรียวยาย
งามสกกลมณีฉาย
เลิศวิไลดังจันทร์ลอย
ประดับด้วยพวงระย้าย้อย
โผแผ่นลอยตามมณี
แนบกระสันสลับสี
แหวกว่ายวาริแล้วรีบมา
เกาะเป็นหุ่นงามเลิศล้ำ
โผผวาแล้วโอบกบิน
นาคก็รัดสุบรรณก็ดั้น
นาคก็สิ้นซึ่งชีวัน
กระแสนินธุ์กระเซ็นชาน
แสนสำราญอุรารมย์
บ้างผูกค้ำอยู่เสียดขรม
แฝงระงมบังใบบัว
ขยับหลักแล้วซ่อนตัว
แล้วเอาหัวเข้าซุกโคลน
งามประเสริฐสถาผล
สังวาลย์วันทั้งเวียนวง
คูเคลื่อนกลาดทั้งเนินดง
ชะนีก็ส่งสำเนียงครวญ
เดือนก็มีดเมื่อแจจวน
สุริยาหรือก็ควนสิ้นแสงทอง
คูองอาจและไวว่อง

ดูตั้งทำน่าสยง	แผ่นลำพองเข้าสู่ดง
แคะเป็นกวางก็อย่างเหาะ	เหยียบไม้หักผะผาง โฟง
ตกใจจริงวังโทงโทง	เข้าในดงไม้แดง
ราชสีห์ขยับย่อง	คิดว่าห้องกำลังแห้ง
เมียงเข้าไปข้างไฟตาแดง	แยกเขี้ยวแสงในตาโพลง
ทั้งกวางทรายกายปราดเปรียว	ตะลึงเหลียวให้ตะลึงหลง
วังเตลิดเปิดตุคโต่ง	เข้าในดงไม้มะดัน
ฉันจะแคะแคะสลัก	แคะเป็นปากเมืองสวรรค์
ฝูงเทวินทร์สิ้นทั้งนั้น	ก็ชวนกันรืนอุรา
บ้างจับระบาราเข้าแบบ	แล้วเดินแร็ปแบบนางฟ้า
เข้าคลุกคลีอยู่ไปมา	เครื่องสายก็พากันปลิว
บ้างสอดเสียงสำเนียงไพเราะ	ฟังเสนาะ ก้องกังวาน
บ้างร้องขับรับคำขาน	เสียงประสานกับดนตรี...

เหล่าแคะบายศรีนี้ พระนักเทศน์ที่เหล่าท่านองได้ไพเราะจัดจังหวะได้ดีมากก็คือ พระอาจารย์เจียม แห่งวัดไร่ขิง ท่านว่าเหล่าแคะโดยท่านองไม่เคยเพี้ยนเลย จะเหล่าบายศรีก็ครั้ง ๆ ท่านองก็เป็นเหล่าแคะบายศรีเหมือนเดิม ท่านเหล่าได้นำฟังมาก ผู้วิจัยถือเอาท่านเป็นแม่แบบทั้งเหล่านอกเหล่านในและใช้ท่านองในการเทศน์กัณฑ์มหาราชมาจนถึงทุกวันนี้

ในกัณฑ์มหาราชนี้ จะมีเนื้อความที่ยาวมากมีเหล่าที่คนฟังนิยมชมชอบกันมากทั้งเนื้อนอกและเนื้อใน มีเครื่องเล่นหรือเหล่าประกอบในกัณฑ์นี้มาก ผู้วิจัยจึงยกแต่เหล่าที่สำคัญและยังนิยมเหล่ากันอยู่ในปัจจุบันเท่านั้นมานำเสนอไว้ในกัณฑ์นี้

2.1.12 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ฉกษัตริย์

กัณฑ์ฉกษัตริย์นี้มีทั้งหมด 6 เหล่า มีวิธีการดำเนินเรื่องตามเหล่าดังนี้

เหล่าที่ 1 เหล่าความดัน เมื่อพระราชาลิกทัพนหน้ามาถึงสระมุจลินท์ก็สั่งให้หยุดทัพ เพื่อสร้างพลับพลาประดับเศด็จสมเด็จพระอัยกา แต่ทัพที่ยิ่งใหญ่เมื่อเคลื่อนย้ายก็มีเสียงกึกก้องไกลาลดดังไปถึงอาศรมของพระเวสสันดร พระเวสสันดรได้ยินเสียงอีกทีก็กึกก้องเช่นนั้นก็ตกใจกลัวพาพระมัทรีขึ้นไปบนเขาเพื่อหาที่หลบภัยและมองลงมาดูด้วยนึกว่าศัตรูตามมา

เหล่าที่ 2 เหล่าพระเวสสันดรมองเห็นกองทัพ พระเวสสันดรตรัสกับพระมัทรีว่าสงสัยอริราชศัตรูหมู่เข้าศึกคงตีพระนครสี่พิแตกแล้ว จึงยกทัพมาเพื่อจะประหารพลาญชีวิตของพระองค์ เราทั้งสองคงจะต้องตายอยู่ที่เขาวงกตนี้เป็นแน่แท้

แหล่งที่ 3 แหล่งพระมัทรีทูลให้พระเวสสันดรเบาพระทัยคลายวิตก เมื่อพระนางมัทรีทอดพระเนตรเห็นขบวนทัพแต่ไกลก็จำได้ว่า ขบวนทัพที่มีธงทิวแถวเรียงรายอย่างยิ่งใหญ่ เสียงดังกึกก้องนี้คือค่ายกองทัพแห่งเมืองสีพันนคร เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วก็แน่ใจว่าเป็นกองทัพพระเจ้ากรุงสุโขทัยมารับกลับนครแน่แล้ว พระเวสสันดรก็หายตกใจเสด็จกลับมายังอาศรมและนั่งรอท่าอยู่ที่หน้าอาศรมนั่นเอง

แหล่งที่ 4 แหล่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยพบพระเวสสันดร เมื่อทัพหลวงมาถึงเรียบร้อยแล้ว พระเจ้ากรุงสุโขทัยสั่งให้หันหน้าทัพกลับไปทางสีพันนครตั้งขบวนทัพรออยู่ก่อน จากนั้นพระเจ้ากรุงสุโขทัยปรึกษากับพระนางมยุรีว่า ถ้าเข้าไปพร้อมกันทั้งหมดคงจะไม่ดี พระองค์จะขอเข้าไปก่อนแล้วพระนางค่อยเสด็จตามไปในภายหลังและสุดท้ายก็ให้สองกุมารเข้าไป แล้วพระเจ้ากรุงสุโขทัยก็เสด็จไปยังอาศรม เมื่อทั้งสองกษัตริย์ได้พบพระเจ้ากรุงสุโขทัยก็กระทำการปฏิสันถาร พระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสถามทุกข์สุข พระเวสสันดรก็กราบบังคมทูลเล่าให้ฟังโดยตลอด จากนั้นจึงกราบทูลถามถึงพระมารดา พระราชโอรสและพระธิดาตลอดถึงความเป็นไปของพระนครสีพี พระราชบิดาก็ทรงเล่าข้อความต่าง ๆ ให้ทราบทุกประการ

แหล่งที่ 5 แหล่งหกกษัตริย์สลบ พระนางมยุรีเห็นว่าพระเจ้ากรุงสุโขทัยเข้าไปนานพอสมควรแล้วก็เสด็จตามเข้าไป เมื่อถึงอาศรมของพระเวสสันดรและพระนางมัทรีก็เสด็จเข้าไปปฏิสันถาร ขณะนั้นกัณหาชาติก็เสด็จตามมาถึงเช่นกัน พอพระนางมัทรีทอดพระเนตรเห็นสองกุมารก็ทรงกันแสงรำไห่ ส่วนสองกุมารก็ทรงวิ่งเข้าไปสวมกอดพระราชชนนีพิโรธคร่ำครวญจนสลบลงไปด้วยกันทั้งสามพระองค์ เมื่อพระเวสสันดรและพระชนกชนนีทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้นก็ทรงกันแสงล้มสลบลงไปด้วย เหล่าพระสนมกำนัลข้าราชการต่างก็สลบตามกันไปหมดทั้งสิ้น ครั้งนั้นเกิดโกลาหลแผ่นดินไหวทั่วทั้งพิภพ พระอินทร์ทรงทราบเหตุอันเศร้าโศกสลดของหกกษัตริย์ก็บันดาลให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมาในที่ประชุมนั้น กษัตริย์ทั้งหกและเหล่าข้าราชการต่างก็ฟื้นคืนสติโดยทั่วกัน

แหล่งที่ 6 แหล่งชาวพระนครสีพีเชิญพระเวสสันดรให้สีกจากเทศาภิบาลเหล่าอำมาตย์ข้าราชการต่างรู้สึกเกรงพระเดชของพระเวสสันดรชวนกันน้อมเกล้าฯ ขอพระราชทานอภัยโทษ ที่ได้มีมาแต่หนหลัง และขออัญเชิญเสด็จคืนสู่พระนครเหมือนดังเดิม

จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูป ทุกรูปกล่าวเหมือนกันว่า วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณท์กษัตริย์ตั้งแต่โบราณมาไม่เคยมีใครแปลเทียบเนื้อเลย อาจจะเป็นเพราะว่าผู้เทศน์ไม่ค่อยให้ความสำคัญในเนื้อหาของกัณท์นี้เท่าใดนัก จึงไม่มีใครคิดแต่งแปลเทียบเนื้อของกัณท์นี้ขึ้นไว้ เมื่อผู้วิจัยพบว่ามหาชาติทั้ง 12 กัณท์มีแหล่งนอกรบทุกกัณท์แล้วจึงได้แต่งแปลเทียบเนื้อกัณท์กษัตริย์ขึ้นไว้เพื่อให้มีแหล่งนอกรบทั้ง 13 กัณท์ โดยแต่งรวบเรื่องทั้งหก

แหล่งของเนื้อในไว้ในแหล่งเทียบเนื้อเพียงแหล่งเดียวเพื่อให้จดจำได้ง่าย และเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่นักเทศน์รุ่นหลัง ๆ จะได้นำไปใช้ต่อไปเป็นการช่วยกันเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้า

แหล่งนอกเทียบเนื้อคัมภีร์ ในกัณฑ์ฉกษัตริย์เรียกว่า แหล่งเทียบเนื้อกัณฑ์ฉกษัตริย์ เป็นแหล่งเทียบเนื้อแบบเล่าความคือรวมเอาแหล่งเนื้อในทั้งหมดมาไว้ในแหล่งนี้ ส่วนวงการแหล่งเป็นของพระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์ วัดพระเชตุพน มีเนื้อความดังต่อไปนี้

แหล่งเทียบเนื้อกัณฑ์ฉกษัตริย์

ฝ่ายว่าองค์พระเจ้ากรุงสุโขทัย	ยกทัพใหญ่มาในไพรสมณฑ์
พร้อมสหชาติและไพร่พล	คูมากล้นผู้คนกรูเกรียว
พระชาลีนันเป็นทัพหน้า	ทรงชี้คชาเข้าป่าเปลี่ยว
ทั้งม้ารถนั้นเดินคดเคี้ยว	คูสายน้ำเชี่ยวไหลหลั่งมา
พอถึงสระมัจฉินท์	พลันสั่งโยธินสร้างพลับพลา
รอรับเสด็จองค์ราชา	พระอัยกาธิบดี
ฝ่ายว่าองค์พระเวสสันดร	ก็บังมิ่งสมรมแม่มีตรี
ทอดพระเนตรเห็นพลโยธี	องค์พระภูมินันตคพระทัย
ทรงคิดว่าเป็นเหล่าข้าศึก	เสียงอึกทักยกทัพใหญ่
คงมุ่งมาหมายชิงชัย	พระภูวนัยขวัญไม่มี
องค์พระบิดานั่นคงวางวาย	จึงมุ่งหมายคิดมาราวิ
จึงตรัสชวนพระมีตรี	เสด็จหนีเข้าไพรวัน
พระนั่งแอบคูหมู่ข้าศึก	ใจเต้นตึกไม่มีขวัญ
พระมีตรีวิลาวัณ	พินิจปล้นแน่พระทัย
อันกองทัพที่ยกมา	คือพระบิดากรุงสุโขทัย
พระชาลิจีศโขกร	ยกทัพใหญ่เสด็จจร
คงสมคำองค์อำมรินทร์	ประสาทสิ้นสมคำพร
องค์พระบิดาจึงบทธ	จากนครมาสู่ศาลา
ฝ่ายเจ้ากรุงสุโขทัยราช	ตรัสประภาษกับพระนัดดา
ขอเจ้าจง รั้งรอท่า	พระอัยกาจะคลาไคล
ต่อจากนั้นพระอัยกี	พระหุสติจึงครรไค
ตัวเจ้าจงตามเข้าไป	เพื่อมิให้โศกโศกี
พระสั่งเสร็จเสด็จมา	สู่ศาลาของสองศรี

ทรงทักถามตามคดี
ทั้งสามองค์ตั้งสนทนา
มีทุกข์สุขหรือเดือดร้อน
ต่อจากนั้นพระมุสดี
พอเข้ามาแล้วนั่งลง
ครั้นชาติและกัณหา
พบมิ่งสมรมแม่มัทรี
พระมัทรีกอดลูกทั้งสอง
เมื่อจากลูกนั้นแม่พะวง
สองกุมารนั้นกอดมารดา
พอสิ้นเสียงสำเนียงจรรย์
ฝ่ายอัยกาและอัยกี
หกษัตริย์นั้นไม่ดำรง
ทั้งพระญาติและวงศา
โศกสลดรันทดใจ
สังคเสียงสำเนียงสะอื่น
ทั่วราวป่าล้วนทุกข์ทน
ฝ่ายองค์อินทรีปิ่นเทเวศร์
ทิพอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา
เห็นหกษัตริย์วิบัติบุญ
บันดาลฝนให้ตกลงไป
ต่างพลิกฟื้นคืนอินทรี
หมู่อำมาตย์ประชาชน
ขอประทานซึ่งโทษา
ขอถวายซึ่งชีวี
ขอพระองค์ทรงลาผนวช
จงสิ้นกังวลพ้นสงสัย

พระมัทรีพระเวสสันดร
ว่าเวลาที่จากจร
ด้วยอาหารกันสามองค์
ก็จรีเสด็จตรง
ไม่พะวงด้วยยินดี
เสด็จเข้ามาถึงภู
กัณหาชาติให้ห้วงง
น้ำเนตรไหลนองด้วยโศกทรง
น้ำเนตรไหลลงแม่พรำรำพัน
ต่างโศกด้วยโศกศัลย์
ราวชีวันจะสิ้นลง
ดวงชีวีแทบจะปลิดปลง
ทั้งหองค์สลบลงไป
ชาวประชาทั้งน้อยใหญ่
สลบลงไปถ้วนทุกคน
ไม่อาจฝืนหรือตื่นตน
ทุกผู้คนเหมือนมรรณา
สองทิพย์เนตรสังเกตหนา
กระด้างดั่งศิลาประหลาดใจ
องค์โกสิย์ร้อนพระทัย
ถูกต้องกายทั่วทุกคน
สมประดีทุกแห่งหน
น้อมกมลอัญชูลี
แก้ปวงข้าผู้กักดี
อย่าได้มีซึ่งโทษภัย
การถือบวชครั้งนี้ไชร
โปรดจงได้คิดเมตตา

เหล่านี้พระครูวินัยธรรมานพ ปาลพันธ์ แต่งขึ้นใหม่ เนื้อเหล่านี้เป็นการเล่าเรื่องตั้งแต่ต้น ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหนจนจบกัณฑ์ และในขณะที่ก็เริ่มมีพระนักเทศน์นำไปใช้เหล่านี้ในกัณฑ์กษัตริย์กันบ้างแล้ว

ในกัณฑ์กษัตริย์นี้เป็นกัณฑ์ที่คนฟังไม่อยากจะเทศน์นานพระนักเทศน์ก็จะเล่าแบบสรุปใจความพอให้คนฟังเข้าใจเท่านั้น แต่ในที่นี้เพื่อเป็นกรณีศึกษาผู้วิจัยจึงนำชื่อเหล่านี้ทั้งหมดมาเรียงไว้ให้ได้ศึกษาเป็นแหล่ง ๆ แต่เป็นความแบบย่อ ๆ และเมื่อแหล่งเทียบเนื้อหา พระนักเทศน์ก็จะสรุปใจความจบกัณฑ์

2.1.13 วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์นครกัณฑ์

กัณฑ์นครกัณฑ์นี้มีทั้งหมด 10 แหล่ง และจะดำเนินเรื่องเรียงตามแหล่งดังนี้

แหล่งที่ 1 แหล่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยและประชาชนเชิญให้พระเวสสันดรเสด็จจากเพศฤณี

แหล่งที่ 2 แหล่งพระเวสสันดรตั้งอาศรม เมื่อพระเวสสันดรรับคำเชิญของพระบิดาและประชาชนพร้อมด้วยหมู่อำมาตย์ญาติวงศ์จากเพศฤณีก็ออกที่จะอาลัยพระอาศรมมิได้ เพราะอยู่นานถึง 7-8 เดือน

แหล่งที่ 3 แหล่งราชาภิเษกพระเวสสันดร หมู่อำมาตย์ราชมนตรีต่างเร่งรัดจัดเตรียมพิธีเพื่อจะสมโภชพระเวสสันดรเป็นกษัตริย์เหมือนเดิม โดยจัดเตรียมสถานที่ให้ทำพิธีแบบโบราณ พรหมณาจารย์เป็นผู้จัดทำพิธีอวยชัยให้พรให้พระเวสสันดรมีความสุขสมสันต์

แหล่งที่ 4 แหล่งพระนางมัทรีสโมสรมด้วยสองกุมาร พระนางมัทรีมีความสุขเมื่อได้พบสองกุมาร พระนางนึกถึงความหลังเมื่อครั้งพลัดพรากจากกุมารทั้งสอง ครั้งนั้นประหนึ่งว่าชีวิตนี้จะหาไม่จนร่างกายซูบผอม เส่ร้างำสลดทุกเวลา ยามกินยามนอนไม่เคยมีความสุข บัดนี้ได้พบหน้าลูกทั้งสอง ความทุกข์นั้นพลันหายไปสิ้น ความสุขคราวครั้งนี้จึงเหมือนความฝันเหมือนมีปาฏิหาริย์มาช่วยจึงได้หมดทุกข์พบสุข

แหล่งที่ 5 แหล่งพระนางมุสดีประทานกุษาอาภรณ์และเครื่องประดับแก่พระนางมัทรี พระนางมุสดีทรงประทานกุษาพิเศษ 4 ตระกูล แก่พระนางมัทรี ผ้าพิเศษนี้กำหนดราคาได้แสนตำลึง แต่ละผืนมีค่ามาก ล้วนแต่ผ้าหายากทั้งสี่ตระกูล นอกจากนั้นยังมีมอมหมามงกุฏและอาภรณ์ของมีค่าให้แก่พระนางมัทรีด้วย

แหล่งที่ 6 แหล่งสัตว์คราวอุทัยพระเวสสันดร ฟุ้งสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในเขตเขาวงกตนั้น ที่เคยได้อาศัยพระบารมีของพระเวสสันดรแผ่พรหมวิหารคุ้มกันสรรพอุปัทวันตรายให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันตลอดเวลาที่พระเวสสันดรประทับอยู่ที่เขา

วงกตนี้ ต่างก็มีความอาลัยเสรั้าโศกมากที่พระเวสสันดรจะจากไป

แหล่งที่ 7 แหล่งหกกษัตริย์กลับจากเขาวงกต แหล่งหกกษัตริย์เสด็จสีพินคร นี้เป็นการพรรณนาถึงขบวนทัพที่จัดได้อย่างเป็นระเบียบและยิ่งใหญ่มาก ทั้งพลช้าง พลม้า พลรถ พลโยธาเดินเท้ามีอาวุธครบมือ ใช้เวลาเดินทางกลับสีพินครถึงสองเดือน

แหล่งที่ 8 แหล่งหกกษัตริย์เข้าพระนคร เมื่อทัพหกกษัตริย์มาถึงพระนครประชาชน ต่างจัดขบวนไว้อวยงทางคอยต้อนรับ เบียดเสียดยัดเยียดคอยเฝ้ารับเสด็จพระเจ้าเวสสันดร เมื่อพระเวสสันดรเข้าเมืองแล้ว ตอนกลางคืนก็คิดว่าวันพรุ่งนี้จะเอาทรัพย์สิ่งของที่ไหนออกทำทาน พระอินทร์ก็บันดาลให้ฝนสัตรีตน์ตกลงมาหน้าเมืองสูงแก่หัวเขา ในเขตพระราชฐานตมกสูงถึง สะเอว พระเวสสันดรประกาศให้ประชาชนมาขนเอาไป เหลือเท่าไรจึงนำเข้าท้องพระคลัง

แหล่งที่ 9 แหล่งที่สุดของเรื่องพระเวสสันดร พระเวสสันดรทรงปกครอง ไพร่ฟ้าประชากรราษฎร์มาด้วยความผาสุก พระทรงยึดมั่นในทศพิธราชธรรมตลอดมาโดยหมั่นทำ ทานมิได้ขาด จนอายุได้ 120 ปี เสด็จสวรรคตแล้วไปเกิดเป็นสันตุสิตเทวราชอยู่ชั้นดุสิตพิภพ

แหล่งที่ 10 แหล่งประชุมชาดก สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ แสดงพระธรรมเทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกประดับด้วยหนึ่งพันพระคาถาจบลงแล้ว จึงยกเอา อริยสัจสี่ มีทุกข์ สมุทัย นิโรจน์ มรรค แล้วประมวลชาดกว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงและกลับชาติว่า คนในชาตินั้นกลับชาติมาเป็นใครในชาตินี้

วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์นครกัณฑ์ในปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งหมด 10 แหล่ง จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูป ท่านมีความเห็นเหมือนกันว่า ในแหล่งที่ 10 เป็นแหล่งประชุมชาดก มีเนื้อความว่าสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงพระธรรม เทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกประดับด้วยหนึ่งพันพระคาถาจบลงแล้ว จึงยกเอาอริยสัจสี่ มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และประมวลชาดกว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงแล้วกลับชาติว่า คนในชาตินั้นกลับ ชาติมาเป็นใครในชาตินี้

แหล่งนอกเทียบเนื้อคัมภีร์ ในกัณฑ์นครกัณฑ์ คือ แหล่งกลับชาติ เป็น สำนวนการแหล่งของพระครูวินัยธรรมานพ ปาลพันธ์ วัดพระเชตุพน (เอกสารอัครดำเนิน) มีเนื้อความ ตรงกับเนื้อเรื่องในกัณฑ์นครกัณฑ์ ดังนี้

แหล่งกลับชาติ

เทศนาชาดกยกขึ้นมากล่าว
สืบเนื้อเรื่องต่อพอประมาณ
ชูชกยกกล่าวไฉ่แต่่าอัปรีช
เทวทัตต์ชาติชั่วตัวจัญไร
นงเยาว์เจ้าจรีตอมิตตดา
จินจมาณวิกานางกาลิ
พนาเวสเจตบุตรพราน
ดาบสทรงกิจองค์พระสิทธา
สาวกเบื้องขวาถือสาริบุตร
ลักกเทวราชกลับชาติมานั้น
สืบศากยวงศ์หน่อพงศัพุทธะ
ส่วนวิศวกรรมนามอุดม
เรื่องอิทธิฤทธิ์ผ่านรัก
สาวกยกอ้างอย่างสำคัญ
เทพเจ้ากล่าวนามทั้งสามสัตว์
องค์หนึ่งแปลงเป็นสีหราช
อีกองค์ท่านแก้งแปลงให้ล้ำ
ชาติดับกลับสมอุดมดี
องค์ที่สามช่างร้ายเหลือ
แก้งขวางทางไว้ไม่ให้ย่างเอื้อง
ล้วงลับกลับชาติสมมาคมัน
เทวบุตรสุดที่เทพธิดา
เมื่อยามค้ำมีราตรีกาล
งามเล่ห์เทวบุตรผิวผุดงามผ่อง
นามตรงบงชัดชื่อก็จายนะ
ส่วนเทพนารีที่งามล้ำ
ไปเอากำเนิดเกิดความสุขี
จอมช่างร่างใหญ่อันโอพาร์
มีชื่อถือตรงชุกดงกะ
ส่วนช่างนางพญามารดานั้น

ยกเรื่องราวมาเล่าขาน
กลับชาตินครกันที่นั่นต่อไป
กลับชาติอีกที่เป็นที่หมาย
ธรณีสูบไปในอเวจี
เมื่อกลับชาติมาน่าบัดสี
ใส่ร้ายมุณีหน่อศาสดา
ก็คือนายฉันทร่วมชันษา
กำเนิดเกิดมาปรากฏการณ์
คูบริสุทธิ์เป็นอรหันต์
สูงส่งวงศวานอันอุดม
อนุรุทธเถระที่สุดสม
กลับชาติอบรมพรหมจรรย์
เที่ยวได้เวียนวกขึ้นสวรรค์
พระโมคคัลลานั้นขึ้นฤทธา
ที่แก้งสะกัฒมัทริหนา
เมื่อกลับชาติมาคืออุบาลิ
เป็นเสื่อโครงกล้าตาดำปี
พระสิวลีสถาภมีเนื่องเนื่อง
สีกายเรื่องเรือเป็นเสื่อเหลืออง
เพื่อช่วยประเทืองในเรื่องศรัทธา
พระจุลนาคนั้นขึ้นสิกขา
ที่ช่วยรักษาและคุ้มครอง
ช่วยอภิบาลกุมารทั้งสอง
กุศลสนองคุณทองคำ
รูปร่างสวยสะได้อุปถัมภ์
กุศलगงทำชกนำมา
ชื่อกัลยาณีวิสาขา
ต้นเหตุที่มาคชาธาร
ชื่อมหากัสสปะการมแตกฉาน
กลับชาติมาพถันขึ้นพระวงศ์

ชื่องานนามมีว่ากีส
กษัตริย์มัทธาพระราชญาดิวงศ์
นักการสารตราหน้าสมเพช
ชาติเนื่องเปรีื่องปราดกลับชาติมา
อำมาตย์ที่จัดมหาสัตตตศก
อนาถบิณฑิกเศรษฐียังมีทาน
องค์ท้าวเจ้าผดุงกรุงสัญชัย
คือองค์มังกุฎพุทธบิดา
มุสดีมีหวังได้ตั้งพระทัย
คือสิริมหายามี
กษัตริย์มัทธาเทวีราช
จอมขวัญกัลยาพิมพานั้น
ชาติมียศโอรสา
กัณหาหน้ำนพันตระกูล
ล่วงลับกลับมาเกิดกำเนิดมา
สหชาติชายคั่นหกหมื่นมี
ช่วยเหลือเจือจนบุญนั้นเล่า
ส่วนองค์สมเด็จพระสันตรา
สร้างสมความดีไม่มีที่สุด
ตรัสรู้สู่วางแปดอย่างโดยตรง
คุณโยมที่นั้งฟังมหาชาติ
กาถาแน่นนอนในนครกัณท์
หนึ่งพันบรรจบจนครบจำนวน
ให้โยมสมหวังดังเจตนา
บุญนำอำนาจจงช่วยเสริมส่ง
อายุสุขะวรรณะนี้
เดชะบารมีเป็นที่ยิ่ง
ปรีโยสานะเทศนากาล

บุญนางสร้างมาเป็นอนิสงส์
กุศลตามส่งองค์มหานามา
ทูลเรื่องเนรเทศเป็นเหตุหนา
คืออาณนทน์นั้นหนาตามตำนาน
ชาติใหม่ปลงตกยกวิหาร
ผู้สร้างเซตวันอันมีมา
ชาติหน้าท้าวไทได้ปรารธนา
สุทโธทนะหนาเจ้าธานี
มารดาจอมไตรพระชินสีห์
เมื่อชาติก่อนนี้ตั้งปณิธาน
เป็นคู่ชีวิตมทุกชาติสมาน
บารมีร่วมกันอันสมบุรณ์
เมื่อกลับชาติมาคืออรहुล
เพราะนางว่าวุ่นแต่บุญมี
คืออุบลวรรณามีราสี
สร้างสมความดีบุญนำพา
เกิดพร้อมพงศ์เผ่าดังกล่าวหนา
บุญหลังสร้างมาได้ครบองค์
ก็ไควิมุติสมประสงค์
มรรคสี่ผลส่งองค์พระนิพพาน
เวสสันดรราชที่จัดสรร
สี่สิบแปดเท่านั้นที่มีมา
บาลีประมวลถ้วนคาถา
จงพันโรคาอย่าราสี
สินทรัพย์มั่นคงเป็นเศรษฐี
พละพร้อมมีสี่ประการ
ขอให้สมจริงทุกสิ่งสรรพ
อวสานแล้วหนอขอเอวัง

แต่เดิมแหล่งกลับชาติเทียบเนื้อนี้แทบจะไม่มีใครแหล่งเลย เพราะเนื้อหาส่วนมาก
คัดแปลงมาจากเนื้อในและไม่ค่อยมีสัมผัส เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาแรก ๆ ก็ยังค่อนข้างสับสนอยู่
แต่ครั้งพิจารณาย้อนหลังมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็พบว่า เนื้อหาส่วนใหญ่ที่ใช้กันอยู่นั้นส่วน
มากก็แก้ไขปรับปรุงกันไปมาโดยเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมและท้องถิ่น จนไม่สามารถ
จำแนกได้ว่าเนื้อความใดเก่าหรือเนื้อความใดใหม่ ผู้วิจัยจึงได้นำมาจัดสัมผัสเสียใหม่ให้ถูกต้องตรง
ตามฉันทลักษณ์และใช้ภาษาบรรยายเนื้อความให้ง่ายเข้าใจ จนปัจจุบันนี้หากใครเทศน์มหาชาติกัณฑ์
นครกัณฑ์ก็มักจะใช้แหล่งที่ปรับปรุงใหม่นี้ เพราะผู้วิจัยได้อนุญาตให้มหาวิทยาลัยภาษาไทยโรงเรียน
สตรีวิเศษฯ จัดพิมพ์เผยแพร่ไปครั้งแรกเมื่อปี 2544 และนับแต่นั้นมาพระนักเทศน์ทั้งหลายก็นิยม
นำแหล่งกลับชาตินี้ไปใช้แหล่งเมื่อเทศน์มหาชาติกัณฑ์นครกัณฑ์

ในกัณฑ์นครกัณฑ์พระนักเทศน์จะเล่าความไปจนถึงแหล่งสุดท้ายซึ่งเป็นแหล่ง
กลับชาติ เสร็จแล้วท่านก็จะว่าแหล่งกลับชาติเพียงแหล่งเดียวแล้วก็จบการเทศน์มหาชาติกัณฑ์ที่ 13
ด้วยการโปรยข้าวตอกดอกไม้ ประพรมน้ำมนต์คาถาพัน ตรงนี้ถือว่าเสร็จพิธีเทศน์มหาชาติอย่าง
บริบูรณ์

2.2 วิธีการดำเนินเรื่องการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์

วิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบแตกต่างจากวิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ เนื่องจากมีพระเทศน์หลายรูป ผู้ที่ทำหน้าที่
ที่ดำเนินการเทศน์ต้องจัดสรรเวลาของแต่ละรูปให้ลงตัวพอดี และต้องรู้ด้วยว่าพระที่เทศน์ด้วยนั้นมีความ
สามารถอยู่ในระดับใด ถ้าเป็นไปได้ก็ควรตกลงกันเสียก่อนว่าจะเทศน์กันอย่างไร ใครจะเป็น
ผู้ดำเนินการเทศน์ และผู้ดำเนินการเทศน์จะต้องคุมเรื่องและคุมเวลาให้พอดี คือต้องประยุกต์ ต้อง
ประหยัด และต้องให้เกิดประโยชน์ การประยุกต์ คือต้องนำเอาเรื่องราวทั้งหมดมาร้อยเรียงให้ง่าย
ๆ ให้คนฟังเข้าใจเรื่อง การประหยัด คือต้องรวบรัด รวบรัด และประหยัดเวลาตามที่ผู้จัดได้
กำหนดไว้ ส่วนการให้เกิดประโยชน์นั้น คือต้องนำหลักธรรมคำสอนของแต่ละกัณฑ์เอามาตีแผ่ให้
ผู้ฟังได้คิดและเห็นประโยชน์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง เทศน์มหาชาติในแต่ละกัณฑ์ ผู้
ดำเนินการเทศน์จะต้องรู้รายละเอียดของเรื่องทั้ง 13 กัณฑ์ตั้งแต่กัณฑ์ต้นไปจนถึงกัณฑ์สุดท้าย ต้อง
รู้ว่าตรงไหนสมควรแหล่งและตรงไหนจะต้องเล่าแบบรวบรัดจะบรรยายให้ความรู้แก่ผู้ฟัง เทศน์
อย่างไรจึงจะถูกใจคนฟัง นอกจากมีแหล่งเนื้อในประจำกัณฑ์ที่สำคัญแล้วยังมีแหล่งเทียบเนื้ออยู่ทุก
กัณฑ์ เช่น กัณฑ์ทศพร มีแหล่งพร 10 ประการ กัณฑ์หิมพานต์มีแหล่งให้ทานช้าง กัณฑ์ทานกัณฑ์
มีแหล่งหญิงม่าย กัณฑ์วนปเวศน์มีแหล่งสี่กษัตริย์เดินดง กัณฑ์ชูชกมีแหล่งกำเนิดชูชก แหล่งพานางอ
มิตตดา แหล่งเยี่ยมมิตตดาทำน้ำ กัณฑ์จุลพนมีแหล่งเขาและแหล่งเดินทาง กัณฑ์มหาพนมีแหล่งชม
นกขมิ้น และมิหลกว่าต้องว่าแหล่งพร แหล่งพา และแหล่งชาดกด้วย กัณฑ์กุมารมีแหล่งชูชกของสอง

กุมาร กัณฑ์มัทรี มีเหล่ามัทรีสลบ กัณฑ์สักกบรรพมีเหล่าพรแปดประการ กัณฑ์มหาราชมีเหล่าชาลี
ทูลสาร เหล่าบายศรีสู่ขวัญ กัณฑ์กษัตริย์มีเหล่าเทียบเนื้อกัณฑ์กษัตริย์ และกัณฑ์นครกัณฑ์มี
เหล่ากลับชาติ

ดังนั้น ผู้เป็นประธานหรือผู้ดำเนินการเทศน์ต้องรู้ว่าพระที่มาเทศน์ด้วยนั้น มี
ความสามารถในการว่าเหล่าเทียบเนื้อกัณฑ์ไหนได้บ้าง ต้องบริหารจัดการให้ดี ไม่ใช่เทศน์ตามใจ
ชอบ จะต้องเกลี้ยการเหล่าให้ทั่วถึง อย่าให้คนฟังมองว่าผู้ดำเนินการลำเอียง ถ้าทำได้เช่นนั้นการ
เทศน์ก็จะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย แต่ส่วนมากในปัจจุบันนี้เวลาเทศน์ประยุกต์ ผู้ดำเนินการ
จะบริหารเวลาไม่ค่อยพอดี เพราะมักบรรยายมากเกินไปจนหมดเวลา ส่วนมากจะเทศน์ได้แค่เจ็ด
ถึงแปดกัณฑ์เท่านั้นก็หมดเวลาที่กำหนดไว้แล้ว

การเทศน์แบบประยุกต์นั้น แต่เดิมทีมีจุดประสงค์ต้องการให้เทศน์จนครบ 13
กัณฑ์ ถ้าพรรณนามากเกินไปก็จะเทศน์ได้ไม่จบ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระนักเทศน์ควรจะได้แก้ไขให้เป็น
ไปเหมือนเดิมคือเทศน์ให้ครบทั้ง 13 กัณฑ์ 1000 พระคาถา ภายใเวลาที่ผู้จัดการเทศน์กำหนดไว้
ทั้งยังต้องทำความเข้าใจด้วยการเทศน์มหาชาตินั้นเน้นเรื่องการเหล่าเป็นหลัก ส่วนการพูด
บรรยายนั้นไม่ควรเกินร้อยละ 20 ดังจะยกตัวอย่างประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยเองเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า
มีพระเถระรูปหนึ่งท่านนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากไปเทศน์มหาชาติที่วัดของท่านซึ่งมีผู้วิจัย
เป็นผู้ร่วมเทศน์ด้วย วันนั้นพระที่เป็นประธานในการเทศน์ท่านก็ตั้งใจบรรยายให้ความรู้เพิ่มเติมที่
ผู้วิจัยยังนึกชมอยู่ในใจว่าท่านพูดได้ดีมาก แต่พอจะเริ่มเหล่าเนื้อในและเนื้อนอกก็พอดีหมดเวลา
ครั้นเทศน์เสร็จแทนที่จะได้รับคำชมกลับกลายเป็นว่าถูกตำหนิเอาซึ่งหน้าว่าที่เทศน์วันนี้ละดี แต่
ที่นิมนต์มาเทศน์วันนี้ละนิมนต์ให้มาเหล่าไม่ใช่มนต์ให้มาพูด ผมอยากฟังท่านเหล่าไม่ใช่อยากฟัง
ท่านพูด ถ้าพูดแบบนี้พระในวัดนี้ก็พูดได้ คงไม่จำเป็นต้องนิมนต์ให้ท่านมาเทศน์หรือ ผู้วิจัยจึงนำ
มาบันทึกไว้เป็นข้อมูลเตือนใจสำหรับพระนักเทศน์ทุกรูป

อีกครั้งหนึ่งของการเทศน์ประยุกต์ พระที่เป็นประธานในการเทศน์บรรยายเรื่อง
มหาชาติมากไป โยมที่นั่งฟังทนไม่ไหวเอาเงินมาติดกัณฑ์เทศน์ท่าน 50 บาท แล้วบอกท่านว่าพูด
พอได้แล้วให้รูปอื่นเขาเหล่าบ้าง ส่วนบางรูปเวลาเทศน์ประยุกต์ก็ไม่ได้คำนึงถึงเวลา แค่เหล่าให้พร
เพียงรูปเดียวเท่านั้นใช้เวลาเหล่าพรเกือบหนึ่งชั่วโมง พระนักเทศน์ที่เทศน์ด้วยกัณฑ์ทนไม่ไหวเลย
หมดความเกรงใจร้องเหล่าแทรกขึ้นมาเลยก็มี ทั้งยังเหล่าต่อไปไม่ยอมหยุดจนพระที่เหล่ามานาน
นั้นต้องหยุดไปเอง

การที่ผู้วิจัยนำเกร็ดความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์ตรงในเรื่องวิธีการดำเนินการ
การเทศน์มากล่าวไว้ในที่นี้ก็เพื่อต้องการบันทึกไว้ให้เป็นกรณีศึกษาต่อไป

สรุปจากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์เกี่ยวกับวิธีการดำเนินเรื่องเทศน์มหาชาติว่า พระนักเทศน์แต่ละรูปนั้นท่านมีวิธีการดำเนินเรื่องเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรซึ่งพอจะประมวลได้ว่า

พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทรโร) วัดสุทัศนเทพวราราม ท่านมีวิธีการดำเนินเรื่องแตกต่างไปจากพระนักเทศน์รูปอื่น ๆ คือท่านจะเน้นเกี่ยวกับการบรรยายขยายความรู้ให้แก่ผู้ฟัง แม้แต่ในการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ เมื่อท่านแหล่จบแต่ละแหล่แล้ว ท่านก็จะหยุดอธิบายขยายความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ฟังไปจนจบกัณฑ์ ถ้าเป็นการเทศน์แบบประยุกต์ไม่ว่าจะเป็น 2 ธรรมาสน์ 3 ธรรมาสน์ หรือ 6 ธรรมาสน์ท่านก็จะเน้นวิธีการเทศน์แบบปูฉาเป็นหลัก ส่วนวิธีการดำเนินเรื่องก็จะคุยกับพระคู่เทศน์ไปตามที่ตกลงกันไว้จนจบเรื่อง เพราะก่อนที่จะขึ้นเทศน์บนธรรมาสน์นั้นท่านจะตกลงกับพระคู่เทศน์เสียก่อนว่าใครจะแหล่ตรงไหนหรือทำอะไรบ้าง และในเวลาเทศน์ตอนไหนที่ท่านเห็นว่าควรที่จะเพิ่มเติมเสริมความรู้ให้แก่ผู้ฟัง ท่านก็จะหยุดอธิบายความให้ญาติโยมฟังให้เข้าใจ วิธีนี้ถือเป็นหลักปฏิบัติของท่านในการดำเนินเรื่อง

ส่วนพระราชธรรมวาทิ (ชัยวัฒน์ ทุมมาทุทโน) วัดประยุรวงศาวาส มีวิธีดำเนินเรื่องแตกต่างออกไปคือ ถ้าเป็นการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์จะเน้นแหล่เนื้อในสลับกับการบรรยาย แต่ถ้าเป็นการเทศน์แบบประยุกต์ 2 ธรรมาสน์ 3 ธรรมาสน์ หรือ 6 ธรรมาสน์ จะเทศน์แบบคุมเรื่อง คือ เป็นการเทศน์แบบเล่าเรื่องรูปเดียว เมื่อถึงกัณฑ์ใดที่มีแหล่สำคัญทั้งเนื้อนอกและเนื้อใน ท่านก็จะเปิดตัวหรือปล่อยตัว โดยการส่งต่อไปยังพระที่เทศน์ด้วยกันว่า รูปนั้นรูปนี้ให้เป็นผู้แหล่ตอนนั้นตอนนี้ สลับกับการที่ท่านจะอธิบายขยายความต่อไปจนกว่าจะจบเรื่อง ท่านจะคุมทั้งเรื่องและคุมทั้งเวลาในการเทศน์แต่ละครั้งอย่างเคร่งครัด

พระศรีกิตติโสภณ (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ.9) วัดสามพระยา มีวิธีการดำเนินเรื่องแปลกออกไปอีกแบบหนึ่ง คือ ถ้าเป็นการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ ท่านจะเน้นเรื่องการใช้เสียงเป็นสื่อในการเทศน์ และใช้เวลาเพื่ออธิบายขยายความน้อย แต่ถ้าหากเป็นการเทศน์แบบประยุกต์ 2 ธรรมาสน์ 3 ธรรมาสน์ หรือ 6 ธรรมาสน์ จะนิยมเทศน์แบบสมมุติคิดว่า ใครจะเป็นพระเวสสันดร ใครจะเป็นพระนางมัทรีดังนี้ เป็นต้น พอถึงบทของใครรูปนั้นก็จะเป็นผู้แหล่ นอกจากนั้นท่านก็จะคอยคุมเรื่องคุมเวลาในขณะที่เทศน์เพื่อให้การเทศน์ในครั้งนั้น ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

ส่วนพระนักเทศน์อีก 14 รูปนั้นจะมีวิธีการดำเนินเรื่องสอดคล้องกัน คือ เวลาเทศน์แบบประยุกต์ ท่านก็จะใช้การเทศน์แบบผสมผสานคือช่วยกันเล่าช่วยกันแหล่ มีการปูฉาเล็กน้อย เวลาอธิบายความก็เน้นว่าไปตามเรื่อง ถึงตรงไหนมีแหล่ก็จะช่วยกันแหล่ แต่การเทศน์มหาชาติของพระนักเทศน์ทุกรูปทั้ง 17 รูป จะมีลักษณะเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือไม่นิยมแยกคู่

กันเทศน์ จะเทศน์แบบพวกทีมไหนทีมนั้น เหตุผลหลักที่ได้จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์พบว่า ที่ต้องเทศน์เป็นทีมก็เพราะต้องการให้เกิดความสะดวกกับการเทศน์ ถ้าเทศน์กับทีมของตัวเองเวลาเทศน์ก็จะรู้ใจกันว่าตรงไหนสมควรแหล่ ตรงไหนสมควรเล่า ก็จะช่วยกันเล่าและช่วยกันแหล่ได้ดีกว่าเทศน์แบบแยกทีม เพราะอย่างน้อยพระนักเทศน์ที่เป็นทีมเดียวกันก็จะรู้ว่ารูปไหนมีความชำนาญเรื่องอะไร แม้เสียงที่ร้องทำนองที่แหล่ก็มีความคล้ายคลึงกัน เรียกว่าง่ายกว่าการเทศน์กับพระที่มาจากที่อื่นที่ไม่รู้แนวทางกันซึ่งจะทำให้เทศน์ด้วยกันยากมาก บางทีเทศน์แล้วอาจทำให้คนนิมนต์ไม่สบายใจไปด้วย

3. วิธีการจบเรื่อง

วิธีการจบเรื่องเทศน์มหาชาติในปัจจุบันนี้ จะต้องสรุปเนื้อความและวัตถุประสงค์อีกครั้งหนึ่งว่า การเทศน์มหาชาติครั้งนี้เป็นการเทศน์ประจำปีของวัด ถือเป็นกรอนุรักษวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยแต่โบราณ และนอกจากจะเป็นการอนุรักษวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยแต่โบราณแล้ว ทางวัดก็จะได้นำจุดปัจจัยที่ได้จากการติดกันท์เทศน์มหาชาติครั้งนี้ไปทะนุบำรุงวัดต่อไป และกล่าวคำอวยชัยให้พรซึ่งเรียกเป็นภาษาพระนักเทศน์ว่า แหล่ให้พรลาญาติโยม

วิธีการจบเรื่องเทศน์มหาชาติแบบเรียงกันท์ทำนองหลวง วิธีสรุปจบเรื่องของทุกกันท์ผู้เทศน์จะนำแหล่สุดท้ายของแต่ละกันท์นำมาเป็นแหล่ส่งหรือเรียกว่าเป็นแหล่จบกันท์ก็ได้ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

*ภิกขเว อูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสิกขา มขมา อันว่าทำวมขวานเทวราช ผู้เป็น
พระราชสามีของนางอัปสรราชสุชาดา ทรงพระราชทาน ซึ่งทศพรพิศพรสปี
ประการแก่พระพุทธเจ้าแล้ว ก็ทรงเกษมสานติโสมนัสผ่องแผ้วปรีดาคด้วยพระทัยอนุ
โมทนาในกาลบัดนี้แล้วแล ฯ*

ทศวรรณณา นิฏฐิตา ประดับไปด้วยพระคาถา 19 พระคาถา ฯ

แต่ถ้าหากเทศน์แบบผสมผสานทำนองหลวงปนทำนองราษฎร์หรือเทศน์แบบประยุกต์ก็จะมีลักษณะพิเศษไปอีกแบบหนึ่ง จากการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูป ท่านมีความเห็นตรงกันว่า วิธีการสรุปเรื่องเทศน์มหาชาติในปัจจุบันนี้ ถ้าเป็นการสรุปเรื่องในกันท์ทศพรที่ส่วนมากเจ้าอาวาสเป็นผู้เทศน์นั้น เมื่อเทศน์มาถึงท้ายกันท์ทศพรจะต้องสรุปเนื้อความและวัตถุประสงค์อีกครั้งหนึ่งว่า การเทศน์มหาชาติครั้งนี้เป็นการเทศน์ประจำปีของวัด ถือเป็นกรอนุรักษวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยแต่โบราณ และนอกจากจะเป็นการอนุรักษวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยแต่โบราณ

ธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยแต่โบราณแล้ว ทางวัดก็จะได้นำจุดปัจจัยที่ได้จากการติดกัณฑ์เทศน์มหาชาติครั้งนี้ไปทะนุบำรุงวัดต่อไป และกล่าวคำอวยชัยให้พรซึ่งเรียกเป็นภาษาพระนักเทศน์ว่า แห่ให้พรลาญาติโยม เช่นเดียวกับกัณฑ์อื่น ๆ ที่สรุปเนื้อความของแต่ละกัณฑ์แล้วก็จะจบด้วยแห่ลาเหมือนกัน ดังตัวอย่าง แห่ลา ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมและปรับปรุงจากสำนวนการแห่ลาของพระอาจารย์สว่าง จังหวัดสุพรรณบุรี ดังต่อไปนี้

แห่ลาเทศนาปริโยสาน

เทศนาปริโยสาน ในอวสานเป็นการสิ้นสุด ย่อหน้าสมมุติจบกันแค่นี้
ว่าแห่ลาต่อจะได้พอเสียที ให้โยมสุขจีฉันทาทุกคน
จะจากโยมไปหัวใจสะท้อน เหมือนพระเวสสันดรจากแม่ผุสดี
กลับหน้ามาตั้งกลับหลังมาลา เหมือนตัวอาตมาจะลาโยมวันนี้
ถ้าโลกไม่เวียนตัวฉัน ไม่เปลี่ยนราศี ถ้าบุญฉันมีได้พบคุณ โยมอีกใหม่
จะจำทิวทัศน์หน้าวัดนี้ไว้ จะจดจำไปจนชั่วชีวิต
จะไม่ลืมทิวทางจะไม่จำงทิวท่า กุฎีศาลาของวัดนี้เอ๋ย
จะจำแนบจิตจะไม่คิดลืมเลย จนร่างกายเกษสู่เชิงตะกอน
จะไม่ขาดสติเป็นอมตะ ด้วยความดีจะ จะไม่ขอลืมก่อน
จะจำใส่ใจขอชชายีจิวร จะมาแก้ก็เมื่อตอนที่ฉันกลับมา
ให้แสนอาลัยหัวใจจะขาด ได้อีกสักบาทสองบาทเป็นยังงใดโยมจำ
ของขวัญวันจากของฝากวันลา เชิญติดกันเข้ามาสักคนละ ใบสองใบ
ฉันมานั่งหนาวอก เปรียบเหมือนนกหนาวใน
เบงก่สืบเป็นยังง ใ้อแม่เบงก่ใบบางบาง
ฉันมานั่งหนาวลมแสนจะตรมอรุ้ง แม่เบงก่ใบบางบาง โปรดติดกันอีกสักใบ
สำหรับเหรียญบาทที่ญาติโยมจาคะ ยากจนฉันจะไม่ขอใช้จ่าย
จะเก็บใส่กรงลั่นกุญแจใจ ฉันจะเก็บเอาไว้สักเจ็ดแปดปี
ถ้าได้เบงก่อื่นสักหมื่นสักพัน ตัวฉันนั้นจะไม่ขอยินดี
จะไม่รักรุนแรงเหมือนเบงก่เหล่านี้ พอหายเหนื่อยดีฉันจะครรโลลา
เสียงก็แห้งเร็วแรงก็น้อย เหงื่อไหลไคลย้อยอบทั่วกายา
จะจากโยมไปหัวใจจะขาด กลับไปถึงวัดฉันคงไปนอนผวา
ให้แสนอาลัยไม่อยากจะลา เป็นธรรมดาไม่รู้จะทำอย่างไร
แผ่นดินไม่ไร้เท่าใบพุทรา มีงานคราวหน้าคงได้มาอีกใหม่

คุณโยมใจดีช่างมีน้ำใจ
ฉันจะแนะนำ ข้าแค้นรรคา
ถ้าจะไปทางเดินมันลำบากเหลือดี
อยู่วัดทะเลบกตำบลหนองสาหร่าย
ขอลาอาชิมอาภิมอาภู
จะลาอาเสี่ยคุณเตี้ยคุณนาย
เสียดก็แห้งเรี่ยวแรงก็น้อย
จะจากโยมไปหัวใจจะขาด
ให้แสนอาลัยเมื่อจะไปจะมา
แผ่นดินไม่รู้เท่าไบบพุทธา
เป็นความจนจิตคิดจวนใจ
จะไม่จากไปสะหวิวีวี

ถ้าคุณโยมจะไปวัดอาตมา
หนทางไปมามันสะดวกสบาย
ถ้าจะไปอีกที่ขึ้นรถไปก็ได้
อำเภอคอนเจดีย์จังหวัดสุพรรณบุรี
ต่างคนต่างอยู่รักกันอย่าหน่าย
พี่น้องทั้งหลายที่ในศาลา
เหงื่อไหลโทรมข้อยอาบทั่วกาย
พอไปถึงวัดฉันคงนอนผวา
เป็นธรรมดาไม่รู้จะทำอย่างไร
ต่อไปฉันคงได้มาพบโยมอีกใหม่
ฉันต้องจากไปสะหวิวีวี
ขอลาคนที่ศาลาวันเอ๋ย ..

แหล่งให้พรลาญาติโยม เมื่อสรุปเนื้อความของกัณฑ์แต่ละกัณฑ์แล้ว ก็จบด้วย
แหล่งลาเหมือนกัน ดังตัวอย่าง แหล่งลา ซึ่งรวบรวมไว้จากสำนวนการแหล่งของพระอาจารย์หอมจุล
(มรณภาพแล้ว) จังหวัดสุพรรณบุรี ท่านได้แหล่งไว้เป็นต้นแบบโดยใช้ทำนองเพลงน้อยเข้ามาผสม
และแหล่งได้ไพเราะมาก แหล่งนี้ส่วนมากพระเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ จึงจะใช้แหล่งนี้แหล่งเพราะเนื้อ
ความของแหล่งค่อนข้างยาวดังต่อไปนี้

แหล่งลาเทศนาวิสาข

เทศนาวิสาข พอบจบเทศนา
แต่ตัวอาตมายังพะว้าพะวัง
เวลาก็จวนรูปก็ควันจะกลับ
ขอลาโยมจริงจริงทั้งโยมหญิงโยมชาย
โยมปู่โยมย่าอีกทั้งโยมน้าโยมพี่
ทุกข์สุขอย่างไรก็ต้องไกลจากกัน
ตัวฉันจากไปแต่หัวใจไม่ห่าง
จะไม่ลืมคงขางไม่จางทิวไผ่
ฉันอยู่ไกลไม่มีอะไรมาฝาก
รูปจะขอรำเป็นคำอวยพร

รูปก็หมดคาถาดังใจหวัง
รูปขอฝากฝังซึ่งความอาลัย
รูปจะขอลาลับล่วงครรรไล
เมื่อยามจากไกลต้องไปจากกัน
อันตัวฉันนี่คงต้องไปหลายวัน
ตัวของฉันจะไม่พุดกลับกลาย
ยังไม่จิดจางญาติโยมทั้งหลาย
จะจดจำใส่ใจชั่ววันรันดร
มีแต่การมคมปากฝากไว้เป็นอนุสรณ์
ให้คุณโยมถาวรเจริญวัย

สำหรับเหรียญบาทที่ญาติโยมจากะ
จะลั่นกุญแจใส่กล่องดวงใจ
ถึงจะมีเบงก้อื่นสักหมื่นสักพัน
จะไม่รักรุนแรงเท่ากับเบงก้อไบ๋นี้
คุณโยมหญิงจ๊ะ คุณโยมชายจ๋า
จะจากโยมไปหัวใจสะท้อน
ดูไม่ผิดกับทศกัณฐ์
ทศกัณฐ์ทรงโสกา
จะจากโยมไปวัดฉัน
สุดจะฝืนทนกลืนกล้ำ
ว่าเลื่อมเอ๋ย เอ๋ยเลื่อมลายวรรณ
วิมาเอ๋ย เอ๋ยวิมาลา
มาชาตินี้พี่มีกรรม
พ่อชาเอ๋ย เอ๋ยชาละวัน
ชาละวันให้รันทศ
ร้องสั่งถ้าด้วยน้ำตา
ให้อัดอันตื่นตันอก
เสโทหลังทั่วทั้งกาย
ตอนเขาจับ โอละเอาไปถ่วง
พระสังข์เอ๋ย สังข์ทอง(ซ้า)
พลาญเรียกแม่ชะแง้มอง
ถ้าบุญมีแล้วละแม่
เปรียบเหมือนตัวฉันจะจากโยมจร
พบกันใหม่ในวันหน้า
เปรียบเหมือนสมเด็จพระเวสสันดร
ยังร้องสั่งปรางมณี
ว่าปรางค์เอ๋ย เอ๋ยปรางค์แก้ว
เสียคายนแต่ปรางค์ที่เคยนั่งเคยนอน
อีกสักเมื่อไรจะได้กลับ
เสียคายนสุรางค์นางคณา

ยากจนฉันจะไม่ยอมใช้จ่าย...
จะเก็บเอาไว้ซักรึแค่แปดปี
ตัวฉันนั้นจะไม่ขอยินดี
พอหายเหนื่อยดีฉันจะต้องจากจร
ฉันต้องขอลาโยมไปก่อน
มันให้เราร้อนเมื่อตอนจะลา
หรือชาละวันยอดกุมภา
เหมือนอาตมาผู้มีกรรม
เหมือนชาละวันร้องสั่งถ้า
เสวยแต่น้ำพระอัสสุชลนา
ต้องจากกันเสียแล้วหนา
เกิดชาติหน้าค่อยพบกัน
ต้องจากถ้าที่อาถรรพณ์
เฝ้าเพื่อรำพันทรงโสกา
เมื่อจะหมควาสนา
เหมือนอาตมาจะจรครรรไล
น้ำตาตกจากเบ้าไหล
คุณคล้ายคล้ายกับสังข์ทอง
เขาเอาบ่วงหินมากล้อง
มีกรรมต้องถูกลอยแพ
พระสังข์ทองมีกรรมแท้
คงเจอแน่กับรจนา
ถ้าไม่มีวามรณแล้วคงจะได้กลับมา
ฉันไปอย่างซ้าคงไม่ถึงสิบปี
จะจากนครกรุงสีพี
เอาไว้เป็นที่อาลัยอาวรณ์
เป็นกรรมแล้วขอลาก่อน
ต้องจากจรไปไกลตา
จะลาลับลับพระพารา
ที่เคยได้มาอาลัยอาวรณ์

เคยร้องรับขับเสียดี	เมื่อยามเข้าที่บรรจรณ์
เป็นเวรมาข้านี้ก็ เป็นกรรมมาซ้อน	ต้องจากที่นอน.วังใน
เปรียบเหมือนตัวฉันมาเทศน์วันนี้	เป็นครั้งที่ครั้งสุดท้าย
จะร้องสั่งฉันบ้างก็ได้	จะสั่งอะไรมันถึงจะดี
จะสั่งจะเสียดมันให้ละเหี่ยละห้อย	แม่ม่ายแม่มอยนั่งที่ไหนเล่านี้
จะร้องสั่งกันเลยทีเดียว	สิ่งอื่นยังมีอีกถมไป
กัณหเอ๋ย กัณหาสั่ง	จะจากวังเข้าสู่ไพร
จะออกจากวังจะสั่งอะไร	ก็ตามใจเถิดแม่กัณห
อิตอนข้างขึ้นก็เป็นรักแยม	อิตอนข้างแรมก็เป็นรักลา
ว่าอกเอ๋ย ออกอาตมา	คิดแล้วก็น่าอนาถใจ
ว่าแก้วเอ๋ย ว่าแก้วพลอด	จับอยู่บนยอดต้นลำไย
เจ้าพลอดมาหาผลไม้	ฉันดูคล้ายคล้ายตัวอาตมา

การจบเรื่อง บางรูปก็ไม่สรุปเนื้อความ พอจบเนื้อความในกัณฑ์ของแต่ละกัณฑ์ แล้วก็ต่อด้วยเหล่าเลย ดังตัวอย่าง เหล่า ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมไว้จากสำนวนการแปลของอาจารย์ พระมหาฝ้าย สุเมธี วัดเบญจมบพิตร ท่านได้แปลไว้เป็นต้นแบบเมื่อ 30 ปี ที่ผ่านมา โดยใช้ทำนอง เพลงน้อยเข้ามาผสมคล้ายทำนองของพระอาจารย์หอมจูล จังหวัดสุพรรณบุรี และแปลได้ไพเราะมาก ดังต่อไปนี้

เหล่าจวนเวไลย

จวนเวไลยจวนจะได้เวลา	รูปต้องขอลาล่วงครรรไล
เสียดคายเอ๋ยแต่ธรรมาสน์	อันโอภาสงามพ่องไส
ที่เขาสลักเขียนเจียรนัย	เป็นลวดลายต่างตางานา
ฉันมานั่งเทศน์อยู่บนธรรมาสน์	ทั้งโยมทั้งญาติที่มีศรัทธา...
ด้วยท่านสมภารนิมนต์ฉันมา	เพื่อเทศนาให้ญาติโยมฟัง
ฉันขอลาแล้วธรรมาสน์จำ	หวังว่าปีหน้าคงมีอีกครั้ง
ถ้าแม้อีกจงบอกฉันบ้าง	ฉันจะได้นั่งคอยรับนิมนต์
ทั้งญาติทั้งโยมที่ในศาลา	ท่านที่มีศรัทธากันทั่วทุกคน
ถ้าท่านมีใจเป็นกุศล	คงไปนิมนต์ฉันมาเทศน์อีกที
พอเทศน์จบลงแล้วคงต้องแคล้วคลาด	ขอลาโยมลาญาติในที่นี้

ลาปีลาตกลงถาน้องลาพี่
ขอให้อายุคุณ โยมยืนยิ่งร้อย
ถึงฤดูนี้คงมีกันใหม่
ตัวฉันมีนาม โยมจงจำชื่อไว้
ฉันอยู่อารามมีนามสมญา
กุฎิของฉันนั้นงามโสภา..
เพราะความจนถึงต้องทนมาเทศน์
ถ้าโยมศรัทธาเมตตาต่อฉัน
ฉันขอลาพระพุทธรูป
ลาจากลาม่านลาพานแว่นฟ้า
ขอลาพระสงฆ์ที่อยู่ในวัด
ลาฆ้องระนาดลาเถลิงลาเขียน
จะลาไปหัวใจแทบขาด
รูปต้องลาลัดกลับวัดวา
ลาเจ้าของกัมภ์ของฉันนี้ด้วย
ลาโยมสู่มลาโยมศรี
รูปต้องขอลาแล้วโยมเอ๋ย
ลาโยมข้างซ้ายลาขายข้างขวา
ลาโยมตา โยมยายลาแขกลาไทย
ลาคุณพ่อคุณแม่ลาคนแก่คนเฒ่า
เหมือนแม่เงินแบงก์บาท
เขาเสียบไม้ปักเป็นพุ่ม โสภา
กลัวท่านสมภารที่ในวัดนี้
เดี๋ยวท่านจะใช้ให้ไปกับเจ๊ก
ไปอยู่กับฉันที่วัดดีกว่า
จะเย็บถุงแพรที่เนื้อดีดี
จะนอนเป็นสุขไม่มีทุกข์ภัย
จะเก็บที่ละน้อยให้มีมากมาก
อะไรอะไรฉันก็ลาทั้งนั้น
ขอลาสมภารที่อยู่วัดนี้

ขอให้ท่านมีแต่ความสุขใจ
อย่าให้รู้ถอยซึ่งศรัทธาไทย
โยมคงรีบไปนิมนต์ฉันมา
ฉันชื่อมหาฝ้ายนะ โยมจำ
ว่าวัดเบญจมน์หนา โยมจงรู้ทั่วกัน
พอแหงนดูหลังคาแลเห็นดาวตั่งพัน
มานั่งทูลเรศจนเหงื่อไหลเป็นมัน
จงรีบคิดเครื่องกัมภ์ประเดี๋ยวฉันจะลา
ลาเทียนลาธูป. ที่ฉันบูชา
ลาทั้งศาลาการเปรียญ
ลาธงลาฉัตรลาภาพที่เขียน
แต่ว่าเงินติดเทียนฉันยังไม่ลา...
คิดถึง โยมญาติ ที่มีศรัทธา
เมื่อไหร่จะได้มาพบกันอีกซักที
กุศลจงช่วยให้ท่านสุขใจ
โยมที่นี้ที่นั่งข้างหน้า
ฉันต้องลาเลย โยมปู่ โยมย่า
คุณนายคุณน้ำที่มากับลูกสาว
ลาเงินใหม่และเงินเก่า
แต่ว่าคนสาวฉันไม่อยากจะลา
ที่อยู่หน้าธรรมาสน์นี้แหละ โยมจำ
ฉันไม่อยากจะลาจากหล่อนไปเลย
จะไม่ปรานีแก่แม่ทราชมชย
เดี๋ยวท่านให้เด็กลากไปลากมา
ฉันจะรักษาให้สบายใจ
สำหรับเป็นที่ให้แม่อาศัย
แม่จะสบายใจทุกคืนทุกวัน
ถ้าหาก โยมฝากเอาไว้กับฉัน
แต่ว่าเครื่องกัมภ์ของฉันไม่ลา
เพราะท่านใจดีเป็นหนักหนา

ท่านได้มีจิตคิดกรุณา	นิมนต์รูปมาเทศน์ในวันนี้
เจริญพรให้ท่านมีสุข	นिरาสทุกข์เกษมศรี
ความเจ็บอย่าได้ความไข้อย่ามี	ส่งท้ายพรนี้ให้สามปีต่อสองคนนั้นแล

การแปลให้พราณาติโยมแบบเทศน์ประยุกต์ เมื่อสรุปเนื้อความแล้วก็จบด้วย
แปลลา ดังตัวอย่าง แปลลา ซึ่งรวบรวมจากสำนวนการแปลของพระอาจารย์เหลื่อม วัดโบสถ์
จังหวัดอุทัยธานี ท่านได้แปลไว้เป็นต้นแบบเมื่อ 40 ปี ที่ผ่านมา และแปลได้ไพเราะมาก พระนัก
เทศน์ในยุคปัจจุบันยังนิยมนำแปลของท่านมาใช้แปลกันจนถึงทุกวันนี้ ดังเนื้อแปลต่อไปนี้

แปลลาพระอาจารย์เหลื่อม

เหลือบคณาพิภาก็สี่โมงเกิน	ฉันขอลาเดินกลับบรรจรรย์
โยมจงน้อมค่านับมารับเอาพร	จากฉันเสียก่อนสักสี่ประการ
อายุแท้ฉันให้แคร์้อย	จะมากหรือน้อยอย่าต่ำกว่านั้น
วรรณะฉวีให้มีสีสัน	ผูกผ่องผิวพรรณดังสีเงินยวง
ส่วนสุขให้โยมสุจี	สุขทวิอย่าโรยร่วง
ให้สุขยิ่งกว่าสิ่งทั้งปวง	ให้สุขดังดวงพระจันทร์
สรรพภัยสิ้นทั้งปวง	ให้โรยร่วงจากความเดือดร้อน
ให้สุขทั้งนั่งยืนเดินและนอน	ให้สุขถาวรอายุวัฒนา
ให้สุขแท้แท้อย่าแพ้ทุกข์	เจริญสุขตลอดควา
ให้สุขชะแรจนกายแก่ชรา	สุขวัฒนาอายุครบจำนวน
ให้สุขทางโลกสุขทางธรรม	สุขเป็นน้ำสุขเป็นนวล
สุขชาตินี้ให้โยมมีกันครบถ้วน	สุขชาติหน้าล้วนโยมจงเลศวิไล
พละกำลังขอให้โยมตั้งมั่น	ดังโศดาบันอันยิ่งใหญ่
ด้วยอำนาจจิตที่ลูกนิมิตถวาย	ฝากโยมเข้าไว้ให้ถาวร
อิทธิตังโอะละ โอะ ปัตริตัง	ให้สมดังดังลูกอวยพร
พลีออกจากอกดับโรคคลายร้อน	หยุดพิมพ์แปลพรนั้นเลยต้องลดคัมภีร์
ในอวสานเป็นการสิ้นสุด	ย่อหน้าสมมุติจบพรเพียงนี้
จบพรแล้วนะโยมหนอ	ว่าแปลลาต่อจะได้พอเสียที
ให้ญาติโยมทั้งน้องและพี่ จงสุจีสุจี	สวัสดีกันหมดทุกคน
เมื่อถึงปีหน้าหรือว่าปีนี้	ถ้าโยมจะมีมีเทศน์อีกสักหน

ฉันอยู่ไม่ไกลเชิญไปนิมนต์	ให้โยมจงคั่นคั้นไปถึงกุฎิ
ฉันอยู่ไม่ไกลเชิญไปที่วัด	ฉันอยู่จังหวัดอุทัยธานี
ไม่ใกล้ไม่ไกลลองไปคูซี้	อุทัยธานีนั้นมันไม่ใกล้ไม่ไกล
เมื่อถึงอุทัยแล้วโยมไม่ต้องอุทธรณ์	ไม่ต้องเคื้อคร้อนเรียมเรไร
เมื่อถึงอุทัยแล้วโยมไม่ต้องอุทธรณ์	มีค้ำก็ไปนอน นอนกันที่โรงแรมจังหวัดอุทัย

การเทศน์แบบประยุกต์ เมื่อพระผู้เป็นประธานการเทศน์สรุปเนื้อความจบแล้วก็จะให้พระที่เทศน์ด้วยกันได้เหล่าญาติโยม ตรงนี้พระนักเทศน์แต่ละรูปก็จะคัดจัดสรรหาเหล่ามาเหล่าให้ดีที่สุด ดังตัวอย่าง เหล่า ซึ่งรวบรวมไว้จากสำนวนการเหล่าของพระอาจารย์สว่าง (ลาสิกขาแล้ว) จังหวัดอุทัยธานี ท่านได้เหล่าไว้เป็นต้นแบบเมื่อ 40 ปี ที่ผ่านมา และเหล่าได้ไพเราะมาก พระเทศน์ตามต่างจังหวัดจะยึดลีลาและท่วงทำนองของเหล่านี้เป็นต้นแบบ ดังเนื้อความของเหล่าต่อไปนี้

เหล่าพระอาจารย์สว่าง

ฉันเทศน์มานานก็หลายชั่วโยม	จะรวบรัดคัดลงฉันจะร้องเหล่า
จบกันเสียที่เหล่านี้สุดท้าย	ให้แสนอาลัยหัวใจอ่อนล้า
ให้แสนอาลัยไม่ยอมจากลา	เศร้าใจโยมจำไม่ยอมจากจร
เหมือนมิ่งมัทรีศรีสมร	จากเวสสันดรเข้าสู่ดง
มัทรีจากไปยามเย็นยังกลับ	แต่อาตมานี้ไปลับกลัวคุณโยมลืมหลง
แต่ฉันรับรองว่าลืมโยมไม่ลง	ขอจขบรจงจำใส่ใจ
จะจดจำหน้าโยมที่มานั่ง	ซ้ายขวาหน้าหลังมากันมากหลาย
คนขาวคนดำฉันยังจำหน้าได้	แต่โยมชื่ออะไรฉันยังไม่รู้จักเลย
ไม่รู้จักนามฉันขอจำแต่หน้า	เห็นตัวติดตากันเขียวหนาโยมเอ๋ย
ฉันจากไปแล้วโยมอย่าลืมฉันเลย	บอกเล่าเฉลยเมื่อก่อนจะลา
จะจากโยมไปหัวใจสะท้อน	บอกชื่อโยมก่อนนะคุณโยมจำ
ฉันชื่อพระสว่าง แต่รูปร่างไม่หล่อ	อาภัพจริงหนอรูปร่างฉันนี้
หุ่นมันไม่สมาร์ทเหมือนสมบัติเมษะนี้	ถึงรูปร่างไม่ดีแต่น้ำใจไม่ดำ
ไม่เชื่อคุณโยมลองไปวัดฉัน	จะปฏิสันถารเรื่องข้าวเรื่องน้ำ
ไม่ให้บกร่องรับรองประจำ	จริงเหมือนถ้อยคำของอาตมา
กุฎิไม่ใหญ่แต่หัวใจฉันดี	ไอ้เรื่องคับที่ว่าคุณโยมจำ

<p> คับที่พออยู่ได้คับใจอย่างว่า ยังขาดอีกอย่างที่ฉันกำลังจะหา เจียวเจียวแดงแดงคือเบงกัไบใหญ่ ถ้าหากโยมมีแบ่งให้ฉันบ้าง กลับไปถึงวัดตัวของอาตมา ทำมาค้าขายขอให้ร่ำรวย แก่แล้วเหมือนสาวกายไม่ทรุดโทรม หากโยมคนไหนอยากได้บุญบ้าง เบงกัสิบเบงกัร้อยให้ลอยเข้ามา นี้เวลากาลก็ทินกร กลับถิ่นอุทัยวัดใหม่มีชื่อ จะบอกให้รู้ที่อยู่ของวัด ไม่ไกลไม่ไกลลงไปคูชี ลูกเมียก็ยังไม่มียังทำตัวอย่างเดียว จะหัวทิงหัวตายหรือจะยังงันก็ช่าง </p>	<p> ตัวอาตมาจะไม่ให้โยมคับใจ ใ้อะอย่างว่าคุณโยมมีบ้างไหม นี้แหละความหมายของอาตมา เป็นค่าเดินทางมากน้อยไม่ว่า จะภวานากรวดน้ำให้โยม เศษบุญช่วยใครเห็นชมโฉม เศษที่โยมมีจิตศรัทธา ฉันพระสว่างมากน้อยไม่ว่า ตัวอาตมาจะรับด้วยมือ ฉันขอลาก่อนญาติโยมที่นับถือ วัดฉันนี้หรือคนรู้จักกันดี อยู่ในตัวจังหวัดอุทัยธานี อุทัยธานีนี้มันไม่ไกลไม่ไกล สาวสาวไม่เกี่ยวแต่แม่ย่ามีบ้าง ถึงลูกเต้าจะรุ่งรังสว่างไม่ว่าอะไร.. </p>
---	---

แห่ให้พรลาญาติโยมอีกแห่งหนึ่ง คือ แห่ลลา เมื่อสรุปเนื้อความจบแล้ว ก็ต่อ
 ด้วยแห่ลลา ดังตัวอย่าง แห่ลลา จากสำนวนการแห่ของพระครูวินัยธรรมานพ ปาลพันธ์ วัดพระ
 เชตุพน ได้ประพันธ์ไว้เมื่อ พ.ศ.2539 ดังเนื้อความของแห่ลลาญาติโยมต่อไปนี้

แห่ลลาพระครูวินัยธรรมานพ

<p> ฉันเทศน์มานานก็หลายชั่วโมง คุณโยมทั่วหน้ามากันวันนี้ แข็งใจลาจากอ้าปากอ้อมแอ้ม สู้มเสียงก็แห้งเรียวแรงก็ถอย สองตาชะเง้อเหลือบแสวงพักตร์ ต้องห่างหันเหไปเอากาย คุณโยมจำฉันขอลาโยมก่อน ฉันยังผูกใจติดฉันยังคิดสัมพันธ์ </p>	<p> ขอรวบรัดตัดลงจบกันเสียที ชุระโยมมีทางบ้านโยมจะคอย คิดถึงจึงแถมส่งท้ายอีกหน่อย ใจปลันก็พลอย ละเหยเสียตาย อาลัยก่อนจากจะห่างใจหาย ยังนึกเสียดายที่เราเคยได้พบกัน บุญมีคงได้ข้อนมาเยี่ยมโยมฉัน ตัวฉันนั้นนะลืมโยมไม่ลง </p>
--	---

ตัวฉันจากไปไม่รู้เมื่อไรจะได้กลับมา
แต่ฉันรับรองว่าลืมโยมไม่ลง
จะจดจำหน้าคนที่มานั่ง
คนขวคนค้ำฉันยังจำหน้าได้
ไม่รู้จักนามฉันขอจำแต่หน้า
ฉันจากไปแล้วโยมอย่าลืมฉันเลย
ก่อนลงกรรมาสน์อาสน์นั่ง
ต้องไปนอนเสียดายที่ในกุฏิ
วันนี้มาเทศน์ด้วยเจตจำนง
ให้แสนอาลัย เมื่อจะไปจะมา
จะสั่งจะเสียมันให้ละเหยละห้อย
ถ้าหากโยมมีแล้วฉันนี่ก็อยากได้
จะจากโยมไปหัวใจแทบขาด
ของขวัญวันจากของฝากวันลา
โธ่เอ๋ยโธ่เอ๋ยโธ่เอ๋ย
ไม่ให้แล้วยังนั่งมอง

พอฉันหันหลังลาแล้วโยมลืมหลง
ขอจดบรรจงจำใส่ใจ
ซ่ายขวาหน้าหลังนั้นมามากหลาย
แต่โยมชื่ออะไรฉันยังไม่รู้จักเลย
เห็นตัวติดตากันเชียวหนาโยมเอ๋ย
บอกเล่าเฉลยให้โยมแจ่มชัด
หันลับกลับหลังไปยังถิ่นที่
นับตั้งแต่นี้เห็นที่จะแลลับตา
ก่อนจะจบลงคุณ โยมจำ
เป็นธรรมดาไม่รู้จะทำอย่างไร
เบงก่สับเบงก่ร้อยโยมมีกันบ้างไหม
โยมจงถวายเมื่อก่อนจะลา
ขอคำระลึกสืบบาทได้ไหมจะโยมจำ
คุณ โยมที่มาโยมจะว่าอย่างไร
แล้วนั่งเฉย กันอยู่ทำไม
ฉันเลยต้องร้องร้องว่าเจ็บกระดองใจ

แหล่งให้พรลาญาติโยม ประพันธ์ไว้สำหรับเทศน์แบบประยุกต์เมื่อสรุปเนื้อ
ความจบแล้ว หากมีเวลาจะนำแหล่งนี้มาเป็นแหล่งลา ดังตัวอย่าง แหล่งลา ส่วนวนการแหล่งลาของ
พระครูวินัยธรรมานพ วัดพระเชตุพน เนื้อความในแหล่งได้บอกที่อยู่ของวัดว่าอยู่ตรงไหนและมี
อะไรบ้าง ดังเนื้อความของแหล่งลาต่อไปนี้

แหล่งลาพระครูวินัยธรรมานพ

ถ้าไม่รู้จักสำนักที่อยู่
วัดฉันไม่ไกลพอไปพามา
ฉันอยู่วัดโพธิ์โยมจงฟังนุสนธิ์
มีรณผ่านมากถ้าโยมอยากจะไป
จะไปทางไหนจีนไทยรู้ชัด
เป็นที่สวยงามอร่ามเย็นตา
ของคู่มากมีของดีก็มากมาย

จะบอกให้รู้ณะคุณ โยมจำ
คุณ โยมทั่วหน้าถ้าอยากจะไป
หรือวัดพระเชตุพนจงจำเข้าใจ
น.หนึ่ง นั้น ไชริ์กฤทธิของอาตมา
ฝรั่งต่างชาติยังยอมรับว่า
แขกไปไทยมามากมายด้วยกัน
ถ้าโยมจะไปที่วัดของฉัน

เชิญตามสบายชมได้ทั้งนั้น	มีสารพันเชิญทัศน
หมอน้ำมันด้อมน้ำมันหมอกันหมอแก้ว	หมอดูมีแน่มอหยุกหมอยา
หมอบีบหมอนวดแก้ปวดอย่างว่า	ตำรับตำรามืออยู่มากมาย
เจดีย์วิหาร โบสถ์นั้นน่าดู	ใครใครก็รู้มีพระนอนองค์ใหญ่
มียักษ์วัดโพธิ์ตัวโตใจโล	พี่น้องทั้งหลายรู้จักกันดี
เป็นที่ถูกใจของคนต่างแดน	ทุกวันเนืองแน่นพี่น้องและพี่
ห้างค้าร้านขายก็มากมายมี	นับว่าเป็นที่ปฏิบัติทา
ของกินของใช้บอกขายกันเซ็งแซ่	โคล่ากาแฟมีแน่มหนักหนา
เปิดไต่กับแก้มจะแอมสุรา	แกงเนื้อแกงปลาแกงหมูมากมาย
ผักปล่าปลาฆ่าขายประจำวัน	หรืออยากจะทานกล้วยเดี่ยวยะหมี
ลาบลู่อร่อยรสแซบอีหลี	หลายหลากมากมีต่างต่างนา
ชอบใจอะไรซื้อได้ทั้งนั้น	อาหารคาวหวานมีมากอย่างว่า
ท่าเดียนริมฝั่งข้างเจ้าพระยา	ห้างขายร้านค้ามากมายที่มี
ไปกุฏิฉันชมพรรณไม้บ้าง	ที่ในกระถางปลูกไว้เป็นที่
กุหลาบเชียงใหม่ กล้วยไม้ก็มี	ช่อนกลิ่นราตรีบานแอมมะยม
จำปีจำปา กระดังงาก็มี	สายหยุดสวยดีอีกทั้งดอกกลิ่นทม
แต่ดอกกรักมันหายาก ลำบากจริงนะโยม	ฉันแทบเป็นลมจึงได้จับเหล่าลา.

เหล่าลาอีกตัวอย่างหนึ่ง รวบรวมจากสำนวนการเล่าของพระอาจารย์เข้มทอง
จังหวัดพิษณุโลก ท่านบอกว่าแต่งเอาไว้สำหรับนำไปเล่าแบบเทศน์ประยุกต์หลายกรรมาสน์ ใช้
เวลาเล่าไม่มากนักแต่ได้ใจความชัดเจนดี ดั่งมีเนื้อความของเหล่าลาต่อไปนี้

เหล่าลาพระอาจารย์เข้มทอง

เทศน์มหาชาติก็ถึงที่สุด	เทศน์จบครบชุดเอวังก็มี
ตัวฉันนั้นได้ พรรณนามานี้	ผิดพลาดอาจมีต่างต่างนา
ทั้งบททั้งกลอนอักษรสัมผัส	ไม่กระหัดรัศบาตีศาธา
ข้อความตอนใดที่ได้พรรณนา	วกไปเวียนมาทั้งสิบสามกัณฑ์
จึงหว่าทำนองของเหล่าต่างต่าง	ผิดพลาดขาดบ้างตลกขบขัน
เหล่านอกเหล่านในได้รื้อรำพัน	แทรกความตามกัณฑ์เรื่องเวสสันดร
สองง่ามสองแ่งแก่งวังแก่งเหงา	ถ้อยความหนักเบาตามกลอักษร

มีแต่โบราณท่าน ได้กล่าวมาก่อน	เหล่าพาเหล่าพรสนุกเสธา
เสียงเอื้อน โอดโอยไม่โหยไม่หวน	ไม่ตีพอกควรตามปรารภนา
เหล่าใหม่เหล่าเก่าใส่กันเข้ามา	เพื่อจะรักษาแบบบทโบราณ
มิใช่หยาบ โลก โลก โผน เกินตัว	รู้ดีรู้ชั่วตามคำรำชาน
ข้อความตอนใดไม่ถูกใจท่าน	อย่าได้รำคาญได้โปรดเมตตา
ขอพระไตรรัตน์ เป็นฉัตรกันเกษ	ทั้งปวงเทเวศร์พิทักษ์รักษา
ให้โยมผู้ฟังมั่งคั่ง โภคา	เงินทองไหลมาลาภผลมากมี
มุ่งหวังสิ่งใดสมใจทุกประการ	อายุยืนนานยิ่งกว่าร้อยปี
สุขภาพสุขใจให้เกิดทวี	โรคภัยไม่มีสลดสิ้นเบิกบาน
เดชบารมีเป็นที่ยิ่ง	ขอให้สมจริงทุกสิ่งสรรพ
ปรีโยสานะเทศนาการ	อวสานแล้วหนอขอเอวัง

เหล่าลาตอนจบท้ายกัณฑ์นี้มีอยู่มากมาย ที่ผู้วิจัยนำมาไว้ในที่นี้ก็เพื่อเป็นกรณีศึกษาบางส่วนเท่านั้น ความจริงแล้วเหล่าลาของพระนักเทศน์แต่ละรูปนั้น ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับความชอบของแต่ละรูป ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้ง 17 รูป พบว่าเหล่าลาที่มีทำนองเป็นของตนเองและเหล่าได้ชัดเจนน่าฟัง ในยุคปัจจุบันมีอยู่เพียงรูปเดียวคือ พระมหาเฉลิม อุทโย วัดชิโนรสาราม เท่านั้น ผู้วิจัยจึงนำมาไว้ในที่นี้เพียงรูปเดียวเพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษา ส่วนเหล่าลา นอกจากนั้นเป็นเหล่าของครูบาอาจารย์รุ่นเก่า ๆ ทั้งสิ้น

การให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับวิธีการจบเรื่องเทศน์มหาชาติของพระสงฆ์ผู้มีความสามารถในการเทศน์และผู้จัดเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบันทุกรูปต่างมีความคิดเห็นตรงกันว่า การเหล่าลานั้นพระนักเทศน์จะได้ออกแสดงความสามารถเป็นครั้งสุดท้ายของการเทศน์ เพราะพระนักเทศน์แต่ละรูปจะฝึกหัดเหล่านี้ไว้เป็นอย่างดี เพื่อหวังให้เหล่าลาเป็นเหล่าที่มัดใจญาติโยมผู้ฟังในตอนก่อนจากกัน ดังตัวอย่างเหล่าลาของพระอาจารย์สว่าง วัดทะเลบก ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอคอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ยกมาข้างต้นนั้นเป็นเหล่าที่พระมหาฝ้าย สุเมธี วัดเบญจมบพิตร ได้มอบให้ผู้วิจัยนำเนื้อเหล่ามาเก็บรวบรวมรักษาไว้เพื่อไม่ให้สูญหาย เหล่านี้พระอาจารย์สว่าง เหล่าได้ไพเราะมาก ญาติโยมฟังท่านเหล่าแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอันมาก เหล่านี้พระนักเทศน์แต่ละรูปจะมีเหล่าเฉพาะของตัวเองแล้วแต่ใครจะชอบแบบไหน ส่วนมากก็จะใช้ทำนองที่ตัวเองชอบ และฝึกเหล่าจนเป็นทำนองของตัวเองหรือที่เรียกกันว่าทำนองประจำตัว บางรูปก็หาคนมาแต่งเหล่าลาให้เพื่อเอาไว้ใช้เฉพาะตัวแล้วฝึกซ้อมจนชำนาญ เรียกว่าฝึกเหล่าจนทำนองนั้นซ้ำและจำเนื้อแม่นยำ เหล่าที่ไรก็ถูกใจคนฟังทุกที ตรงนี้ผู้ดำเนินการเทศน์จะต้องใจกว้าง ต้องให้พระที่เทศน์

ด้วยกันได้แหล่งแก้ตัวตอนสรุปเรื่องอีกครั้งหนึ่ง เพราะบางทีการเทศน์แบบประยุกต์นั้นก็มีพระเทศน์หลายรูปด้วยกัน บางรูปอาจได้แหล่งน้อยหรือเมื่อเขาโยนให้แหล่งบางทีก็เป็นแหล่งที่ไม่ถนัดจึงแหล่งได้ไม่ค่อยดี แต่แหล่งนี้พระเทศน์ทุกรูปจะมีความถนัดเป็นพิเศษ และคนฟังก็จะได้เห็นความสามารถของพระนักเทศน์ในการคัดสรรแหล่งมานำเสนอทั้งเนื้อหา ลีลา และทำนองในการเทศน์นั้น พระวิสุทธาธิปติ อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนรูปที่ 13 ซึ่งเป็นพระเถระรูปหนึ่งที่เป็นนักเทศน์มานานและถือว่าเป็นนักเทศน์รุ่นเก่า ท่านได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังไว้ว่าคิดว่า

...ความจริงญาติโยมที่มาฟังเทศน์มหาชาตินั้น ฟังกันมานานแล้ว ฟังกันจนจำเนื้อเรื่องได้หมด แต่ที่เขาอยากฟังซ้ำก็คือ แหล่งพรและแหล่งลา เพราะแหล่งแต่ละครั้งจะแหล่งไม่เหมือนกัน เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างเป็นเงื่อนไขของการเทศน์แต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ สิ่งแวดล้อม คนฟัง และเวลาที่เทศน์ มันมีเหตุปัจจัยเป็นเงื่อนไขทั้งนั้นที่จะทำให้พระเทศน์ แหล่งแต่ละครั้งไม่เหมือนกัน คนฟังจึงฟังแล้วฟังอีกโดยไม่เบื่อ...

ผู้วิจัยในฐานะที่มีประสบการณ์ในการเทศน์มหาชาติมาบ้าง จึงพอจะได้ข้อมูลจากประสบการณ์ตรงว่า สมัยพระอาจารย์เหลื่อม วัดโบสถ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานียังมีชีวิตอยู่นั้น ท่านได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “พระนักเทศน์ในกรุงเทพมหานครส่วนมากจะแหล่งไม่เป็น” ท่านเคยมาเทศน์ด้วยในสมัยที่ท่านยังหนุ่ม ๆ เป็นการเทศน์ประยุกต์ ที่วัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์ ท่าเตียน) นี้เอง “พอถึงตอนจบก็เอาแหล่งอะไรมาว่าก็ไม่รู้ ฟังแล้วไม่ได้เข้ากับแหล่งเลย” ท่านเล่าว่าที่จริงการเทศน์ครั้งนั้นท่านแทบจะไม่ได้แหล่งเลย เพราะท่านเป็นพระต่างจังหวัดรูปเดียวเมื่อเขาไม่โยนมาให้แหล่งท่านก็ไม่แหล่งปล่อยให้เขาว่ากันไป ส่วนท่านเองก็นั่งฟังไปตามมารยาทจนพระเทศน์ในกรุงเทพมหานครว่าแหล่งกันจนหมดแล้ว สุดท้ายก็หันมาบอกท่านอาจารย์เหลื่อมว่ามีอะไรจะให้โยมฟังบ้างไหมเล่า พอได้ยินเขาให้แหล่งท่านนั้นแหล่งท่านก็หิบบคัมภีร์ยกขึ้นสาธุในใจว่า “ไม่ตายแล้ววันนี้” พอท่านแหล่งลาทั้งพระทั้งโยมนั่งกันเจียบนึกไม่ถึงว่าท่านจะแหล่งได้ไพละขนาดนั้น ท่านแหล่งประมาณ 10 นาที แต่พอจบแล้วโยมที่นั่งฟังเทศน์ตะโกนมาบอกว่าแหล่งคืออย่างนี้ทำไมไม่แหล่ง นั่งฟังคนอื่นพูดอยู่ได้ ท่านเล่าว่าพอลงจากธรรมาสน์มารับเครื่องกัณฑ์ ญาติโยมแห่มาถวายเครื่องกัณฑ์ท่านอยู่รูปเดียว ส่วนพระในกรุงเทพมหานครวันนั้นเทศน์เสร็จแล้วก็ต่างรูปต่างไปและตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ยกเทศน์กับท่านอีกเลย และท่านยังเล่าต่อไปอีกว่า

...พระในกรุงเทพมหานครนั้นเก่งเรื่องบรรยายให้ความรู้ จำเนื้อเรื่องแม่น ว่า
แหล่งเนื้อใน ได้ดี แต่แหล่งนอกแทบจะว่าไม่เป็นเลย และไม่เข้าใจเสียอีกด้วย
เช่น ตอนต้นตอนแหล่งพรก็ว่าไม่ตรงประเด็น ฟังแล้วไม่เห็นเป็นการให้พรโยม
ตรงไหนเลย แล้วก็ว่าเสียนานเชียวไม่นึกถึงว่าวันนี้เทศน์กันหลายรูป พอท่าน
แหล่งพรกันเสร็จ ท่านก็ว่าแหล่งพรเอาไว้แค่นี้ เวลามีน้อยข้างหน้ายังมีอีกเยอะ
ผมก็เลยไม่ได้ว่าแหล่งพร ก็นั่งฟังท่านคุยกันไปจนจบ ท่านก็ว่าแหล่งอะไรก็ไม่รู้
นึกในใจว่าวันนี้คงไม่ได้แหล่งหรือคงได้มานั่งฟังเขาเทศน์แล้วก็รับเครื่องกัณฑ์
กลับวัด พอเขาให้แหล่งผมก็แหล่งทันทีไม่ต้องรื้อรอ พอผมได้แหล่งแล้วผมถือว่าผม
ไม่ตายแล้วได้เกิดแน่ แล้วก็จริงคงใจนึกไว้ทุกประการ...

ในความเห็นเกี่ยวกับวิธีการจบเรื่องเทศน์มหาชาติที่แตกต่างกันนั้นมีดังต่อไปนี้
คือ พระราชวิจิตรปฏิภาณและพระราชธรรมวาทีมีความเห็นเหมือนกันว่า ตอนจบต้องนำธรรมะ
สาระ ข้อคิด และคติธรรมของเรื่องการเทศน์มหาชาติมาพูดให้ญาติโยมที่ฟังได้เข้าใจ ท่านทั้งสอง
รูปให้ความสำคัญกับแหล่งเล็กน้อยมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่เห็นความสำคัญของแหล่งเลยก็ว่าได้

ในความเห็นของพระครูถิลาณสีทริวัฒน์ พระมหาปรีชา ปสนฺโน พระมหา
จ่าง สจฺจวาทิ และพระมหาณรงค์ชัย ฐมฺมรฤจิโต ทั้ง 4 รูปนี้ มีความเห็นต่างออกไปอีกแบบ
หนึ่งคือ ท่านให้ความสำคัญไว้คล้ายกันว่า ถ้าเทศน์แบบท่านเองหลวงแล้วควรรักษาขนบธรรมเนียม
ประเพณีของเดิมไว้ ถ้าหากงานนั้นเป็นการเทศน์เรียงกัณฑ์ตามพระอารามหลวงต่าง ๆ พระนัก
เทศน์ทุกรูปน่าจะนำแหล่งส่งท้ายกัณฑ์ที่เทศน์มาแหล่งจะดีกว่า เพราะอย่างน้อยท่วงท่านเองก็จะได้ไม่
สูญหาย ไม่จำเป็นต้องแหล่งลา รักษาของเดิมไว้ดีกว่า

ส่วนท่านเจ้าคุณพระศรีกิตติโสภณ พระครูวิภัชธรรณวาทิ พระมหาเฉลิม อุทโย
พระมหาชุมพล จรณธมฺโม พระมหาณรงค์ศักดิ์ อภิชาโต พระมหาเรวัต อวฺชฺญปญฺโญ พระมหา
สม สุทธิปภาโส พระมหาสิน จิตเมโธ พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร พระครูศรีปริยัติคุณ และพระ
ไบฎีกาบรรเทา ทั้ง 11 รูปนี้ มีความเห็นเป็นลักษณะเดียวกันคือ ถ้าเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ ใน
ตอนจบต้องให้ทุกรูปได้แหล่งเหมือนกัน และถือว่าแหล่งนี้เป็นที่เด็ดของแต่ละรูป จะแหล่งมาก
หรือแหล่งน้อยก็ต้องแหล่ง เว้นแต่ท่านรูปนั้น ๆ จะไม่แหล่งเอง แต่ส่วนมากพระนักเทศน์แต่ละรูปท่าน
ก็ต้องการแหล่งส่งท้ายกันทุกรูป เรียกว่าท่านให้ความสำคัญกับแหล่งมากกว่าการพูดสรุปจบ
เลย ๆ และเมื่อแหล่งกันหมดแล้วจึงจะสรุปจบ